

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU**

ŞƏKİ FOLKLOR ÖRNƏKLƏRİ

III kitab

BAKİ – 2016

LAYİHƏ RƏHBƏRİ: AMEA-nın müxbir üzvü
Muxtar KAZIMOĞLU (İMANOV)

TOPLAYIB TƏRTİB EDƏN:
fil.ü.f.d., dos. **Ləman VAQİFQIZI**
(SÜLEYMANOVA)

ELMİ REDAKTOR: fil.ü.f.d. **Əfzələddin ƏSGƏR**

Şəki folklor örnəkləri. III kitab. Bakı, “Elm və təhsil”,
2016, 364 səh.

folklorinstitutu.com

Ş 3202050000 Qrifli nəşr
098 – 2016

© Folklor İnstitutu, 2016

TƏRTİBÇİDƏN

Kitabda verilmiş materialları 2000-2015-ci illər ərzində Şəki rayonunun Göynük kəndlərindən* toplamışıq. Şəki mühafizəkar bölgə olduğundan bizim burada təkbəşinə toplama işi aparmağımız bir qədər çətin məsələ idi. Odur ki, ailə üzvlərim və yaxın qohumlarım bu işdə dəstək verdilər, onlar mənə həm yoldaşlıq, həm də bələdçilik etdilər. Buna görə onların hər birinə və bütün söyləyicilərimə minnətdarlığımı bildirirəm.

Kitabın arxasında söyləyicilər haqqında verilmiş izahdan da göründüyü kimi, aktiv folklor söyləyicilərinin əksəriyyəti yas məclislərini aparan şəxslərdir. Biz əvvəlcə onları bilərəkdən folklor söyləyicisi kimi seçməmişdik. Amma onların daha yaxşı mətnlər söylədiyini gördükdən sonra məqsədyönlü şəkildə yas məclislərini idarə edən şəxsləri danışdırmağa başladıq. Mollalar və ağçıları məclis apardıkları üçün daha sərbəst söyləyici tipinə aiddirlər. Onlar həmişə geniş auditoriya qarşısında çıxış etdiklərindən bizimlə də söhbətləşəndə sıxılmaz, əksinə, daha həvəslə danışdılar. Digər tərəfdən onlar bizə söylədikləri mətnləri auditoriya qarşısında dəfələrlə ifa etdikləri üçün mətnlər daha canlı, təbii qalmışdır. Onlarla söhbət etdiyimiz zaman aydın olurdu ki, mollalardan bəziləri öz repertuarlarını ənənədən gələn süjetlərlə yanaşı, kitablardan oxuduqları nağıllar, rəvayətlər və s. hesabına formalaşdırırlar.

*Yaşlı söyləyicilərin verdikləri məlumatlara əsasən deyə bilərik ki, Göynük vaxtilə özündə xeyli kəndi birləşdirən mahal olmuşdur. Baş Göynük, Aşağı Göynük, Selbasan, Birinci Biləcik, İkinci Biləcik, Baş Şabalıd, Aşağı Şabalıd, Baş Layısqı, Aşağı Layısqı, Baqqal, Cumakənd, Cunud, Şin kəndləri Göynük mahalında birləşirmiş. Göynük mahalının sərhədləri Qanıx çayının sahillərinə qədər uzanırmış.

Bəzi mətnlər birbaşa mollalardan yazıya alınmasa da, söyləyicilər onları yasda mollalardan eşitdiklərini etiraf edirdilər. Bu, müasir dövr üçün yas məclislərinin həm də folklor məclisləri olduğunu sübut edir. Nəzərə alsaq ki, ağların da ən gözəl nümunələri məhz yaslarda yaranır, onda dediklərimiz bir daha öz təsdiqini tapır. Bu gün ziyarət müceyirlərini nəzərə almasaq, yas məclislərini aparan mollaları yeganə peşəkar folklor söyləyiciləri saya bilərik. Molla yas məclisini daha da canlı aparmaq üçün müxtəlif məzmunlu nağıllara, rəvayətlərə müraciət etməli olur. Onların bir qismi dini məzmunlu mətnlər olsa da, bir qismi adi mətnlərdir. “Xatakarın nağılı”-nı danışan söyləyici Hacıyeva Səkinə Əhməd qızı mətni deyərkən bir neçə yerdə güldü və gülə-gülə də əlavə etdi ki, bunu yasda da söyləyəndə onu gülmək tutur. Səkinə xala bu nağılla yanaşı, digər yumoristik nağılları da yaslarda danışdığını qeyd etdi. Sual oluna bilər ki, mollalar yaslarda niyə nağıllar, rəvayətlər və s. danışılar. Qadın mollaların dediklərinə görə, yaslarda ağlaşma dayanan kimi qadınlar məişət söhbətlərinə keçirlər, bu da məclisin ümumi ahənginin pozulmasına səbəb olur. Molla da məclisi ələ almaq üçün müxtəlif mövzulu mətnlər danışmağa məcbur olur. Bugünkü mollaların çoxunun dini təhsili olmaması, onların xalq içərisindən çıxmış sadə insanlar olması söylənən mətnlərin də məzmununa təsir edir. Yəni müasir yas məclislərində yalnız kitab mənşəli mətnlər deyil, eyni zamanda ənənəvi folklor mətnləri də söylənilir.

Yuxarıda yazdıqlarımızdan elə təsəvvür yaranmasın ki, bu gün Şəki söyləyicilərinin ən yaxşısı elə yas məclislərini aparan mollalardır. Soltanova Məryəm Həsən qızı, Məmmədov Musa İsa oğlu, Məmişova Nuriyyə Mustafə qızı və s. söyləyicilərimizin şəxsində məclis aparmasalar da, ənənəni

yaxşı bilən, gözəl danışiq qabiliyyəti, yaxşı yaddaşı olan, repertuarı zəngin folklor söyləyicilərinə də rast gəlirdik.

Kitabı tərtib etdiyimiz zaman söyləyicilərin nitqinə mümkün qədər əl vurmamağa çalışdıq. Söyləyicilər bəzən mətnin içərisində eyni sözü müxtəlif cür tələffüz etmişlər: nə-sə / nesə; toba / töbə / töybə; didi / diyi / diyir / diyifdi / dəər / deer və s. Biz də mətnlərin təbiiliyini qorumaq üçün bu cür sözləri eyni yazılış qaydaşına uyğunlaşdırmamışıq. Amma bəzən zərurət yarandıqda, mətnlərin mənası anlaşıqlı olsun deyə müəyyən düzəlişlər etməyə məcbur olmuşuq. Bütün hallarda mətnlərin canlılığını və söyləyicilərin nitqini qorumağa çalışmışıq. Söyləyicilərin mətnə əlavə etdikləri sözləri, cümlələri mətnlərin içərisində mötərizə arasında vermişik. Bəzən mətnlərdə əlavə izahata ehtiyac yaranırdı. Bu cür hallarda öz izahlarımızı da mötərizə arasına alaraq qarşısında top. (– top. – toplayıcı) yazmağı məqsədəuyğun saydıq. Söyləyicilərin demək olar ki, hamısına söylədikləri mətnləri həradan eşitdikləri ilə bağlı sual ünvanlamışıq. Bəzən bu sualların cavablarını, bəzən də onların sonda mətnlə bağlı verdikləri başqa izahları mətnlərin sonunda kursivlə vermişik. Mətnlərin əksəriyyəti bizim tərəfimizdən, bəzi mətnlər isə söyləyicilərin özləri tərəfindən adlandırılıb. Söyləyicilərin adlandırdıqları mətnlərin üstünə ulduz (*) işarəsi qoymaqla fərqləndirmişik. Söyləyicilərin adlandırdıqları mətnlər, əsasən, nağıllardır.

Kitabda verilmiş mətnlərin də əksəriyyətini nağıllar təşkil edir. Nağılların arasında sehrli nağılların və kontaminasiya hadisəsinin çox az olması müasir dövrdə ərəzidə nağıl söyləmə ənənəsinin yavaş-yavaş zəiflədiyini sübut edir. Tərtibə daxil etdiyimiz nağılların böyük bir qismi dini nağıllardır. Onların arasından sünnü-şiə münasibətlərini əks etdirən mətnləri və zəif nağılları çıxarmaqla, qalan mətnləri kitaba

daxil etdik. Söyləyicilərin repertuarına baxdıqda Göynük kəndlərində qismətlə, bəxtlə bağlı nağılların daha çox deyil-diyinin şahidi oluruq.

Nağıllarda əraziyə məxsus yer-yurd adlarının işlədilməsi halları ilə də qarşılaşdıq: Daşüz, Təzəkənd – “İki cavanın taleyi”, Ağtala, Turud düzü – “Peyğəmbərin axirət qonşusu” və s. Bunlar söyləyici nitqinin təbiiliyini göstərməklə bərabər, müasir həyata aid məsələlərin də nağıla daxil olduğunu sübut edir.

“Lətifələr” bölməsinə Molla Nəsrəddin, Bəhlul Danəndə kimi ənənəvi lətifə qəhrəmanları ilə yanaşı, müasir dövr Göynük bəməzələrinin adına söylənilən lətifələri də daxil etmişik. Qeyd edək ki, onların bir qismi də olmuş əhvalatlardır. Əvvəlcə kitaba bölgədə çox məşhur olan polietnik lətifələri də salmışdıq. Bunlar Göynük kəndlərində daha çox ləzzətlərlə bağlı danışılan lətifələrdir. Sonda isə müəyyən səbəblərdən həmin mətnləri tərtibdən çıxarmağı lazım bildik.

Bəzən söyləyici mətnin sonuna əlavələr etməklə onu müasir dövrlə əlaqələndirir. “Mustafa bəy” adlı lətifəni danışan söyləyici qocalıb aqlını itirmiş anasını aparıb dağa atan oğlanın əhvalatını danışdıqdan sonra əslində mətn tamamlanmalı idi. Amma o, mətni belə bitirdi: “Öyə gələnnən sora oğlu da yaşıyi, qocalır. Oğlu da ana kimi olur. Oğlunu da, öz oğlu aparır dağa qoyur. Oğlun da başına həməən hadisələr gəlir”.

“Lətifələr” bölməsinə bir neçə dəfə “yalan” da daxil etmişik. Bu mətnlər artıq nəinki Şəkidə, Göynük kəndlərində, eləcə də bütün Azərbaycanda sıradan çıxmaq üzrədir. Bunu qeydə aldığımız mətnlərin sayı da təsdiqləyir. Bu mətnlərdən aydın olur ki, Göynükdə ən məşhur “yalançı” Dıvooolu Yunus olmuşdur.

Kitabda verdiyimiz oyunların bir hissəsini söyləyicilərin dediyi kimi yazmışıq. Bəzi oyunları qeydə alarkən diktafondan istifadə etməklə yanaşı, söyləyicinin izahlarını əlimizlə də yazmışdıq. Çünki söyləyici danışib keçir, onun özü vaxtilə oyunun şəxsən iştirakçısı olduğu üçün qarşısındakının da hər şeyi anladığını düşünür. Bu oyunların bir qisminin şahidi (xüsusilə oğlan uşaqları arasında oynanılanların), bir qisminin də iştirakçısı olmadığımızdan tam anlamaq bizim üçün çətinlik yaradırdı. Mətnlərin anlaşıqlı olması istəyindən bəzi oyunların əllə yazdığımız formasını verdik (“Beşdaş” oyununda olduğu kimi). Toplama zamanı aydın oldu ki, Göynük kəndlərində bəzən eyni oyunlar müxtəlif adlar altında və azacıq fərqlərlə oynanılır. Bu cür oyunları yanaşı vermişik. Oyunlarla yanaşı, söyləyicilərin keçmiş oyuncaqlar haqqında verdikləri məlumatları da topluya daxil etməyi vacib saydıq. Çünki bugünkü folklor toplayıcıları (mən də daxil olmaqla!) oyunları toplayır, amma bu oyunlarda istifadə edilən oyuncaqları nəzərə almırlar. Axı satışda əlli-altmış il əvvəldək indiki qədər oyuncaq bolluğu yox idi. O dövrün uşaqları oyunlarda istifadə etdikləri oyuncaqları da özləri hazırlayırdılar. Yaşlı söyləyicilərimiz qolçaq (gəlincik, kukla), sapand, quşatan, ox-yay, suatan, top, qalax (topu və yaxud hər hansı bir əşyanı atmaq üçün taxtadan hazırlanan əşya) və s. oyuncaqları necə hazırlamaları haqqında çox həvəslə məlumat verirdilər. Bu məlumatlar bizdə keçmiş oyuncaqlar haqqında müəyyən təsəvvür yaratdıqları üçün qiymətlidir.

Tərtibə daxil etdiyimiz materialların az bir qismini də “Deyim”lər təşkil edir. Deyimlər situasiyadan asılı olaraq işlədilən frazeoloji vahidlərdir. Dili daha da zənginləşdirən deyimləri qeydə almaq o qədər də asan məsələ deyil. Atalar sözləri, məsəllər kimi, deyimləri də toplamaq uzun zaman, diqqət və həvəslə tələb edir. Çünki deyimlər hər zaman deyil,

yalnız yeri gəldiyində istifadə olunan dil vahidləridir. Şəkinin Göynük kəndlərinin sakinləri də öz nitqlərində deyimlərdən gen-bol istifadə edirlər. Odur ki, biz də illər uzununu bir-bir topladığımız deyimləri bu kitaba salmağı lazım bildik.

Kitabın sonuna “Dialektoloji sözlük” də daxil etdik. Bu bölmə həm bu kitabın, həm də ötən il çap olunmuş “Şəki folklor örnəkləri” kitabının II cildini əhatə edir. İkinci kitab üçün yazdığımız “Tərtibçi” sözündə Şəkinin Göynük kəndlərinin şivəsindən də bəhs etmiş, kitabın içində isə mənası anlaşılmayan sözlərin izahını vermişdik. Həmin sözlərin bir qismi bu kitabdakı mətnlərdə də təkrar edilir. Bu tipli sözlərin izahını təkrar olmasın deyə bu kitabın əmək yazılarında vermədik. Amma anlaşıqlı olması üçün hər iki kitabdakı mənası anlaşılmayan sözləri həm də arxadakı “Sözlük” də yerləşdirdik. Elə bilirik ki, bu “Sözlük” dialektoloqlarımızın da işinə yararlı olacaq.

Son dövrlərdə aktiv folklor söyləyicilərinin şəkillərini kitabın sonuna daxil etmək ənənəsi geniş yayılmışdır. Zamanında söyləyicilərimizin şəkillərini çəkə bilmədiyimiz üçün kitabın sonuna bir neçə şəkil daxil edə bildik.

MİFOLOJİ MƏTN, ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏR

1-2. ÖLÜMDƏN QAÇAN ADAM

Bi dənə kişi olarmış, bunun öydə altı dənə uşağı varmış. Bu, gecə yuxuda görər ki, Əzrayıl gəlirdi. (Bizdərdən uzaq). Əzrayıl ho kişiyə diyər ki, qardaş, bax palazın₁nan yana¹ getmə. Habı gecə səən canın₁ almağa gəlcam, Allahdan nida gəlirdi. Sən oyənə-buyənə getsan₁, Allah məni incidər. Sən palazın₁da gözəl yat, sən₁ canın₁ alım. Bi sən döyülсан₁, canını alası adamnarım çoxdu.

Bu kişi səhər ertə arvadına diyi:

– Arvat, dur man₁a bi loxma çöreh qoy, su qoy. Yolda izdə içərəm. Mən başimi alıf çıxıf gidiyəm.

Dimiyi arvadına. Qaçıy öydən, eyyy... gidiy, gidiy, çarığının üçü deşiliy. Çarığının üçü deşilif acəndə bi ağacın divində oturuf bu, çöreh yiyəsi oluy. Helə hunda Həzrət Əzrayıl bi dənə ürümçey² oluf sallanıy düz başinin üsdünə. Yerə düşüf oluy bi dənə kişi.

– Salaməleyk.

– Əleyküməsalam.

– A kişi, sən habırda gecəən havı vaxında nağarısan₁?

Diyi:

– Bes sən nağarısan₁?

Diyi:

– Sən man₁a əzyət verifsan₁, san₁a mən didim ki, palazın₁da yat. Sən dünyanın hansı qıraana isdiyisan₁ get, sən₁ canın₁ mən almalıyəm axır³. Man₁a buyrux gəlirdi. Sən məni gör nə qədə incidisan₁. Gör mən haralara gəlmişəm.

Kişini söylədif, alladif, oyən-buyənə çöörüf, canını alıy.

¹ Yana – kənara

² Ürümçey – hörümçək

³ Axır – axı

2.

Bi gelin suyə gidiy. Vaxdı tamammış bunun. Əzreyil çaarıy, diyi ki, ay gelin, öyə gəl, sənnən işim var. Diyi:

– Yox, gəlminəm, suyə gidiyəm mən.

Qaçiy də, ölümənən qaçiy. Qaçəndə bi dənə camış gəlif gelini bariyə sıxıf horda öldürüy. Diyi ki, ba, mən eləmədim ki, səni camış öldürdü. Dəə mən gəlmədim ki. Niyə? Hunu da Allah göndərifdi ki, inciməsin ho gelin, get, sən öldür hunu.

3. ƏZRAYILIN MÖHLƏTİ

Əzreyil gələr birinin canını almağa.

Diyər:

– Maña bir az möhlət ver.

Diyər:

– Nə qədər?

Diyər:

– Papağımı göyə atım, yerə düşənə qədər.

Diyər:

– Yaxşı, helə olsun.

Əzreyil də adamın canını alanda başının üsdündə durur. Bu, papağı atar. Papağı atanda kişi tez çörülər, başı o tərəfə, eli-ayağı bu tərəfə. Bu da görər ki, dəə bunun canını almax olmaz. Diyər ki, hələlix san, a möhlət oldu.

4. ƏZRAYIL

Əzreyildi, Cəbrayıldı, Mikayıldı. Holar üçü qardaşdı. Əzreyil baxar kimin günahı nədi? Hər kesəən öz günahına baxır. Acəlnı, nətəri qismət eliyifsə, helə də olur. Birini ağaşdən asıf öldürüy, birini boğuf öldürüy, birini suyə tulluyuf öldürüy. Guyə, rəvayətə görə, bi kişi Əzreyilnən dos oluy. Ha... Diyi ki, məəm öləsi günümü dinə.

Diyi:

– Axı hunu diməy olmaz, qadağandı.

Nəsə, axırda sözü'n qıçası diyir ki, səni suda boğuf öldürcam. Sənin, Əzreyilın, sudu.

Diyi:

– Bes nağarım mən?

Diyi:

– Nə qədə ki, suyə yaxın gemiyıfsan, ho qədə yaşıcasan,

Nəsə, devir keçir, firranır, bu evlənir. Bivaxı arvadı diyi ki, filan dənizə səyahətə çıxmalıyız.

Diyi:

– Arvat, məm Əzrayıl dosdum olufdu. Maa diyifdi ki, suyə girmə, girdın, öldürcam. Mən suyə girməsəm, öldürəsi döyül.

Diyi:

– A kişi, gəmini quruyə yaxınnaşdırəsilər, minəsiyız. Sorası da bi dənə sənnən ötərin o boydə insanı öldürəsi döyüllər ki.

Diyi:

– Yox, arvat, mən söz vermişəm.

Nəsə, arvat bunun hağlını oğruyü. (Huna görə də diyilər ki, arvat kişinin şeytanıdı). Gidillər dənizə. Yığılıllar yüz nəfər, iki yüz nəfər səyahətə çıxsınnar. Bivaxdı Əzreyil gəlif kişinin bööründə görünüy. Diyi:

– Dos, vədə vaxına çatdıx axır.

Diyi:

– Nətəri?

Diyi:

– Mən axı dimişdim, suyə girmə. Nə vax suyə girsan, öldürcam.

Diyi:

– A kişi, mən suyə girməmişəm, gəmidəyəm.

Diyi:

– Gəmi də sudadı də.

Diyi:

– Mən bu otaxdan çıxası döyüləm.

Diyi:

– Çıxma, helə gəmini bütov suda batırasıyam.

Diyi:

– Ə, bi dənə mənnən ötərin bu qədə əhalini qırmax olarmı?

Diyi:

– Sən heş narahat olma, gör neçə illərdi mən gücənif si-
zi bura toplamışəm. Gəminin içindəkilər hamsı suda boğuluf
öləsilərdi. Nə zulumnan sizi bura yığmışam.

5-6. ƏZRAYILIN TƏRƏDDÜDÜ

Bi günü cavan gəlin olur. Allah-taala buun ömrünü ta-
mam eliyi. Çaarır Əzrayılı:

– Get, uun canını al.

Əzrayıl gəlir, fırranır, baxır, gedir. Boylu-buxunnu, qe-
şey, hər iş görən gəlindi. Bi gün, iki gün keçir üsdünnən. Bi
günü çağırır qurbanolduğum, diyi:

– Sən məəm əmrimi niyə yerinə yetirmədin?

Diyi:

– Ya Allah, bacarmadım. Gedirəm, əlim getmir, adım
qannı qalcaxdı.

Diyi:

– Sən get, sən işın yoxdu. Mən uun yolunu san, a ay-
dinnəşdircam ki, nətəri elə, sən qannı qalma.

Diyi:

– Yaxşı.

Gidir, fırranır günortuyə kimi, heş nə eliyə bilmir gənə.
Axşam, gün sallanan vaxı mal gəlif məhliyə girir. Diyi ki,

sən ho inəynən al canını. Gəlin inəyi sağası olur. Biddən Əzrayıl nətəri eliyisə, inəy təpiyi qaldırır gəlinin sinəsinə. Helə hunnan da gəlin hora yıxılır, sütün də dağılır. Gəlin ölür də. Əzrayıl gedir, diyir:

– Ya Allah-taala, köməy elədin, canını aldım.

6.

Biz hamımız diyirix, Əzreyil öyü dağılsın, öldürdü də. Ho gidif şikaat eliyi ki, Ya Rəbbi, mənə axı hamı qarğıyı ki, Əzreyil, balanı ölsün. Mənim balama qarğıyılar.

Diyi:

– Saa boş döyül, sən get, mən saa bi şey yaratcam.

Diyi:

– Nətəri?

Diyi:

– Sən get, mən elə elicam ki, sən heş yada düşmücasan. Dicaxlar ki, özünü asmaseydi, ölmücaydi. (Məsəl, həyin ho gədə özünü asıf öldürdü də (söyləyici ilə söhbət etdiyimiz gün qonşuda cavan bir oğlan intihar etmişdi – top.). Allah-taala Əzreyilə şərayit yaradıfdı də).

Gəlif görüy kü, bi anadı, iki bala. Uşaxları salıfdı döşünə, emdirə-emdirə duruy. Almiyif gidiy canını.

Diyi:

– Nə gördün?

Diyi:

– Mən axı uun canını almağa qiymədim. İki uşax bi ananı emiy. Mən nətəri unu öldürüm?

Diyi:

– Saa boş döyül. Saa diyirəm get, uun canını al, gəl.

Gəliy, gözəlcə canını alıf, çıxıy gidiy. Sora bivaxı gəlif bu yetimnər yekələnəllər. Əzreyil daşquraan diviynən, bi palçıxlı yernən gidiy harasa can almağa. Haman çüt yetim böyü-

yüf ərsiyə gəlifdi, hərəsi bi ağ ata minif belədən-belə, belədən-belə çapır. Əzreyilin üsdünü-müsdünü batırallar. Əzreyil qəyidər gidər. Hax-taala Əzreyilə diyər ki, qulum, nə gördün?

Diyər:

– Valla, heş şey. İki yetişən oğlannar atın üsdündə şarapbaşurap yanımnan elə keşdilər ki, üsdüm-başım batdı palçığa. Heş şey görmədim, bi hunu gördüm.

Diyər:

– Sən canını almağa qiymədiğin arvadın uşaxlarıdı holar. Anasını öldürdün, özdərini mən ərsiyə getimişəm, ho yetimnərdu.

Hunuçün diyilər ki, yamannıx Əzreyilə qalsın, yetimnər ərsiyə gəlcəxdı. Bu məsəl də hunnan qalıfdı.

7. CAN BALADAN ŞİRİNDİ

Allah-taala ölümü hər şeyə verər. Heş nə götürməz, bi insan götürər. Bir qarı varmış, bunun da bir oğlu varmış. Bir gün bu oğlan ölər. Öləndə deer, bu qarı ağlıyar, özünü çırpır. Axşam olanda görər acınnan özünən gedir. Deer, rəfdə də yuxa varmış. Ha atdanar, boyu çatmaz yuxaya. Meyiti sürüyə-sürüyə getirif ayaan altda qoyar ki, yuxuyu alıf yesin. Allah-taala dəər ki, bax, ölümü daşa verdim, daş parçalandı, torpağa verdim, torpax yarıldı. Əmə insan götüdü. Gör ajdıx nətəri şeydi, bu, bir balasını – öz ölüsünü əyağın altda qoyuf, bi dənə yuxuyu alıf yidi. Onnan sora Allah-taala ölümü insana verir.

8. MÜSƏLMANLARIN YARANMASI

Məhəmmət peyğəmbər də bi yetim olufdu. Gidifdi Kəbiyə. Aj qalıf anası. Kəbiyə gidəndə Xədicə arvat eşidifdi ki, hora bi dənə yetim uşax gəlifdi. İki dənə uşağı olufdu ho Xə-

dicənin. Kişsi də olmuyüfdü, dul arvat olufdu. Sora bu Məhəmmət peyğəmbər çıxıfıdı. Unda da musurman olmuyüfdü, bizə yan çıxan⁴. Hamsı qızılbaş⁵, gürcü-mürcü olufdu, erməni, nəm, oyən-buyən. Bunun kəlləsini yarıfdılar, qıçınə nizə batırıfdılar. Qomarıf⁶ aparıf göyərçinin yuvasına tıxıyıfdılar. Quyə salıflar Məhəmmət peyğəmbəri. Neyə sən musurman xalqı axdarısanı, diyif paxıllıxdan. Sora biddən Xədicə arvat eşidər ki, kəndə bi gözəl oğlan gəlifdi. Özü – Xədicə də səntdi⁷ arvatdı də. Duruf ho iki dənə uşaana diyər ki, yerin, gidin, ho oğlanı çaarın, gəlin. Oğlanı çaarıf gələr.

Diyər:

– Ma, Allahdan buyrux gəlifdi. Mən san, gəlməliyəm.

Qəyidif Məhəmmət peyğəmbər diyər ki, mən anama çörey qazanmağa gəlmişəm. Ma, səni almax yarəşməz. Ta-yim döyülsən, sən. Diyənnən diyər:

– Heş nə olmaz. Mən buyürüyəm, mən yazıyəm.

Bayaa⁸ diyi hər kesə özü özünə naxış yazıydi. Heş nə, bala. Məhəmmət peyğəmbəri məjbür eliyi, diyi:

– Hələ ki, sən apar havı qoyunnəri-şeyi güd, bizim içimizdə otur.

Qoyünü aparanda uşaxlar görər ki, Məhəmmət peyğəmbərin tarağı alışıy, yanıy. Amma yanmıy. Gözünə hələ görünüy də. Ziyaratdı axır, lopa görünüy. Çapıla-çapıla⁹ gəlif diyi:

– Ana, ana, Məhəmmət peyğəmbərin tarağı yana-yana gidiy, qoyünnəri aparıf.

Diyi:

⁴ Yan çıxan – tərəf duran

⁵ Qızılbaş – Şəkililər şiələri qızılbaş adlandırırlar.

⁶ Qomarıf – qovub

⁷ Səntdi – münasib

⁸ Bayaa – əvvəllər

⁹ Çapıla-çapıla – qaça-qaça

– O ayrı şeydi, bala, ziyaratdı, siz qoşulmuyun,. Deymiyin,, qoyunı, yansın.

Heş şey. Xədicəni alıy. Xədicəni alannan sora düzü bilminəm, özü ölüymü, yoxsa Xədicə ölüymü? Uşaxlar da yetim qalıy. Məhəmmət peyğəmbərə nida gəliyi ki, Allahdan, get habı boydə torpax, bi damci də su qat, həvlə xırda-xırda bi yerə düz, dıkılı-dıkılı, balacə-balacə. Mən holara nəfəs geticam, sanğa musurman xalqı yaratcam. Bu, üzüaşaa qumun üsdündə yatıy Kəbədə. Hordan Hax-taala görüy kü, Məhəmmət peyğəmbərin tараana gün düşüfdü, günün altında yatıy. Cəlt yerdən kövəley¹⁰ kimi çıxarda-çıxarda bi həvlə mantax kimi¹¹ ağaş yaradıy, üsdünə kölgə düşsün diyif. Yatıy, oyəniy, duruy ayağa. Diyi:

– Ha... Ho Allah babam diyəni eliyim.

Gidif ho fiqurrarı düzəldənnən Allah babam hamsını musurman xalqı eliyi. Bu fiqurrar oluy musurman xalqı. Helə-helə, helə-helə artırılıy. Heş nə, bala, helə. Allah-taala qulaxların,ıza yaxşı sözdər, müjdəli sözdər qismət eləsin. Ayrı də bi də nə söylüyüm?

9-10. TƏSBƏHİN YARANMASI

Bizim peyğəmbərrərimizin zamanında bi nəfər (hindi hunun adı yadımnan çıxıfdı) gələr ki, mən Məhəmmət peyğəmbəri görmax isdiyirəm. Ha gəliyi, yoldaşı diyi ki, hindicə getdi. Nəsə, bu görə bilmiyi. Diyi:

– Ay Allah, mən nətəri eliyim, görum onun sifətini, görax ho nətəri adamdı?

Məhəmmət peyğəmbər uzun müddətdən sora evə gəlir. Diyi yoldaşı:

¹⁰ Kövəley – göbələk

¹¹ Mantax kimi – qollu-budaqlı, çətirli anlamında işlədilib.

– A kişi, habı bi nəfərdi, qocədi, peyğəmbərdi, nədi, gəlir səni görmağa, sən yoxsanı. Evdə olmursanı, səni tapa bilmir. Sən Allah, bi də gəlsə, mən una nə cavaf verim?

Diyi ki, bax, mən bi dənə dişimi süyütdürüf qoyürəm hora. O özü başə düşcaxdı. Gələndə məm ho dişimi qavaana qoy.

Diyi:

– Ho dişdi də, nə bilsin?

Diyi:

– Yox, ho özü başə düşcaxdı.

Gəlir gənə qocə kişi, diyi:

– Oğul¹², Məhəmmət, evdədimi?

Diyi:

– Yox, özü yoxdu evdə, amma san,ə amanat qoyüfdü, gəl.

Kişi baxır ki, isqamının¹³ üsdündə ədəf-ərkannan qeşəng patnus, patnusun üsdündə surfası, üsdündə də bi dənə diş qoyülüfdü. Baxır, diyir, o, mənən öteri əzyət keçif bi dişini çıxardıfdısa, mən bütün dişdərimi çıxardaram. Oturuy, bunun da yoldaşı diş çıxarda bilən həkim olufdu.

Diyi:

– Bax, oğul, məm dişdərimin hamısını çıxardıf habı Məhəmmət peyğəmbərin dişdərinin yaana yığısanı.

Diyi:

– Axı dözməzsanı.

Diyi:

– Yox, Allah-taala özü man,ə yol vercaxdı.

Başdiyi bir-bir, iki-iki, hamısını süyürüf ho kişiin dişdərinin yığır. Yığannan sora ağzını təmizdiyəndə Allah-taalanın yazığı gəlif buna, ağzının hamısını tezə, anadandoğma dişdər eliyi. Kişi baxır, mətdəl qalır ki, İlahi, səndə nə boydə qüvvə var? Həmə Məhəmmət peyğəmbər gəlir. Diyi ki, Val-

¹² Oğul – bala

¹³ İsqamının – skamyanın, stolun

lah, həvlə sənın, dıřın,ı qoymuřdım, o da öz dıřdərının hamısını çıxardıfdı. Bu dıřdər hamısı hunundu. Bařdıyi Məhəmmət peyğəmbər onun oxuyə-üfürə hamısını muncux sifətinə salır, təsbi formasında düzür. Təsbinin başındə də hindi yüz adam yüz cür söz diyir, biri diyir, minaradı, nədi. Təsbinin başınə də öz dıřını qoyür. Diyi ki, bax, məəm dıřım, qalan otuz iki dənə də o peyğəmbərin dıřı. Biz bilən yerdə helə icad olufdu.

10.

Hunun adı Xızırđı. Xızır da bilisan, anasınan icaza alıf gəliy. Xızır on yařı olanda (olar bütүн dünyanı beř-on deyqi-yə mələhlər formasında fət eliyə biliymiřdər) anasına diyi ki, ana, ma,ıa bi on deyqa icaza ver, bi adam var, hunun yaana gidim, gəlim. Diyi:

– Kimdi?

Diyi:

– Məhəmmət adında bi kiři.

Diyi:

– Ə kiři, olmaz. O, peyğəmbərđi.

Diyi:

– Noolar, ana, on deyqa icaza ver.

Anası on deyqa icaza verir, bu mələy formasına düşüy gəliy. Məhəmmət peyğəmbər bu arada evdə yatırmıř. Gəliy çaarıy ki, ay Məhəmmət, ay Məhəmmət. Yoldaři çıxıy – Xədicə anamız. Diyi ki, bes Məhəmmət yoxdu öydə. İsdəmiyi ki, bunu yuxudan oyəndirsın. Diyi:

– Bes navax gəlim?

Diyi:

– Gözdə, gələr.

Diyi:

– Ay baci, mən anamnan on deyqa icaza almıřəm. Mən anamı allada bilmənəm. Unda gidim, ayrı vax gələrəm.

Nəsə, bu gidiy. Məhəmmət peyğəmbər yuxudan oyəniy. Arvadı diyi ki, bes həvlə bi adam gəlmişdi. Peyğəmbərimizə axı həyəndi hər şey. Diyi:

– Ha... Bu Xızırdı, məəm dalımcə gəlifdi. Bes sən nə didını?

Didim:

– Öydə yoxdu.

Diyi:

– Laf yaxşı didını.

Həyrəniy, üsdən biraz keçiy. Bu, anasına diyi ki, ay ana, axı mən ho kişini görmədim. Sən manıa bi on deyqa ica-za ver. Məəm unuynən söhbətim var. Sən icaza ver, gidim unu görüm, gəlim.

Diyir:

– Ay oğul, sən gidən yerdən əliboş gəlmirsən. Sən getməsanı yaxşidi. O da peyğəmbərdi.

Nəsə, qılığına girif bi on deyqa da icaza alıy. Qayıdır, gəlir. Yenə peyğəmbərimiz öydə oluy, amma çölə çıxmıy. Xızır peyğəmbərimizin arvadınnan soruşüy. Diyi:

– Öydə yoxdu.

Diyir:

– Bes naarım?

Diyi:

– Nə sözünı, söhbətinı varsa, manıa dinə, mən çatdırım.

Diyi:

– İsdıyisanı gözdə.

Diyi:

– Axı mən anamnan on deyqa icaza almışəm. Mən ge-cişə bilmənəm.

Nəsə, bu qəyidiy, gənə çıxıy gidiy. Gənə bu peyğəmbə-rə diyi ki, bes gənə gəlmişdi. Diyi:

– Bes una nə didını?

Diyi:

– Mən una didim ki, bes savax yo, biri günü öydə olcaxdı.

Savax yox, biri günü gənə anasınnan on deyqa icaza alıy. Gəlif qapıdan çaaranda peyğəmbərimiz əlini atır, qavax dişini çıxarır, qannı-qannı verir yoldaşınə ki, apar, ver, gessin.

Diyir:

– Bes nə diyim?

Diyi:

– Dişi ver, dinə ki, biz bu dünyada yox, o dünyada görüşcax unuynən. Bu dünyada bizə nəşif döyül görüşmax.

Nəsə, gidiy, dişi veriy. Diyi ki, Vallah, habı dişi çıxartdı verdi, özü də dedi ki, biz bu dünyada yox, o dünyada görüşcax. Xızır peyğəmbər əlinə dişi alır. Diyi, qannı olmağına baxmıyarax diş o qədə şəffaf, o qədə yaraşıxlıydı ki... Diyi:

– Mən də Allahın göndərdiği peyğəmbəram, məəm diş-dərim nətəridi?

Bir-bir ha dişini süyürüf yığıy, ha süyürüf yığıy, görür otuz iki dişin otuz ikisini də süyürüfdü, heş birisi də buna oxşamadı. Helə siz diyən kimi, mən ho barədə eşitməmişəm (birinci mətnin söyləyicisinə müraciət edir – top.), bunun dişi belkə də yaranıfdı, belkə də yaranmiyifdi. Allahdan buna vəhy gəldi ki, bunu sən sapa düz. Bu sapa düzdü, bunnan təsbeh əmələ gəldi. Otuz iki diş Xızırındı, başdığı peyğəmbərimizin. Buların hamısı salavatdı, Allaha ibadətdi. Bu təsbeh unnan yaranıfdı, mən eşitdiğima görə.

11. PEYĞƏMBƏR VƏ ZƏNCİ

Yaşı altmışı keşmiş, bi qara zənci qırx il müsəlmannığı qəbul eliyif bu dinə qullux eliyirmiş. Günnərin bi günü kitabları vərəqliyəndə maraxlı bir şeyə ras gəliy. Oxuyü ki, filan ilin hicri tarixində, filan vaxda, filan ayində belə bi adam dünyayə

gəlcəxdı. Bu, müsəlmannarın peyğəmbəri bizim səlləllahü-əleyhi və səlləm Məhəmmət peyğəmbərdir. Onun sağ küreyində bi dənə möhür olcəxdı, unu kim görə bilsə, onun yeri sorğusuzsualsız cənnətdi. Bu zənci qırx ildi ibadət eliyi ki, o dünyada yeri cənnətə düşsün. Yaxşı olsun də, gələcəyi üçün. Bu kitabları oxuyuf bura ras gələnnən sora kitabların da hamısını tulluyü. Nəysə, düşüy bunu axdara-axdara gəliy. Peyğəmbərimiz də tacir oluy bu dəmdə. Gəliy, axdary, tapıy, görüy ki, ha... mən axdaran adam budu. Nəysə, gəliy diyi ki, bes elim yox, günüm yox, obam yox, mən teh-tənha adamam, məni bi işə götü. Peyğəmbər diyi ki, səni mən nə işə götürüm? Diyi ki, Vallah məəm elimnən heş nə gəlmiyi, bi qarın çöreyə, bi də eynimin paltarına san,ə ömrümün axırına kimi işdiyim. Peyğəmbər diyi:

– Səni nə işə götürüm?

Çox fikirrəşənnən sora bunu mehdərrığa işə götürüy. Hər ticarətə gidəndə bu zəncini də özdəriynən aparıylər. Buna bi on beş-yirmi il qullux eliyi, mühdə-müsəlləm də. Bunun fikri-zikri, gecə-gündüz peyğəmbərin qaroolunu keşmaxdı ki, yanı onun taraanədeki möhür yerini nətəri görüm. Bu, yalnız bunnan ötəri gəlifdi ki, mən bunu görüm, ayrı bi şeydən ötrü yox. Bu da buna qismət olmur. Günnərin bi günü peyğəmbər xəsdələniy. Ölümçül halda Əlini çaarıy yaana. Diyi ki, qardaşoğlu, gəl bütün el-obanı yığ, mən halallaşmalıyəm. Mən köçürəm dünyadan.

Diyir:

– Ə kişi, sən peyğəmbərimizsanı, səf yol dimə, Allaha ağır gidər, sən bizə səf yol gösdərməzsənı.

Diyi:

– Əşi, mən nə diyirəm, sən una əməl elə.

Əbubəkirdi, Ömərdir, Osmandı, hamı yığılır, millət. Aləmi gətirir, çıxarıy, hununynən halallaşıylər, o buna halallıx veriy, bu una. Diyi ki, Ömər, qaldı bi nəfər.

Diyi:

– Kimdi o?

Diyir:

– Fikirrəşin, taparsınız.

Diyi:

– Peyğəmbər sağ olsun, eldə, obada, musurmannçılıxda elə bi adam qalmadı ki, o, gəlməmiş ola.

Diyir:

– Xeyir, mehdər qalıfdı.

Mehdər qalıfdı diyəndə, bular bir-birinin üzünə baxırlar. Yanı ki, nəətəri diyim, yəni rəvayətin özündə elə cannanıy ki, unu adam yerinə qoymüyüflər. Naəlaaş qalif Əli gidif boynünün kökännən tutuf getiriy. Əli həm pehlivandı, həm sağ elidi, həm yeznəsidi, həm cəlladıdı peyğəmbərin, həm də dinin başdə durannarının birisidi. Nəysə, gedif Əli qavağına salıf getiriy. Diyi ki, peyğəmbər həyatını deyışir, halallıx almağ isdiyi. Gəlif çatıy. Diyi ki, ya peyğəmbər, sənı, qulun, sənı, hüzurun,da, Allahın hüzurunda hazırıdı. Diyir ki, sən mənim qulum döyülsən, ay mehdər, ay zənci, man,ə halallıx ver. Mən də san,ə naarmışəm, halal xoşun, olsun.

Diyir:

– Ya peyğəmbər, sən man,ə halallıx verdin, laf yaxşı. Mən də san,ə halallıx verərdim.

Verərdim diyəndə Əli qılınıni çekiy isdiyi ki, zəncinin boynünü qırsın. Peyğəmbərimiz diyi ki, əşi, sən naarısan? Əl saxla. Bunu sən öldürsən, mən halallığı kimnən alcəm? Mən halallıx almaxdan ötəri bunu çarmışəm. Tez ol, vaxdım keçiy. Zənci diyi ki, ya peyğəmbər, belimə bax. Köneyini çekiy ki, belimə bax, qamçının izi hələ getmiyifdi. On beş-yirmi il bunnan qavağa yadın, damı, aj-susuz səhreynən gidiydıx, çöre-yimiz-süyümüz qutarıf. Sənı, hirsdi vaxın,ə düşdü, məm çılpax bədənime bi qamçı vurdun.

Diyi:

– Yadımdadı, halallığını ver.

Diyi:

– Bax, görüsan, taraqamda hunun izi qalıfdı.

Əli gənə isdiyi qılıncını qaldırsın.

Diyi:

– El saxla. Get məəm qamçımı geti gə.

Naəlaş qalır bunun qamçısını getirif gəliylər. Peyğəmbər taranı çööruf diyi ki, bi qamçi vurmuşəm, beş qamçi vur, halallıx ver.

Qamçini elinə alıy, diyi:

– Yox, peyğəmbər, beş qamçi yox, birini vurum, halallıx verim.

Diyi:

– Vur.

Görüy ki,urmuyü. Hamını otaxdan çıxardıy.

Diyir:

– Bes sən nə gözdüyürsanı?

Diyi:

– Ya peyğəmbər, axı sən mənim çilpax bədənimə vurmuşdun. Mən də sənı, çilpax bədənı, a vurmaliyəm də.

Peyğəmbər görüy ki, yox, bu iş o işdən döyül, axı möhür var taaranda. Naəlaş qalır köneyini qaldıranda o möhür yerini zənci görüy və otağa elə bil nur çiləniy, elə bir işıx saçiliy ki, isdər-isdəməz qamçi zəncinin əlinnən yerə düşüy və o, əlini üzünə çekiy. O salavat çəhmax həməən zəncidən qalıfdı. Peyğəmbər rəhmətə gidiy. Allah-taala una rəhmət eləsin. Hər bi müsəlman bəndəsinə, isdehli bəndəsinə rəhmət eləsin. O zənci orda obşüm peyğəmbərin dəfn mərasimini yola verif, qəyidif gidəndə öz ölkəsinə görüy ki, bi xurma ağacı var səhranın ortasında. Qalxıy, o ağacın başınə, birinci əzanı o zənci verifdi. Salavat da, əzan da diyilən rəvayətə görə, o zəncidən

qalıfıdı. Zənciyə də Allah rəhmət eləsin, sorğusuz-sualsız yeri cənnətdi onun.

12. ƏLİNİN KAFİR QIZINI İSLAMA GƏTİRMƏSİ

Biz diyirix ki, Əliynən Məhəmmət əmoğludular. Diyirix, axır Əli varrı olufdu, Məhəmmət kasıf. Hindiki bələdiyyə kimi də, o vaxı da bir hissə Əliyə qullux eliyifdi, bir hissə Məhəmmədə. Amma görüy ki, Əli varrı-döylətdidi. Camaatın hamsı Əliyə axır, Məhəmmətdə adam qalmıyifdi. Bi vaxı qurban olduğum İsa peyğəmbər içif Allah-taaliyə diyi ki, qurban olum san, a, Məhəmmədimizin adı sənın, taxdın, ın altına yazılıfıdı. (Bi dənə Məhəmmədin adı var Allahın taxdının altında). Hindi Məhəmmədə adam qalmıyifdi, hamsı Əliyə qaçıfıdı, nağarax. Diyi ki, sən get, mən Əliyə xəvər eliyərəm. Əliyə nida gəliy ki, ay Əli, elin, a qılincin, ı al, sən özün, nən Məhəmmədə adam döndər ver, hamsı qaçır Məhəmmətdən, faardı. Əli də nağarmalıdı? Əli götürüy elinə qılincini, – Həzrət Əlinin atı diyirix də – atın, a miniy, küçəbəküçə yazıf elan yapışdırıy ki, kim man, a təslim oluf “Lailəhə İlləllah, Məhəmmədin rəsul Allah”, – diyərsə, onun boynünü vurmucağam. Ha... Nəsə, qorxudan diyən oluy, diyi:

– Keç qılincimin altınnan.

Əli keçirdiy qılincinin altınnan.

Diyi:

– Sən Məhəmmədə.

Hindi həvlə sözdərimiz var axır. Diyi ki, qılinc musurmanıdı, didığın, nən dönmür. Belə sözdərimiz hindi də işdə-nir. Beləlixnən bi qədə müddət, kimsə təslim olur, “Ləilləllah” diyif keçir, kimsə təslim olmur, boynünü vuruf keçir. Beləlihlə, bi həfdə ərzində Əli işdiyəndə səhər-səhər evdən çıxır, küçiyə gidəndə gör ki, gözəl bi qız süyə gəlir. Diyir ki,

a qız, təslim olmuyusan,mı mənə? Dinə, “Lailəhə İlləllah, Məhəmmədin rəsul Allah”. Diyi ki, diminəm, nə də məəm boynümü vurma. Mən sən,ın qavaan,a kötüy qoyurəm, o kötühdən addıyif keçə bilərsan,sa, mən san,a təslim oluram, yoxsa, yox.

Diyi:

– Nədi? Dinə görüm.

Diyi:

– Sən məni alarsan,, helə sən diyən dinə dönərəm.

Diyi:

– A qız, mənim evdə uşağım, məəm ayləm, məəm oğlum var, Həsənim, Hüseynim var, Tahirim var. Mən heş vaxı səni ala bilmənəm.

Diyi:

– Almazsan,sa, boynümü də vura bilməzsən,.

Axı vurma da döyül də, didiği kötühdən keşməlid.

Əli qayıdır gəlir işdən, üzüquylü yatır. Arvat diyi:

– Ay Əli, noolufdu?

Diyi:

– Bes xəsdələnmışəm, işə çıxı bilminəm.

Dört-beş gün tirtap yatır, heş nə yimiyi, arvadına da açə bilmiyi bu sirri. Ordan qaynatasına agah olur. Axı qaynatası da peyğəmbərdir də. (Biz axı diyirix on iki imam, yüz yirmi dörd min peyğəmbərrərimiz, olar dönə-dönə biz qalmışx). Una vəhy gəliy ki Allah-taladan, dur, get, yeznanı işə göndər. O, işini davam etdirməlid. Qaynata atına minir gəlir, görür ki, qız pərt-peşman eşdə-bacədə hərrəniy. Diyi ki, qızım, nolufdu?

Diyi:

– Ata, Əli ağır yatır.

Diyi:

– Əli xəsdə-zad döyül.

Diyi:

– Yox, üç-dört gündü ağır yatır, heş nə də yimir, üzü-quylü yatır.

Diyi ki, mən bilirəm, a qızım, uun xəsdəliğini. Gəlmişəm, mən unu sağaldaram. Çıxır hündürə¹⁴, Əli bunu görüf durur.

Diyi:

– Noolufdu, ay kürəkən?

Diyi:

– Vallah, qaynata, xəsdələnmişəm, işə çıxı bilminəm.

Diyi ki, dur ayağa, bi loxma yiyax-ıçax, mən sənın, xəsdəliğin,ın dermanını biliyəm. Diyi ki, yox, heş kes bilməz məəm dermanımı.

Diyi:

– Mən bilirəm.

Bi loxma yiyillər, içillər, qız süfrəni yığışdırənnən sora diyi:

– Bilisanı, nə var, ay oğul? O qız sanı, nə diyifsə, sən unu eləməlisən. Sən o qızın boynünü heş vaxı vurmali dö-yülsən. Yaxşı ki, vurmuyüfsən.

Diyi:

– Ay ata, nətəri diyim? Məəm evim, ayləm...

Diyi:

– Ay oğul, bilisanı, nə var, mütlax o qızı getməliyə bura biz. Gelin eləməliyə, xeyri yoxdu.

Diyi:

– Yox, ata, mən unu heş vaxı ömür yoldaşımə diyə bilmənəm.

Diyi:

– Mən diyərəm, qız mənimdi, mən özüm unu yola getirərəm.

Çaarıy ki, a qızım, gəl bura. Diyi:

– Bilisanı, Əlinin xəsdəliğini?

Diyi:

¹⁴ Hündürə – burada: evə anlamında işlədilib

– Yox, ata.

Diyi:

– Mən diyənə razı olcaxsanı.

Diyi:

– Nə disanı, razı olaram. Sən diyən haxdı.

Diyi:

– Qızım, bi dənə qız çıxıfdı Əlinin qavaana səhər-səhər.

Uun qavaana kötüh qoyüfdü, o kötühdən Əli keçə bilmiyi.

Diyi:

– Ay ata, nə kötüh?

Diyi:

– O kötühdən sən icaza versanı, keçə bilər.

Diyi ki, sən nə diyisanı, mən eliyim.

Diyi:

– O qız Əlini isdiyi, o bura gəlməli idi, ayrı cürə əlaş yoxdu. Sən razılıx verməlisənı.

Diyi:

– Ay ata, mən nə diyirəm ki? Siz nətəər diyisinı, mən də una razı.

Diyi:

– Qızım, bir həfdə ərzində mən burda qalmalıyəm, Əlini evləndirif getməliyəm.

Diyi:

– Ata, mən razıyəm, nə diyirəm ki.

Durur ayağa, kecəvələr bezənir. Haray-həşir, Əliyə qızı getiriflər. Getirən vaxdında həməən evdəki Əlinin yoldaşı gözəl olmaq üçün durur ayağa, elinə xına qoyür, qaşınə sürmə çəkir, başınə həna qoyür, özünü tam gözəl bi sifətə salıy. Görür ki, dəm-dəsgahnan gəlir. Gələn halatında¹⁵ məhlənin başında söyüt ağacı var. Gedir, söyüt ağacınə sökənir, diyi:

¹⁵ Halatında – vaxtında, zamanında

– Ah, nə yaman dərtədi ki, insanın üsdünə başqa bi arvat da gələ.

Bunun dalınnan çıxan lopa söyüt ağacının o hissəsini ütür. Həyqi də, söyüt ağacınə baxın, həməşə aşağı hissəsi qarıyə çalıy. Unun ahı yandırıfıdı.

Hə... Qəyidif diyi:

– Ay Allah, bu nə yaman dərtədi. Sən bunu erməni, urusa da gösdərmə.

Həyqətən də, erməni, urusun öyündə heç iki arvat görüf-sun,uzmu? Ola da bilməz. Biz musurmannardadı ho. Musurmanda iki arvat da olur, üç arvat da olur. Disəydi bu yazıx, ay Allah, sən bunu musurman bəndanə gösdərmə, musurman da heş vaxı iki arvat ala bilmiyəsidı. Getirillər, dəm-dəsgah, toyü eliyilər, qıza baxıylər, yerdə qalan gəlinə baxıylər ki, İlahi elə bir gözəllıx verıfıdı ki evdəki gəlinə, qız hunun qavağında heş bi şeydi. Amma nağarsın də, nələş qalarax Əli alır. Qəynatası diyi ki, oğul, hindi mən gidirəm, işını davam elə. Əli gənə öz atına minir, qılincini alıy elinə, döndərif qılincinin altdan keçirərək öz əmisi oğlu Məhəmmədə adamnarı verir. Buna görə də bizdə diyilər ki, qılinc musurmanıdı, didiğınnan döndərmax olmuyü. Bax, bu qılinc musurmanı unnan qalıfıdı.

13. PEYĞƏMBƏR VƏ ARILAR

Süleyman peyğəmbər hər şeyin dilini bilıfıdı. Allah-taala una o qədər şeylər verıfıdı. Bi gün diyi, buun könlünə bal düşdü. O vaxı da yaşıy¹⁶ olmuyüfdü, bal tehnələrdə olufdu ha. Diyi, gidim ho tehnədən bi barmax bal alım. Gidif tehnəni aşdı, diyi, barmağını hara uzadırsa, diyi, arılar qoymür. Biliy də dilini, qoymüyü.

¹⁶ Yaşıy – yeşik. Rus dilindəki yaşik sözünün şivədə işlənməsidir.

Diyi:

– Ay heyvan, bi barmax alcam, çox isdəminəm. Qaydə-qanun var, Vallah, bi barmax alcam.

Diyi:

– Padşahımnan soruşüm.

Padşahdan soruşüy. Padşah diyi:

– Qoy alsın.

Həvlə aldı, barmağını basdı, diyi.

Didi:

– Yaxşı. Sizə bunnan da əziz, sizin, isdədığınız şey varmı?

Arıyə, diyi, ha.

Didi:

– Ha. Bu nədi ki, bizim isdədığımızın qavaanda. Bu, heş şeydi.

– Nədi ho?

– Bizim padşahımızdı. Yaxşı padşahımız. O padşah olmasa, biz məhv ollux, qırılıx. Bizdə padşahlar çox oluy. Hamsını məhv eliyif bi dənə saxlıyırıx.

Diyəndə, Süleyman peyğəmbər fikirrəşiy ki, insannarda bularda olan qədər dəyanət olseydi, dünya süt gölündə üzərdi.

14. KEÇƏLİN SÜLEYMAN PEYĞƏMBƏRİ MÜALİCƏ ETMƏSİ

Qızılı, gümüşü çox olur Süleyman peyğəmbərin. Otağında hər yeri doldurur. Bu, günü-günnən saralır. Dəə ölüm ayaanda olanda neçə həkim, loğman gəlir, malicə eliyə bilmir. Axırda bi keçal gəlir. Diyi:

– Süleyman peyğəmbər, mən sizi malicə eliyirəmsə, malicə qutarıncə gereyh hamı maña tabe ola, mənim əmrimə baxalar.

Diyi:

– Nə qədə vax?

Diyi:

– Məsələn, təxminən on gün.

Diyi:

– Oldu. Bu, nə əmir elədi, hədu.

Diyi:

– Amba sən də tabe olmalısən.

Diyi:

– Olar.

Diyi:

– Bilisən, nə var? Bu daşdı, qaşdı, qızıldı, gümüşdü, hamsı, diyi, bu dünyanın malıdı, bər-bəzəyidi. Həm də, diyir, onların içində yatan adam heş vax əmələ gəlməz. Olar özün-nən şüa buraxıy. Amma sən buların hamsını bura yığmısən. Buların hamsını çıxartsınar burdan. Əmr eliyirəm.

Hər şeyi çıxardır, bizi kimi dəə adi evdə yaşayır. Az-az, az-az, bi vaxı güzgüyə baxır ki, saralmağı-zadı, hamsı gidifdi. Diyi ki, atı at yanaa bağliyəndə həmrəng olmasalar da, həmxasyət olurlar. Bu qızılın, dı, gümüşün, du, bular hamsı əlvən metaldı, olar şüa buraxır. Yanı saralırsən, xəsdəlxıdı da hamsı. Unnan soram başdiyi sağalmağa.

Diyi:

– Bu qədər loğman, həkim heş nə qanmırmış, bu keçal buların hamsınnan çox bilir.

Sağalır. Dəə qızılı yaanda saxlamır. Una görə də öləndə əli çöldə gidir, İsgəndər Zülqədər kimi ki, bu boydə var-dövlətdən mən heş nə aparmıram. Diməli, bu dünyada lazımdı ho.

15. MUSA PEYĞƏMBƏRİN CAMIŞI YARATMASI

Bu Musa peyğəmbər Allah-tala həzrətdəriynən çox yaxın dosd olufdu. Həməşə yanına gedif gəlifdi. Biddən bi vax yadına düşüfdü kü, ədə, mən bu qurban olduğumnan həblə dosdam, gi-

dif gəliyəm, amma yolun qırağıynən gidən-gələn heş kes yoxdu. Bi ho yolu gidif gələn mənəm. Axır bu qədər gidif gəliyəm, hunnan bi şey isdiyim ki, bu dünyada da man, a bi şey iz olsun də. Hər halda yeşiyən adam bi iz buraxıf getməlidir. Mən də bi iz qoyum də. Hamsını qurban olduğum yaradıfıdı. Bi vaxı helə fikirrəşəndə duruf diyər ki, yox, mən də hunun yanına getcam, icaza alıf öz adıma mən də bi şey yaradım ki, dünyada mənnən də bi şey olsun. Gidər qurban olduğumun yanına. Diyər:

– Ay Musa, sən axı büüyün gələsi döyüldün, nə tez qəyitdin?

Diyər:

– Ay qurban olduğum, axır san, a hayəndi.

– Hayəndi, di söylə görax, man, a hayən olmağına hayəndi.

Diyər:

– Habı qədər yeşəmişəm (çox yeşiyifdi axı), mənim adıma bi şey yoxdu dünyada. İsdıyirəm ki, bi şey yaradım, bi canı.

Diyər:

– Ay Musa, bacərmicəsan,

Gənə diyər:

– Yox, sən icaza versən, bacərcam.

Üçüncü dəfə də bu, bacərcam diyəndə, bu gülüf icaza verər. İcaza verər ki, get özün, a bi şey yarat burax. Duruf söyünə-söyünə gələr. Gələndə görər ki, gün günorta yeridi, yaxşı isdidi. Bi söyüt ağacidi, yaxşı də su var. Diyər:

– Hələ mən burda bi namazımı qılım, Quranımı oxuyum.

Namazını qılar, Quranını oxuyər. Baxar, görər ki, yaxşı bi palçıxlıx var aşağıda. Bi palçıxdan umburuluyuf bi şey düzəldər özünə. İki rükət namazını da qılıf, diyər:

– Ya qurban olduğum, hindi can ver.

Qurban olduğum diyər ki, ya Musa, bacərmədin. Gənə namaz qılıf diyər ki, ya qurban olduğum, buna can ver, cana gəlsin.

Diyər:

– Ya Musa, bacərmədin₁.

Üçüncüdə buna qurban olduğum can verər. Cannanar, ruhlanar. Ruhlanan kimi görər ki, qavağında Musa peyğəmbər durufdu. İsdilər ki, bu, Musa peyğəmbəri yisin. Haval olar¹⁷ Musa peyğəmbərin canına. Musa peyğəmbər görər ki, bunnan yaxa qutarası kimi döyül, bu qaçər. Bu qaçər, o qovar. Bu qaçər, o qovar. Qurban olduğum da hordan baxıf gülüy ki, Musa, mən dimədimmi, bacərmicəsən₁.

Heş nə. Bivaxı baxar, görər ki, ədə, bu gəlmiyi. Baxar ki, dalda bi qamışdix yaranıfdu. Düşüfdü ho qamici basıfdu yiyir. Ha...

Diyər:

– Ya qurban olduğum, səf elədim, gereyh bunnan qavağa ırızqısını yaradeydim. Qavağa cannını yaratmışəm, ho nə yiməlidi, gözünü aşdı, mənə yiməlidi də.

Hindi həməən camış Musa peyğəmbərdən qalıfdu.

16. İBRAHİM PEYĞƏMBƏRİN ÖLÜMÜ

İbrahim peyğəmbər iki yüz il yaşayıfdu. Bir günü İbrahim peyğəmbər Əzrayıla diyifdu ki, (dosd oluflar bular) mən neçə il yaşıcam, dinən.

Diyifdu:

– Sən iki yüz il.

Nəsə, bu gidifdu. O qədə mehriban olufdu ki, Allah-taala da İbrahim peyğəmbəri çox isdiyifdu. Diyifdu ki, İbrahim peyğəmbər özü nə vax ölmağ isdəsə, onda öldürərsən₁.

İki yüz il bitəndə Əzreyil gəlifdu, diyifdu ki, səən vaxın çatıfdu, səni aparmalıyəm. Diyifdu ki, yoo, mən nə gün gör-

¹⁷ Haval olar – cumar

müşəm. Mən yaşamağ isdirəm, ölmağ isdəmirəm. Diyəndə gidiy Əzreyil Allah-taalaya diyi ki, ölmağ isdəmir.

Diyi:

– Heş nə, isdiyəndə canını al.

Bi gün Əzreyil qoca bi kişi sifətində gəliy bunun dalı-sıynan. Bu İbrahim peyğəmbər də oqqədə mehriban insan oluy, adamsız çörəh yimiyi. Bi də görür, yoldan qoca bir kişi gidiy. Gidiy qolunna tutuy, diyi:

– Gə gidax, məynən çörax yiyax.

Gəliy, oturullar. Yimax qoyür İbrahim peyğəmbər. O kişi ağzına aparasiydı, üsdünə töküy, burnuna aparıy, qulağı-na aparıy.

İbrahim peyğəmbər diyi:

– Səən neçə yaşın var?

Diyi:

– İki yüz iki.

Diyi:

– Ya Rəbbi, sən məni bu günə qoyma, sən həblə şeyləmə.

Diyəndə, Əzreyil (elə qoca kişi Əzreyildi axı) çörüluf unun canını alıy.

17. SAVAB

Diyir, bir kişi ölür, rəhmətə gedir. Əməlisaleh bir adamıydı, amma qəbiri dayıma nəm, qarannıx. Həmişə də orda yalvarırmış ki, ya İlahi, mənim günahım nəydi ki, mənim qəbrim dar, qarannıg, nəm, rütubət. Bunun da, manı oxşuyan bir fərsiz oğlu varıymış. Uzanır divarın kölgəsində, ordan bi dənə palçıx atır, divara yapışdırır, oynuyürmüş. Diməli, orda bi dənə qarışqanın ayağı daşa keçifdi. Neçə gündü, susuz orda qalır, ayağını çıxarda bilmir. O nəm, palçıx gidir, o qarış-

qanın ağzı çatan bir yerə yapışır. Qarışqa ordan, o nəmnən götürə biləcəyi qədər su içir. Diyir:

– Allah atan, a rəhmət eləsin, mən bu suyu tapdım.

Elə bil ki, kişi onda qəbir hiss eliyir ki, qəbir genişdəndi, işıxlandı, rütubət çəkildi.

18. YAXŞININ PİSDƏN SEÇİLMƏSİ

Günnərin bi günü bi kişi yol gidir. Qavırrığın böörünən keçəndə görür kü, bi nurani kişi əlində haseynən qavırrarı açır, kəllə sümüyünü çıxardır, hasanı vurur. Hasa deşif keçirsə, kəllə sümüyünü götürür, bi tərəfə tulluyü. Soram ikinci kəllə sümüyünü çıxardır, gənə hasanı vurur, heş batmırsa, unu da tulluyü qırağa. Hansına hasa batıf yarıyə kimi qalırsa, deşif keşmirsə, unu götürüf sığallıyif, öpüf sora qeşey yerinə bassırıy. Həməni kişi məhətdəl qalır. Diyi, niyə bu, kəllənin bəzilərinə tulluyü, bəzilərinə öpür? Gəliy kişin yaana diyi ki, ay dayı, sən naarısanı?

Diyi:

– Yaxşını pisdən seçiyəm.

Diyi:

– Nətəri yanı? Sən bu kəllənin neyinnən baş tapıfsanı? Hamsı sümühdü. Yaxşını pisdən seçıfsanı, unu o tərəfə tulluyüsanı, bunu bu tərəfə.

Kişi diyi:

– O tərəfə tulladıxlarım o insan olufdu, o adam olufdu kü, sözü diyıfsanı, burdan alıf, ordan salıf, çıxıf gidıfıdı. Yaramaz adam olufdu. Hansına ki, hasa batmır, qaban kimi olufdu. Nicə ki, qozu daşə vurusanı, qayıdıf yerə düşən kimi, nə disanı, di, xeyri yoxdu. Hunnan da insan olmaz. Ancax diyi, bu hasa yarıyə kimi batıf qalannar Allahın ən isdəhli adamıdı,

ən şüurru, nətəri diyəllər, zehinni adamdı, Allaha yoox¹⁸. Nə disan, beynində saxlıyıfdi, adama hər hasandıxnan kobut di-miyi. Allaha yoox adam olufdu də, musurman adam diyax.

19. O DÜNYADAN XƏBƏR

Ha... Rəvayətə görə, bi patşah varıymış. Bu padşah öz ölümünü hiss eliyi ki, üç-dört günə bu öləsidi. Oğlunu yanına çağırır. Oğluna diyir ki, mən üç-dört günənən sora ola bilsin, həyatımı dəyişəcəm. Sən gəl mənim yanımda otur, nə bilim, belə elə, helə elə. Oğlu diyir:

– Ay ata, sən niyə ölməlisən, sağlam adamsan.

Padşah qayıdır ki, yox. Hunda oğlu diyi ki, özün, diyisan, öləsiyəm. Unda sən nə vax man, a hordan bir xəbər verə bilərsən? Görüm cənnət necədi, cəhənnəm necədi.

Atası diyir:

– Oldu. Ölənnən iki gün sora gəlif yuxaa girərəm. Di-yərəm ki, horda vəzyət nədi, nə döyül.

Nəsə, bi üç gün, dörd gün keçir. Atası ölür. Bütün qoşun, əyan-əşrəf yığılır. Padşahı basdırıllar. İki gün keçir, oğlu görür kü, atası bunun yuxusuna girmir. Üç gün, beş gün, bir ay, bir il, on il... atası yuxusuna girmir də bunun. On iki il keçir. Dəə oğlunun yadınnan da çıxır atasıynən olan söhbəti ki, atası bunun yuxusuna girməliidi. On iki il sora atası biddən bunun yuxusuna girir. Oğlan qayıdır ki, ay ata, bəs sən diyirdin ki, iki günənən sora sənini yuxun, a girəsiyəm.

Diyir:

– Oğul, on iki ildi mən horda bir suala cavaf verirdim.

Diyir:

– Nə sualdı ki?

¹⁸ Yoox – yovuq, yaxın

Diyir:

– Yadın, dadı, bizim kətdən o biri kəndə körpü salınırdı?

Diyir:

– Ha.

Diyir:

– O vaxdı körpü salınanda körpüdə bi ağaşnan o biri ağacın arasında, taxdeynən taxdanın arasında balaca yer qalırdı. Deşiyh deyəh. Unu da məmurrar man, a xəbər vermiyifdi ki, belə bir vəzyət var. Nəsə, körpü tikilir, təhvil verilir. Körpü təhvil verilənnən sora bi çoban qavağında sürüynən hordan keçir. Qoyünün birinin ayağı ho çöçeyə düşür, sınır. Bax, oğul, diyi, mən on iki ildi, ancax bunun cavavını verirdim.

Gör hindi bu qədər günah işdədənnər nə qədər cavaf verməliidi.

*Söyləyici danışdığı hər iki mətni
yasda molladan eşitdiyini dedi – top.*

20. QAYĞIKEŞ QADIN

Bir qadın həməşə günün günorta çağı qızmar günəşdə oturuf çörəy yiyərmiş. Qonşu qadınnar buna diyi ki, san, a nolufdu, duruf gidif gölgədə, oyun, da oturası günün altında çörəy yiyisan. Bu diyər ki, mənim ərim bənnadı, bu deyqa o, qızmar günün altında işdiyi. Hindi o, bu cürə şərayitdə qızmar günün altında işdiyisə, mən onun çöreyini rahat şərayitdə, evdə, gölgədə yiyə bilmirəm.

Keşmişdə ər-arvat arasında belə mehribançılıx variydi, amma hindi ancax man, a paltar al, belə dəbdəbəli olsun.

NAĞILLAR

1. İLANA ƏRƏ GEDƏN QIZ

Bi kişi varmış, üç də qızı. Bu kişi gidif taxılı döydürüy. Döydürəndə görüy ki, içində bi ilan yatıy. Diyər:

– Düş hordan.

Diyər:

– Düşmünəm.

Diyər:

– Niyə?

Diyər:

– Sənnən bi qız isdiyirəm. Qızın,ı ver, düşüm.

Diyər:

– Məndə axı helə qız yoxdu, hansını verim?

Gəlif böyüh qıza diyi. Böyüh qız diyi:

– Oy, ilana adam gidərmi? Getminəm.

Sora ortancə qıza diyi. O da diyi:

– Yox, getminəm.

Sora gəlif ən baləcə qızına diyi. O da diyi:

– Getminəm.

Diyi, də get də, mənim o boydə taxılımın üsdə yatıfdı. Taxıl çölün düzündə qalıfdı. Ho qız gidiy. Gidiy, gidif qərəz unuynən çatıf öyünə də.

– Sən habırda dur, – qıza diyi, – mən gəliyəm həyin¹⁹.

Gidif bi dənə yaxşı oğlan, şüşə kimin²⁰ oğlan oluf gəliy.

Gəliy, diyi:

– Ba, mən ilanıydım, hindi oldum oğlan. Dəə toyümüzü eliyax.

¹⁹ Həyin – indi

²⁰ Şüşə kimin – yaraşıqlı, şümal

Toylərini eliyilər bular. Yaşıylər. Unnan da bi dənə oğlan oluy. İlan diyi ki, bax, mənim öydə anam var. “Gə, məni kes” diyəndə get anamı çimdir. “Get, malları kes” diyəndə sağmalısan,. Nə bilim, tərs danışığı də həməşə. Həməşə tərs danışmaqxdı bununkü. Sora diyi ki, havı nədi?

Diyi:

– Helə olmalıdı. Məəm anam helədi.

Həvlə elə diyəndə, sən helə elə. Örgədər də bunu. Nəsə buların uşağı da olar, oğlan uşağı. Uşax gezəsi olar. Bacinin paxıllığını diyirəm. (Siz də bacısınlız). Helə paxıl bacilər olufdu, ha. Dəə nə disə, bu helə eliyər. Bir günü bunun bacisi gələr bulara. Eşidər ki, bacım ilana gidifdi, ilan olufdu adam. Gəlif görər ki, nə yaxşı, nə gözəl oğlan. Diyər ki, ay Allah, dədəm qavaxcə man, a dimişdi. Niyə getməmişəm buna? Bu ilan döyül, oğlandı. Ha... Sora diyər ki, baci, gidax su alax, gəlah. Bu bacisiynən gidər süyə. Çiyninnən çəpi²¹ götürüf dəryadan su alanda böyüh baci bunu toxunuf süyə salar. Axar gidər. Axıf gidif bi söyüt ağacının qoquşundə²² ilişər. İlişər horda, sora bu gələr öyə (bu bacisi). Öyə gələr. Görər ki, arvat diyi, bələ elə. Bu bələ diyəndə, duruf ho nə diyirsə, həməən ho diyən kimi eliyər. Kes diyər, kesər, gəlmə diyər, gəlməz. Bu gədə görər, ədə, bu məəm arvadım döyül. Bacisidi.

Günnərin bi günündə suyə düşən baci yol ötən çovana darışər²³. Diyər:

– Ay qardaş, mən habırdə ilişmişəm, məni çıxardın.

Çıxardar bunu. Gəlif görər ki, baci öydə arvatdıx eliyi, öydə hərrəniy. Tərsinə eliyi, hər şeyi alxam-çalxam eliyifdi²⁴. Uşax da yaxın durmuyü, diyi, buna. “Anam, anam”, – diyif

²¹ Çəp – səhəng

²² Qoquşundə – koğuşunda

²³ Darışər – rast gələr

²⁴ Alxam-çalxam eliyifdi – Hər şeyi qatıb-qarışdırıbdı.

çıgırıy. (Allah, sən irağ elə, helə işdər var). Bi top iynə alar bu, kiçiy qız. İynəni alar, sora gəlif oturanda ho döşeyə sancər bi top iynəni həvlə.

Diyər:

– Baci, otur.

Oturan kimi iynənin hamısı dərışər²⁵ buna. Böyüh baci-si ölər də. Burda nağıl qutarıy. Nağılı qutardıx, göydən üç alma düşdü. Biri nağılı dərışənə, biri man,a, biri də Sadayıyə.

2. NARDAN XATININ NAĞILI

Bi ata olufdu, bi dənə də ana. Ayif də olsa, heş qızdarı olmuyüfdü, yeddi dənə oğlannarı olufdu. Diyiflər ki, bizim bacimiz yoxdu, ana. Nə eliyisan,sa elə, bizə bi baci. Anası da hamilə olufdu.

– Bacimiz olar, bu yurtda biz deyəncax, olmaz, biz deyənəsi döyülux. Yeddimiz də getcax.

Bular ellərinə oxlarını, yaylərinə alıf dağa çıxıfdılar. Günnərin bi günü anası gəlif hamilə olufdu, qız uşağı doğufdu. Ho yeddi oğlanın yeddisi də dağda-daşdə həyrəşifdilər. Bular bi mağarada yeşiyiflər. Diyiflər ki, bax, ana, əyər oğlan olsa, hora yay asısan,. İley²⁶ olsa, bilcax ki, qızdı, yay olsa, bilcax ki, oğlandı. Anasına qız olufdu, bu da asıfdı hora ileyh. İleyi asannan sora paxıl qonşu gəlifdi. Bu eşidifdi ki, oğlannar dağa-daşə düşüflər qızdan öteri, bacidən öteri. Paxıl qonşu gəlif ileyi götürüf yay asıfdı yerinə. (Qonşulərin hamısında paxıllıx var). Yeddi qardaşdən bi dənəsi gəlifdi ki, gənə ileyh asılmıyif, yay asılıfdı. Burdan qayidif gidifdi. Qardaşdərinə diyifdi ki, biz diyən murada çatmadıx, bacimiz olmadı, gənə qardaşdi. Bular çıxıf gidiflər. Dəə bu qız gəlif yetişifdi. Bi gün bu qız

²⁵ Dərışər – daraşar

²⁶ İley – ələk

bulax başınə gidifdi. Bulax başındə qızdarnan oynəşəndə bi ayrı qızın üzüyü itifdi. Üzüyü də alıfdı, civinə qoyıfdu. Buların bi balacə, körpə danası olufdu. Qız qardaşdəri, bacisi yoxdu diyif bu dananı həmməşə sığallıyə-sığallıyə saxlıyifdi, əziz-diyə-əzizdiyə. Diyifdi, navax²⁷ and işsəm, bu ala dananın başi üçün dicam. Diməli, navax and işsə, una andışifdi²⁸. Amma həyqi üzüyü alıfdı. Bivaxı gəlif ho üzüy itəndə bu and işər ki, mənəm qardaşdərim yoxdu, ala danamın canı üçün, başi üçün mən almamışəm. Nahax andışər, amma üzüy özündədi. Ola-ola andışifdi. Gəlif bi vaxı dana ölüfdü. Qız ağılyə-ağılyə gidifdi arxın qıraana. Asda-asda parsalaanı²⁹ yüyüfdü. Diyifdi ki, ay aman, mənəm qardaşım yoxuydu. Mən yalan andışdim, ala danam öldü. Mən hindi üzüyü hara eliyim? Bi arvat qavaana çıxıf, diyifdi ki, üzüyü apar yəəsinə qəytər. Qəytər ver, səən dananı hunuçün ölüfdü. Qəytər ver, hindi də atanı, ananı ölər. Bu da həməən qıza üzüyü qəytərif verər. Gələr, bu ala dananın parsalağını yüyəndə, qarğa diyifdi:

– Qağ, qağ, niyə ağılyisanı, a Nardan xatın?

Diyifdi:

– Neyə ağılamıyım? Qardaşım yoxdu, qızdarınan gezmağa gidəndə andışmışəm. Andışəndə qayıdıf gəlif görmüşəm ala danam ölüfdü.

Bu da diyər:

– Sən nigaran olma, sənini, qardaşdərin, var. Yeddi dənə.

Diyər:

– Hardadı?

Diyər:

– Dağda.

Diyər:

²⁷ Navax – nə vaxt

²⁸ Andışifdi – and içbdi

²⁹ Parsalaanı – içalatını

– Bes oları nətəri manıa görkəzə bilərsən₁? Yerini tanıda bilərsən₁?

Diyər ki, bi torviyə arpa tök, ayaamın caynaana³⁰ sal. Torviyə də deşiy qoy, bir-bir mən tökə-tökə uşcam. Sən də arpaan iziynən gəl. Bu, qarğa diyəni eliyi, gidiy iznən. Qız dağa çıxıf görüy kü, qardaşdərinin altısı yoxdu, bi dənəsi var.

Diyi:

– Bax, qardaşdərin, habıdı. Bu xırdasıdı. Oların altısı da ova gidifdi. Ov ovlamaa gifdilər. Bular axşəmüsdü gələllər. Dəə, mən üçüf gidiyəm. Sən habırda deyən.

Deyənifdi, öyü-eşiyi silif təmizdiyif, bulara yimax da hazırıyifdi, yeşinifdi.

Gəliflər axşəmüsdü, görüflər ki, öy təmiz, yimax hazır. Bu da bi un yaşınə çatan qız olufdu. Hər şeyləri hazırıdı. Qardaşdəri oturuf yiyi. Qardaşdəri diyi ki, bilmədınmı öyə kim gəlifdi? Diyi ki, bu öyə heş kim gəlmiyifdi. Mən yuxlamış-dim, görməmişəm. Diyifdi:

– Bes yimax hazırıdı?

Diyər:

– Bilminəm.

Ha gözdüyər, yeşinər. Bu bilər ki, həqiqətən bular yeddi qardaşdı. İkinci gecə deyişiniylər³¹. Qardaşı diyər ki, mən bu gecə yatmıyif baxcam, görüm bizim öymüzü təmizdiyən kimdi? Yımağı bişirən kimdi? Heş şey. O da yatmıyif, baxar görər ki, bi dənə gözəl-göccəh qız.

Diyər:

– Baci, kimsən, sən?

Diyər ki, mənim yeddi dənə qardaşım olufdu. Baci dər-dinnən hamısı dərbədər düşüfdü. Anamı, atamı qoyüf qaçıf-

³⁰ Ayaamın caynaana – ayağımın caynağına

³¹ Deyişiniylər – dəyişilirlər. Burada: növbəni dəyişdilər anlamında işlədilib.

lər. Mən ana bətnində olmuşəm. Anama diyiflər ki, oğlan olsa, yay as, qız olsa, iley as. Mən olmuşəm, iley asıfıdı anam. Paxıl qonşumuz də ileyi götürüf, yay asıfıdı. Həvlə-həvlə danışıfıdı də. Dana öldü, yalan danışmışəm, üzüyü oğramışəm, sora aparıf yiyəsinə qəytərif vermişəm. Hamsını qardaşə açər. Axşəm olar, qardaşdərinin hamsı gələr. Qardaşdər gəlif qucaxlaşıf, öpüşüf bunu gözdərinin üsdə qoyəllər, özdəri ova gidəllər, bacii də öydə teh qoyəllər.

Diyəllər:

– Amma burda div var ha... Özün, u gözdə, div səni gör-sə, yiyər. Biz qapını qufulluyüf gidiyix, səni öydə qoyürux ha. Çıxmıyəsən, çölə.

Bu qızı öydə qoyüf gidiylər. Div də gələr həqiqətən. Div gələr, diyər:

– Bu öydə sən neyə durusanı? Sənin, qardaşdərin, mən həyriyirəm. Sənin, dərin, a havadar olan mənəm. Oları mən qoruyürəm. Səni də qardaşdərin, habırda qoydü getdi. Aç qapını.

Diyər:

– Yox, aşminəm.

Diyər:

– Açısən, aç, aşmiyisən, nə barmaan,ı vercasən, nə də gidif qardaşdərinin yeddisini də öldürəcam.

Bu qapıda deşiy olufdu, qıfılsalan deşiy, bu deşihdən hər gün gəlif buun barmaanın qanını sorufdu. Hər gün sooruy. Bi vaxı qardaşdər gəlif görüy kü, nar çiçeyi kimi baciin rengi solufdu. Hər gün də soluy. Diyər:

– Baci, niyə sən həvlə olusanı?

Diməz.

Div diyifdi:

– Dəə, qardaşdərin, öldürərəm.

Diyər ki, səndə bi iş var, səni yəqin div gəlif alladıy.

Diyər:

– Vallah, yeddi gecə gəlif, yeddisində də qardaşın₁ yicam diyif barmaamı sorufdu.

Diyifdi:

– Oldu.

Mağaranı³² sarıyif elinə verifdi. Həmən ho div də gəlifdi ayaana sarışə-sarışə gezifdi. Mağaraan iziynən gidif, qardaşdər tapıfdı divi. Divin canı olufdu şüşədə, göyərçin kimi şeydi divin canı. Bular da biliflər də hardadı ho. Bir-birini tanıyilər də. Öldürəndə gidif görüylər ki, həyqətən də div öluf duruy horda. Sora gəlif diyilər ki, baci, sən₁ qanın₁ biz satın aldix. Sən₁ qanın₁ soranı biz öldürdux. Nağıl burda bitdi.

3. SAMAVAR İLƏ GÜL

Biri vardı, biri yox. Bi padşahın üç oğlu varyıdı. Oğlan-nar üçü də bir-birinnən mərfətdi, layıxlı. Bööyüflər, biriin də toy vaxınnan xeyli keçif oğlannarın, o birsi də una nisbət. Amma axrıncisi də karkazdı, toy vaxdıdı. Ha... Bir vaxı vəzir diyi ki, ay padşah, sən₁ axı oğlannarın, biri ötüfdü, o birisi də ötüy. Sən bulara niyə toy eləmirsən?

Diyi:

– Valla, mən bilmirəm ki, olar toy isdiyi. Olar isdiyilər gəlsinnər, mən holara toy eliyərəm.

Diyi:

– Savax gətir, mən diyəcəm oların toyünü.

Səhər gəlir, bi vaxı diyi ki, üş dəfə yay-ox atıcam. Hərən₁ızın baxdına. Kimin yay-oxu hara düşür, gessin horda da toyünü eləsin. Keçiy yay-oxunu buraxıy. Gedir şimala doğru.

Diyi:

– Sən get öz oxunun, dalıncə.

³² Mağaranı – tikiş sapını

Bu gedir, bi şəhərə düşür. Horda da bi varrı qızıynən evlənir. Bunun toyü belə gidir.

İkincini atır, bu da qərbə dooru gidir. Bu uşax gidir o tərəfə. Bu da bi varrı qızıynən horda rasdaşır, toyünü eliyir. Üçüncü, yazıx baləcə qardaş, oxu buraxır, gedir düşür harda-sa, bi meşəən ortasına. Hara getsin bu? Bir gün evdə durur, fikirrəşir. İki gün evdə durur, fikirrəşir. Üş gün keçir. Diyi, ə, bu olmadı, kişilıxdan döyül, olar getdilər. Mən də gidim görəyh, n olur? Anasına diyi ki, ana, maa bi yol yiməyi düzəlt. Anası buna yol yiməyi düzəldir. Duruf gidir. Ayaanda çarix, filan. Gedir, bi yerə çatanda görür ki, meşəən içində belə bir daxmacıx var, bi dənə də meymun. (Hindi nağıldı da bu, hər şey olur). Heş nə... Dəə, diyi, qismətim bu meymundu. Dəə, bular burda yaşəməli oluylər. Birazdan sora bu meymunnan bi dənə oğlan uşağı dünyüyə gəlir. Aradan iki gün, üş gün keşmir, uşax yoxa çıxır.

– Ay arvat, uşax yoxdu.

Nəsə, ikinci uşax da dünyüyə gəlir. Sora buna bit düşüfdü yazığa, özünə. Bi günü daxmanın günəşdi tərəfində bu, bitdənir, qaşınır. Helə hunda zırıp-zurup, zırıp-zurup, at tapbıltiları düşüy. Atasının göndərdiyi adam gəlir: “Bes atanı, səni qonax çaarıfdı, yoldaşın, nan”, – diyif, ata bi qamçı. Ay Allah, bes hindi nağarsın? Ata qonax çaarıfdı üç oğlunu da, yoldaşdəriynən. Gəlif, girir içəri. Bayaxkinnən də iki qat betər, kor-peşman. Bir vaxdı meymun dilə gəlir, diyi:

– Nə xəbərdi, həblə kor-peşman oturufsan, sən?

Diyi:

– Nicə kor-peşman olmuyüm? Atam üç oğlunu qonax çaarıfdı ayləsiynən. Hindi mən bu köhdə, sən də meymun, uşaxlar da hara oldu, bilinmir.

Meymun gülür, diyi:

– Ə kişi, qəm yemə. Havaxa çaarıfdı?

Diyi ki, savax günortaüsdü horda olmalıyıx.

Diyi:

– Qəm yemə, düzələr.

Axşam yatıllar, səhər sahat, məsələ, on birdə-zadda gidir bi dənə qoz getiriy. Diyi:

– Horda su eləmişəm. Get, horda eyninı, deyiş, paltarını giyin, gəl.

Diyi:

– Nə giyirim?

Diyi:

– Sən get, qeşeng yuyun, təmizdən. Sora qoza bi dənə vur, sıncaxdı, hunda partial hazır olcaxdı.

Ha... Gedir, horda yaxalanır, qozu vuran kimi görür, bi dəsd təzə partial çıxdı. Bu giyinir, gəlir. Gəlir, içəri girəndə gözünə inanmır. Görür, ə, içəridə bi qız gəzir, heç görünmüyüb.

Diyi:

– Mənəm.

Diyi:

– Bes uşaxlar?

Diyi:

– Uşaxlar gələr. Hindi nənəsi gətirər, gələr.

Sən dimə, hordan qapı variymiş, daxmaan altınnan. Qapı açılən kimi, görür ki, bi çüt kukla kimi oğlan. Gəlillər:

– Ata, ata.

Diyi:

– Horda ağac kösovlar³³ var. Hərəsinə bi dənə balta ilişdirərsən,

³³ Kövsovlar – kösövlər

Getirir, hərəsinə bi dənə balta. Hərəsi bi dənə qızıl yəhərri, qantarğalı atdar. Birində özü, birin də uşaxlarnan anası. Ha... Yaxşı yadıma düşdü. Bular atdarı minəndə, həyətdən çıxmamışdən yoldaşı diyi:

– Bilisanı nə var? Bax, gediriyh, amma bir şərtənən. Orda atanı qonaxlıx vercxadı, əzəl bizi görən kimi o biri qardaşdərini, səni gözdəri götürəsi döyül. Sən olardan özünü qorumaşanı. Birincisi, əzəl, işci³⁴ işmə. Sən işci içən kimi kefləncasanı. Keflənen kimi də duruf məəm meymun paltarımı yandırcaşanı. Onu yandırsanı, sən heş vax də bizi tapbazsanı, biz quş oluf hordan uçasıyix. Bax, bunu diyirəm, sən özünü öyünü yıxma.

Sözdəşillər, razılaşıllar. Gəlillər, ba... böyüyh bi qonaxlıx. Baxıllar aləm uşaxlar, gəlin. Atdarın ber-bezeyi, heş belə şey padşahda da yoxdu. Aləm³⁵ əl-ayağa düşür. Hamı, böyühdən kiçiyə. Keçirillər gəlini, oğlanı başə. Burada o biri gəlinlər də var axı, o biri qardaşdər də var. Yimax, işmax. Aş gəliy, başdiyif yiyillər. Bu, həməən gəlin bi dəfə götürdüyünü ağzına qoyür, bi dəfə götürdüyünü qoltuğuna töküy. Qaynənəsi diyi:

– Ə, bu nağarı? Ayıfdi.

O biri gəlinnər də çaşif olar da buun kimi eliyi. Olar da qoltuxlarına töküllər. Hindi bi vaxı, məclisin yaxşı yerində, duruf oynüyəsi olanda bu bööh gəlin, o birisi gəlin oynüyəndə yerə düyü tökülüy. Camaat da masqara eliyi³⁶ ki, ə, bu nədi, ə? Kiçih gəlin oynüyəndə yerə ləl-cavahirat tökülür:

– Ə, qoymuyunı, bunun qızılı dağıldı.

Nəysə, bu arada o biri qardaşdəri bunu bərk dəmləndirillər. Bu da duruf bi əl firriyif (partial qoltuğundeymiş gəli-

³⁴ İşci – içki

³⁵ Aləm – hamı

³⁶ Masqara eliyi – lağ edir.

nin). Hordan götürüf çalannan bi spişqa. Bu, partalı yandıran kimi ana-bala quş oluf qapıın başinnən çıxıllar. Yoldaşi diyi ki, hindi da bizi tapbazsanı. Bular gedillər. Məclis də qutarır. Oğlan da axşəm yatıf ayilir. Anası diyi ki, ay oğul, yıxdın, öyünü. Gəlin də getdi, balaları da getdi, atdar da. Sən qaldın.

Bi üş-dörd gün yazıx peşmançılıxdan oturuy, duruy fikrəşiy ki, əşi, unsuz da bədbəxdəm də. Çıxım gidim, taparam, taparam, tapbaram, unsuz da maa burda yaşayış yoxdu. Ayağına dəmir çarıx geyif gedir həməən yerə. O bayaxki meşiyə. Gidif görür, ədə, nə daxma var, nə şey. Hardadı? Yoxdu belə şey. Nəysə... hağılınə gələn isdiqamətdə getməli olur. Meşə də qurtarır. Meşədən çıxır. Düz yolnan diyax ki, üzü bi həblə şimal-qərbə dooru yol, bi tafdax kimi³⁷ yoldu, helə ho-reynən gedir. Gedəndə görüy ki, bi damaxlı³⁸ Div gəliy, qavaanda üş dənə əcayib şey var. Bular yiyillər bir-birini. Bi isdiyi ki, qaşsin qorxusunnan. Dövün biri diyi ki, ay insan qardaş, qorxma. Sən bura gə. Belkə sən bizə bi çarə elədin. Nəsə, də bu inanar-inanmaz yavaş-yavaş yaxına gedir. Görür ki, yolun kənarında üş dənə əşya var. Bi dənə qılinc, bi dənə xalça, bi dənə papax, bi dənə də çomax. Diyi ki, noluf sizə, niyə dalaşısınlız? Qan içindədilər bular.

Diyi:

– Biz üçümüz üç qardaş. Atamızdan bizə bular qalıf dı. Hindi hoları bölüşdürə bilminix. Buları sən bizə bölüşdür, sora sən nə disan, biz san, a yaradax.

Diyi:

– Nədi ho?

Diyi:

³⁷ Tafdax kimi – tapdalanmış

³⁸ Damaxlı – Burada: yekə, nəhəng anlamında işlədilib.

– Hodu bax, ho xalça, ho qılinc, bi dənə də papax, bir də çomax.

Diyi:

– Buların mənasını diyin, mən bölüm.

Diyi:

– Xalçənin üsdündə oturarsan, Üreyin, hara isdəsə, səni aparcaxdı bi göz qırpımında. O çomax ki var, qırx dənə qapıyə, qıfıllı qapıyə vur, hamsı açılməldi. Papağı da qoydun, görünmüyəsən. Hindi bunu bölmax lazımdı.

Diyi:

– Mən bölərəm. Bilisən, nə var? Unun qaydası belədi. Əyər papaa sənə versəm, o dicaxdı, yox, mən papağı isdiyidim. Una xalça vercam, sən dicasan, yox, mən xalçaa isdiyidim. Yaxşısı budu siz mənə getirisin, ox. Onu atcam, kim gidif unu maa birinci getisə, xalçə huunçüdü.

Diyilər:

– Oldu.

Çaparax³⁹ buna bi ox alıf gəliylər. Dosdum tez çekif buraxan kimi bular tez yığılıylər ki, gessinnər. Bular balacə aralanan kimi dosdum tez başınə papax, elində çomax, oturuy xalçəən üsdə. Diyi ki, mənə düz apar nişannımın öyünə, hardadisa, hora apar. Sora diyi:

– Yox, hora yox, həyəətə.

Çatır, baxır ki, ha... uşaxların səsi gəlir. Hindi uşağın bi tayi diyi ki, ana, elə atamın iyi gəlir.

Diyi:

– A bala, atan, hara, bura hara? Sən işin, da ol.

Gənə uşax vurnuxuy ora-bura. Atasının iyini alıfıdı. Uşax nəşə gənə də firranıy diyi:

³⁹ Çaparax – tez-tələsik

– Ay ana, atamın iyi gəlir axı burdan.

Diyəndə anası öyə girən kimi cəlt papağı götürəndə uşax gəliy görüy ki, atası. Diyi ki, bes, bala, mən gəlmişəm. Get anıyə dinə. Uşax girir, anasına diyi ki, bes atam gəlifdi.

Diyi:

– Nə danışsanı?

Diyi:

– Gəlifdi, məhlədədi.

Gəliy, diyi:

– Ə, sən nağarıfsanı, sən öz oyunı da yıxıfsanı, bizimkini də. Sən cinayət eliyıfsanı. Atam bilsə, bu sahat səni doğrət-dircaxdı.

Diyər:

– Nə atanı, heş kim məni tapa bilməz.

Nəysə... də bular yavaş-yavaş söhbətnən içəri giriylər.

Diyi:

– Nicə oldu ki, gələ bildin?

Diyi:

– Gəlmişəm, tapbışəm ki, səni aparım.

Diyi:

– Sən gəlsanı da, gəlməsanı da atam səni qoymaz. Sən bilmirsən mən kiməm. Sən məni meymun cildində gördün, partalımi da yandırdın.

Bular müqəddəs aylədən, nəsiləndilər. Bularda dimax köşməyən qızdar hələ meymun partasında oluy. Diyi ki, sən mənim qızdığımı itirıfsanı. Una görə də atam bilsə, mütlax səni məhv elətdircaxdı. Atam patşahdı, hürülər xalqının padşahıdı.

Diyi:

– Bes nağarax?

Diyi:

– Buna ancax anam bi yol tapa bilər. Qoy gidim görax anam nə diyi?

Qız xəlvəti anasına yaxınnaşır. Diyi ki, bes həvlə də, ay ana, ərim gəlsə, huna bi icaza münkünmü?

Anası diyi:

– Vallah, qızım, hunu mən atanı dilə tutum, ancax axşəm ho işi atıyə diyə bilərəm.

Nəysə, ataan da bunnan xəbəri yoxdu. Hər axşəm vəzi-fəsinən gələndə yorğan-döşəh hazır olmalıdı bununçün, yüyülməlididi əli-ayağı. İçəri girəndə görür ə, helə şeylər yoxdu. Nə yer salınıfdı, nə buun ayax süyü hazırdı, nə filan. Diyi ki, arvat, nə xəbərdi?

– Nə xəvər, heş nə yoxdu.

Diyi:

– Bes su-zad hanı?

Qərəz, nə diyisə, arvat dinmir.

Diyi:

– Aaz, Vallah, səndə bi söz var. Dinə görax, nədi? Nölufdu axı? Sən niyə belə eliyisanı? Bu qədə yaşamışx, sən belə eləmiyifsanı, maa kobut cavaf vermiyifsanı.

Diyi ki, kişi, açığı, sənnən bi xayışım var, huna əməl eləsanı, hər şey bayaxki kimi olar.

Diyi:

– Nədi o? Dinə görax.

Diyi:

– Yeznanı gəlsə, huna aman verərsanı mı?

Diyi:

– Arvat, verərəm bi şərtənən. Gəlsin, ho şərtimi qəbul eləsin, baş üsdə.

Diyi:

– Oldu.

Yer salır, yatılar axşam. Səhər açılırsın hamımızın üzünə xeyirənən. Səhər açılır. Qıza diyi ki, yezniyə bi işıx üçü tapbışəm, qalanı özünənən asılıdı. Gəlsin qəbuluna.

Diyi:

– Oldu.

Yeznə də özünə umutdu⁴⁰. Gəlir patşahın yaana. İçəri girəndə heş patşah görmür bunu. Patşah bi də görür, ədə, qavaanda bi nəfər. Dihsinir. Diyi:

– Sən kimsən?

Diyi:

– Sənin, ho görmax isdədiğin, yeznə.

Diyi:

– Sənsən?

Diyi:

– Ha.

Diyi:

– Sən cinayət eliyifsan. Ho cinayətinı yumalısan. Əyər yuya bilərsən, tezədən sanı qırx gün, qırx gecə toy çaldırcam. Yuya bilməsan, başın vurdurcam.

Diyi:

– Buyur.

Diyi:

– Sən gidif man, Samavarnan Gülün hadisəsini örgənif, gəlif danışsan. Getirə bilsən, dediyimdi, bilməsan, gənə dediyimdi.

Ha... Helə nağıl da hindi burdan başdiyir. Hadisə burdan başdiyir. Oğlan çıxır padşahın öyünnən. Bir az aralanannan sora oturur xalçaan üsdə, papağı qoyur başinə. Yerə bi çomax.

Diyir:

⁴⁰ Özünə umutdu – Burada: özünə arxayındı anlamında işlədilib.

– Sən məni Samavarnan Gülün hadisəsi olan yerə apar.

Bi vaxı görüy ki, dəə düşüfdü. Biraz gidiy. Şəki kimin bi kiçih şəhər diyax, qəsəbə diyax, düşüy burda. Papağı başinnən götürüy, xalçəni də büküy civinə qoyür. Çomax da elində. Görür ki, yaxınnıxda camaat ət alıf getirir. Bu da nəbələd adamdı. Bu duruf gedir ho mağazıyə. Görür ki, et-zat kesilif asılıfdı. Diqqətnən etə baxanda görüy ki, ə, bu mal eti döyül, insan etidi. Barmax, dırnaxlar.

Diyi:

– Ha, koopolulux burdadı.

Mağazıyə yaxınnaşır. Diyi:

– Maa hordan bi yarım kilo et verərsənı?

Diyi:

– Baş üsdə.

Kəsir, gələndə görür ki, bu buddu, insan budu. Buna et lazım döyül e. Çalışır ki, vax keşsin. Axşam qarannıx qarışən vaxı bu hələ yenə də mağazadan gidən yolun kənarında oturubmuş. Et də hələ yanındadı. Bi vaxı görür ki, həməən ho mağazaçi mağazanı bağladı, gəlib buun qavağınnan keçib gidsidi. Gidəndə çörülür, buna didi ki, ayə, elli, sən buralardan olana oxşəmiyisanı. Xeyir ola, gidən-gələn yerinı ola, gecə yolda qalarsanı, filan.

Diyi:

– Valla, düzü hələdi, dimağa da utandım.

Diyi:

– Dur gedəy bizə.

Diyər:

– A kişi, narahat olarsanı. Qonax-zad.

Diyər:

– Qonağa da qurban olum, Allaha da.

Kişi kömey də eliyi buna, gedillər bulara. Həyətə girillər. Görüllər bax belə (oturduğumuz evi göstərir – top.) hündür, kürsülü evdi. Evin qapısının içəri girəndə görür ki, qapının o üzündə yekə bir it. Bu qorxanda diyi:

– Qorxma, dəyməz, keç içəri.

Keçir içəri. Görür ki, ə, oyəni künşdə bi dənə qız var, yarıdan uxarısı qızdı, canını qızdı, yarıdan aşağısı daşdı. Məhətdəl qalıy. Nəysə... kişi yer gösdəriy, bu da oturur.

Diyi:

– Bi dənə çay.

Heş kes yoxdu, bi dənə kişi özüdü. Nəsə, çay içillər bi-iki isdekan.

Diyi:

– Yiməh, çörəh.

Bu diyi:

– Yimişəm, toxam.

Amma bu duyux düşüfdü kü, sir helə diyəsan, burdadı. Çөрөh yığışdənən vaxı bu oğlan ev yəəsinə diyi ki, dayi.

Diyi:

– Bəli.

Əsdafürullah, yadımnan çıxdı. Çөрөh yiyillər. Bu, çөрөh yiyənnən sora qavaxdan ki qalan var, bu, qavaxdan qalanı aparıy qoyür itin qavaana. İt yiyir, doyür, qalanı getirif qoyür qızın qavaana. Qız yimir. Qız yimiyən kimi baxır ki, orda bi dənə kəllə var, kişi kəlləsi. Orda da ocaxda şiş var, qızmar. Duruf ho qızmar şişi götürüf kəlliyə uzadır. Uzadan kimi qız diyir:

– Yiyirəm.

İşə bax, e... İtin qavaana qoydü, it yidi, doydü. Qalaanı uun qavaana qoydü, o yimədi. Götürüf qızmar şişi o kəlliyə uzadan kimi qız başdədi yiməyə. Oğlan daa da təcüfləniy.

Diyi, Ya Rəbbi, burda nə sir var, bu, nə olan şeydi? Qızın yarsı daş, it yiyir, yimir ho. O kəllə də nədi?

Diyi:

– Nolar, dayi, bunu maa başə sal, görüm, burda nə sir var?

Kişi diyi:

– Yoo, bu, açılən sir döyül.

Diyi:

– Yox, dayi, mən bunu bilməsəm, heş cür münkün döyül. Bilməliyəm.

Diyi:

– Oğul, Valla, ho biçağı görüsanı? Mən mal eti götümünəm. Gördünümü, hamsı insan etiydi. Hamsı da sirri bilmağa gələnnərin etidi. Bu sir getmir burdan. Kim maraxlanırsa, bildirirəm, amma sora kesirəm.

Diyir ki, bular da içəri girən kimi qapı “şarak” örtüldü.

Diyi:

– Dayi, sən qapını qufulladın. Mənim qanım sanıa halaldı. Sən unu manıa örgət, sora kes. Habı camaatdan mən artıx döyüləm ki.

Nəysə, çox şeydən sora kişi görüy, bu, əl çəkən döyül, diyi. Duruf qapın zamoğunu bi də tezdən vuruy. Qırx dənə otax. Axırıncidə kəsməlidir. Diyi ki, hindi dikqətnən qulax as.

Diyi:

– Məni görüsanı?

Diyi:

– Bəli.

Diyi:

– Məəm adım Samavardı. Ho qızı görüsanı?

Diyi:

– Bəli.

Diyi:

– Ho da Güldü. Əmoğlu, əmiqızıyıx. Ho kəllə quldurbaşçisinin kəlləsidi. Biz bir-birimizi isdiyidıx. Bu əmiqızıynən həyqi mənada bir-birimizi çox isdədiyimiz üçün evlənmışdıx.

Diyi:

– Helədi, əmiqızı?

Diyi:

– Bəli.

Diyi:

– Nəysə, birəz yaşədıx. Bi neçə aydən sora gördüm kü, ə, bu əmiqızının manə qarşı münasibətində soyuxlux yaranıfdı. Didim, xeyir ola? Bu, axı niyə belə olsun? Biz axı bir-birimizi isdəmişix. Didim, bu əmiqızını izdicam, görüm burda nə var? Bunnan xəlvət, diyi, bunu izdiyəsi oldum. Axşam yatdıx. Özümü, diyi, vurdum yuxuluğa. Görüm bu nə işə baxıy? Bu, görür ki, mən yuxuyə getdim. Əmiqızı kişi partalı giydi, atını yəhərriyif həyətdən çıxdı. Mən də qalxdım, o biri atı mindim, qılncı də götürdüm, it də mənim dalıncə gəldi.

– Əmiqızı, düzmü?

– Düzdü.

Qızın hələ xəbəri yoxdu, elə biliy ki, kişi yatıfdı. Quldurdəsdəsi də bu qəsəbədən diyax ki, yirmi kilometr, ya on beş kilometr aralıdı. Meşəən içində, çadırdadı. Qız gedir, bu da uun dalıncə. Bi vaxı yarrı-yaraxlı gidif diyi, atdan düşən kimi qız giriy quldurbaşçisinin çadırına. Girən kimi bu da hələ göz-düyümüş, bular hələ bir-biriynən şey eləməydə, bu atdan düşür, isdiyir ki, quldurbaşçisinin başını kessin. Qız bunu axır görüfdü, yoldaşidi. Qız elə eliyir ki, quldurbaşçisi çöörüluf bunu şey eləməhdə, it arxadan ayif də olsa, quldurbaşçisini xayəliyyir. Xayəliyən kimi quldurbaşçisinin qılncı düşüy, düşən kimi qoyür ayaan altına. Bu quldurbaşçisini ayaan altına qoyən diyi:

– Yoldaşım yoxa çıxdı. Heləmi, əmiqızı?

Diyi:

– Helədi.

Səhər işıqlaşənnən sora quldurbaşçisiin də kəlləsini xurcünə salıf getimişəm. Gəldim, diyi, xurcünnən düşəndə gördüm kü, ba... əmiqızı elə hərrəniy ki, səndə, məndə günah var, bunda yoxdu.

– A kişi, sən hardeydın?

Didim:

– Vallah, bosdana getmişdim, bes bi dənə də qarpız getimişəm.

– Ə, hardadı qarpız?

Didim:

– Xurcündə.

Gidif, diyi, bu xurcünü çöörəndə tarapbadan ho baş düşdü. Bunu görüf, diyi, yerindəcə donuf qaldı.

– Əmiqızı, helədi?

Diyi:

– Helədi.

Sora, diyi, bi qat isdədim duruf bunu da bağliyim, kesim. Amma üreyim gəlmədi, əmim qızıdı, isdiyidim. Gənə üzümü tutdum ho kişiyə, bizi Yaradana. Əvvəl didim, sən hunu öldür. Sora didim, ya Qurban olduğum, sən bunu öldürmə, yarisını adam saxla, yarisını daş. Allah-taala qəbul elədi, diyi, horda.

– Helədi, əmiqızı?

Diyi:

– Bəli.

Hindi, diyi, həməən günənnən özüm bişirdiyimnən özüm yiyirəm, qalanı veriyəm ho itə, it də yiyir. İt hunnan etivarırdı. Bəli, it də yiyif doyuf artıx qalanı verirəm huna. Yemir,

yemiyən kimi şişi soxuram kəlliyə, onda yiyir. Gör, dünyada nələr var.

– Düzdü, əmiqızı?

Diyi:

– Düzdü.

Diyi:

– Hadisə bunnan ibarətdi. Hindi, dur, gıdırıx səni kəsməyə.

Hindi durufdu kesməyə. Qılınş də elində hazır. Bunu aparır qırxıncı otağa. (Bunu danışəndə gördüm arvatnan qız esillər. Didim: “Əşi, qorxmuyunı, nağıldı”). Beş-altı addım kişinin qavağıynən gidir. Çöörülür ki:

– A kişi, bağı otaxda qaşmıcam ki. Sən otaxları aç, mən də gəliyəm də, başqa çaram yoxdu.

Birinnən girillər, daldan qapı bağlanır, o birini açılar. Kişi axırıncı qapını açən arada xalçəni yerə salıf, papax başında, qapıyə bi çomax, qapılar taybatay. Diyi:

– Məni aparısanı, qaynatamın otağında düşürüsanı.

Kişi baxıy dalıncə, Samavar.

Diyi:

– Allahım, halal xoşu olsun. Sən ki bu işə layıxsanı, get halal xoşunı olsun, get dünyada yaşa.

Padşah baxıy ki, bi xalçə, üsdündə heş nə yox. Papağı qaldırıy, diyir ki, bes mənəm. Diyi ki, a kişi, bes belə-belə. Danışiy nöktəsiynən. Qoşun göndər, yoxla. Hadisə də budu. Dəə, sağlığınıza, padşah tezdən qızını da getiriy öz imaratına, qırx gün, qırx gecə toy elətdiriy. Olar orda xoşbəxt, biz də burda.

Söyləyicinin dediyinə görə, qonşu kənddən bir nəfər gecə onlarda qonaq qalanda bu nağılı danışıb – top.

4. ÖLÜYƏ QİSMƏT OLAN QIZ

Bi dənə ziyarətçi⁴¹ kişi oluy. Gidiy ho ziyarətçi kişi bi dənə gözəl qıza, öydə qalan qıza görünüy. Guyə yuxuda görüy kitabda nəşə yazıy.

Diyi:

– Baba, sən nə yazısanı?

Diyi:

– Mən ömür-gün yazıyəm.

Diyi:

– Baba, nolar manı da bi ömür-gün yaz. Məni alan da yoxdu, öydə qalmışəm.

Diyər:

– Baş üsdə.

Qıza diyi ki, sanı ölüyə ömür yazıyəm, ölü adama.

Qız diyi:

– Ay baba, habı qədə vax oturuf gözdəmişəm mən. Niyə ölüyə yazısanı, məni?

Diyər ki, habıdı bax, qavanı ölü gəliy, ölü oğlan. Bu qız öydə anasına diyi:

– Ana, dəə mən öydən başımı alıf çıxıf gidiyəm. Manı bi gün-güzəran qismət olmadı. Dağlarda yığlıy-yığlıy⁴², oxuy-oxuy gəzcam, dəə noolar, olar.

Qız gidiy dağlara, çiçeyh denniyə-denniyə gidif görüy kü, bi dənə mağaraan içində, bi dənə şümal kimi oğlan elində tufəng uzannıyif ölüfdü. Qız barmanı dişdiyi, yaanda oturuy. Diyi:

– Hax-taala, çıxmışəm öydən, habı oğlan hara, mən də hora. Hunun meyitini nə yiyər, məəmkini də ho yisin.

⁴¹ Ziyaratçi – övliya, pır sahibi

⁴² Yığlıy-yığlıy – ağlaya-ağlaya

Yaanda oturuy. Oğlana soox oluy, bu duruf ocax qalıy. Nə bilim, çiçəhlərdən iylədiy. Horda gözəl-gözəl meyvələr oluy, ho meyvələrin suyünü ağzına sıxıy. Qırx gün, qırx gecə ho oğlana qullux eliyi. Qırx günün başındə oğlan gözünü açif görüy kü, yaanda kukla kimi (qocəlsə də) qız var.

Diyi:

– A qız, sən habralarda nə gezisanı?

Diyi:

– Bes sən nətəri oluf havı mağarada yatıfsanı?

Diyi:

– Valla, mənim toyümüydü, öydə şənniyh keçiriylər, tədarük görüylər, mən çiynimə tufengimi alıf çıxmışəm ova, bi dənə ov vurcam diyif. Ov da olmadı, özümənən gidif yıxılmışəm də, sa ki⁴³, ölmüşəm. Özun, görüfsanı, ölmüşəm.

Diyər:

– Bes nağarax?

Diyi:

– Mənim nişannım da var, toy həzirriğindədi. Qız, hindi sən nə dimağ isdiyisanı? Manıa sözün, u dinə görax.

Diyər:

– Neyin bahasına oluy, olsun, məni almalısanı. Ölü çıxılıfdı ömrümə, mən də gəlif səni diriltmişəm. Dirilifsanı, məni sən almalısanı.

Oğlan diyi:

– Oy, axı nişannım var mənim. Mən nişannımı qoyuf səni nətəri alım?

Diyər:

– Münkünsüzdü, almalısanı, qutardıx.

Diyər:

⁴³ Sa ki – elə bil ki

– Unda get sən filan ünvanda, filan nömrələrdə öyümüz var, düz hora. Görcasanı eşiyə girəndə. Get ata-anama da dinə mənim dirildiyimi.

Gidiy bunun öyünü tapıy. Giriş oturuy. Atası, anası, bacıları yığılıy başınə ki, sən nə gəlifsən? Diyi ki, Valla, həvlə dağa başımı alıf çıxdım. Məni alan olmadı, naxışımı də ölüyə yazdılar. Dağlarda gidif gördüm mağarada sizin, oğlun,uz ölüfdü. Diriltmişəm, əvvəl Allah, sora da mən. Gəlmişəm sizə xavar vermağa. Oğlun,uzu mən diriltmişəm, oğlun,uz da özüm gəliyəm. Man,ə da partal, oğlun,za da partal getirif gəlisin,ız. Diyəndə, öy yələri diyi:

– Axır nişannısı hodura, yaxındı, bes nağarax?

Gidif nişannısını çaarış gəliylər. Nişannısı gəliy. Diyilər ki, həvlə, həvlə.

Diyər:

– Oy, bələ huna da qurban, huna gələn qıza da qurban. Mən də işdirak elicam huun toyündə. Gəlsin. Biccə dirilif gəlsin, gerçeh olsun.

Kecavə beziyif, eli-günü⁴⁴, həmən qız haman yerə gidiylər. Birəz də horda çalıylər, çağırıylər, oynuyülər, gülüylər. Gelini getirif gəliylər. Nişannısı toydə öz toyü kimi işdirak eliyi, oynüyü, gülüy, həyrəniy. Qız da (oğlanın nişanlısı – top.) halallıx veriy ölü gədiyə. Helə işdər oluy, bala.

5. AÇIL, SÜFRƏM, AÇIL

Bi qoceynən qarı oluy. Bu qocə həməşə şum eliyimiş, taxıl şumu. Helə taxılınan bavat dolanıylərmiş. Bu qarı da hər gün bi loxmanı yaylığa büküf buun elinə veriymiş. Bu da aparış bi gölgiyə⁴⁵ qoyür, də günorta naharını horda eliyərmiş.

⁴⁴ Eli-günü – qohum-qardaşı

⁴⁵ Gölgiyə – kölgəyə

Günnərin birində görüy kü, bi qarğa gəldi, ağacın başınə qondu, apardığı çöreyi götürdü, getdi. Bu, başdiyi büüyün aj qalıy, ikinci gün aj qalıy, üçüncü gün... Hər gün eyni sayağ oluy. Bi vədə bu, qarğanı busuf tufeynən vuruy, qarğanın qənədiyyən deyir. Qarğanı tutuy. Qarğa diyi ki, mənə öldürmə, mən saa xeyir verərəm.

Diyi:

– Sən maa nə xeyir vercasan? Üş gündü mənə aj qoyüfsan.

Diyi:

– Yox, mən saa xeyir verərəm.

Diyi:

– Get horda bi hasa var. Hasanı götü, ho hasa saa xeyir vercaxdı.

Diyi:

– Hasa maa nağarcaxdı?

Diyi:

– Ho hasa səni dolandıraxdı. Heş şum eləmağa ehtiyac qalmıxadı.

Diyi:

– Yaxşı.

Bu, çomağı öyə getiriy. Görüy kü, həyqətən də, çomağı yerə vuranda “açıl, surfam, açıl” diyən kimi surfa açiliy, hər cür yimax, işmax. Çomax beleymiş. Yox, horda səf elədim. Ho çomağı eşşeyə vursan, qızıl töhcaxdı. Eşşeyi də yaanda oluymüş. Çumağı eşşeyin böörünə vuruy, qarğanı da buraxmıy. Görüy kü, üç-dört dənə qızıl töküldü eşşeydən. Nəcis əvəzinə qızıl töküldü. Diyi:

– Ha... Hələ ki, man, a bəsd.

Çomağı da götürüy, eşşeyi də aparıy, gidiy. Dəə bu gecə-gündüz eşşeydən qızıl tökülüy, bu qızılı satıy. Nəsə, bööh imarət tihdiri, oluy o vilayətin ən varrı adamı. Günnərin bi günüsü bu gidiy. Arvat da azıy də, ədəbazdaşıfı. Diyi:

– Hamı hamama gidiy, biz də hamama gidax.

Diyi:

– Gidax.

Eşşeyi miniy, yavaş-yavaş bular gidiylər hamama. Hamamın da belə xasyəti varıymış ki, diməli, dağdadı hamam, ayrı maşın, texnika getmiyi, atnan, eşşeyhnən getmax olar. Orda da ata, eşşeyə qarool varmış. Bu, eşşeyi qaroola təhvil veriy. Diyi ki, bax, bu eşşey hər eşşeyin tayı döyül ha. Bunu da qarool biliy də. Nəysə, bu, hamama girəndə qarool həmin eşşeyi oğruyuf başqa huna oxşuyən bi eşşeyi hora bağliyi. Bu eşşeyi miniy, öyünə gəliy. Görüy kü, yox, də eşşeyh qızıl töhmüyü. Qəyidif gidif hamamçini arıyə alıy⁴⁶. Hamamçi axırda bezif diyi ki, kətxuda eliyifdi. Diməli, bu, kətxudaan yaana gəliy. Kətxuda da çox höcət⁴⁷ adam oluymuş. Kətxuda da diyi ki, yox, mən saa eşşeyi də vermənəm. Helə eşşey olan şey döyül. Bunun eşşeyh elinnən çıxıy. Qızıl eşşeyi getdi.

Günnərin bi günüsü gənə şum eliyəndə bu qarğa gənə gəliy qonuy ağacın başınə. Qarğa buna gənə yaxşılıx eləmax isdiyi. Ha... Diyi ki, a kişi, eşşey hara oldu? Diyi ki, eşşey elimnən çıxdı.

Diyi:

– Sən eşşeyi də tapa bilməzsən. Mən san, a bi dənə də yaxşılıx eliyim.

Diyi:

– Elə. Çöreyin, ı man, a ver.

Diyi:

– Buyür, çox yaxşılıx eliyifsan, götü çöreyi.

Çöreyi surfaan üsdündə yiyir. Diyi:

– Hindi surfanı götü.

Diyi:

– Götüdüm.

⁴⁶ Arıyə alıy – sıxma-boğmaya salmaq

⁴⁷ Höcət – inadkar

Ha... Diyi:

– Hindi get. Surfiyə “açıl, surfam, açıl” disan, san, a hər cür yiyinti horda olcaxdı.

Bu kişi surfanı öyə getirif gəliy, özü də dəə varranıfıdı, intası eşşeyi də gidıfıdı də eldən. Ha... Axsəmüsdü gəliy öyə, diyi:

– Surfam, açıl.

Açılıy bööh bi usdol, üsdündə hər şey, bütün növ yimax. Günnər belə keçiy. Öyə çoxlu qonax gəliy, hamsında da belə ədəbazdıx eliyi həməni kişi. “Açıl, surfam”, – diyən kimi filan qədə yimax gəliy, yidirdiy, içirdiy. Kətxuda gənə eşidiy ki, Valla, gənə bunda belə bi şey var. Gəliy, həmin surfuyə oxşuyən surfanı da getirif. Diməli, elə təşgil eliyi ki, surfanı deyışdirif aparıy. Gənə qocə “açıl, surfam, açıl” diyi. Surfa açılmiyi. Diməli, elə vəzyət yaranıy ki, kətxuda son nöktədə bu kişini öldürmax qərarına gəliy. Ha... İki-üş nəfərə diyi ki, axşəm gidif qocəən başını ekərsən. Qocə də xəbərsizdi də. Həməni kimi gənə də şahnişində⁴⁸ rahat yatıy. Gecəən bi vədəsi bu quldurrar giri y öyə ki, qocəni alsınar. Həmin məmentdə qarğa gəlif “qağ-qağ” möhgəm çıxırıy. Gecə də qarğa gələr? Qarğa döyül də, diməli, bunun naxışidi. Qocə tez oyəniy, quldurrar da qaçif gidiy. O biri gün də qarğa qarılıy, quldurrar gənə qaçiy. Axırda kətxuduyə diyi ki, bi qarğa kişini oyədiy, biz də qorxumuzdan qaçıy.

Diyi:

– Vurun, ho qarğanı.

Qarğa çox, nə biliy hansı qarğadı. Nə qədə qarğa varsa, bular bir-bir qırıylər. Axırda qarğa qociyə diyi ki, surfanı mən getirif san, a vercam. Ho surfaan dilini mən bağlamışəm, açilmicaxdı. Həmin yerdə hindi kətxuda bööh bi qonaxlıx eliyi. Surfuyə umutdu də, heş bi hazırır x görmüyüfdü. Diyi də⁴⁹

⁴⁸ Şahnişin – saray, gözəl, böyük ev

⁴⁹ Diyi də – elə hesab edir ki

qonaxlar gələndə surfa açılcaxdı, hər cür yimax gələcəydi. Başqa-başqa əyalətdərdən varrı adamnarı çağırıfıdı, öz taytuşdərini. Öydə heş bi hazırırır xoxdu. Bi vədə başdıyi, qonaxlar yığılıylər öyə. Diyi:

– Açıl, surfam, açıl.

Açılmiyi surfa. Bu gələn qonaxlar alıy bunu arıyə:

– Ədə, sən deli olufsanı? Bizi qonax çağırırısanı, bi boş surfanı da hora salırsanı ki, açıl, surfam, açıl.

Diyi:

– Yox, bu surfada belə sirr varıydi.

Nəysə, buların hamsı küsüf gidiy. Axırda kətxuda utanmışınnan özünü asıf öldürüy. Diyi:

– Dəə bu beyavırçılıxdansa, mən ölsəm, yaxşıdi.

6-7. ƏZREYİLİN XƏBƏRDARLIĞI

Əzreyil bi nəfərin canını almağa gidiy. Gidif görüy kü, kişi namaz qılıy. Axı namaz qılında kişi başını sağa döndəriy, sola döndəriy, belə. Baxıf görüy kü, arxasında Əzreyil deyənıfıdı. Əzreyil diyi ki, qoy kişi namazını qılsın, qutarsın, sora buun canını alım. Kişi də elə hey namaz qıla-qıla duruy. Əzreyil diyi, deyən⁵⁰ büyün keşsin, sən görax nə qədə namaz qılçasanı, əzəl-axır namazdan qutarcasanı. Nəsə, Əzreyil çıxıf gidiy. Həyrəniy-fırranıy, bi günü gənə gəlif çıxıy, görüy kü, kişi oturufdu süfrədə, çöreh yiyi. “A kişi, – çöreh yiyən diyi Əzreyilə, – gə, otu bi loxma kes mənıynən”.

Diyir:

– Ə kişi, nə loxma, nə şey. Bura gəlmişəm səən canını, almağa. Çöreyinı, yi qutar, mən gəlim, canını, alım sənını.

Diyi:

⁵⁰ Deyən – dayan

– Yox, hələ şey yoxdu. El var, adəti var, qayda-qanunu var. Sən ki gəlif çöreh üsdə çıxıfsan, məniynən çöreh yiməlisən.

Əzreyil razılaşmır, kişi çox təbliğat eliyi. Axırda nətəər diyəllər, Əzreyilin sakqızını oğruyur. Əzreyil oturuy bunnan bi loxma çöreh yiyir. Dimax, də Əzreyil biliy ki, loxmuyə xəyanət eləmağ olmaz. Diyir ki, ay Əzreyil, yaxşı, büyüün də sən mənim canımı almadın. Amma mənim canımı alanda maa bi xəbər göndər, mən bilim də. İşdərimi görüm qutarım. Ha... Bi müddət üsdünnən vax keçir, bi nə qədə vax. Kişi görür kü, soldeyi qonşu öldü, sağdeyi qonşu də bi müddətdən sora ölüy. Arxadeyi qonşu, qavaxdeyi qonşu ... bular hamsı bir-bir gedir, ölüllər. Əzreyil gəlir çıxır. Diyir:

– A kişi, gəlmişəm.

Diyi:

– A qardaş, axı mən san, a didim, man, a xəbər elə də, sora mənim canımı al.

Diyi:

– A kişi, sənın, sağın, deyini öldürdüm, solun, deyini öldürdüm, dalın, deyini, qavağın, deyini, hamsını təmizdədim. Sən bilmiyisan, mı bes nööbə san, a da çatcaxdı? Dəə oyən-bu-yən imkan yoxdu, gəlmişəm, qəyidən döyüləm.

7.

Tənbəl bi adam diyi ki, əşi, hələ ki, işdərimi görçəm də. Qışə çox var. Ucə dağın başınə, çal yerinə qar yağıy. Kişi hələ narahat olmuyü. Əşi, hələ çox var. Qar birəz aşaa düşüy. Diyi, hələ çox var, kəndə çatmaa nə qədər iş var⁵¹. Çox uzun-gödeh. Bi gün də səhər duranda görüy kü, qar hər yeri ağap-bax ağardıfdı. Qarrıyıfdı berk. Diyir:

– A qış, sən man, a xəbər vermədin. Mənim işdərim, belə, filan.

⁵¹ Kəndə çatmaa nə qədər iş var – Kəndə çatmağa çox var.

Diyir:

– Ay dayi, sən görmüyüdünmü? Dağın başınə yağdım, sora yavaş-yavaş ortasına düşdüm, ətlərlərinə düşdüm. San, a xəbərdarrix döyüldümü bu? Sən yatıf-yatıf, hindi ayilifsan, Qışdı, qar da yağmalıdı, tufan da olmalıdı. Sən işin, ı vaxdında göreydın, gereh. Tənbəlsan, hunuçün də büyüün çetınnıgını var.

8-9. ƏZRAYILIN ÖMÜR ARTIRMASI

Bi dənə kişi oluy. Aylədə həməşə bi toox kesiylər. To-yuğu arvadı paylıy, kişiyə dıqıdı çıxışiy⁵², kişin qarnı doymuyü.

Diyi:

– Arvat, man, a savaxdan bi dənə yaxşı xoruz kesisan, yaana da bi dənə epbeyh qoyusan, çıxıf ho dağın başındə tek oturuf yicam xoruzu. Dəə qalan yerini də sən bilərsan.

Arvat da helə eliyi, kesiy, bişiriy qeşey, surfuyə bağliyi. Çıxıy dağın döşünə. Eyyy... geziy, biraz uşqurux çalıy⁵³, pap-rus çekiy. Oturuf “Bisimillah” eliyif surfasını açıf yəəndə bi kişi peyda oluy. Diyi:

– Salaməleyk.

– Əleykəsalam, – diyif tez düyünçəsini yığışdırıy.

– Qardaş, Allaha ağır gıdəsi iş tutma, niyə yığışdırisan?

Bi loxma da mən yiyim.

Diyi:

– Sən kimsan?

Diyi:

– Məni Allah göndərifdi.

– Allaha da qurban, san, a da, bi loxma da vermənəm, – kişiyə diyi.

⁵² Dıqıdı çıxışiy – az çatır

⁵³ Uşqurux çalıy – fit çalır

Diyi:

– Oy, Allahdan da qorxmuyusanımı?

Diyi:

– Yox.

Diyi:

– Neşin?

Diyi:

– Allah şandazdı⁵⁴. Bi paralarının canını alıy, bi paralarının yox.

Bu üçüf gidiy, kişi buna yimax vermiyi. Biraz geziy, geziy, gəlif gənə oturuy. Oturuf “Bisimillah” eliyəndə gənə bi kişi peyda oluy.

Diyi:

– Allah, sən saxla. Bi sürü uşağın ağzınnan, burnunna alıf xoruzu getirmişəm dağda yimağa. Hindi habı dağda siz nağarısın,ız? (Söyləyicinin səsində qəzəb hiss olunur – top.).

Diyi:

– Bilsan, man, a verərsan.

Diyi:

– Sən kimsan?

Diyi:

– Mən Əzreyil.

Qorxusunnan diyi:

– Otu, otu, san, a verərəm, yiyax.

Açıylər, yiyilər, bu kişi gidən vaxı Əzreyil diyi ki, sən Allah adamına vermədin, man, a verdin, loxman. Niyə görə man, a verdin?

Diyi:

– Sən şandaz döyülsan. Varrın da canını alısan, kasıvın da. Huna görə san, a verdim.

⁵⁴ Şandaz – fərq qoyan, ayrı-seçkilik edən

Diyi:

– Bes mən sanı, nə yaxşılıx eliyim?

Diyi:

– Özün, bil, nə yaxşılıx eləsan, elə.

Diyər:

– Neçə yaşın, var?

– Filan qədə.

– Sanı, bi un beş yaş də verdim.

Diyər:

– Noolar, külfətim çoxdu, biraz da ver. Qoy uşaxlarıma baxım.

Diyər ki, yaxşı, beş də verdim. İyirmi yeş⁵⁵ bəsdı? (Dəə filan qədə də özünün, var də).

Diyər:

– Bəsdı.

Yerə düşüf yerdə vidalaşıylər, çıxıf gidiylər. Bu da bu, bala.

9.

Bi dənə fağır kişi olur məhlədə, yeddi-sekgiz toyuğu, bir dənə də xoruzu oluy. Ət ala bilmir də. Arvada diyir:

– Ho çolpanı kəs, qızart, gedim uzax yerdə yiyim, uşaxlar mənı görməsin.

Arvadı diyir:

– A kişi, habı evdə yi.

– Yo, uşaxlar baxa-baxa mən ət yiyə bilərəmmi?

Arvad iki çörək qoyur buna, qəşəng qızardıf diri çolpanı qoltuğuna veriy, bu gidiy. Gedir meşədə bir bulağın başına çatır, “Bismillahir rahmanir rəhim” diyif surfanı açanda tarap bir kişi peyda olur.

– Salaməleyküm.

– Əleykumsalam.

⁵⁵ Yeş – yaş

Kişi tez surfanı yığışdırıf götürüy.

– Ay oğul, qismət üsdə çıxmışam, surfa üsdünə çıxmışam, bir tikə ver hələ.

Diyir:

– Bir qram da vermərəm. Altı uşağımın, bir də yoldaşımın ağzınnan götürüf gəlmişəm. Andım var, mən teh yicam.

– Niyə? Yəni vermirsən, mənə Allah göndərifdi, Allah bəndəsiyəm.

– Allaha qurban olum, ho Allah niyə hamını eyni yarat-miyifdi? Birini varrı eliyir, birini kasıb eliyir, birini birinə nö-kər eliyir, birinə gözəl bilih verir, birinə gözəl quruluş verir, birinə vermir. Vermicam.

Kişi başını qaldıranda görür, kişi yoxdu, qeyb oldu. Diyir:

– Yeri, ailəmnən artıx döyülsən, ki.

İkinci dəfə “Bismillahir rahmanir rəhim” eliyif surfanı açanda gənə tarap bir kişi peyda olur.

– Salaməleyküm.

– Əleykümsalam, – diyə-diyə bu, surfanı yığışdırıy.

Diyir:

– Niyə yığışdırısanı? Qismət üsdünə çıxmışəm.

Diyir:

– Nə qisməti? Uşaxlardan qaçıf gəlmişəm. Bir kişi də gəlmişdi sənnən qavax, huna da vermədim.

Diyir:

– Bir tikə ver. Sən bilsən, mən kiməm, verərsən.

– Kimsən?

Diyir:

– Əzrailəm.

Diyir:

– Gəl, otur.

Açır sufanı, oturuf yiyirlər. Qurtarannan sora, surfanı yığışdıranda Əzrayıl diyir:

– Ay oğul, hunu Allah göndərmişdi səni sınaıaxdan ötrü, huna vermədin, manıa verdin. Mən Əzrayiləm, hamının canını alıram axı.

– Ay Əzreyil, mən sanıa qurban olum. Nə varrı bilmiyi-sanı, nə pullu bilmiyisanı, girdin, canını alıf çıxısanı, nə rüşvət bilisanı.

Salamatdaşif çıxanda fağır kişi diyir ki, Əzreyil qardaş, bax gör, mənim nə qədər ömrüm qalıfdı? Nə vaxt gələssən mənim canımı almağa?

Baxır, diyir:

– Hindi səninı otuz iki yaşıanı var. Vallah, elə qırx beş yaşa kimi səninı ömrünı var, hunda gəlif alcam.

– Uşaxlar xırdadı, nağarcam diyir. (Guya bu günə kimi nəşə qazanıfdı, hindidən sonra guya nəşə qazancaxdı).

Diyir:

– Sən manıa ömür ver də.

Diyir:

– Yaxşı, diyir, unda sanıa otuz iki il də verdim. Bəsmi?

Diyir:

– Bəşdi.

Əzreyil qeyb oluf çıxıf gidiy. Kişi duruf söyünə-söyünə evə gəliy. Arvad baxıy ki, kişi yaman söyünüy. Diyi, yəqin nəşə tapıfdı bu.

– Ə kişi, niyə söyünüsanı? Nə tapıfsanı?

– Nə tapasıyəm? Boş dəsmaldı.

Dəşmalı da ora atıy.

Arvad diyir:

– A kişi, niyə şadsanı?

Diyir:

– Ay arvad, bilmiyisan, mən yalqız⁵⁶ yimədim. Əzreyil-nən yidim, əvəzində unnan ömür almışam.

Arvadı diyir:

– Habı vaxta kimi nağarmışdın, büyunnən sora nağarasıydın.

10. XIDIRIN CƏZASI

Sora bi kənddə Xıdır İlyas, Xıdır Nəbi gəzər, oları qonağ eliyən olmaz. Kimə diyər ki, bizi qonax elə, diyəllər, qonax yerimiz yoxdu. Bular da görər bi dənə arvad, (məni kimi bir arvad) ineh sağır.

– Ay ana, Taarı qonağı eliyə bilərsən,mi? Bu boyda kənddə bizi qonax eliyən olmadı.

Ayağa durar, diyər:

– Allaha da qurban olum, qonağına da.

Diyər:

– Durma, durma, malın,ı sağ.

Durar, həsir salar, keçəni salar (keçə variydi də). Kişilər oturur. Kişilər diyər:

– Bizə bi aftafa ver, dəsdəmaz alax, sən düş, dananı çeh.

Bu düşüf dananı çehmaxda, bular da dəstəmaz almaxda. Gələr, diyər:

– Əmi, sizə bi söz diyim, mənim bi arpa unum var, bi də arpa çöreyim. Ho arpa ununna heləcə umaş bişirsəm, yiyə bilərsin,ızmı?

Diyər:

– Əcəb, Allah bizə hunu yaradıtdı.

Bu, arpa ununna umaş bişirir. Bunu sarı qaşınan siniyə töküf qabaxlarına qoyar. Bular yimaxda, arvad fikirrəşər

⁵⁶ Yalqız – tək

ki, bu arpanı yiyillər nətəri, neçə gündü ajdılar Allah bilir. O ürəyində diyəni olar bilər, axı Allahın yanından gəlirlər. Arvada diyər ki, get ineyi bağla. Azdırar hunu. Arvat gələr görər ki, sufra açıldı, onun içində nazi-nemətdər. Gözünü silər ki, Xudavəndi-aləmin, bu nazi-nemət hardan olutdu, mənim umacım varyıdı axır, bu hardan olutdu, təzə çöreh, yaxşı bişmişdər. Diyər:

– Ana, koruxma, biz sənı, nemətin,an yiyirix, sən də bu neməti yi.

Arvat diyər:

– Şükür saa, ya Rəbbim, bu surfalar məndə yox, çörehlər yox, bu yimax-işmax hardan olutdu?

Şübhə gələr də, məzəli olar.

Diyər:

– Yığışdır, qalanı da sabah yiyərsən,. Biz də sən bişirənnən yiyərix.

Bu arvat oturur, bi loxma yiyər, qalanı da öyə yığar. Axı bu, kətdən narazı gəlirdi. Arvada diyər ki, ineyi də, iti də seyvanın altına bağla, dananı da çeh.

Arvad diyər:

– Bu, niyə didi yaraf⁵⁷ iti-zadı bağla?

Arvad yatar, bular da yatallar. Yalannan xorulliyəllər, yuxuluyəllər. Arvad yuxluyən kimi duruf qapını bağliyəllər çöldən, qurban olduğumun, Allahın yanından gələn kişilər. Ho kənd altı üsdünə dönər, bi yumurta qoysan görükər. Batar öylər, girər alta. Diyər:

– Ay qardaş, ay qardaş, aş qapını.

Diyər:

– Ay ana, itın, da sağdı, ineyin də sağdı, dananı da sağdı, hardasa canavar mal tututdu, sən sakit yat, aşma qapını.

⁵⁷ Yaraf – görəsən

Səhər arvad durar görər ki, seyvan, yorğanın üsdü, hamısı qirəmet tozudu. Kənddə adam qalmıyıtı. Kət yoxdu, dümdüz düzəlİtdİ. Bİ dənə bunun öyü İneyİ, malı-zadı qalıtdı. Unnan sora sekİdən arvad addıyİf düşən kİmİ Allahın yaannan gələn kİşİlər uçıflar.

11-12. MƏLEYKƏ GƏLİN

Bir günü deer, məleykələr gəİİllər bir gölün İçİndə çİm-məyə. Bir cavan oğlan da deer, həməşə buna gerİdən tamaşə elİyərmiş kİn, ho məleykələrin birini götürüf qaçajam. Bu, çİmişən vaxında gəlİf məleykələrin birinin paltarını oğurrıyır. Dəər kİnə, hunu mən almalıyam. Buların hamısı fıırıllıyİf ge-yinİf gedər. Bu, suda qalar. Dəər kİ, ay cavan oğlan, gəl, sən mənə paltarımı ver, zənən əhliyəm. Geyinim gedim, mənİ yoldan eləmə. Cavan oğlan buna cavaf verər kİnə, bilisan, nə var? Mən san,ə gİdəcəm de, mən sənİn, paltarını verim. Ma-n,ə nİgahlı ol. Dəər kİ, baş üsdə. Sən ver paltarımı, geyinim. Məleykə paltarı geyinİf oğlanın yanına düşər. Nənəsi görər kİ, bİ gözəl qız gətirİf gəlİR. Bİ qoca nənəsi var. Dəər:

– Ay Allah, san,ə şükür, mənə balam da bələ gözəl qız gətİrərmiş.

Dəər:

– Ay nənə, bu məleykədi, hunçün helə gözəldİ. Bu, bə-ni-adəm döyül, məleykədi.

Bu, bunu qavul elİyər. Bular burda yaşıyallar. Bİ vax gəlİf qarı ölər. Qarı ölər, camahat yığılar. Camahat öydə otu-randa bu gəlin ükün üsdə çıxıf oturar. Camahat da, yoldaşİ da baxar kİn, buun qaynənəsi ölüfdü, bu niyə çıxıf yükün üsdə otudu? Cinazə gİdəndə bu eşiyə çıxar, dalınnan baxar, gülər. Bunu yoldaşİ görər. Yas qutarannan sora dəər:

– Hindi gəl otu, man₁a aşginan bu məsələni. Məən anam öləndə niyə ükün üsdə otudun₁?

Dəər:

– Gəl man₁a dedizdirmə, sora mənnən əlin₁ üzülər.

Dəər:

– Yox, deməlisən₁.

Dəər:

– Unuğun mən çıxıf ükdə oturdum, görmürsun₁uz, sizin₁ millət hamısı qanın içində oturur. (Deer, onnan sora qalıfdı ölü çıxannan sora öyün qavını, qaşını-zadını təmizdəməh. Sən görmürsən, ho ölü qan içindədi). Qanın içində oturusun₁uz, mən niyə qana bulanım?

Deer:

– Yaxşı, bəs ho cinaza gidəndə niyə hunun dalınnan baxıf güldün₁?

Deer:

– Gör dünyada nəyə tamax eliyifdi, qoca arvad olduğuna bi tay çıxıx oğurrüyüfdü. O da o dünyüyə özünən baravar, sallana-sallana gedir. Mən ona güldüm.

Bu pırıllıyif uçar. Yoldaşı bir özünü döər, bir gözünü döər. Getdi ki, getdi. Bayax axı bu dəər ki, qoy bu sirri san₁a aşmıyım, aşsam, mən dayanmıcam.

12.

Bi qaynana, bi oğul, bi dənə də gəlin olur. Bular mehriban dolanıllar. Arvad ölür bi gün. Ho can verəndə oğlan görür, gəlin hopbanıf ükün üsdə çıxıy, üzünü də divara çöörüy, dəə ho qaynana can verən öyə dooru baxmiyi. Biraz keçir, gəlin hordan düşür, dəə arvat canını tapşırır, çənə bağlanır. Obşüm, bunu yüyüf-elıyif, cənaziyə qoyüllər. Meyit aparan vaxı gəlin baxır cənaziyə, dodaxaltı pıqqıllıyif gülür, camaat

görməsin diyif ağzını eliyən tutur. Amma kişi bunu görür. Aparıllar basdırıllar, gəlillər. Gəlini çəkir ortuyə, diyi:

– Sən niyə məəm anamın yasında əlini ağzına aparıf güldün?

Diyi:

– Gəl buları mənən soruşma.

Nəsə, çox dirənir.

Diyi:

– Peşman olcasan, sən.

Diyi:

– Olanda olum, fikir yoxdu. Amma dinə görüm, sən niyə anamın meyitinə güldün, niyə ükən üsdə çıxdın?

Qayıdıf gənə diyi:

– Soruşma.

Üş dəfə bu bələ diyi.

Diyi:

– Yox, diyicasan, qutardı.

Diyi:

– Yaxşı diyicam, amma bu söz qutarannan sora dəə məni axdarma.

Bu da fikirrəşiy ki, bu hağlına gələn diyi, günahını di-miyi də manə.

Diyi:

– Olsun, axdarmıycəm. Dinə dəə sən, gızdətmə.

Diyi:

– Birinci, anan, can verəndə unu elə kəsdilər ki boğazınan, qanı mən çıxan yerdən aşayə, hər yerə sıçrəmişdi. Sən unu görmədin, görə də bilməzdin. Mən ho qannan üzümü oynə tutdum, amma ühdə mən ağladım uun gününə. İkinciyə qalanda səən ananın, cinazasının bi dənə süpürgə asılmışdı, bi dənə də tay çıxıx.

Diyi:

– O, nə diyən sözdü bəs?

Diyi:

– Ho tay çarığı dilənçi gəlmişdi, məəm yanımda una verdi. Süpürgəən də qonşüyə verifdi, kimə verifdisə, unu mən bilmirəm. Ömründə huun görduğu yaxşı işdər holariydi, ho da gözün qavana gəldi. Cənazə gidəndə mən gördüm, buların hamısını qavancə getdi. Mən una güldüm kü, şükür, Ya Rəbbi, holar nədi ki, huun cənazəsinnən asılıfdı.

Hunu diyi, gəlin diyif yox olur. Oğlan gedir diyi, molla-an yaana:

– Bes mənim başımə həvlə-həvlə iş gəlifdi. Gəlin öy-dən yoxa çıxıfdı, anam öldü, mən də dirəndim soruşdum.

Molla da qayıdıf una diyi ki, sən nahax iş görmüsən. Əzəl heylə şeylər hər adama görünmüyü. O Allaha yooux, ən yaxın adamnara görünüy. San, a üş dəfə diyəndə ki, peşman olcasan, gereyh sən dirənif soruşmuyeydın. Dəə, sən heş ax-darma gelini. O mələydi, uşdu getdi.

13. PEYĞƏMBƏRLƏ YƏHUDİ

Bir günüsü iki dənə qonşu olufdu. Allahməsəli, Məhəmməd peyğəmbər dünyüyə gələn vaxı olufdu. Bu qonşülərin birisi yəhudi olufdu, birisi müsəlman. Bir vaxd gəldi, diyi, dünyüyə bərk ajdix düşdü. Millət, diyi, ac oldu. Yəhudinin varı-ixdiyarı varıymış, alverçidi də. Bunun anbarında buğdası, düyüsü, unu – hər şeyi olufdu. Müsəlman helə şaltay-paltay, həcəri olsa. Neysə, bi vaxı bu müsəlman görüfdü ki, uşaxlar ajdi. Özü dimağa utanıfdı. Diyi yoldaşınə:

– Get ho qonşüdən, yəhudidən bizə yardım isdə, əl uzadıf, kömeh versin də, sora əlimiz uzananda verərix.

Nesə, bu arvat, diyi, axşəm olanda bu tərəfə keçiy. Yəhudinin arvadı xərey bişiriy. Bunu görən kimi diyi:

– Ay baci, səni xoş gəlifsən.

Nəsə bunu qucaxlıyif-eliyif:

– Ə, sən niyə gəlmiyisanı? Biz habı nətəri dolanırıx, bilmiyisanı? Nə biz, nə sən.

– Vallah, gəldim də.

Nəsə, öyə bunu aparır.

– Yoldaşım da gəlcəxdı.

Nəsə, yoldaşı də gəliy. Əzələn⁵⁸, çöreyi qoyəndə qadın, müsəlman qadının çörey boğazınnan keşmiyi. Ajdilər də. Bu yəhudi kişi diyi ki, baci, çöreyini halal yi. Niyə belə eliyisanı?

Diyi:

– Valla, belə-belə, başimizə...

– Əəə, qardaşın, ölmüyüfdü.

Yahudi, diyi, ha.

– Qardaşın, ölmüyüfdü sənini. Nə diley diliyisanı, vercam. Çöreyini, yi, qorxma.

Nəysə bu, çöreyi yiyir, qutarır. Çaarıy (bunun nökörrəri varıymış). Diyi ki, un⁵⁹ tay un apar hora. (Yaxınıymış də, həblə çəpər-çəpərdi, buların məhleyənən). Qənd apar, nə bilim nə. Nəsə də, yiyən şeylər, hamısını aparıf yığılar. Bi vaxı bu qadın duruf gələndə öylərinə, bu yahudi kişi diyi:

– Baci, deyən.

Deyəniy. Buna götürüf yüz əlli dinar pul verir, (haman yahudi) bi dənə də asma tərəzi.

Diyi:

– Bu verdiğim yiyən şeylərin hamısı halal xoşunı,uz olsun, sizdən isdəminəm. Nə vax əlini,ız uzansa, pulnan tərəzini qaytərin.

– Baş üsdə.

⁵⁸ Əzələn – birincisi

⁵⁹ Un – on

Nesə, bi vaxı bular yiyillər, içillər. Bi vaxı, diyi, nətəri oluysə, tale dönüy müsəlman tərəfə, müsəlman varranıy. Mal, qoyun, ilxı, nöker saxlıy. Yahudi görür, ə, müsəlman həqiqi də varranıfdı, dəə lap milyaderdi. Diyir:

– Ə, bu mənim pulnan tərəzimi vermədi habı. Nooldu? Varranıfdı axır.

Gimgədən⁶⁰, diyi, qonşünü çaardı:

– Ay qonşü, o pulnan tərəzini vermədin,ız axır.

Diyəndə, diyir, bu müsəlman bunun üsdünə qışqırır:

– Əşşi, verdıx də. Xatıyə qalılı nə verifsanı? Nətəri adamsanı? Diyə-diyə durusanı, verdıx də.

Diyəndə yahudi diyər ki, ə, belkə arvada verifdi, mən uun yaanda üzüqara oldum. Nesə, bu gidif arvada diyir.

Diyi:

– Yox.

Bu, ikinci bir də diyir. Gənə bu müsəlman buun üsdünə qışqırır, diyi:

– Vermişəm.

Üçüncü dəfə diyəndə, diyər müsəlmana:

– Bilisanı nə var, qonşü?

Diyər:

– Bilminəm.

Diyər:

– Mən bax, kilsəmi də tulluyürəm. Mən kitabımı da, Tövrəti də tulluyürəm, keşişi də. Mən öz dinimi tulladım. Sizin, Məhəmmət peyğəmbərin hüzuruna getcax, sən də, mən də. Ho sizin, peyğəmbərdi, ho disə ki, verifdi, gənə halal xoşunı olsun. Ho disə ki, vermiyifdi, səni horda utandırıcax ha...

Bu müsəlman sora diyi:

⁶⁰ Gimgə – kənd camaatının toplaşib müzakirələr apardığı yer

– Ə, nooldu? Mənim peyğəmbərim məni qoyuf yahudi-yə yan çıxarmı?

Bax, yaxşılıx, yaxşı irəhbərrix burda biliniy ha... Neysə, bu yahudi suyə giriş, təmizdəniş, müsəlman gidiş yığılıy yatıy. Peyğəmbərin yanına Behişt bağınnan çekif gidiylər. Bu müsəlman duruy, gəliş görüy Behişt bağının qapısı bağlıdı. Gözdüyü, bağban gəliş.

– Salaməleyküm.

– Əleyküməsalam.

– Xeyir ola?

Diyi:

– Həbıra adam gəlməmişdi ki?

Diyi:

– Görməmişəm.

Diyi:

– Xeyir ola, sən hara?

Diyi:

– Mən həblə, şəhərə gidiyəm, Məhəmməd peyğəmbərin yaana.

Bağban buna diyi ki, millətin, nədi?

Diyi:

– Şükür, əlhəmdürülillah, müsəlmanam.

Diyi:

– Müsəlman, sora nəfsin, olar ha?

Diyi:

– Ay toba, ay toba, ay toba.

Toba da, töbə də ən günah şeydi. Töybə elədin,sa, gərəy ho şeydən daşınasan.

– Get.

Bu, belə gidiy. Gidəndə görüy, ə, yolun qıraanda bi dənə it yatıfdı, yekə bi it. Qıllı bi şeydi, kəlləsi də habı boydə (Söyləyici böyük bir vedrəni göstərir – top.). Bu, iti görüf qaçıy bağbaan yaana.

Diyi:

– Ə, niyə qayıtdın?

Diyi:

– Horda bi it variydi, qorxdum.

Diyər:

– Get.

– Məni cırım-cırım eliyər.

Diyər:

– Ho bağın itidi, deyən döyül, qorxma.

Nicə, diyi, bu itin yaannan qorxa-qorxa keçəndə gördü itin qarnında buna quçüylər⁶¹ üyürdü. İt də yatıfdı, tərənmiyi.

– Əsdafirillah, habı nədi? Yatan it də üyürəmi?

Gördü itin qarnındadı. Quçüylər kişiyə üyürüy. İt başını qaldırır gənə qəytərif qoydú, buna vinimaniye vermədi heç. Nəsə... Diyi, getdi. Gidəndə gördü, diyi, bi dənə qadındı, başında bi tehnə təndir çöreyi:

– Ay, acinnən ölüyəm, ay, acinnən ölüyəm, ay, acinnən ölüyəm.

Çörey də buğlana-buğlana tehnədə, başının üsündə aparıy.

– Ay Xudavəndi-aləm, habı ajdi, habı çöreydən niyə yimir? Habı qədə çörey var tehnədə, habı noolan şeydi?

Baş tapbır də, bilmir. Gözdən itincax baxır. Xeylax belə gidənnən sora görüy bi dənə quşdü. Yasin surəsini oxuyü,

⁶¹ Qucüylər – küçüklər

qalxır havıyə, bivaxı gənə oxuyə-oxuyə aşağı düşür. Yerdə zir-zibilnən eşələnıy, gənə qalxıy.

Diyi:

– Ey qüdrət sahibi, Yasin surəsi Quranın gülüdü. Bu heyvan Quranı niyə zir-zibilə buluyü? Habı noolan şeydi?

Gənə fikirrəşə-fikirrəşə qurtaracağa çıxanda görüy bi ağac alma var, ə, adamı valeh eliyi, getmağa qoymür də. O qədə gözəldi, isdiyi unnan bi dənə üzün. Axırda da bu bağban axı bu almiyə görə diyifdi:

– Bala, biddən nəfsın, ola?

Bu da tova elədi axır. Həblə baxır diyi:

– Ə, nə tovasıdı? Nə şeyidi? Bi kilometirdən bağban məni hara görüy. Habırdan üş dənə alma üzcam.

Bu, almadan üzür üş dənə. Diyi, üreyim yananda yiyə-rəm. Hələ gidim sora. Bi vaxı gidir bu. Bi yerdə buun üreyi yanıy. Almaan birini soyür, soyəndə görüy içi dolu xırda qurtdu. Yiyə bilmiyi, tulluyür. İkincini soyür, görür yaxşidi, ağzına qoymax olmuyü, zəhəri yimax olar, bunu yox. Üzdən ho qədə gözəldi ha... Üçüncünü soyəndə görüy kü, ə, üzünün qavığıdı, içi helə çürüydü. Nesə, gidiy, bu, səhər yerinə çatanda məhkəmə quruy dəə, Qurban olduğum işə baxmağa. Görüy bu yahudi burda ayağ üsdə duruy. Hardan gəlifdi, nə-təri olufdu? Əsdafürüllah.

Diyi:

– Ə, sən hardan gəldın?

Yahudi diyi:

– Vallah, bi də gördüm mənə habırdeyəm.

Okqədə horda sirr yaranıfdı ha... Əməlisaleh adamdı.

Nəsə, axşəmtərəfi bulara nööbə çatıy. Camaat qurtarıf gidiy. Bu çaaran adam siyahıynən, diyi:

– Gəlin, nööbə sizındı.

Bular gəliyi ikisi də çüt, görüy nəsə yazıy elində. Başını qaldırır diyi:

– Yaxın gəlin₁.

İkisi də gəlir deyənir.

Diyi:

– Danışın₁ görüm.

Diyəndə bu müsəlman kiriyif duruy⁶², bu yahudi qəyidiy ki:

– Ya Qurban olduğum, san₁a həyəndi. Mən nə diyim?

Diyi:

– Sən nə millətisan₁?

Diyi:

– Yahudiyəm.

Una diyir:

– Bes sən nə millətisan₁?

Diyi:

– Müsəlmanam.

Diyi ki yahudiyə, mən bunu söylədicəm bu müsəlmanı. Sən qulax as. Gör nə danışır. Fikrini oyənə-buyənə vermə ha... Buna bax.

Diyi:

– Yaxşı.

Nəsə, diyir yahudiyə:

– Sən hardan gəldin₁?

Diyi:

– Nə bilim Vallah, bi də gördüm habırdeyəm.

Müsəlmana diyir:

– Bes sən hardan gəldin₁?

Müsəlman diyir:

– Behişt bağınan.

⁶² Kiriyif duruy – sakit dayanır.

Diyi:

– Yaxşı, unda Behişt bağınnan gələndə girənnən ta çıxana kimi nə əməllər görüfsən,sa, söylə, bu kişi də eşitsin.

Diyi:

– Valla, mən gəldim, gördüm bağın qapısı bağlıdı, gözdədim, gəlmədi, tələsirdim. Bir azdan bağban gəldi, salamlaşdıx.

Didi:

– Nə millətisanı?

Didim:

– Müsəlmanam.

Didi:

– Hara gidisanı?

Didim:

– Məhəmmət peyğəmbərin yaana.

Didi:

– Müsəlman, nəfsin, olar ha...

Mən də didim:

– Üş dəfə tövbə.

Maa didi:

– Get.

Gidəndə gördüm diyi, yolun qıraanda bi yekə it yatır. İtdən qorxdum, dala qayitdım bağbaan yaana.

Didi:

– Niyə getmədin?

Didim:

– Valla, horda bi yekə it var.

– Qorxma, deyən döyül, bağın itidi.

Nəsə, diyi, gidəndə gördüm diyi, it tərənəmədi, başını qaldırır qoyuf, qarnında maa quçüylər üyürdü.

– Bes nooldu, baş tapbadın,mı?

Diyi:

– Yox. Baş tapbadım.

Sora diyi, nə gördün?

Gördüm diyi, bi arvatdı, başındə bi təndir çörey: “Ay acinnən öldüm, ay acinnən öldüm” – diyə-diyə getdi.

Diyi:

– Bi şey baş tapbadım.

Didim, diyi, ay Allah, ajdi, bu niyə yimir çöreydən. Gözdən itincə baxdım, bilmədim.

– Sora?

Diyi:

– Sora, gördüm bi dənə quşdü. Yasin surəsini oxuyə-oxuyə yuxarı qalxıy, yerdən zir-zibilnən eşələnıy, gənə qalxıy.

Diyi:

– Ya Rəbbim, bu Yasin surəsi Quranın gülüdü, bu heyvan niyə Quranı zir-zibilə buluyür? Baş tapbadım.

– Sora?

“Sora?”, – diyəndə diyi, bu alma oğruyüfdü, axı, tova eləmişdi.

Didi:

– A kişi, danış, Həzrət Əli pərdənin arxasındadı, çaarmı-yim hunu.

Diyi:

– Ya Qurban olduğum, çaar Həzrət Əlini, mənı öldürsün.

Diyi:

– Yox. Ölmaxnan canın, qutarmıy. Sorğu-sual var dalında.

Nesə, diyi:

– Vallah, üş dənə alma üzüf götürdüm.

Diyi:

– Bes axı sən tova eləmişdın, ho almıyə görə sanıa helə dimişdi bağban.

Gənə diyi:

– Ya Qurban olduğum, çaar ho Həzrət Əlini, məni öldürsün. Mən oğurrux elmişəm, Allaha xayinniy eləmişəm.

Diyi:

– Yox. Helə şeynən canını, qutarmıyı. Hindi almaları neylədin, sən? Yidin, mı, nağardın?

Diyi:

– Vallah, birini soydüm, doluydu qurtan. İkincisini soydüm, zəhər kimi aci. Üçüncüsü də helə qavığıydı, çürümüşdü.

Diyi:

– Yahudi, bu söylüyən əməliyyatları mən tərcümə elicəm, sən də eşit.

Didi:

– Yaxşı fikirdi.

Diyi:

– Ay müsəlman, sən gəldin, bağın qavaana. Bağbanı gördüğün, yerə, hordan başdi yax. Saa didi, nəfsin, olar. Sən də tova elədin, heləmi?

Diyi:

– Ha.

Didi:

– Gəldin, ho iti gördün, bağbanın yaana qaşdın. Bağban didi, deyən döyül, get. Unun qarnında quçüylər üyürdü. Didi, o, gələcey nəsillərdi, böyühlər, ağsaqqallar, ağbirçəhlər horda qalcaxdı, kiçiyələr bööhlərin üzünə qavarcaxdı. Gəlinlər qaynanaların üzünə durcaxdı. Nə bilim, yüz cürə əlamətdər olcaxdı. Sora, ho qadını gördün, çöreynən gidiy ha... Ho vaxdı gələn hümmətdərim olcaxdı mənim. Olar o qədə dünya malına uycaxlar, o qəddə dünya malına aşığ olcaxlar, binalar tihcaxdılar, göyə çıxcaxdılar, nağarcaxdılar, orda yaramadı, ha oranı qoyüf burda daldalanax, belə. Yimax buların yad-

darınnan çıxcaxdı, hamısı qırılcaxdı acinnən. İkinci, ho Yasin surəsi var. Ho vaxın alimnəridi, mollalarıdı, biliciləridi. Oxuduxları Allahın ayəti olcaxdı, qəlbləri xaraf, unu-bunu al-latmax, rüşvət almax. Almaları diyim, bu o vaxın zənənnəridi. Olar o qədə gözəl olcaxlar. Zəhmət çekif kişi oğluna toy eliyif gəlin getircaxdı gözəlinnən. O gəlin bu qəynanıyə, qəynatıyə baxmıcaxdı. Olar da almalarıdı. Hindi sən də andış⁶³ ki, mən ho nəsillərdən olum, ho kişinin puluynən tərəzisini vermişəm. Diyəndə diyi, yıxılıf ayağını qucaxlıyif ağladı, diyi:

–Ya peyğəmbər, məni ho nəsillərdən eləmə, sən məni bağışdə, qurban olum.

Didi:

– Get, ho kişinin puluynən tərəzisini qaytər, ayıfıdı.

Bax, yaxşı irəhbərrıx, yaxşı kişilıx budu, gördunmu? O yahudiyyə horda yan çıxdı. Düz tərəfə kömey elədi.

14. PEYĞƏMBƏRİN AXİRƏT QONŞUSU

Bi günü diyi, bu (Məhəmməd peyğəmbəri (s.a.s) nəzərdə tutur – top.) çox peşman həyrəniy. Xudavəndi-aləm, diyi, Həzrəti Cəbrayili göndəriy. Diməli, bu şeyləri Həzrət Cəbrayil gətiriy. Diyir:

– Xudadan san,ə kəlam var. Sən niyə belə peşman hərənisanı?

Diyəndə diyi:

– Mən una görə peşmanam, bu dünyada, diyi, man,ə kim qonşu olcaxsa, hunu bileydim.

Qonşüyə yaxşılıx sözü hordan gəliy ha... Diyəndə Həzrət Cəbrayil diyi:

– Ya Xudavəndi-aləm, belə diyi.

⁶³ Andış – and iç

Diyi:

– Ged huna dinə ki, dünyanı gəzsin, gözüynən görüf, qulağıynən eşitsin. Mən dimax düz döyül.

Bu gəlir, gidir dərzinin yaana. Dərziyə diyi ki, maa bi dəs dərviş partalı tik, şubası, papağı də. Ayakqavçının yaana gidiy, diyi:

– Maa bi dənə dərviş başmağı tik.

O vaxı başmax olufdu də. Buları hazırrıyı, bi dənə də əsa götürüf əlinə, bu başdiyi dünyanı gəzmağa. Dərviş sufatında. Hərrəniy, hərrəniy, hərrəniy, bu gəlif habı bizim Ağtala⁶⁴ diyirix, düzəngah yerə çıxıy, Turudun düzü⁶⁵ kimi. İnsan olmuyən yerdə də. Burda axşəm oluy. Diyi:

– Bes mən hara...?

Helə ho arada buun qavaana yerdən bi dənə qapı açıliy. Baxıf görüy aşağı peləkan düşüy. Bu, peləkannan düşəndə görüy aşağıda, yerin altında bi gözəl öy var. Amma bi dənə yaşdı kişidi, sakqallı. Həməni kişi burda Allaha ibadət eliyi.

– Salaməleyküm.

– Əleyküməsalam.

Bi dənə dərviş. Diyi:

– Məni Allah qonağı elə, habı gecə.

Qociyə diyir ha...

Diyi:

– Allaha da qurban olum, qonağına da. Gəl.

Oturuy, görüy, ə, nə bunun yimağa bi şeyi var, nə helə. Bi daşdı, bi dənə də kişi. Bu soruşuy, diyi:

– Xeyir ola, baba, sənın, habırda yimağın, işmağın?

Diyi:

⁶⁴ Ağtala – Baqqal kəndi yaxınlığında ərazi adı

⁶⁵ Turudun düzü – Turud düzü: Şəki Taxılçılıq sovxozunun əhali arasındakı adı

– Mən, dərviş, mən bura gələn qırx ildi. Qırx il də mən Allaha ibadət eliyirəm. O nar ağacını görüsanı?

Diyi:

– O nar ağacı mən bura gələnnən bitəndi. O, hər gün bi dənə nar verir, bütün yimağım, yatmağım, hamısı uun içindədi. Axşam, səhər hunu yiyirəm.

Nesə, bular, söhbət eliyilər, yimax vaxdı gəliy. Yimax vaxdı gələndə bu diyi: “Mən”, – ev yəəsinə diyi, “bayirə çıxım gəlim”.

Bu, çölə çıxıf qayidəndə bu nar gətiriy, vaxdı də. Bu, nar iki dənə gətirir. Dimax, qırx ildə bi dənə gətirirdi. Hindi qonax gəlifdi, axı. Qonağın payidi, iki dənə. Bax, burda bunu şeytan azdırdı, qocəni. Allaha ibadət eliyəni. Diyi:

– Dimax, bu qırx ildə habı iki dənə gətirən döyül.

Qonax yadına düşmüyü ha... nəfs var ha...

Diyi:

– Gəl bunun birini yeşirim⁶⁶ qonaxdan, birini çıxardım.

Neysə, bu gəlincə, bu birini kesif yiyir, yarsını da yeşirməğa da yer yoxdu ha... Hara qoysün, görcəxdı. Yarsını da qoltuğuna qoyur, narı. Özü kesif yiyir özününkünü, bunun da payını saxlıyır həblə. Gəlir.

– Nədi ho?

Diyi:

– Nar getimişdi. Habıdı.

Diyəndə bu, bunun üzünə həblə baxıy, diyi:

– A kişi, a məlun, başın,ı yerə döymə sən. O nar iki dənə getirmişdi. Mənim narımı qoltuğuna yeşirifsanı.

Diyəndə, diyi, qoltuğundaki nar yerə düşdü.

⁶⁶ Yeşirim – gizlədim

– Sənın_ı yerın_ı yeddi narrı cəhənnəmdi, sən qonaxdan şey yeşirdın.

Allah-taala Cəbrayilə əmir elədi, cəhənnəmin yeddinci qatına getdi düşdü o. Qırx il ibadət eləməği bi narın üsdündə heş nə oldu. Nəfis helə şeydi. Kişi burdan durdu səhər, dərvişdi də. Didi:

– Birinci hansı ev qavağıma çıxsa, hora qonax gedim, səhər yimaa yicam.

Gəldi, diyi, bi dənə o vaxı həsər-məsər⁶⁷ olmüyüfdü də, qandax⁶⁸ çəhdirifdilər, üsdünnən də kol vurdurufdular. Gördü, diyi, bi dənə həyətdi, həvlə (öz evini göstərir – top.) kür-sülü evdi. Taxdadan da dərvaza var. Dört bi qıraa da qandaxdı. Döydü, diyi, bi cavan oğlan çıxdı. Görüşdülər, diyi, xoş-beş. Cavan oğlan gördü, diyi, bu dərvişdi.

Diyi:

– Ə, nə yaxşı oldu.

Didi:

– Xeyir ola.

– Oğul, mən Allah qonağıyəm.

Didi:

– Allaha da qurban olum, qonağına da. Hindi səni dalımda aparcam mən. Dalıma mincasan_ı, səni helə aparcam.

Diyəndə didi:

– Yox, mən sənın_ı dalın_ıa minə bilmənəm.

Diyi:

– Minmiyisan_ısa, aparmınəm.

Diyi:

– A kişi, bunun səbəbi nədi?

⁶⁷ Həsər-məsər – hasar-masar

⁶⁸ Qandax – xəndək

Diyi:

– Səbəbi mənim anamnan atam öləndə, rəhmətə gidəndə mənə əhd eliyifdilər, oğul, sənə, dokqazınə dərviş sufatında adam gələndə dalın,da geti. Ayağıynən gəlsə, bizim yanımıza üzükara gə. O ölülərin hakqı-sayini mən yerinə yetirməliyəm.

Diyəndə bu məjbür oluy. Dalına mindi, apardı bunu. Yoldaşini çaardı:

– Qonax döşəyini sal, qonax gəlifdi.

Saldı, yerə qoydü.

Didi:

– A qonax, aarıyən⁶⁹ yerin,-zadın, oldumu?

Didi:

– Ay oğul, hələ sən məni dalın,da getirifsən, nə ağrımax?

Diyi:

– Vallah, yoldaşım hayın qavaama çörey qoymuşdü.

Sıfda görüşəndə, diyi, ha...

Didim:

– Ay Allah, bi adam ola, unuynən yiyəm çöreyi. Allah-taala səni yetirdi də.

Bu içəri girəndə görüy, həqiqətdə də çörey var süfrədə. Həqiqi əlini vurmuyüfdü. Hindi sən mənə qonax gəldin, də, mən çöreyi qoyürəm qavağa, sən əlini, uzatmalısən, mən yox. Qonax qavaa əl uzatmalıdı çöreyə. Öy yəəsi buna didi:

– Baba, böl də çöreyi.

Bu, sol əliynən bu çöreyi bölər. Sağ əli nurdu diyə çıxartmaz. Eliyəndə diyi:

– Baba, deyən, yaramadı.

Diyi:

– Oğul, niyə?

⁶⁹ Aarıyən – ağrıyan

Diyi:

– Habı çöreyi mən elə zulumnan qazanmışəm. Sən mənim çöreyimi sol elin, nan niyə böldün?

Diyəndə diyi:

– Ay oğul, habı sağ elimə yara çıxıfıdı, qorxdum çıxardaram, tısğınəsanı⁷⁰, yiyə bilmiyəsanı.

Diyəndə, dimax, loğman həkim qonşuluxdeymiş. Bu da yaranı-zadı üfürüf helə sağaldarmış. Neysə.

– Dur, gidax loğmana, ho yaranı sağaltdıraram, gəlif çöreyimizi yiyərix.

Görüy ki, ə, loğman hardadı, bunu aparıy də zornan. Bu, tez çıxış yolu tafdı. Diyi:

– Ay oğul, ho loğmanın da yaana getmişəm, münkün olmadı. Dəə o da dərman eliyə bilmədi.

Diyi:

– Yox.

Didi:

– Ə kişi, Vallah, eliyə bilmədi.

Diyi:

– Nə didi ki? Nətəri dərman?

Hindi, həməən oğlanı sınağa çekiy ha... görüm, habı düzgün müsəlmandı, yoxsa havayı⁷¹ bi şeydi.

Diyi:

– Yanı nə didi ki, ho loğman? Hunun dərmanı tapılmadı?

Didi:

– O, elə dərman didi ki, tapılan şey döyül.

– Can dərviş baba, dinən, çörey qalıy.

Diyəndə, didi ki, ay oğul, o man, a elə dərman didi ki...

⁷⁰ Tısğınəsanı – iyrenəsən

⁷¹ Havayı – boş, yaramaz

Didi:

– Elə bir aylə tapbalısan, ho aylə yetim olsun. O oğlanın adı Məhəmmət olsun, uun aldığı zənən də yetim qız olsun, adı Fatma olsun. İlkinə⁷² bi oğlan uşaxları olsun, uun da adı Məhəmmədhanifə olsun. Nə diyim, oğul, sora didi ki, ho uşağı kesif, yarıyə töhsə, sağalar, yoxsa yox. Hindi nə diyim, mənən ötəri uşağı kesən olar? Özü də bi dənə uşağı”. Diyəndə bu fikirəşdi, bi qədə fikrə getdi. Didi: “Ə, mənim adım Məhəmmət, özüm də yetimnıxnan böyümüşəm. Aldığım qız da yetimdi. Bi dənə də ilkinə uşağımız var, adı Məmmədhanifədi. Həbi bizdən qeyrəz⁷³ həblə aylə tapbaz”.

Diyəndə, diyi, qadın uşağı beşiydə yatdırıf, su almağa gidipbiş. Suları buların həyətdən biraz uzaxdeydi. Getdi diyir, bi dənə nimçə götürdü, bi dənə də piçax. Qadın da uşaa yatdırıfıdı, bir yaşındə uşaxdı də. Qara örtüy çekıfıdı üsdünə. Arvat su almaa gidıfıdı, yoxdu. Diyir, örtüyü həvlə aşdı. Açəndə diyi, bu gözünə inanmadı, elə bil uşax dağın dalınnan doğan Ay kimi. Didi, ya Rəbbim, ya Allah, şükür sənı, kərəminə. Bunu qıvliyə çöördü. Didi:

– Ey yeri-göyü yaradan Xalix, mən qonağımın yolunda öyladımı kesmağa məjbura. Sən qəbul eylə, İlahi.

“Allahü Əkbər”, – diyif uşaa kesdi. Kesif qanını həblə axıtdı. Uşaa gənə qəytərif örtüdü. Hələ çıxanda diyi, yoldaşınən, ho arvatnan qapıda həvlə ağız-ağıza oldular⁷⁴ diyi. Arvat baxıf gördü, diyi, bu kişi candarmadı⁷⁵, əli qan-qox.

Diyi:

– Ə, bu nədi, noolan şeydi?

⁷² İlkinə – ilk, birinci

⁷³ Qeyrəz – qeyri, başqa

⁷⁴ Ağız-ağıza oldular – Üz-üzə gəldilər.

⁷⁵ Candarma – jandarma. Mətnə: cəllad, qatıl anlamında işlədilib.

Bu danışdı, diyi, buna. Danışəndə bu arvat, diyi, səneyi çiyinnən yerə qoymuyuf ağladı ki, ay insafsız, havı suvavın hamsı san, a oldu. Bes, mən də zəhmət çehmişdim. Ho uşağın bes mən də bi tərəfinnən tuteydim də. Nolardı? Arvat belə di-yəndə, didi:

– Nimçəən bi tərəfinnən sən tut, bi tərəfinnən mən. Həblə gidax, yarıyə təkax, sağalsın, çörey qaldı horda.

Bu da gözdüyü, biliy bular naarıy ha...

Oğlan diyi:

– Dərviş baba, qurban olum, ho yaranı aç, habı biz heleyix, ho loğman nətəri diyifdisə, qanı hora təkax, ho yara sağalsın, habı çöreyimizi yiyax. Ho çörey habırda qaldı.

Diyəndə, diyi:

– Ay oğul, uşaa habıra geti.

Uşaa diyi getirdilər. Gördü, kesifdi də. Didi:

– Hindi qivliyə çöörün, həvlə. Əl bağlının, durun.

Arvat, diyi, kişiyə baxdı, kişi arvada. Mən üş kərə sura oxuyüm, “Amin” diyin. Horda, diyi, oxuyür. Diyi, birrəşiy bədənnən baş. Diyir:

– Oğul, mən tafdım özümə qonşu.

Hordan gözdən itdi, diyi. Qəyidif gəldi ki, mən qonşu tafdım özümə.

Hindi, oğul, hamısına (Söyləyici müsəlmanları nəzərdə tutur. Bundan əvvəl söylədiyi məndə üstünlük yəhudiyə verilmişdi – top.) pis dimağ olmaz. Oların da yaxşısı var. Bax buların hamsı heyretəmiz sözdərdi. Görməmişix, bilminix.

15. O DÜNYA

Hindi çox yerdə man, a sual veriylər ki, o dünyanı kim göruf gəlifdi. Man, a çox sual veriylər. O dünyamızı bizim pey-gəmbərimiz görüfdü, qızım. Allah-taala tərəfinnən də musur-

man nəslinə yavaş-yavaş gəlif çatıfdı bu. Biz də bilmeyənnərə bunu bildiriyyəx də. Elə bil bi dənə peyğəmbərimiz ağır yatır. Oğlunu çaarıy ki, ay oğul, bura gə. Oğlu gəliy ki, ay ata, nədi?

Diyi:

– Ay oğul, bilisanı nə var? Birdən dimax olmaz, yolunı-
ırxını, uzaxlara düşsə, heş yer tapbasanı, keş qəbirisdannıxda gecələ. Orda sanıa yer var.

Oğlu da üreyində diyi ki, ay ata, helə bu? Oğlu da yəqin fikirrəşiy ki, atam nəşə yeşirifdi, manıa verəsidi, hindi heş nə yoxdu. Bunu da Allah-taala didirdiy də, bu, bizə məlum olsun. Kişi rəhmətə gidiy. Allah hamımızın ölənnərinə rəhmət eləsin. Gidənnən sora bunu yola salır. Ha... Yola salannan sora Allah-taala tərəfinnən həməni peyğəmbərin oğluna bi qasis gəliy (Yanı Quran dilində qasis məytuf diyən sözdü). Qasis gəliy ki, bunu başqa uzax bi məmləkətdə bi imama aparır verməlisani. Bunu götürür elinə, gidir. Aparır, qasis çatdırır. Bir neçə günəni sora qayıdıf gələndə o qədər zülmət gecə olur, o qədər zülmət gecə olur, heş yeri görmüyü, dönür ağzı daşqurəyə deyir, o yənə keçir, kola ilişir. Ay Allah, mən hara gidim, bu gecənin yarsı, mən burda qalmışəm. Bilmirəm ki, yol hardadı? Helə bu arada diyi ki, ay Allah, atam manıa dimişdi ki, öləndə helə, yolda qalanda keç qəbirisdannığa, qəbir əhlinnən yer isdə, qəbir əhli yer verər. Diyi:

– Ay Allah, mən axır bilmirəm ki, qəbirisdannıx hayəndədi?

Bu dəmdə Allah-taala bi nur əliyif, işıx eliyi. Görüy ki, ədə, qəbirisdannığin yaandadı bu. Addıyif keçir qəbirisdannığa. Diyi:

– Of, atam diyəni diyim görax, qəbir əhli manıa yer verir?

Qəbrin ayaanda durur, diyi:

– A qəbir əhli, manıa yer ver də, be mən harda yatım?

Qəbir diyisanı ki⁷⁶, qapı tayi kimi açiliy. Görüy içəridə bi qız yatıfıdı, nur parçəsi kimi, amma yeri bütün suyün içində. Çox narahatdı. Bu soruşuy ki, a qız, bu nə gün-güzərandı? Diyi ki, bes mən öləndə dalımcə o qədə ağladılar ki, cavan getdi. Bu su da onların göz yaşdəridi. Qavırma axıf tökülüf, mənə qoymuyü yatmağa.

Oğlan diyi:

– Yox, mən burda yata bilmənəm.

Sağollaşif çıxıy, qapı örtülüy. Gəliy ikinci qapıya yaana.

Diyi:

– Ay qəbir əhli, mənə yer ver.

Qapı gənə taybatay açılır. Görüy ki, bi üç-dört nəfər çiyin-çiyinə verif oturuflar.

Diyi:

– Siz niyə bələ?

Oturannarın da biri ana, o berrəri də oğlannarı oluy. Oğlannarı diyi ki, bes bizim anamız Allah qonağını qapıdan içəri qoyməzdi, kim nə isdəməyə gəlsə, boğuşüf qapıdan qovardı, qiyvət qırdı. Hindi huna görə biz yata bilminix. Arvat ses eşidən kimi diyi ki, qovluyunı qonağı evdən, biddən yimax-zad verərsin,ız ha.

Diyi:

– Gəl, habırda da sən otu, təmiz-tarix evdi.

Diyi:

– Ay bala, qurban olum sizə, siz incimiynı, siz salamat qalını, siz ananın sesinnən burda yata bilməyif, çiyin-çiyinə verif oturufsunı,uz. Yox, mən burda dincələ bilmənəm. Sağ olunı.

Qapı bağlanır. Gedir üçüncü qəbirə, diyi:

– Ay qəbir əhli, yer ver mənə yatım də, mən təmiz ölürəm.

⁷⁶ Diyisanı ki – “təsəvvür et ki” anlamında işlədilib.

Qəbir açılır, görür ki, ay Allah, içində bi dənə gözəl, nurani arvat oturufdu. Gül-gülü çaarıy otağında, bülbul-bül-bülü, elə gözəldi, elə qeşeydi. Diyi:

– Ana, salam.

Diyi:

– Oğul, salam.

Diyi:

– Oğul, bağışdə, manıa ayağa durmağa icaza yoxdu.

Sən keş də, gəl, otu.

Diyi ki, ay ana, sən də qadın xeylağı oldun. Sənın, evın, nə gözəldi, nə qeşeydi.

Diyi:

– Ay oğul, habırda hamımızın öyü həvlədi də.

Diyi:

– Ay ana, mən öylər görüf gəldim axır. Döyül həvlə.

Diyi, niyə sənın, öyun, həvlə gözəldi?

Diyi:

– Nə bilim, ay oğul, mən heş kimə, heş nə eləməmişəm, heş nə diməmişəm, qiyvət qırmamışəm, neyə gəliflər, hunu vermişəm. Mən bi hunu bilirəm. Mən diyirəm bes, havı dün-yada hammımızın öyü həvlədi də.

Diyi:

– Yox, ana, sən də qadın xeylağısan. Sənın, yaanda mən nəteri oturum, nəteri ayağımı uzadım? Yerin, rahat olsun, diyən kimi qapı bağlanır, kişi qalır.

Allah-taala səhəri açır. Gündüz eliyi ki, dəə sən evın, get. Bu da çıxıy gəlir evinə.

Biz sual verənnərə diyirix ki, bax, o dünyanı olar görüf-dülər. Bizə belə çatdırıflar, biz də musurman millətinə çatdır-malıyix. Sağ olun, qulağın,ız xeyirri sözdər eşitsin.

16. MƏHƏMMƏD PEYĞƏMBƏRİN ADAMLARI SINAMASI

Məhəmmət peyğəmbər duruy bi gün adamnarı sinəmağa çıxıy. Eynini də bavat giyinif, bilmiyilər peyğəmbərdi, nədi. Görüy kü, bi dənə oğlan. Gözəl alma denniyi, divində də bi dənə qarı qırağa yığıy. Diyi:

– Ay ana, ay ana, sən man, a ho almadan bi dənə ver də, soyüm, yiyim.

Tutuf peyinin üsdə düşən almanı veriy. Almanın da yarısı çürüy oluy.

Diyi:

– Eybi yoxdu.

Daşqurasına qoyuf ötüy peyğəmbər. Gidiy, gidiy, görüy kü, bi dənə qarı epbey yapıy.

– Ana.

Diyi:

– Hey.

Diyi:

– Bi loxma epbey ver də, isdi epbey.

– Bala, deyən, – diyif gidif təndirdən bi həvlə (əli ilə göstərir – top.) qazmax alıf, getirif veriy. Peyğəmbər yiyə bilmiyi axır. Quru qazmaxdı, nətəri yisin?

Diyi:

– Eybi yoxdu.

Unu da qoyuf gidiy hora, bi təmiz yerə. Gidiy, gidiy, görüy bi dənə gözəl gelindi. Yolun qıraanda öyləri var. Bi dənə mıxı vurufdu yola, birini də vurufdu təndirin yaana. Peyğəmbər babam diyər ki, ay gəlin, niyə belə eliyifsan?

– Yolun qıraandeyəm diyə, hamıyə epbey verə-verə oturmucam ki. İti bağlamışəm ki, it gələnnəri qorxutsun, qaşsinnər.

Diyər:

– Eybi yoxdu.

Gidiy, həyrəniy-fırranıy, bi dənə gelin görüy. Bu gelin də bi qonşüdən bi isdekan yağ alıy. Yağı alıf gidiy gelin, qonağım var diyif, vermiyi.

Məhəmmət peyğəmbər hindi gidiy o dünyanı gezməğa də. Gidəndə görüy kü, haman ho yağı alıf vermiyən arvat asılıfı başsağa. Qaxac⁷⁷ kimi asılıfı, iki yerə bölünüf asılıfı, biraz oyəndə, biri buyəndə. Sora diyər ki, havları neyə asıfıdılar? Hindi özünün adamlarına diyi də, o dünyada. Diyi ki, biri qurban kesif bi kesiye⁷⁸ vermiyif, qaxac eliyifdi eti. Həm də borc alıf, vermiyifdi. Təpəsiaşaa sallıyif qavaana cəm qoymuşəm ki, borc alıf vermiyifdi. Burnunna ho yağ axıf qavı dolduruncə saxlıcam unu horda. Sora gəliy, gəliy, görüy kü, bi dənə gözəl gelin epbey yapıy. Duruf isdi epbeyə dooru gidəndə it “maf, maf” eliyi. (Deyən görüm, itdərin də addarı varıydı, məzəli addardı: Dartan, Yırtan). Dartan, Yırtan diyənnən gelinin üsdə hücum eliyi. Diyi ki, ay öy yəəsi, sən niyə isdi epbeyin qıraana itdəri buraxdın?

Diyi:

– Səən öz itındı. Dalıncə gəlifdi bu dünyüyə. Biz nağarax? Sən təndirin başındə heş kesiye epbey vermədin. Həman ho itdi.

Gelin gidif diyi, peşman-peşman yatıy. Gəliy, gəliy, görüy kü, bi dənə qarıdı, bi gelin epbey yapıy.

Qarı diyi:

– Ox, burnuma iy gidiy, bala, burnuma iy gidiy, maña bi həvlə (əli ilə göstərir – top.) epbey ver, yiyim də.

Diyi:

– Deyən, habı deyqa getiriyəm. Maa eyif döömü?

⁷⁷ Qaxac – qurudulmuş ət

⁷⁸ Bi kesiye – heç kimə

Gidif haman özü verən qazmağı getiriy. Axır yığfıf saxlıyıfđi. Həvlə eliyi qarı (söyləyici sanki ağzında nəyisə çey-nəyirdi – top.).

Diyi:

– Axır qurudu, yiyə bilminəm.

Diyi:

– Öz epbeyındı, mən naarım?

Niyə diyilər, habı elınnan ver, habı elınnan al? Sora buynə dooru gəliy, görüy kü, bi dənə oğlan alma denniyyi. So-ra haman arvat diyi:

– Oğul, ho almadan bi dənə alma ver də.

Birini veriy.

Diyi:

– Çürüydü.

Kiriyif, sesini çıxartmıyif tulluyü. Gidif haman ho özü eliyən almanı alıf gəliy. Qarı almanı dişdiyənnən ağzına pe-yin doluy. Diyi ki, Məhəmmət peyğəmbər:

– Gözəl oluymü?⁷⁹ Adam helə eliyərmi bes? Bilmiyi-san, mı mən nətəri adamam? Sinəmağa çıxmışəm. Niyə həvlə eliyifsan?

Burda nağılımız bitdi.

17. CƏNNƏTLİK VƏ CƏHƏNNƏMLİK İNSANLAR

Bi arvadın bi dənə yetim uşağı olur. Yimağa heş nəyi olmur də. Bazara gedir, bazardan da qovullar bunu. Pulu yox-du, heş nə ala bilmiyi. Bazardan çıxır, ho uşax da qucağında ağlıyə-ağlıyə çıxıf gidir. Buna bi oruş tutan, namaz qılan adam rasd oluy. Diyi:

– Uşax niyə ağlıy?

⁷⁹ Gözəl oluymü? – Yaxşı olurmu?

Arvat da diyi ki, yimağa heş nə yoxdu. Alma isdiyidi, mən də ala bilmədim. Hunnan ötəri ağlıyi. Hordan da bizi döyüf qovdular. Bu adam da heş nə dimir, çıxıf gidiy. Huna iki kəlmə, nə ho almanı mən alım, nə habı pulu al, get, uzun, al, heş nə dimiyi. Bu, bir az da gidir. Arvada bi piyanısqa kişi rasd oluy. Bu, başdiyi uşağı oxşatmağa⁸⁰:

– Ay dayinin balası, a ququla⁸¹ balam, niyə ağlıyisanı? Dayiyə dinə görax. Hamını qırram sənnən ötəri. Nə isdiyisanı, dərdin, nədi?

Bu uşax diyi, başdiyi işarıy⁸². Sora diyər:

– Habı uşax niyə ağlıyi?

Diyər:

– Qardaş, həvlə-həvlə.

Arvat tezdən başinə gələnı danışar. Özü də, diyi, kişi elədi, həvlə ayax üsdən yıxılıy, piyandı. Əlini civinə salıf bi dənə alma çıxardır:

– Habını manıa bağışdıyifdilər, mən də yiməmişəm. Qoy, habı, uşağa olsun.

Ho uşax diyi, almanı alıf başdiyi gülə-gülə yimağa.

Ölən vaxdı diyi, bu gəlif cəhənnəmə düşüy, bu nurani adam. Piyanısqa gidir cənnətə.

Baxıf-baxıf diyir:

– Ay Allah, sanıa qurban olum, habı mən oruş tutan, namaz qılan, nağaran. Mən düşdüm cəhənnəmə. Habı nətəri oluy? Bax, bu piyanısqa düşdü cənnətə.

Mələh diyi ki, bilisanı nə var? Səninı, oruş tutmağın, nan, namaz qılmağın, nan, mömünnuğun, nan döyül. Civinıda pul ola-ola sən ho uşağın koonunu almadın. Amma bunun heş nəyi yoxuydü, hamsını arağa qoyüf gəlmişdi. Civində bi dənə

⁸⁰ Oxşatmağa – əzizləməyə

⁸¹ Ququla – kukla

⁸² İşarıy – Gülümsəyir.

özgə verən alma varıydı. Bi dənə almeynən, bi şirin söznən ho uşağın koonunu aldı. Bax, onun müqabilində o cənnətdədi, sən cəhənnəmdə.

18. DUANIN GÜCÜ

Diyir ki, əzazil bir padşahın dövrü olur. Hər bir qız ər evinə köçəndə birinci padşahın olmalıdı, onnan sora başqasına ərə verilməliidi. Ən birinci o padşahın olmalıdı.

Bir aylənin evladı olmur. Həmin mahalın, həmin cahil padşahlıx dövrünün adamlarıdı bular. Allah-taaliyə diyir:

– Ya qurban olduğum, biz dəə yaşdanmışıx. Bizə uşax ver, ya Rəbbim. Körpələr oyuncaxnan oynadığı kimi, biz də körpeynən oynuyax.

Qadın ayləsinə diyir ki, ay kişi, Allah məsləhət bilsə, verərdi. Sağımızda, solumuzda olan bu əhvalatları da ki görəndə, Allah bizə qız verəx, qız da bizə yaman dərd olacax, yük olcaxdı. Onnansa belə yaxşıdı. Allah-taala bulara qocə vaxı bi qız uşağı verir. O qədər gözəl, yumşax, ipəh qız veriy. Bu qızı atıllar, tutullar, oynuyullar. Bi vaxı gəldi, qız çatan vaxı ata qəm dəryasına bükülür ki, artıx qızın köşmax vaxdıdı. Bunu necə Allah götürür görəsən? Bu qanunsuzduğu Allah necə götürür? Ana da peşman olur, ya ata anıyə heş nə demir, nə ana atıyə heş nə. Beləlihnən... Bir gün qız oturur, diyir:

– Ay ata, ana, mən sizi həmişə şən görmüşəm. Biz üçümüz də öydə həmişə şəniydix, bəxdəvəriydix. Çox şükür. Nə üçün indi büüyün anamın da üzündə qəm var, atamın da. Mən bunu başa düşmürəm, axı mən sizə nağarmışam? Niyə indi siz qəm dəryasına batıfsınız? Bəlkə mənnən inciyən yeriniz var?

Diyillər:

– Yox, düzələr.

Nəysə... Bir gün bu qızın atası yola çıxanda görür ki, yoldan bir adam keçir. Bu adam da mahalda bunun gördüyü, tanıdığı adam döyül. Diyir, görəsən, bu xam adam hardan gəlif, hara gədir? Salamlaşır, diyir:

– Hardan gəlif, hara gidersən, ay yolçu?

Diyir:

– Bir Allah bəndəsiyəm, üzü axşama düşür. Gecə qalmağa görə narahatam, görüm, kim məni qonax aparar.

Diyir:

– Allaha da qurban olaram, qonağına da. Buyur, qonağım ol.

Qəşəh içəri salır bunu. Gəlir, arvadına diyir ki, bizə bir Allah qonağı gəlifdi.

Diyir:

– Allaha da qurban olaram, onun qonağına da, buyursun, gəlsin.

Gəlir, o həyəət-bacədə o kişi ki mal-qarasını sekinniyir⁸³, həyətdə işdiyir, bu qonax gidif kişinin yanında firranır, dolanır. Bir qədər söhbətdən sora diyir ki, siz manıa yaxşılıx elədiniz, məni qonax saxladınız. (O adam məleykə imiş). Diyir:

– Mən də sizə bir yaxşılıq eliyim. Mən Allahın yanına gidənnərdənəm. Mən Allahın yanına gedəsiyəm. Sənin, nə arzun, diləyin, varsa dinən, mən onu Allaha çatdırım.

Diyir ki, qonax, mənim arzum, diləyim yoxdu. Mən ən bəxdəvər, ən şən adamam. Amma qızım böyüyənnən sora yaman qəm dəryasına bükülmüşəm.

Diyir:

– Evlat da böyüyəndə valdeyin qəm dəryasına bükülərmə?

Diyir:

– Belə-belə.

⁸³ Mal-qaranı sekinniyir – Mal-qaraya ot, su verir.

Hal-əhvalatı danışır.

Diyir:

– Onda mən gidərəm Allah-taalanın yanına, sənə bir xəbər gətirərəm.

Bu, insannarın beş yüz, üç yüz il dövürdən danışır. Bir vaxtı gəlir, görür, yola çıxan həmin adam yoldan ötür. Diyir:

– Qardaş, olarmı siznən bir də danışım?

Diyir:

– Hə.

Gəlif qapıda dayananda diyir ki, mənim ərzimi Allaha yetirdinmi?

Diyir:

– Yetirdim.

Diyir:

– Allah nə cavaf verdi?

Diyir:

– Allah-tala didi ki, həmin padişaha üç yüz il ömür verdim.

Diyir:

– Şükür, ya Rəbbi. Üç yüz ildən sora dünyüyə gələcək qızdar xoşbəxd olcax, azad olcax. Belə bir padşahın əlinnən cannarı qurtaracaq. Bu padşahdan sora yaxşı patşah dünyaya gələr, Allah qoysa.

Bunu diyir, bu getdi. Bu qonax getdi. Bir qədər vaxdan sora günorta vədə gəlif keçir, ama qadın sifətində. Hər sifətə girir. Gələndə aneynən rasdaşır. Diyir:

– Ay ana, eləcə susamışam, günortadı. Sən mənə bir isdəkan su verərsənmi?

Diyir:

– Su yox, çayımız da var. Yol ötən Allah qonağıdı. Al-laha da qurban olum, qonağına da. Buyur, gəl.

Gəlif oturullar, sora duruf arvadın dalıyca bu qadın gəzir. Diyir:

– Çox gözəl hayatınız var. Gözəl insansınız, çox xoşum gəldi sizdən. Mən də sizə bir yaxşılıq eliyim. (Amma ata eşitdiyini nə qızına diyir, nə arvada diyir. Ona görə də, diyir, danışanda bir xəbəri tez çatdırmağa tələsmə. Heç olmasa, üşgün saxla. Ama heş danışmasan, lap yaxşı olar). Nə dərdin, nə qəmin, var, sənın, Allahdan nə istəyin, var?

Diyəndə diyir:

– Heş nə isdəyim yoxdu Allahdan. Şükür Allaha! Baxıram başımda tükümə, əyağımda dırnağıma. Gör Allah-taala məni nə qədər zəngin yaradıfıdı. Mənim nəyim əsgihdi, mən Allahdan nə isdiyim? Amma bir dənə gileyim var. Əyər Allah-taala məsləhət bilsə, bunu örgəmmağ isdiyirəm.

Diyəndə diyir ki, danış, dinən görax sənın, nə dərdin, var? Diyir ki, bizim evladımız yoxuydu, Allah bizə belə gözəl bir qız, ağıllı, kamallı, bir qız qismət eliyifdi. Amma dövrümüzün padşahı da belədi. Görəsən, bu patşahın nə qədər yaşı olcaxdı, bu nə vaxt ölcaxdı? Diyir ki, diyərəm, saa bu xəbəri çatdıraram.

Bir qədər vaxtdan sora gəlif qadının gözünə yenə gü-norta, öydə ər olmuyanda görünür.

Diyir:

– Nə yaxşı, gəldin. Sən mənim isdeyimi çatdırdın,mı?

Diyir:

– Çatdırdım. Gətirmişəm xəbərin,ı.

Diyir:

– Nədi xəbər?

Diyir:

– Allaha ərz elədim ki, yerdə bir gözəl aylə var. O qadın belə bir iş... Görəsən, bizim patşahın ömrü nə qədərdir? O ölcaxdı,mı, Ya Allah?

Yenə də deyir ki, narahat olma. Üç yüz ildən sora patşah ölcaxdı.

Diyir:

– Şükür Allaha. Üş yüz ildən sora ki əmin-amannıx ol-caxdı, ona da şükür. Axır ki, üzü yaxşıya gidir.

Getdi məlakə. Üçüncü dəfə gəlif qıza görünür. Qız artıx başa düşürdü kü, ata-ana niyə belə qəmlidi. Qız da qəmli olur. Ta gorür kü, ata-ana qəmlidi, qız da qəmə bürünür ki, niyə belə olur axı? Belə olmasa yaxşıdı. Diyəndə, qızın da gəlif gözüne həmin məlakə görünür öz yaşıdı gözündə. Nəy-sə isdiyir, qıznan dil tapır, ünsiyət yaradır. Diyir:

– Çox xoşum gələn insansan_ı. Sən nə gözəl, Allaha yo-uğ insansan_ı. Səni Allah nə gözəl yaradıfdı. Sənin həyatda bir dərdin_ı, arzun_ı varmı? Mən də sənə bi yaxşılığ eliyim. Sənnən xoşum gəldi.

Bu, dilə tutanda, diyir:

– Mənim atam var, anam var, həyatımız yaxşıdı. Dər-dim, qənim də yoxdu.

Diyir:

– Yenə də bəlkə bir dərdin_ı ola.

Diyəndə diyir ki, bir biləydim, ya Rəbb, bizim patşah nə vaxd ölcaxdı? Bir arzum odu, unu bileydim. Diyəndə diyir ki, mən san_a unnan bi cavaf gətirərəm.

Bir vaxı qıza görünür. Ya ata anıya demir ki, mən belə bir şey görmüşəm. Ya ana ataya dimir. Bir-birinə dimillər bu sirri, söhbəti. Sora qıza da bir gün gəlir görünəndə diyir:

– Sən Allahı gördün_ımu? Onun vaxtını bildin_ımi?

Diyir:

– Bildim. Üş yüz ildən sora patşah ölcaxdı, – diyəndə qız sallanıf durur.

Çox peşman olur, çox peşman olur. Atası gəlif qızın ba-şını sıgallıyıf diyir:

– Niyə görə bu qədər peşman olmusan_ı?

Diyir:

– Ata, soruşma.

Diyir:

– Dinən də, noolar.

Deyəndə ana da kövrəlir. Diyir:

– San,ə nə oldu, sən bu qədər peşman oldun,?

Deyəndə deyir:

– Heç. Daa mən ömürrux peşmanam.

Diyir:

– Niyə görə? Bizə Allah nağardı ki, əl, qol, bizi axı verilən əzaların heş birin də Allah bizim əlimizdən hələ almıyıldı.

Birinci qız danışır. (Axı uşaxlar, azyaşlılar birəz kəm-hövsələ olullar). Diyir:

– Ay ata, bir gözəl qızıydı, gəldi bir əz mənnən söhbət elədi, getdi. Didi, nə istiyirsən, nə arzun, diləyini, var, dinən. Mən də, ay ata, onnan soruşdum ku, görəsən bizim patşax nə vaxt ölcəxdı?

Deyəndə ata gülümsüyür.

Əstafurullax, ötürdüm. Bu qızın söhbətinən sora biraz çaşqınlığım oldu arada. Bu sözü deyəndə qız da diyir:

– Şükür Allaha!

Üş gün keçir aradan. Üş günnən sora ata çox peşman qayıdır yoldan. Qayıdanda arvat soruşur:

– Saa noolufdu?

Qızı soruşur ki, san,ə nooldu, niyə belə peşman oldun,?

Diyir:

– Heç.

Diyir:

– Gənə dinə görax.

Diyir:

– Padşah ölüfdü axı.

Ölüfdü deyəndə ana bərk ağlıyır. Ona da baxıf qız bərk ağlıyır. Qız ağlıyanda ata soruşur kü, oğul, saa nooldu ku, ağladın,?

Diyəndə diyir:

– Ay ata, mən bi qız görmüşdüm, o maa dimişdi ki, padşahın üş yüz il ömrü olcaxdı. Mən sığınırdım Allahıma ki, bizim böyüh Allahımız var, Yaradanımız var. Əyər Allah yalan danışırsa, bəs indi biz kimə sığınax? Kimə ibadət eliyax? Kimə diləy eliyax?

Diyəndə arvada diyir:

– Bəs sən niyə ağlıyırsanı?

Diyir:

– Mən də qızım diyəni diyirəm. Mən də görmüşdüm, manə də bir arvat belə dimişdi.

Diyir:

– Ay arvat, narahat olma.

Bu kişi dimir öz gördüğünü. Allah-taala məlakəni göndərir ki, get o aylənin halını gör, gəl danış manə, görün, nə haldadılar. Gəlif görür üçü də baş-başa verif ağlıyır. Gələndə ata öz gördüyü sifətdə görür, ana öz gördüyü, qız öz gördüyü. Kişi diyir ki, qonax, xoş gördüh, xoş gəlmisən.

Diyir:

– Noolufdu sizə, yaman peşmansınıız?

Diyir:

– Allahımıza inanırdıx, Allahımıza sığınırdıx, Allahımıza şükür eliyirdih. Allah da yalan danışanda hindi biz kimə sığınax? Sığınacağımız olmadığına görə ağlıyırıx.

Diyir:

– Noolufdu?

Diyir:

– Padşah ölüfdü. Axı padişah üş yüz il yaşıyasıydı. Allahdan bizə vəh gəlmişdi ki, üş yüz il yaşıycaxdı.

Diyir ki, bilin, ağah olun. Ata didi ki, şükür Allaha, üş yüz il bunnan sora xoşbəxtlıx olcaxdı. Bir yüz ili Allah bağışladı, Allah bağışlıyandı. Ana “şükür Allaha” diyincə, ikinci

yüz ili bağışlandı. Bu gözəl qızın “şükür Allaha” diyəndə bir yüz il də ona... Hər yüz ilin əvəzində Allah bir gün ömür verdi. Üş günnən sora patşah dünyasını dəyişdi.

Bulara dünya dolu sevinc olur. Allah, sənə şükür, nə yaxşı ki, Allaha inanırx.

19-20. XEYİRXAH OĞRU

Yenə danışdığım oğrudandı. (Söyləyici bundan əvvəlki mətni də oğru barədə danışmışdı – top.) Oğru adamları çox incidiy. Allah bu ev-eşiyə oğrunu qismət eləməsin. Ha... Gənə bi oğru oluy. Qızım, amma yaxşı oğru oluy. Bu harda mal-qara oğruyürsə, gecə səhərə qədər bi qarın özü yiyir, qalanını aparıy o kasıva bi vedrə ət, bu kasıva bi vedrə ət, hamını ətnən təmin eliyi, pulsuz-parasız. Günnərin bi günündə həməni oğru eşidir ki, Valla, Mədinə-Məkgiyə adamlar gidiy. Bu gəlif bulara diyi ki, nolar, qurban olum, mən də siziynən Məkgə-Mədinəyə getmax isdiyirəm.

Diyi:

– Ə, yekə kişisanı, hağlını, gələni danışmə, sən oğrusanı. Oğruyə Məkgə-Mədinənin qapısı açılməz. Olmaz biziynən getmax.

Diyi:

– Göyə də çıxsanı, mən də siznən getcam.

– Kişi, atanı yaxşı, ananı yaxşı, sən axı oğrusanı. Allah-taala səni bağışdəməz.

Diyi ki, Valla, mən oğruyəmsə də, eliverimni⁸⁴ oğru olmuşəm, özümə var-döylət yığmamışəm, etdən insannarı doydürmüşəm. Nəsə, diyi ki, biznən getmə, get daldan gəl, nə qərisanı⁸⁵, qəər, bizə qarışmə. Biz zikr eliyə-eliyə gidiyix, na-

⁸⁴ Eliverimni – səxavətli

⁸⁵ Qərisanı, qəər – edirsən et

maz qıla-qıla gidiyix. Sən heş nə bilmiyisanı. Ha... Bular ha-zırışıy, çıxıy. Həmən oğru gənə kiminsə ağılınan bi malı çıxardıf kesiy, yarisını arvat-uşağına qoyür, yarsını da qooruf çantasına yığıy. Həmən etdən yiyə-yiyə gidiy. Olar qavaxda namaz qılıf, zikr eliyəndə oğru da deyənif etdən yiiir. Gedaget axırda bi yerə çatıylər, Mədinə-Məkgiyə kimi.

Diyilər:

– Oğru, biz gidiyix, amma sən biznən gəlmə. Bizim burda qonax öyümüz var. Biz horda gecəli yax, sən də hara isdəsan, get.

İz azışdırıylər ki, oğru bulardan ayrılın də. Oğru diyi ki, nağarsan,ız, gənə savax habırda siznənəm. Nəsə, oğru oyənə baxıy, buyənə baxıy, görüy uzaxda bi tüşdü gələn yer var.

Diyi:

– Mən də gidim horda gecəliyim dəə.

Gedir, gedir, görür ki, bi kasıv evdi. Qapını döyür, diyir ki, ana, qonax gəlmişəm, qalmağa yerim yoxdu, mənə qonağ eliyərsan,mı?

Arvat diyi:

– Bala, eliyərəm, amma heş neyim yoxdu yimağa.

Diyi:

– Ayif döyülmü, məndə var, ikimiz də yəərix, bi mənə gecələ.

Oğru məhliyə girif baxıf görüy ki, ədə, ocaxda qazan var, parakkaparak qəyniyir. Üş dənə də evdə uşax:

– Ana, bişmədimi?

– Bala, yox, bala, yox.

Bu minvalnan uşaxların üçü də yuxuyə düşüy. Oğru firsətdən isdifadə eliyif qazana baxıf görüy kü, bi dənə daşdı, qazanda qəyniyə-qəyniyə duruy. Çox təcüfləniy. Gəlif diyi ki, ana, düzünü dinə. Bu uşaxlar, “ana, bişmədimi” diyə-diyə yuxladı, sən də horda qazanı qəynədisanı. Arvat ağılyi ki, ay oğul, naarım? Ataları rəhmətə gidifdi, kasıvam, hindi acinnən ölüylər, heş neyim yoxdu, helə eliyif yuxuyə salıyəm hoları.

Diyi ki, habı yaxınnarda bi yaşayış yeri varmı? Diyi ki, eyy... uzaxlarda bi varrı adamın ferması var. Diyi ki, ocağı yandır, mən gəlirəm. Oğru çarığın bağını berkidif yola düzəliy. Gidir, görüy ki, itdər var, hindi mən nətəri eliyim yatağa⁸⁶ girim, hardan yaxşı quyruqlu bi qoç götürüm. (Axı, oğru uzaxdan yaxşı tanıyi, malda neçə kilo et varsa, unu da oğru biliy). Ha... İtdəri oyənə, buyənə dağıdıf töküf bi dənə qoçu qoltuxluyüf götürülüy. Gəliy görüy ki, arvat mürcü döyə-döyə ocağın qırağında oturuy. Qoçu kesif, kavaf çekir, sootma asıy, diyi:

– Durquz uşaxları.

Uşaxlar duruy, etdən yiyilər, diyilər:

– Dayi, Allah səni heş esgiy eləməsin. Allah-taala həmişə yönün, u bu tərəflərdən salsın. Et neydi, biz iyinnən, dadınnan unsunmuşdux. Allah səni sağ eləsin. Hara gidisan, sa, yolun, rəvan olsun.

Uşaxlar buna dua eliyir. Oğru diyir ki, ay ana, ho etdən bişir, gənə mənim torvama tök. Mən yiyə-yiyə gidim, çöreh də yoxdu. Torvasını gənə həməni qoçun etinnən dolduruf fit çala-çala gəliy, yol ayrıcındə durur. Görüy ki, olar zikir eliyə-eliyə oyənnən gəliylər. Gəliy, diyi:

– Ə, köpeyoğlu, gənə gəlif bizim yolu kesdirifsan, mı?

Diyi:

– Naarsan, ız da, xeyri yoxdu. Mədnə-Məkgəni mən tanımınam, siznən getməliyəm.

– A koopolu, qapı san, a açıləsi döyül, getmağın, ın xeyri yoxdu.

Diyi:

– Açılər, Allah bilər, açilməz, gənə Allah bilər, getcam.

Qavaxda bular gənə zikr eliyə-eliyə, namaz qıla-qıla, dalda da oğru fit çala-çala, oğradığı etdən yiyə-yiyə gidiylər. Gidiylər, gidiylər, Mədnə-Məkgiyə çatıllar. Çatan kimi həməni

⁸⁶ Yatağa – qoyun sürüsünün saxlandığı yerə

bu zikr eliyə-eliyə gidənnər oğruyə diyilər ki, ə, gəl, qavağa sən özün, u yoxla, sora biz gircax, bizim işimiz çoxdu, “Quran” oxucax, namaz qılcax, dualar elicax. Oğru diyi ki, siz gidin, də.

Diyi:

– Yox, sən get.

Oğru diyi:

– Ya qurban olduğum Allah, (oğrulux elədiği çantasını da yaana qoyür) mən oğrulux eləmişəmsə də, eliverimni olmuşəm, bütün kasıf-kusuvu dolandırmışəm. Qapı açilsin üzümə, sən məni buların yaanda bedvax eləmə⁸⁷. Qapı açilsin mənim üzümə, mən də girim ziyarət eliyim.

Qapı şarak açılır, oğru içəri giriy, qəyidif bağlanır. Baxıylər zikr eliyənnər, məhətdəl qalıylər ki, İlahi, bu nə diyən sözdü? Gözümüzün qavaanda oğrulux eliyən adam qapı açıldı, girdi. Nəsə, həyrəniy-fırranıy, ora-bura baxıy, naarasıdı, dua bilmiyi, sura bilmiyi, dəə çıxası oluy. Gəliy qapının ağzına.

Diyi:

– Ya İlahi, hindi qapını aç, çıxım.

Qapı açılən kimi çıxıy, gənə qapı şarak bağlanıy. Oğru çıxıf qıraxda gülə-gülə oturuy.

Diyi:

– Hindi siz gidin.

Gəliylər, nə qədə dua eliyilər, nağarıylər, qapı açilmiyi. Qıraxda qalıflar.

Diyilər:

– Ay Allah, illərnən sənın, yolunda baş qoymuşux yerə, illərnən san, a ibadət eləmişix. Sən niyə bi oğruyə qapı aşdın, bizə aşmadın? Ay Allah, qapını aç.

Qapı açilmiyi. Gənə oğru gəliy, diyi:

⁸⁷ Bedvax eləmə – burada: utandırma anlamında işlədilib.

– Ay Allah, sən məni sınağa çəmə, sənini yoluna el aşmışəm. Qapını aç, bular girsin hora.

Qapı gənə açiliy. Bayax bu zikr eliyənnər suları süzülə-süzülə bitər içərini gezif çıxıylər, qapı bağlanıy.

Oğru diyi:

– Hindi bax, sizə niyə qapı açılmədi, manı açıldı?

Bular diyilər ki, nəbilim, yəqin Allah babada da (qurban olduğum) seşgilix⁸⁸ var.

Diyi:

– Seşgilix yoxdu, siz həməşə zikr eliyifsnıız, dua oxuyufsunıız, donnuğunıuzu alıfsnıız. Mən həməşə oğrulux eləmişəm, kasıvı doydürmüşəm, una görə də qapı məəm üzümə açıxdı.

Allah hammımızın üzünə qapını açıx eləsin.

20.

Hə, elə buna oxşar bir şeydi, mən də eşidmişəm ki, da-yima oğurruxnan məşğul olan adam varmış. Bu da Haccə giddənnərə qoşuluf getmağ isdiyi ziyarata. Unu özdəriynən aparmağ rəva bilmiyiflər ki, unuynən biz bir yerdə gidə bilmərix.

– A kişi, məni də aparın, mən oğruyəm, eyriyəm, mən bilərəm. Mənim günahım var, sizdix nə iş var?

Diyillər:

– Yox, biznən gəlmə.

Gidillər, uzaxdan-uzağa. Bu da bulları izdiyir, yol-iz tanımır axı. Olar gidif-gələn adamnardı. Uzaxdan-uzağa onların arxasıynən gidir, gidir, gidir, bir yerdə düşərgə sahıllar. Olar kətdən bir az aralıdı, ama kəndə yaxın olur. Olardan aralı deyənnər də bunu yaxın qoymur. Elə siz dedığınız kimi (o biri söyləyiciyə müraciət edir – top.) görür ki, ocaxdı, yanır, üsdündə də qazan. Arvat gəlir hərdən-birdən qazanı qarışdırır,

⁸⁸ Seşgilix – ayırı-seçkilik

çıxır gidir. Bir dəfə, iki dəfə, üç dəfə... Gecənin yarısıdı. Qazan bişmədi? Bunun üçün də maraxlı oldu axı, bu nədi? Duruf getcam ora. Oğrudu də, yolu-yolağı da bilir. Gidir baxır. Görür ki, arvatdı, uşaxlardı. Uşağın biri diyir:

– Ay ana, hazır olmadımı?

Diyir:

– Yox, sən yuxla, bişəndə mən çağırcağam.

Gəlir qazanı açır, baxır görür ki, içində daş var. Qapını açılıf girir içəri. Diyir:

– Ay arvad, uşaxları niyə alladısanı, qazana daşı salıf? Nədi məqsədin?

Diyir ki, uşaxları yuxlatmax, yoxdu heş bi şey yimağa, acdilər.

Diyir:

– Sən maa bir yer nişan ver, yeri gösdər, sənini işini yoxdu.

Diyir:

– Filan yerdə var. Varrı adamdı, hər şeyi var.

Diyir:

– Gözdə.

Gidir oğru, çalır-çapır, unnan-dənnən, çörəhdən, qoyunnan-quzudan. Götürür gəlir, hazırlıyır. Diyir:

– Bişir uşaxlara.

Bu minvalnan bu da bunu eliyir. Yanı gənə oğruluğunu eliyir, ama yolunnan qalmır. Gidir çatır Həccə. Bu, bulardan geş gəlir. Bular da yoldaşdardı, hampalardı, pulu var. Kənt-xudadı, nə bilim, nədi. Bu da kasıb oğru oluf da həmişə. Bular orda rasdaşıllar. Hindi isdiyillər ki, oğrudan cannarını qutarsınlar. Evə gələn vaxı diyillər:

– Ə, sən Hacı oldunmu?

Diyir ki, gəlmişəmsə Həccə, diməli, Hacı olmuşam.

Diyir:

– Kağızını varmı?

Diyir:

– Ə, nə kağızıdı?

Deyir:

– Ə, hacı olannara kağız verillər, saa vermiyiflərmə?
Bunu doluyullar da, zarafat eliyillər.

Diyir:

– Yox, mən kağız almamışam.

Diyir:

– Unda sən nə hacı oldun₁? Yeri get, kağızın₁ al.

Bu da başdiyir axdarmağa. Kimnən kağız alsın? Kağız vermillər axı. Nəysə də, girir içəri. Orda bir nəfərə yalvarır ki, bəs axı mən gəlmişəm, hamıya kağız verdin₂, maa vermədin₂. Bu da barmağın dişdiyir ki, bu nə kağız söbətidi? Bu da çox peşman olur. Burda da mənə alladılar. Onda göydən bir vərax⁸⁹ gəlir, uça-uça gəlir. O, içəridə olan o dəyqə başa düşür, alır kağızı, diyir:

– Bu sən₁ kağızın₁.

Kağız, elə bil ki, nur saçır, işıqlıdı. Çıxıf gəlir. Yenə bular gidillər, bu arxadan-arxaya gidir. Nəysə, gidir çıxır öyə, arvad diyir ki, noldu, a kişi, getdin₂, gəldin₂? Düzü, inanmağım gəlmiyi.

Diyir:

– Yox, Vallah, getmişəm, gəlmişəm. Bu da mənim sübutum.

Çıxardır kağızı, arvada göstərir. Diyir ki, onda onu saxlama orda, al, büh, qoy sandığa. Arvada diyir ki, heş kəsə danışma. Arvaddar da iki-üş günnən artıx dözə bilməzdir. Arvad gedir danışır da. Aləmə yayır ki, bu, həqiqətən, kağıznan gəlifdi. Kəndin hampaları da bunu çağırılar ki, a kişi, gətir, sən₁ da kağızın₁a baxax. Guya özdərində də var. Nəysə, gi-

⁸⁹ Vərax – vərəq

dir, kağızını da aparır. Bular özdəri də, təəccübnən baxıllar ki, bu kağız nur saçan bir kağızdı.

– Bunu kim verdi? Biz də getmişiy, almamışığ axı.

Kişinin başın alladıllar. Kağızı, diyir, orda saxlama, sizin öyünüz darısqaldı, çirkliidi, tozludu, nə bilim... Gətir, mən saxlıyım. Bu da, inanır, aparır kağızı verir. Burda qalası olur. Kişi rəhmətə gidir. Ölüm yatağında arvada diyir ki, get, kağızımı al gətir. Arvat neçə dəfə gedirsə, kağızı vermir. Kişi rəhmətə gidir. Qəbirdən səs gəlir:

– Filankəs, mənim kağızımı ver.

O qədər səs gəlir ki, hər gün. Dəə bütün camahat bezir o işdən. Axırda, camahat səhər qalxır ki, kişinin kağızını apar ver. Aparır kağızı... Qəbiri açır kağızı meytin sinəsinə qoyan-nan sora səs kəsilir.

21. ŞAFTALI BOYDA BUĞDA

Günnərin bi günü çox kasıf bi əkinçi yer şumnuyəndə xışin ağzı neyəsə ilişiy. Neysə, yeri qazıy, baxıy, bi dənə dərz tapıy. (Dərz, yanı bizim dildə bafa). Bi bafa buğda tapıy. Buğdanı yerdən qaldırıy ki, buğda nə buğda, hər dənəsi şəf-dəli boydə. Söyünüy, sora da diyi ki, əşi, bu bi dərzdən neçə put buğda olar? Götürüy bunu, gəliy öyünə söyünə-söyünə.

Arvadı diyi:

– Bu nədi? Bu boydə buğdanın dənəsi olar?

Diyi ki, ay arvat, bunnan bizə heş nə olası döyül, bi torva ver, habını torviyə töküm, paşşaha aparım, belkə paşşah bunu alıf, manə xəzinədən bir az yardım elədi, biz dolanası oldux.

Diyi:

– Yaxşı fikirdi, kişi.

Nəsə, torvuyə töküy, aparıf gidiy paşşahın yaana. Qapı-çilər bunu buraxmıy, nə qədə eliyi buraxmıy, axırda bi qapı-çinin buna yazığı gəliy. Diyi:

– Habırda dur, mən gidim paşşaha diyim, icaza versə, gəlif səni buraxaram.

Gidiy paşşaha diyi ki, ə kişi, dörd gündü bi dənə qocə kişi aj-susuz qapıda yatıy. Heş kes buraxmıyı hunu, belkə bi dərdi var, belkə bi səri var?

Diyi:

– Nətəri adamdı?

Diyi:

– Elində də bi torva var.

Paşşah da fikirrəşiy ki, nəsə bi dərdi olmasa, gəlməz.

Diyi:

– Buraxın, gəlsin.

Gəliy, ədəf-ərkannan salam, ehdiram veriy paşşaha.

Yer gösdəriy, oturuy. Diyi:

– Qocə kişi, dərdir,ı dinə.

Diyi:

– Paşşah sağ olsun, məəm dərdim-zadım yoxdu, mən sizə bi bəxşiş getimişəm.

Diyi:

– Ho bəxişin, nədi sən,ın? Giyimın,nan cin hürküy.

Torvanı getiriy, qavaana qoyür, paşşah gözdərinə inanmıy. Diyi:

– Mən yuxu görüyəm,mi, yoxsa məni cin-şeytannmı basıy? Bu nə əhvalatdı, bu noolan şeydi, bunu kim bitirifdi?

Diyi:

– Tapbışəm. Yer ekəndə, yer şumnuyəndə yerdən çıxıf-
dı habı bi dərz. Hunu da döydüm, habı buğda oldu. Uun da bi dənəsin qırağa eləmiyif san, a bəxşiş getidim.

Xəznədarı çaarıy, kişiye yaxşı qızıl-gümüş verif yola salıy. Paşşah da o qədər ağıllı, ədalətli paşşah oluy ki, yer üzündə olan hər bi sirri, hər bi şeyi isdiyi ki, örgənsin. Nəsə, kişini yola salannan soram bütün münəccimnəri yığıy, diyi:

– Bax, bu buğda dənəsi, bunun sirrini siz aşməlisınız. Bu noolan şeydi?

Nə qədə fikirreşiyələr, ha məsləhətdəşiyələr, bunu bi tərəfə yoza bilmiyilər. Buların hamısını zindana töküy, vəzirı çaarıy. Diyi:

– Vəzir, san, a qırx gün möhlət. Habı buğda dənəsini gördün, mu? Buğdanın dənələri də şəfdəli boydədi, görən heyrətə gəliy.

Diyi:

– Gördüm şahım.

Diyi:

– San, a qırx gün möhlət veriyəm, gidif bu buğdanın sirrini örgənif gəlif man, a diyəsanı.

Diyi:

– Paşşah sağ olsun, mən sənı, vəzirın, am, ömrüm boyü san, a ehdiramnan qulluğ eləmişəm. Nətəri oluy, bütün bu vilayətin, da olan münəccimnər bunun sirrini açə bilmədilər, mən adi adam ola-ola bunun sirrini nətəri açım?

Diyi:

– Olar xəznədən münəccim kimi maaş alıflar, sən vəzir kimi. Bütün münəccimnərin aldığı pullar sənın bir ildə aldığı, pula çatmyı. Una görə də san, a həvalə elədim işi. Gün keşdi, dur get.

Nəysə, vəzir duruy əyaləti burdan-ora, ordan-bura geziy. Yeri-göyü, heş bi yerdə gördüm diyən olmuyü. Otuz dokquzuncu günü, arvadı diyi:

– A vəzir, niyə kor-peşmansanı?

Diyi:

– Nətəri kor-peşman olmuyum? Savax məəm paşşah boynümü vurcaxdı.

Diyi:

– Niyə?

Hal-qəzyəni başdən-ayağa arvadına danışiy.

Arvadı diyi:

– Dur, get qonşu kətdə bi əkinçi var. Ho əkinçidən soruş. Hər halda əkinçi bilər də bunun sirrini.

Duruy, gəliy əkinçinin soragını eliyə-eliyə, görüy ki, bi döğsan yaşindəki kişidi, sakqalı dizinə çatan. Çaarıy, gəliy. Kişiyə baxıy, diyi, tafdım, belkə bu kişi bilər. Bu kişi vəziri öyünə aparıy. Öyünə aparanda da arvadı elə çıxırıy, elə bəəriy, elə pis rəfdar eliyir ki, vəzir məhətdəl qalıy. Vəzir amba adi paltarada oluy, vəzir partasında olmuyü, məmur partasında.

Diyi:

– Otu, neyə gəlifsən?

Çıxardıy bi dənə buğda dənəsini, qoyür, diyi:

– Habı buğduyə gəlmişəm.

Hal-qəziyəni danışiy. Əkinçi alıy buğduyə baxıy, fikrə gidiy, diyi:

– Vallah, mən diyi, bu barədə heş nə eşitməmişəm, heş nə bilməmişəm. Filan əyalətdə mənim bi qardaşım var, o da əkinçilixnan məşğul oluy. Huna məəm adımnan dinə ki, filankes, mənə sən,ın qardaşın, göndərifdi. Belkə o bilə.

Vəzir duruy kor-peşman, yol gidə-gidə fikirrəşiy ki, bunun doğsan yaşı var, başdən-ayağa kimi ağapbax tüh, donqası-zat çıxıfıdı⁹⁰. Bu dəə belə olannan sora, o biri qardaşı görəsən, nə boydədi, o neçə yaşindədi. Duruy, eldən-elə keçə-keçə axdarıy, diyilər:

– Ha, habı qapıdı.

⁹⁰ Donqası-zat çıxıfıdı – Kürək sümükləri irəliyə doğru qabarıb, qozbelleşib.

Çaarıy, diyi ki, ay filankes, ay filankes, qavaana iki dənə qocə yaşdı adam çıxıy, unnan da.

Diyi:

– Man, a bes filankes lazımdı.

Diyi:

– Dədəm öydədi, gə.

Diyi:

– Be sən kimsən? Sən ho döyülsən, mı?

Diyi:

– Yo, mən onun oğluyəm.

Diməli, buun oğlu ho boydəsə, dədəsi nə boydə olar? Aparıylər öyə, görüllər, ə, heş bi şey, əlli beş-altmış yaşındeki kişi. Sir qalıy dəə. Diyi:

– A kişi, sənın, oğulların, iki dəfə sənnən yeşdi⁹¹ görünüy.

Diyi:

– Olan şeydi, otu, dərdın, ı dinə.

Gənə buğda dənəsini çıxardıy. Diyi, habı buğda dənəsi yer şumnuyəndə tapılıfdı. Bütün hal-qəziyəni danışıy ki, hındi məəm savax paşşax boynümü vurmalıdı. Havının sirini örgənmax lazımdı. Əkinçi də bir az fikirreşiy, diyi ki, o kiçih qardaşımızdı, mən ortənceyəm, mənnən də bööh qardaşımız var. Get, ho bilər. Dəə ho da bilməsə, hunnan yaşdisi, hunnan çox əkinnən məşğul olan yoxdu, heş yerə də nə getmə, nə də axdarma. Diyi ki, filan yerdə yaşıy.

Duruy gidiy ki, filankesin öyü?

Diyi:

– Ha... Filankes yaxşı adamdı, öyü də hordadı. Həyin öydeydi, üşqurux çalıydı⁹².

Gəliy, çaarıy, filankes, filankes. Qavaana bi qırx beş-əlli yaşındeki kişi çıxıy.

⁹¹ Yeşdi – yaşlı

⁹² Üşqurux çalıydı – fit çalırdı.

Diyir:

– Xoş gəlifsən.

Ədəf-ərkənnıxnan qəbul eliyi bunu.

Diyi:

– Sənə kim lazımdı?

Diyi:

– Filankes.

Diyi:

– Gəl, öydədi.

Nəsə, içəri giriy.

– Ay arvat, qonaamız var, tez gör naarısən.

Arvat da diyi ki, ə, qonağın, a da qurban, sənə da qurban. Beş deyqiyyə həzirdi. Nəsə, içəriyə giriylər, heş nə də di-miyi də bu, nə də soruşmüyü. Çay-çörey, hər bi şey eliyilər, yaxşı rəfdarnan. Helə ho arada da üçü, dördü gəliy, biri buğda alıy, biri buğda veriy, biri hak getiriy, naarıy. Kişi hamısını güləruzənən yola salıy. Diyi:

– Hindi di görax, neyə gəlifsən, məəm yanıma? Buğda isdiyisən, torpax isdiyisən, sənın, dərdin, nədi?

Vəzir diyi ki, mən filan əyalətdə filan paşşahın vəziriyəm.

Diyi:

– Vəzir olanda ol dəə. Sən də məəm kimi adamsən. Vəzir partasında döyülsən. Məəm cinayətim yox, bi şeyim yox, borcū-xəraci də vaxı-vaxında veriyəm. Mənə şah-vəzir naara bilər ki?

Diyi:

– Yox.

Hal-qəziyəni başdən-ayağa danışıy, bi buğda dənəsini veriy. Diyi:

– Bax, habı buğda dənəsi həncəri olufdu, nətəri olufdu, paşşah bilmağ isdiyi.

Kişi gülüy.

Diyi:

– Neyə güldün?

Diyi:

– Deyən, balacə fikirrəşim.

Fikirrəşiy. Diyi, ha... yadıma düşdü. Danışimmi huun sirrini?

Diyi:

– Danış.

Diyi:

– Günnərin bi günü filan paşşaxlığın dööründə, bunnan bi üş-dört paşşah qavax, bi kişi öy satıy, birisi də öy alıy. Öyü satan öyü satdı, pulunu da aldı, çıxdı, getdi. Öyü alan da öyü aldı, üsdən bi neçə il də keşdi. İsdıy ki, öyü söküf, tezdən özü bilən kimi tihsin. Tezdən öyü sökəndə görüy ki, bi küpə qızıl. Qızıla baxıy, öyə baxıy. Qızılı çıxardıy, hora qoyür, tez düşüy öy sataan dalısıncə. Gidiy axdarıy, tapıy, getiriy gəliy bunu.

Öyü satan diyi:

– Nə xəvər var?

Diyi:

– Gidax, bilcasanı.

Diyi:

– Ay Allah, bu öyü qəytəriymi, üsdən filan qədə vax keçənnən sora, yoxsa nə.

Yəni ki, ikisi də çox düzgün adamnar oluy də.

Diyi:

– Ay Allah, öyü qəytərsə, manıa pul hardan olcaxdı?

Getiriy gəliy öyə, görüy ki, künşdə bi küpə qızıldı. Öy yiyəsi ağzını açıy gösdəriy.

Öyü satan diyi:

– Hunun manıa nə xeyri var, gösdərisanı?

Diyi:

– A kişi, sən filan ili öy satdın,mı?

Diyi:

– Satdım.

Diyi:

– Mən də aldım. Pulun,u kesmədim ki?

Diyi:

– Yox, verdin,.

Diyi:

– Bu qızıl sənın,dı.

Diyi:

– Neyə görə mənimdi?

– Mən öyü aldım, diyi, söküf ayrı cür tikəndə habı qızıl çıxıfdı. Mən sənnən qızılı almamışəm, mən sənnən öyü almışəm, qızıl sənın,dı.

Diyi:

– Ə kişi, mən neçə ildi habı öydə oturuf qızıl-zat tapbarmışəm. Ho sənın, naxışın,dı, san,a çıxıfdı. Diyi, məslaət olseydi, məəm naxışım olseydi, ho qızılı mən tapardım dəə. San,a çıxıfdı, sənın,dı.

O diyi:

– Sənın,dı.

Bu diyi:

– Sənın,dı.

Axırda buların işdəri düşüy mübasiyə.

Diyi:

– Gidax qazın yaana.

Gəliylər, hal-qəziyəni başdən danışışylər ki, öy satılıf, öy alınıfdı, hindi qızıl çıxıfdı, qızılı bu da isdəmiyi, bu da. Qazı da diyi ki, mən bu işi həll eliyə bilmənəm, yaxşısı budu göndərim buları paşşahın yaana. Diyi:

– Gidin, paşşah həll eləsin.

Nəysə, paşşahın yaana göndəriy, paşşah da buları qəbul eliyi. Diyi ki, danışın, görax nə əhvalatdı? Diyi ki, a kişi, bu öy satıfıdı, mən öy almışəm. Belə-belə, hal-qəziyənin hamısını danışiy. Hindi bi küpə qızıl çıxıfıdı. Bu, öz qızılına yaxın durmuyü. Nəsə, bu da qəyidif diyi ki, mən ho öydə ho qədə yaşəmişəm, məəm naxışım olseydi, manıa çıxardı, mən işdə-dərdim dəə. Məəm naxışım döyül, diməli, buun naxışidi. Paşşah qızılı görüy, gülümsünüy. Görüy kü, bu qızıla heş birisi yiyə çıxası kimi döyül. Paşşah fikirrəşdi, fikirrəşdi, öz-özünə didi ki, burda tülküluğa⁹³ el atmax lazımdı. Didi:

– Sən qızıla yiyə çıxmırsan, ki?

Didi:

– Yox.

– Bes sən yəə çıxmırsan, ki?

Didi:

– Yox.

– Kişi, sənın, neyin var, oğuldan, qızdan?

Didi:

– Məəm bi qızım var.

– Kişi, bes sənın, neyin, var?

Didi:

– Məəm də bi oğlum var.

Didi:

– Siz qızıla yəə durmuyusun,uz, unda gəlin, belə eliyax.

Qızın, neçə yaşındədi, oğlun, neçə yaşındədi?

Baxdı gördü ki, buların yaşdəri də bir-birinə uyğun gəliy. Didi:

– Unda elə eliyax ki, qızıl həm sənın, həm də sənın, olsun, ikin,ızın da.

Diyi:

⁹³ Tülküluğa – hiyləgərliğa

– Qibleyi-aləm, habı nətəri oluy? Qızılı nə mən isdəmi-nəm, nə ho. Amma gənə qızıl bizdən çıxmasın.

Didi:

– Sən qızın₁, kişi, habı kişinin oğluna ver, qızıl da ya san₁a olmasın, ya da san₁a, sizin₁ öylatdarın₁za olsun.

Ha... Öy alan, öy satan bir-birinin üzünə baxıf gülüm-süyülər. Buların gülümsəmäsinnən yanı razılıx hiss olunuy. Nəysə, gəliylər, qırx gün, qırx gecə, diyi, toy eliyilər. O kişi qızını unun oğluna veriy, qızıl da buların öylatdarına oluy. Allah elə xeyir-dua veriy ki, həmənkı ilı ekilən ekinin buğda-sı bu boydəlıxda olufdu.

Ortada bi yeri yadımnan çıxdı. Ho kişi getdi üçüncü qardaşın yaana ha, vəzir. Nəysə, sirri öyrəndi, çox fikirrəşdi, didi ki, ay əkinçi baba, sənnən mən bi söz soruşmax isdiyirəm.

Didi:

– İkisini soruş, həzir gəlifsən₁. Bildiğımı diyim, özüm-nən aparmıyım.

Diyir:

– Yaxşı, mən bi şeyə məhətdəl qaldım, sən₁ üçüncü qardaşın₁, lap kiçiy qardaşın₁ iki dəfə sənnən yaşdidi.

Diyi:

– Ha.

Diyir:

– Ortancə qardaşın olar əlli beş-altmış yaşı. Unnan da cavan görünür, halbuki aralarında on-om beş yaş fərq var. Sən onların hamısınnan cavan görünüsən₁. Yaşın₁ yüzdən ke-çifdi, diyir, sən onların hamısınnan da iki-üş dəfə cavansan₁ di-yir. Sən, diyi, ho ikinci qardaşının₁ oğlunna da iki-üş dəfə cavansan₁, hələ nəyinki özünən. Bunun sirri neydədi? Bunun sirini man₁a zəhmət olmasa di.

Diyir:

– Valla, burda heş bi sirr yoxdu, mən san, a diyim. Val-
la, bizim hamımız ho əyalətdə yaşıyırdıx. Taxıl sahəmiz var-
dı, ora taxıl bitirmədiğinə görə mən və mənnən kiçiy qarda-
şım ho əyaləti tərək elədi. Ho kiçiy qardaşım də vax gəldi,
toy elədi. Günü-güzəranı yaxşı keşmir, arvat tərəfdən üzü-gö-
zü qara yanış⁹⁴ olduğuna görə o, bizim hamımızdan qocə gö-
rünüy. Filan əyalətdə yaşıyən ortancə qardaşımın taxıl sahəsi
pis döyül, getiriy. O da, diyi, arvat tərəfdən gənə yıxıxdı⁹⁵.
Yəni ki, hər gün didi-qudu⁹⁶ zara getirifdi. O da huna görə
yarı özünü saxlıyə bilifdi, yarı özünü saxlıyə bilmiyifdi. Qal-
dı ki, man, a, sən özün, qapıyə gələndə gördün, ki, mən bi dəfə
didim ki, ay arvat, qonaamız gəliy, gör çaydən-çörehdən. Di-
di ki, a kişi, san, a da qurban, qonağın, a da qurban, siz keçin,
beş-on deyqiyyə çay-çöreh hazırdı. Habi gördün mürəbbədi,
çaydi, çörehdi, beş-on deyqiyyə arvat hazırradı. Bir-birimizin
nə kefinə deyminix, nə heş bi şey. Taxıl sahəmizdə ki, diyi,
birə onnan artıx veriy. Yəni öydə də söz-söhbət yoxdu, taxılı-
mız da bitiy, şad-firavan yaşıyırax. Huna görə də mən cavan
qalmışəm. (Habi ortaən sözüdü ha). Vəzir hordan bütün əhva-
latları eşidif, öyrənif gəliy öz padşahının yaana. Qırxıncı günü
diyi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun.

Şah diyi:

– Örgəndin, mı? Örgənmədin, sa, cəlladı çaarım.

Diyir:

– Şah sağ olsun, öyrəndim.

Diyi:

– Nətəri?

Diyi:

⁹⁴ Üzü-gözü qara yanış – danlaqlı olmaq, deyingən arvadı olmaq

⁹⁵ Arvat tərəfdən yıxıxdı – Arvaddan yarımayıb.

⁹⁶ Didi-qudu – dedi-qodu

– Filan yerə getdim, filan yerdə bi əkinçi variydi. Ho man,ə nəql elədi ki, belə bi zəmanə variydi, sizdən bi üç-dört padşahlıx qavax.

Obşüm, ho əhvalatın hamısını danışiy.

Diyi:

– Ho dərz də, yanı bafa də, torpağın altına düşüf horda qalıfdı, xaraf olmuyüfdü.

Hunu da bu əkinçi, diyi, tapıfdı. Bütün buları danışən-nən sora, diyi, padşah buun özünə də ənam verdi, bütün mü-nəccimnəri də zindannan azad elədi.

22. BİR QIZA ÜÇ ELÇİ

(Bunu Mahmıt məlim söylüyüdü). Hansısa peyğəmbərin bi dənə qızı oluy. Qıza üç dənə elçi gəlir biddən, bu da elçilərin üçünə də söz veriy. Ha... Sora arvat diyi ki, a kişi, sən üçünə də söz verdin. Axı qızın, bi dənədi. Çox fikirrəşiy kişi. Diyi:

– Ay arvat, mən buların hansının atkaz eləsəm, nüfuzdan düşürəm. Hindi görax nağarıram də.

Çox fikirrəşiy. Qaralananda⁹⁷ Allah elçisini göndəriy, Həzrət Cəbrayili. Həzrət Cəbrayil diyi ki, ya peyğəmbər, əz-yət çəhmə, bi qarandıx yerə it sal, bi donquz sal, bi də qızın,ı sal. Sorası saa borş döyül. Səhər açərsan,ı. Səhəri açif görüy kü, üç dənə qız var burda. Elə bil ki, bi almadan bölünüflər. O qədə oxşüyülər. Hindi özü öz qızını tanıyə bilmiyi. Axır söz verifdi. Bir vaxdı bular gəliy, qızdarı aparıylər. Dəə hərə-sinə birini veriy. Bivaxdı arvat diyi ki, a kişi, hindi biz gidi-yıx qızımız öyünə, nə bilax ki, bizim qızımız hansıdı?

Diyi:

– Gidax, Allah özü ayırd elicaxdı.

⁹⁷ Qaralananda – gileylənəndə

Nəsə, birinci duruf biriin öyünə gidillər. Görüy kü, nə ata gəldi, nə ana gəldi, bənt döyül⁹⁸ də. Nə disan, burnuun tuşünə çıxıf gidiy.

Diyi:

– Arvat, bu, donquzdan dönəndi.

Arvat yolda soruşüy kü, bes nədən bildın?

Diyi:

– Görmədnı, mı donquz kimi burnunun tuşünə gidiy.

Heş nə dimədi. Bu, donquz potasınnan əmələ gələndi.

Gidir ikincisiin evinə çatır. Çatan kimi kim nə disə, başdıyir it kimi çəmkirməyə.

Diyi:

– Arvat, dur, gidax.

Bu iki qızdarın düşdüğü aylə imkannıdı. Çıxanda diyi:

– Nooldu?

Diyi:

– Arvat, bu da itdən dönəndi. Çünki it kimi çəmkirir adama.

Üçüncüün düşdüğü yer çox kasıv olur. Gidillər, oturlar. Bu, yaxşı qarşılıyir. Dəə arvat da bilir ki, bu üçüncü bizim qızımızdı. Bu kişiin də cəmsi çardağında bi qarpızı varmış.

Qaynatası diyir:

– Atan, -anan, yoldan gəlifdi, isdidi, çıx, çardaxdan qarpız düşür, kəsax, yiyax.

Çıxıy, cəmsi bi qarpız var də. Alıy, getiriy. Baxıy, guyə bu, qəynataan xoşünə gəlmiyi. Diyi:

– Apar bu qarpızı yerinə qoy, o birisini düşür.

Qaytarır aparır qarpızı ora, tezdən gənə getiriy həməən qarpızı. Bi də göndərəndə peyğəmbər biliy ki, bi qarpızdı də, bunu qəynatası göndəriy. Üçüncü dəfə gənə hunu gətirir.

Diyi:

⁹⁸ Bənt döyül – vecinə almır, fikir vermir.

– Bəs oldu, bunnan yaxşısını isdəminix. Bunu kəs, yiyax.

Nəsə, kəsillər. Duruf gələndə diyi ki, arvat, bilisanı mı nooldu? Ho kişin cəmsi bi qarpızı variydi. Aparıf hunu qoyuf, gənə hunu gətirirdi. Bu, bizim öz qızımızdı. Hindi huna görə diyilər ki, insannar üç sortdu: insan sortu, it sortu, bi də donquz sortu.

23. DAŞ ÇİÇƏK AÇIR

Rəvayətə görə, bir kişi varıymış. Bu, hardasa əlli ildi ömür sürürmüş. Diməli, bu kişi ağıl kəsənnən diyax ki, on beş yaşınnan baş kəsənnih, alçaxlıx eliyirmiş. Belə işdənnən məşğul olurmuş. Bir gün oturur, öz-özünə fikirrəşir ki, uje əlli yaşım var. Diməli, bunnan sora da üç il, beş il ömrüm qala, ya qalmıya. Biddən də ağılına gəlir ki, o dünyada cənnət, cəhənnəm söhbəti də var. Öz-özünə fikirrəşir ki, yox, mən yüz fayızdix cəhənnəmmniyəm. Nəsə, durur ayağa, gedir mollanın yanına. Açıf dərini molluya danışır ki, ay molla, bəs mən otuz beş-qırx ildi başkəsənnihnən, oğruluxnan, talan eləmənnən məşğulam. Hindi bilminəm, mən necə eliyim ki, Allah məəm günahınnan keşsin. Molla da buun üzünə baxır, ürəyində fikirrəşir ki, heylə sən cəhənnəmmnihsən, vəssalam. Sora qayıdır ki, ay qardaş, sən get, belə elə. Get dörd yol ayrıcına, camaata qırx gün yeməy-işməy ver, qonaxlıx ver. Belkə Allah-taala sənın, günahınnan beş, un fayiz keçə. Sora kişi qayıdır ki, yaxşı, bəs mən nədən biləsiyəm ki, Allah-taala mənim günahınnan keşdi? Molla qayıdır ki, böörün,da, aralıda daş olasıdı də, yekə.

Diyi:

– Ha.

Diyi ki, o çiçey açəndə bil ki, uje Allah sənın, günahınnan keşdi. Nəsə, kişi durur ayağa, sevinə-sevinə gedir dörd yol ayrıcına. Diməli, hardasa otuz beş gün, otuz dokquz gün, hər gün

mal kəsir, o tərəfdən bu tərəfə keçəni, bu tərəfdən o tərəfə keçəni tutuf saxlıyır, yidirif-içirir. Heş bir adam qoymur ki, yiməmiş gessin. Qırxıncı gün görür kü, uzaxdan bir atdı gəlir. Çaparax keçir, bunun da atının yüyəninnən tutuf saxlıyır. Diyir:

– Düş, çörəh yi, sora gedərsən.

Atdı qayıdır ki, yox, mən tələsirəm, yiməyə vax yoxdu.

Kişi diyir:

– Yox, düşüf yiməlisanı, vəssalam.

Atdı diyir:

– Yox.

Nəsə, aralarında söz-söhbət əmələ gəlir. Kişi diyir, atdı diyir, kişi diyir, atdı diyir. Kişi baxıf görür, heş cürə bunu razı sala bilmir çörəh yiməyə. Öz-özünə fikirrəşir ki, otuz beş-qırx ildi baş kəsməmişən? Biri də olsun bu. Cəhənnəmə olsun hər şey. Diyir, atdını atdan salır, başını kəsir, tulluyur, hər şeyini də götürür, ata minir. Çöörüluf gidəndə görür kü, daş çiçəy aşdı. Öz-özünə məhətdəl qalır. Durur, gəlir mollanın yaana. Diyi:

– Ay molla, bəs sən demişdin, sən diyən kimi də oldu.

Molla öz-özünə təcüflənir. Diyir:

– Nicə yanı? Axı gənə alçax iş tutmusan, kişinin başını kəsmişən. Necə daş çiçəy açə bilər?

Kişi diyir, ha. Bu belə olub, sən necə demişdin,sa, elə olub. Allah günahınnan keçib.

Molla buna diyir ki, sən manə bir həfdə vax ver. Düzgün cavabı mən sanə diyərəm bir həfdədən sora. Nəsə, molla gecə-gündüz gedir yaxınnıxdə dağ varıymış hora. Düz dağın kəlləsinə çıxır. Bir həfdə hordə gecə-gündüz Quran oxuyü, dua eliyi Allah-taaliyə. Diyi:

– Ya Allah-taala, sən özün, bu sirri aç, görax bu nədi, mən düşdüm.

Bi həfdədən sora gecə vaxdı molluyə səs gəlir elə bil göydən. Ki, Allah ho kişinin günahınnan keçib. Una görə ke-

çib ki, o atdı qaçırdı bu kəntdən o biri kəndə. Xəbər aparırdı. Diməli, bu, elə bir xəbər aparır ki, o xəbəri ho kəntdən kimsə eşidən kimi camahat yığılıf daşnan, oraxnan, nə bilim, yaveynən gələsidiilər bu kəndə hücumla. Bu hücum nəticəsində üç yüz-beş yüz adam qırıla bilərdi. Bu kişi də bu faciənin qavayğını almağına görə Allah-taala bunun günahınan keçib.

24. QİSMƏT

Bi paşşah oluy, bi dənə də oğlu. Oğlaan oluy yirmi yaşı. Bular yolnan gidəndə bi hamilə arvada dərışıylər⁹⁹.

Kişi diyi:

– Bax, əyər huun qızı olsa, hunu sanı, alcam.

Oğlu diyi:

– Ay ata, ho hələ hamilədi. Hunu mən nətəri ala bilərəm? Sən nə danışısanı?

Diyər:

– Ho uşax sanı,adı.

Heş nə, diyi ki, yaxşı sən diyən olsun. Gəliy uşax oluy. Uşax olannan sora gəlif diyi ki, habı uşax məəm oğlumadı. Arvat diyi ki, ay paşşah, sən oğluun öylənəsi vaxıdı, məəm uşaam axı çağadı. Diyi ki, mən bilmənəm. Uşax mənimdi. Nəsə, buların illacdəri üzülüy¹⁰⁰. Bu qızı böyüdüllər. Gədəən oluy bi qırx yaşı, qızın da yirmi yaşı. Buna vermağın dərindənən qızı qaçırdıylər. Qızı qaçırdif bi paccaxın evində gizdədiylər. Bular da bunu axdariylər. Nəsə, burda toy olası oluy. Bu toyda bu qızı həməən oğlan görüy. Qızı ordan götürüf düz getiriy öylərinə. Gəliy, ciyisi diyi:

– Habı qızı niyə həblə getirifsanı?

⁹⁹ Dərışıylər – rastlaşılrlar

¹⁰⁰ İllacdəri üzülüy – əlacları kəsilir

Nəsə, bu qızdan buna uşağ olmuyü. Süleyman peyğəmbər diyi ki, ay oğul, gəl səni bi də evləndirax.

Diyi:

– Bu yaşımdə evlənmişdim, əyər qismətiydisə, olardı. Diməli, məəm qismətimdə öylat yoxdusa, də payım buymüş də. Mən bi də gidif kimisə getirmənəm öyümə. Bəs oluy hunuynən də.

Süleyman peyğəmbərin oğlu bi dəfə öylənifdi. Diyifdi ki, manıa öylat yoxdusa da, biri bəsimdi.

25-26. İLANLA GƏLƏN ƏCƏL

Paccahın öyladı olmur. Yüz qurbannan, nəzirənən, niyaznan, gəlif bi dənə qızı olur. Uşax anadan olan günü bi falçı gəlir.

Diyilər:

– Bunun falına bax, gör, nolduxdı gələcəyi, taleyi?

Baxıf diyi ki, bu, bööyüf yetginnıx yaşınə çatanda bunu ilan vurcaxdı. İlan vurmada olcaxdı. Baxıllar, diyilər ki, padşaha, bes falçı həblə diyi. Paccax da fikirreşir ki, falçıdı da, nə qanır ki. Mən qorucam uşaamı. Mənim bu boyda qurbannan, sadagəynən, nəzir-niyaznan uşaam olutdu. Mən qoyaram ki, heç unu ilan vursun? Yekə bi dənə saray tihtirir qeşey. Hər şey qaydasında, hər şey yeri-yerində. Orda qulluxçular, dayələr uşağa qulluğ eliyilər, uşağı otaxdan kənara çıxartmıyılar. Bu uşax gəlir, bööyür, çatır yetkinniyh yaşına. Ordan-burda buna elçilər gəlir. Nə qız oları görmür, nə olar qızı. Nəysə, paccax bunu qonşu paccahın oğluna nişannıy. Toy günü çatıy. Qızı bəy evinə köçürüylər. Toy gecəsi stolun üsdə qoyulən gülü iyləmax isdiyəndə gülün içinnən çıxan ilan gelni vuruf öldürüy. Səs-küy qopuy kü, gəlini ilan vuruf öldürüfdü, ay aman, ay dad. Dəə haray hara yetcaxdı?

26.

Sora birini də eşitmişəm ki, gənə də uşax anadan olanda baxıcı diyi ki, anadan olan uşağı yirmi yaşındə ilan vuruf öldürəxdı. Ata-ana də bunu elə qoruyür kü, düşmə yerə, sınırsan. Qərəz qoymuyölər ki, üsdünə gün işığı düşsün. Ayri dayə, qulluxçu nəsə. Bu yirmi yaşınə çatanda dayəsi buna bi boşqaf üzüm yüyüf aparıy. Bu, bi salxım üzüm götürüf ağzına aparanda elindeki salxımın içinnən bi dənə nəzih, uzun, qara ilan başını qaldırır bunun dodağınan çalır öldürüy. Ata-ana başınə-dizinə döyür kü, ha... yazıyə pozu yoxdu. Qoruyüf-eləmağa deyməzmiş. Yazıldı, qutardı.

27. YAZIYA POZU YOXDUR*¹⁰¹

Keşmişdə varrı peyğəmbərrərimizdən biri yuxuda görüy kü, onun üç yaşındə oğluna kasıf bi sığırçının qızını qismət yazdılar. Bu, çox pis oluy. Duruf yaxın adamlarına diyi ki, gidin, habı ildə anadan olan bütün qız uşaxlarını kesif atın. Horanın adını da Qannı Bazar qoyürəm. Məmləkətə ses düşüy kü, habı il olan qız uşaxlarını oğruyölər. Həmin sığırçı də beh narahat oluy. Arvadına diyi ki, bes biz nağarax?

Arvat diyi:

– Qorxma, bizimkini oğramazdar. Mən beşiyi belimə şələliyif gezdircəm.

Nəsə, arvat saci qoyüf yuxa bışiriy, sacın isdisi vuruy, gözünü yumannan beşihdə uşağı oğruyölər. Gözünü açif görüy kü, ay haray, uşax beşihdə yoxdu. Dəə eli hara çatcxdı? Kişi də gəlir görüy kü, uşax yoxdu. Diyi:

– Aaz, uşax hanı? Uşax yoxdu.

Arvat diyi:

¹⁰¹ Üstündə ulduz işarəsi olan mətnlər söyləyicilər tərəfindən adlandırılıb.

– Bes həvlə-həvlə, uşağı mən çimir eliyənnən aparıflar.
Dəə naarım?

Kişi özünü ha çırpıy, eli bi yerə çatmıy. Nəsə, gecə oluy, bular yatıylər. Kişi yuxuda görüy kü, bunun qızı sağdı, özü də Qannı Bazar diyən yerdədi. Kişi arvadına heş nə dimiyi. Axşəm oluy, kişi gənə yatıy, gənə də həməən yuxunu görüy. Səhər duruf arvadına diyi ki, saa dimiyicaydim, amma mən həvlə şey görmüşəm.

Arvat diyi:

– Getmə, uşağımızı öldürüf atıflar.

Kişi səhər sığıra gidiy, axşəm diyi:

– Yox, arvat, mən getcam. Maa bi döşdüh də ver, mən gidim görax nağarıyəm.

Kişi yola çıxıy, amma bilmiyi hara gessin. Elə hunda Allah-taala göydə bi durna qatarı yaradıy. Kişi də buların dalıncə gidər, görər ki, quşdər meşiyə tökülüşdülər. Kişi də meşiyə girər ki, baş, leş hər yana sepilifdi, amma uşax sesi də gəliy. Gəlif görüy kü, bi uşax ağlıyə-ağlıyə duruy. Dəə uşağı da götürüf öyünə getiriy. Diyi ki, arvat, bi uşax tapbışəm, amma bilminəm, bizimmi, yoxsa yox? Arvat uşağa ləmpənin işığında baxıf görüy kü, uşağın ovuşdəərin içi, dizdəriin gözü imehləmaxdan helə yaradı. Boğazının altı da upumburu kesi-lifdi, sora da elə tikilifdi ki, inci kimi, bu, insan işi döyül. Nəsə, uşağın elini, ayağını sağaldıy. Amma məsllaat eliyi ki, dəə biz bunu saxlıyə bilmənıx. Bes nağarax? Diyilər ki, gəl, həvlə eliyax. Öyün altını qazıf, lağım atıylər. Uşağı horda saxlıyılər. Qız bööyü. Amba irengi elə oluy, safsarı. Anası diyi ki, ay kişi, havının irengi saralıfdı.

– Bes nağarax?

Məsllaat eliyilər ki, gəl üzünə fata salax, çölə çıxardax. Nəsə, bunun üzünə fata salıf çölə çıxardıylər. Qız da bi gün

mərəzə¹⁰² partal serəndə görüy kü, atın üsdə bi oğlan duruf buna baxıy. Sən dimə, bu da həməən o varrı peyğəmbərimizin oğluymuş. Küleh vuruy, qızın üzünü açıy. Oğlan görüy kü, elə qızdı, elə qızdı, nətəər. Xətdi xalı, gül camalı. Nəsə, buna vuruluy. Bu, üç yeşində olan oğlanıydı də. Bööyüfdü. Atasına diyi ki, mən qız isdiyirəm. Atası diyi, atın,ı min, get, axdar. Tapsan, gəl, kimi diyisan,ı, mən alım. Oğlan gəlif diyi ki, mən tafdım. Amma çox kasıf yerin qızıdı. Peyğəmbər diyi:

– Dəə nağarax, gereh gidif alax.

Peyğəmbərnən arvadı gidiylər sığırçının qapısına. Diyi-lər ki, Allahın izniynən, peyğəmbərin şəriyətiynən qızın,ı oğ-lumuza almağ isdiyirix.

Sığırçı diyi:

– Siz varrı, biz kasıv. Həvlə şey olmaz, gəlın, vaz keçın,ı.

Peyğəmbər diyi ki, verməsan,ı, özün,ı bilisan,ı dəə, yoxsa özüm güjnən aparcam. Nəsə, naalac qalíf razılıx veriylər. Cah-calal, bunu gelin aparıylər. Gelin də ədətdi¹⁰³ də, afdafaleyn götüruf qəynaan, qəynataan ayağını yüyüf-siliy. Qəy-natasın ayağını yüyür, sora gəliy qəynanasın ayağını yüyən-də boğazı görsəniy. Nəsə, bu, yaman şüpələniy. Gəlif kişsinə diyi ki, a kişi, gelnimizin boğazında tikiş yeri var. Habı nə di-maxdı? Kişi diyi ki, get bax gör, yumburumu, yoxsa azmı? Arvat gelni çaarıy ki, a bala, utanma, gə, uzun,ı aş görax. Nə-sə, gelnə üzünü aşdiriy, görüy ki, yumburu tikişdi. Gəlif pey-ğəmbərə diyi ki, yumburu tikişdi, amba insan əməlinə oxşə-miyi. Kişi də yaman şüpələniy. Bular duruf gəliylər qızın də-dəsigitə. Diyəllər ki, habı qızın,ızı də almışix, boşəmağ ol-maz. Amma ho nə tikişdi? Ho man,ıa maraxlıdı. Kişi diyi ki, bes qız uşaxları oğranan vax bizim uşağımız da oğranıfdı. Gi-dif meşədən tafdıx. Boğazında da tikiş. Habı tikiş ho tikişdi.

¹⁰² Mərəz – paltar sərilən ip

¹⁰³ Ədətdi – adətdi

Peyğəmbər baxıy ki, həyqətən də yazıya pozu yoxdu. Dəə məjbür qalif kasıv sığırçiiin öyünü də imarət kimi tikifdi ki, özünə yaraşsin.

28. QİSMƏTİN YAZILMASI

Bir günü, deer, vəzirənən paşşah gəzməyə çıxar. Bu paşşah, deməli, heş öz paşşah paltarınnan çıxmaz da. “Elə ölküyə gedək ki, – dəər, – heş kim bilməsin, mən paşşaham”. Bular gəzər, gəzər, görər ki, bi yolda bi dənə kişi çalif oynuyur. Deer:

– Aha, bu da dərtsizdi, bizi qonax apararmı, görən?

Deer:

– Ay qardaş, bizi qonax götürərsən,mi?

Deer:

– Ayif sözdü, qonax Allah qonağıdı.

Bunun da arvadı hamilə olar – kişinin. Bular gedəllər, eşdə yatallar ha. Bu vax orda iki kişi peyda olar. Sən demə, bular da Allah tərəfinnən, qurban olduğum tərəfinnən göndərilən yazı yazannarmış. Demirlərmi, Allah sənı, yazın,ı yazıf. Deer ki, bunun bir qızı oldu. Bu, uzun məsələdi ha. Bunun bir qızı oldu. İki nəfər də gələr yazı yazmağa çağıya. Öy yəəsi də deyifdi kin, bağışdıyın, yoldaşımın sancısıdı, sizə eşdə palaz salax.

Deer:

– Bunu oda yazax.

Deer:

– Yox.

Deer:

– Suyə yazax.

Deer:

– Yox, yazıxdı, neyə yazax ki?

Deer:

– Gəl bunu paşşahın oğluna yazax.

Deer:

– Ha... Bu başqa məsələ. Hindi oldu düz.

Bunu da paşşax eşidir axı, eşdə yatır.

Deer:

– Əşi bu kasıvın qızı nə, mənim oğlum nə. Sən dayan görəh nətəri yazırsan?

Bular yazıf gedər. Savaxnan qalxar. Bu paşşax olanı bilmir axı öy yəəsi.

Dəər:

– Mən sonsuzam, habı çağanı manıa ver, mən aparım, özümə uşax qayırım.

Ana verməz. Ata faarıymış¹⁰⁴ dəən, qızıla, pula tamahlanıf verər. Paşşah bunu aparıf bürcəliyif bi ağacın qooşuna¹⁰⁵ soxar.

Günnərin bi günü bir qarının keçisi hər gün sürüdən itər. Çoban görər ki, bu axşamüsdü gəlir, əmə məmələri sağılıfdı da, süt yoxdu. Ha gələr, ha gələr, ha gələr, qarı tutar bunun yaxasınnan ki, sən mənim keçimi sağıf yiyifsanı. Ha...

Dəər:

– Yox əşi, mən nəyə sağıf yeyirəm?

Deer:

– Yox, helədi.

Dəər:

– Unda yaxşı, büyüün səən keçini, mən busaram.

Bu keçi dadanar ho qoğuşda ho çağıya. Gedər ho çağıyı əmizdirər, gələr. Bunu çovan tapar, alar qoltuğuna, aparar düz qarının öyünə ki, ay qarı nənə, sənini, keçini, bi qız doğufdu, ala. Qundağı götürüf saxlıyar ho arvad. Bu gəlif bi qız olar, bi qız olar, dünya gözəli qız olar. Bööyər, yekələr. Bu,

¹⁰⁴ Faarıymış – kasıbymış

¹⁰⁵ Qooşuna – koğuşuna

cürdəyi əlinə alıf krant başına çıxar. Paşşahın oğlu da meydançadan atnan gələndə görər ki, krantın başında bi qız var, Aya deer, sən doğma, mən doğum, Günə deer, sən doğma, mən doğum. Bu, buna vurular. Dəər ki, əşi, bu hər kimdi, bunu mən öyrənəcəm. Bu hər kimdi, bunu mən alım. Dəə dünyada əl çəhmənəm. Bu qız cürdəyi dolduruf gedən, oğlan da buun dalınca. Görər ki, bi qara çəpərri yerə gidif girdi. Qayıdar gələr, paşşaha dəər ki, mən belə qız görmüşəm, əmə faar yerin qızıdı, unu manıa alın. Paşşah gedər, görər bi dilənçinin öyüdü. Paşşahın özü də vurular bu qıza. Deer ki, də faar da olsa, bunu mən oğluma almalıyam. Qarı dəər ki, bu mənim nəvəmdi. Deməz keçimnən olufdu da. Qarıya da yaxşı öy-eşiyh düzəldər. Yaxşı faytonnarı qoşar, gəlini gətirər. Bi günü də yeznə, qaynana, qaynata faytonnarnan gedər qızın ana-sigilə. Axı öy-eşiy yaradıfıdı ho fağıra. Dəər:

– Habı qız hardan olufdu, buun atası, anası kimdi, sən nənəsisən?

Soruşar paşşah. Qarı dəər:

– Vallax, Allahdan danmadığımı paşşahdan nə danım?

Qız keçinin balasıdı.

Dəər:

– Nətəri keçinin balasıdı?

Dəər:

– Belə-belə. Məən keçim naxırçıdan oğurranıf gedər. Naxırçı görər ki, keçi ağacın koğuşunda balalıyıfıdı. O gətirər, bu qızım ho qızdı, keçinin balasıdı.

Paşşah, deer, barmağını dişdiyə. Bu qız mənim həməən qoquşa soxduğum qızdı. Allah-taalanın yazısını, deer, heş kəs poza bilməz. Onnan sora, deer, gedif atasını da tapar, anasını da tapar, buları da qonax çağırar. Bular birrəşərrər.

29. CANAVARLA GƏLƏN ƏCƏL

Rəvayətə görə, günnərin bi günü bi azərbaycanı, bi gürcü qatara minif, hərə öz isdiqamətində olmaq şərtiynən yol yoldaşı oluylər. Bular çörey yiyilər, duz-çöreh kesiylər. Olmuyərax ki, bu xaçpərəsdi, o müsəlman, ayri-ayri respublikadandı, ayri-ayri vilayətdəndi. Bular çox duz-çöreh kesənən sora biri-birinin xoşünə gəliylər. Diyilər ki, gə tanış olax. Tanış oluylər, filankes, fəşmankes, addarını-zaddarını diyilər. Gürcü diyi ki azərbaycanıyə, bu, məəm adresim, nə vax Gürcüsdana gəlif bizə gəlməsən, kesdiğımız duz-çöreh san, qənim olsun. Azərbaycanı da gürcüyə diyir.

Üsdən on il, om beş il, nə qədərsə keçiy. Buların ikisi də subay oluy. Günnərin bi günü bu azərbaycanı öydə oturanda arvadına diyi ki, ay arvat, mən yol gidəndə bi gürcüynən həvlə dosd olmuşdum. Hələ ki, oğul-uşax basmıyıfdi, pula-paraya da bi ho qədə ehdiyacımız yoxdu. Gidim, bi huna baş çekim, gəlim.

Diyir:

– Nolar ki, gidisan, get.

Duruf gidiy həmənkı adresə. Çaarıy ki, bes filankesin öyü hardadı? Diyilər ki, belə-belə get, ordadı. Gidif gürcünü çaaranda seyvana bi zənən xeylağı, hamilə çıxıy, diyi:

– Gəl, ay qardaş.

İçəri keçiy... Diyi:

– Bes filankes hanı, dosdum hanı?

Diyi:

– Vallah, ho yoxdu, harasa gidifdi, savax gəlcaxdı.

Diyi ki, bes, ay baci, mən həvlə uzax yerdən gəliyəm.

Diyi:

– Noolar ki.

Duruy buna çay-çöreh veriy. Yiyif-içif duruf getmağ isdiyir. Diməli, gürcü də arvadına vaxdıynən söhbət eliyifdi

buun haqqında. Belə bi dosdum var, azərbaycanlı. Olmuyə-olmuyə mən öydə olmuyəndə gəlsə, hunu qəytərmax olmasın. Buna yaxşı qullux eləmax lazımdı. Nəysə, arvat buna diyi ki, olmaz, sən bu öydə yatmalısən, burda qalmalısən, ayrı yerə gide bilməzsən. Dosdun, da savax gəlcəxdı.

Axşam düşüy. Başını qaldırıy ki, san, a qurban olum, ay Allah, sən özün, quran işdi bu iş. Bu hamilə arvat, bi göz də öy, hindi mən nətəri eliyim? Hara gidim? Həncəri eliyim ki, həm bular mənən razı qalsın, həm də eldə-obada söz-söhbət olmasın?

Nəysə, diyi:

– Yaxşı, baci, məm yerimi seyvanda sal, özünün, küni də öydə.

Gecənin bu vaxı görüy ki, tapbıltı var. Tapbıltıyə kişi oyəniy, görüy ki, içəridən, arvat yatan öydən bi kişi çıxdı. Duruy qılincini çıxardıf bunu saxlıy ki, kimsən, neçisən? Kişi olmuyən öydə sən gecənin bu vaxı nağarıydın?

Diyir:

– Ə kişi, burax, məm səniynən işim yoxdu.

Diyir:

– Yox, diməsan, səni öldürəcam habırdə. Mən gəlmişdim dosdumun öyünə, hindi mən görə-görə sən çıxısan.

Diyir:

– A kişi, buun hamsı Allah-taala quran işdi, bilməsan, yaxşidi.

Diyi:

– Yox, bilsəm, yaxşidi.

Uzun mübəyisədən sora Allah-taala tərəfinnən gələn mələyə nida gəliy ki, dinən. Diyir:

– Ə kişi, məni Allah-taala göndərifdi, habı qadın savax doğcəxdı, huna mən alın yazısı yazmağa gəlmişəm.

Bu diyəndə qılinci elinnən düşüy. Diyi:

– Bes nə yazdın₁?

Diyi:

– Bilməsan₁ olmazmı?

Diyi:

– Yox, dinə.

Diyi:

– Bu, oğlan doğcaxdı, oğlan uşağı. Ho uşax om beş yaşındə nişannancaxdı, on altı yaşındə bunu canavar yicaxdı.

Bu diyir, gözünü açıf-qıpan arada baxıy ki, qavağında heş kes yoxdu. Özü də məyus oluy. Səhər açılənnən dosdu gəliy, gürcü. Həmən gün gürcünün arvadı doğur, oğlan uşağı.

Diyi:

– Ha... Biri düz çıxdı.

Nəsə, iki-üş gün qalıy gürcünün öyündə. Bi gün də diyi ki, a qardaş, də mən çıxıf gidiyəm öyümə. Havına navax nişan olsa, məni mütəlx çaar. Səni ant veriyəm bi yerdə kəsdiğımız duz-çöreyə, havının toyünü mən elicağam. Amma bu şərtinə ki, bi-iki ay qavağa çaar.

Diyir:

– Məəm gözüm üsdə.

Nəsə, diyi, vax, illər tez gəlif keçər. Günnərin bi günü gürcüdən buna məytuf gəliy ki, a dosdum, məəm oğlum om beş yaşinə çatıfdı, biz hunu nişannadıx. Bi il də üsdünnən keçifdi, gələn ili biz huna toy eləmax isdiyirix. Dimişdın, səni ant veriyəm, birəz qavağa dinə, mən də bir il qavağa dimişəm. Bir altı ay keçənnən sora arvadına diyi ki, ay arvat, dur, neyimiz var yığ-yığışdır. Pul-para da qoy, belkə hunun yoxudu. Duruf gidiy gürcügilə. Çatıy:

– Salaməleyküm.

– Əleyküməsalam.

Öpüşmax, qucaxlaşmax.

– Dos, gəlifsan₁mı?

– Gəlmişəm.

Diyi:

– Axı mən əhd eləmişdim ki, sənın, oğlun,un toyünü mən elicağam.

Diyi:

– Huna görə çaarmışəm, sən də gəlifsən, də, nətəri bilisən, helə elə.

Tez burda demirçi kimdi, filankes kimdi, feşmankes kimdi, hamısını getirif öyə töküy, tezə öy tihdiriy. Altını, üsdünü pataloğunu, qıraxlarını, hər yerini dəmirdən barmaxlıxlarnan örtüdürüy. Dəə elə barmaxlıqlar yaradıylər ki, də nəyin ki hordan canavar, heş siçan, siçool da keçə bilməz. Nəsə, bunun hamısını yaradıy. Diyi:

– Ha... Dəə vax tamam oldu. Dəə mən hazır. Nə vax disən, toyü eliyax.

Diyi:

– Yaxşı.

Gidiylər, toyü eliyilər, gelini getirif öyə salıylər, diyi də sənın, oğlun,u, beyi də mən aparıf öyə salcam.

Diyi:

– Ba, ayıf döyülmü? Biz dosdux axır. Biz əhdi-peyman eləmişix.

Nəysə, bu, heş kesə ehdiyar eləmiyi. Axşam oluy, bu, beyi də getirif otağa salıy. Qapıyə də qufulu vuruf çıxıf gidiy. Bi sahat, yarım sahat keçə-keşməz içəridə diyi, ah-naləsi qopuy gelinin. Gəliylər, qapını haçərnən açıf görüylər ki, başi bədəninnən üzülüfdü beyin, özü də parçə-parçədi, qız da bi küncə qısılıfdı, ağlıy, üzünü-gözünü cırıf töküf. Soruşüylər ki, bes bu nooldu, nətəri oldu. Gelin də diyi ki, helə tezə girif çay-çörey yiyəndə patalokdan bi hörümçəh yerə düşdü tornan, düşən kimi canavar oldu. Unu parçəliyif gənə də tornan çıxdı, getdi. Horda teskinrix veriy, naarıy. Gürcü yoldaşinə

diyi ki, a kişi, sən öydə olmuyəndə, hələ arvadın, hamilə olanda ho alın yazısı yazılmışdı. Həmənkı gün qavağını kesdim ho gələn mələyin. Mələy man, a hamısını didi. Bu görduğun, barmaxlıxları, hamsını mən mayə qoyuf elədim. Dosdumsan, çöreh kesmişix. İsdədim ki, kömey eliyim həm oğlun, a, həm san, a. Amma artıx gejdı. Allah-taala tərəfinnən olan yazıyə pozu yoxdu. Görüsan, bu yazı, bu pozu.

30-31. İKİ CAVANIN TALEYİ*

O dövrlərdə peyğəmbərrərimizdən birinə evlad olmur. Allah-taaliyə diyi ki, qurban olduğum, sən özün man, a öylat ver, dosda, düşmana məni taxnac eləmə¹⁰⁶. Harda işdiyirəmsə, harda qazaniyimsə, diyilər neyə işdiyi, neyə qazanıy, öyladı yox, şeyi yox. Bu sözdərdən bu çox məyus olur, çox peşman olur. Aylər, illər xeyli keşdihdən sonra arvadı hamilə qalır. Gəlir, dokquz ay bitən vaxları kişi diyi ki, arvat, mən gedirəm ova, dimağ olmaz, sən yatanda et-zat lazım olsa, heç olmasa, rahat yerinnən işdətmax olsun.

Diyi:

– Get.

O, tufengi götürür, gedir, gedir, meşənin – bi bööh ağacın divində oturur. Birdən görür ki, İlahi, bütün ağaşdər səjdə elədi, qalxdı. Bu qorxuy ki, mən olan ağaş da eyilsə, mən nicə olaram altında. Bu olan ağaş baş eymir. Meşiyə pıçı-pıçı düşür ki, kətdə iki dənə oğlan uşağı dünyüyə gəlifdi, hürülər, mələhlər hamsı qaçıylər una taleh yazmağa. Biz də gidax görax, una nə yazır. Həməən ağaşdərin atamanıdı bu oturan. Bu diyi ki, məəm qonağım var, mən gidə bilmirəm, siz gidın. Bax una görə də evə qonax gələndə giyinən paltarın, soyünü-

¹⁰⁶ Taxnac eləmə – qaxınc eləmə. Mətnə: utandırmaq anlamında işlədilib.

san, ki, öyə qonax gəliy, getmax olmaz. Ağaşdər səjdə eliyilər, qalxıllar, hannan-hana gənə meşiyə pıçı-pıçı düşüy, ağaşdər dilə gəliy. Ataman ağaş soruşüy ki, nooldu, ho uşaxlara nə yazdılar? Diyilər ki, ho iki oğlana birinə göt oturana qədər taleh yazdılar, birinə bey gecəsinə qədər. Həyif uşaxlar. Ataman da diyi ki, Allahın taleyi, Allahın qədərinə nə dimax olar? Allah verifdi, Allah özü də helə yazır də. Kişi buların hamsını eşidir axı. Eşidən kimi diyi:

– Ə, biddən bu məəm yoldaşım olar, mən getmiyim, qəyidim kəndə.

Kəndə gidir, görür ki, özünün qapı-bacəsi açıx, oğul-uşax hamsı müşduluğa qaçıylər ki, bes, bir cüt balan, olufdu. Özünü itirmir, qamətini eymir. Başdiyi civinnən olannan-qalanınan götürüf uşaxlara müşdulux payliyin. Uşaxlardan soruşüy ki, bulardan başqa kətdə gənə uşağı olan varmı?

Diyi:

– Yox, bi dənə sənın, yoldaşının, bi cüt oğlu oldu.

Kişi burda məyus oldu. Axır uşaxların taleyini bu bildi. Pərt-peşiman kişi duruy, adamnar dağılannan sora gəliy öyə giryi, arvadına gözaydınığı veriy. Arvat sevinə-sevinə diyi ki, a kişi, biz Allahdan bi dənə oğul diləmişdix, iki dənə verifdi.

Diyi:

– Versin.

Kişi buların talehini bilir. Pərt-peşman həyrənir. Arvat diyi ki, a kişi, evladımız oluncən şən, şad-firavanıydın, evladımız olannan sora niyə heləsanı? Man, a da pis baxısanı, niyə?

Diyi:

– Heç, helə-belə.

Nəsə, aylər keçiy, uşaxlar bir-birini ötə-ötə bööyülər. Oturan vaxları oluy. Hindi vaxda usdul-isqamıda oturuyux. O vaxki döörrərdə hamı biliy ki, ağaşdər in altında yerə palaz-

döşeh salıf oturardılar. Ha... Hamı ev-eşiyi tökür, bular yerə düşüllər, bu düşmür. Arvat diyi:

– A kişi, yazdı, hamı yerə düşüfdü, biz də düşax.

Diyi:

– Tələsmə, niyə tələsisanı?

Diyi:

– Axı hamı yerdədi, bi dənə biz qalmışx.

Diyi ki, hunda uşaxları beşiyə bələ, düşax məhlə-bacəni təmizdiyax, biz də günorta orda təham elərix¹⁰⁷. Arvat sevinə-sevinə uşaxları bəliyi, ər-arvat düşüylər, məhləni elə təmizdiyilər ki, heş nə qalmır. Arvat kilim düşürür, döşeh qoyür, çayi dəmniyir. Yoldaşini də çaarıy ki, gəl, biz də təham eliyax. Uşaxları da açıf cütüynən oturtduy, əvvəlcə oları yidirdiy, sora özdəri yiyilər. Kişi duruf məhliyə addıy. Arvat da qavları padnusa yığıy. Ho arada uşaan biri qışqırır yıxılıy. Arvat gəlif görüy ki, İlahi, bi dənə ilandı, uşaa vurdu, qəyidif quy¹⁰⁸ girdi. Haray-haray. Fiğan eliyi: “Ay aman, ay dad, a kişi, uşağ öldü”. Gəlir, baxır uşağa, diyi helə olmalıydı, sən gözünnən bi damla yaş salsan, bax səni boşüyəsİYəm ha, üş daşın,ı atcam. (O vax da hamı bilir ki, kişi xeylağı üş daş tullaı, dəə nikahdan düşdü. Dəə heş vax ho öyə qayıtməz). Arvat bunnan qorxuy, hamı gəliy, ağılyı, sızdıy, arvat daşə dönüf duruy, dodağını gemiriy aqlamamaxdan ötəri. Kişidən qorxuy, gözünnən bi damla yaş salmyı.

Nəsə, aylər keçir, illər keçir. Gənə kişi pərt-peşmandı, öz-özünə zümzümə eliyi ki, mən uşaxlarımmın boy-buxununan doymədim, biri getdi, biri qaldı. Bunun da axı bey gecəsinədi ölümü. Ha... Arvat diyi ki, a kişi, peşman olma. Nağarax. Biz Allahdan bi dənə diləmişdix, iki dənə verdi, birini aldı, biri bəsdı.

¹⁰⁷ Təham elərix – yemək yeyərik

¹⁰⁸ Quyə – quyuya

Kişi diyi:

– Hə... Biri bəsdı.

Dimiyi də bunun talehini. Aylar, illər keçənnən sora oğlan da böüyüf, gözəl, yetkin bi oğlan oluy. Qonşuluxda da qeşeh bi qız olur, oğlan unu isdiyi. Gəliy anasına diyi ki, ay ana, mən ho qızı isdiyirəm. Atası razı olmuyü, çünkü biliy ki, toy gecəsinədi ölümü. Keçiy dirriyə, öz-özünə zümzümə eliyi ki, ay arvat, nə tələsisanı? Qoysan, a oğlumun boy-buxununnan, qamətinnən doyüm. Nəsə, oğlan anasının boynünə qoyür, qıza elçi gedillər. Bi müddət sora toy, nağara, qaval, gelini getirillər. Bura da toyün içidi də, kimsə qapıda yağ dağıdar, sora da silif təmizdiylər. Ha... Gecə olan kimi beyi getiriylər. Yağ dağılan yerdə qıçı sürüşüf nətəri gijcahı divara deyirsə, üzdən uzax, beyni atılır. Bey helə hordacə ölür. Camahat gəlir, qışqırır, haray-haray, guyə yağdan sürüşüf ölüfdü də. Əzreyil özünə qarğammıyıfdı dəə, yağın üsdünə qoyullər ki, bes bu yağ dağılmaseydi, qıçı sürüşüf yıxılmazdı. Gənə kişi gəliy, diyi ki, gözün, nan bi damla yaş salsan, səni öldürcam, boşucam.

Diyi:

– Əşi, o birisində də helə didın, məni qoymədin, ağlamağa.

Yoldaşını itəliyif balasının üsdə qapaşif ağılyi. Beləlihnən bunu da aparıf dəfn eliyillər. Dəfn olunannan bi qədər sora kişi arvadına diyi ki, mən sənin, uşaxların, gösdərə bilərəm.

Diyi:

– Nə gösdərisanı? O biri navaxdan ölüfdü, bu da neçə ildi.

Diyi:

– Mən diyənə əməl eləsan, aparıf gösdərəm. Yuyun, dəsdəməzin, al, təmizdən, gecə gidax ikimiz də. Mən san, a uşaxlarını gösdərcam, amma sesin, çıxartsan, ikimiz də hordə daşə dönərix.

Diyi:

– Eh, nətəri münkündü kü, mən hoları görüm.

Diyi:

– Mən diyənnəri elə, gidax, gösdərim.

Nəsə, gidillər, birinci ölən uşağın qəbirinin yaana. Nur yanıy, qapı açıxdı.

Diyi:

– Bax, ses eləmə, uşaaan hədu. Görüy kü, elə yatıy gülün-çiçeyin içində, mışşəmiş yuxluyü.

Diyi:

– Öz balammı?

Diyi:

– Öz balanıdı, gə.

Gedir, görür kü, beylıx oğlunun qapısı açıxdı, genə də işıx yanır. Görür ki, süyün içindədi, inam-inam incilliyi, “ox, ana, ölürəm, yata bilminəm”, “ox, ana, ölürəm, yata bilminəm”. Diyi ki, bax, arvat, gördünmu? Mən səni huna görə ağlamağa qoymuyüdüm. Ho uşağın vəzyəti yaxşidi, yoxsa bu? Diyi ki, o uşağın.

Diyi:

– Ba, bunda da ağlamaseydın, belə olardı. Ağladın, hindi əzafnan yatır.

Nəsə, ordan gəlillər, arvat oturuf namazını qılır, diyi ki, İlahi, səndə nə boydə kəramət var ki, ölənnərin nətəri eliyisan,sa, olduğu sifətdə manıa gösdərdın. Mən sənıy yolunıa qurban olum. Dəə, heş vaxı ağlamaram ki, öyladım ölüfdü.

Allah-taala heş bi ananın balasını cavan öldürməsin, bala.

31.

Peyğəmbərrərimizdən birinin züryəti olmuyü. Uun arvadı həməşə narazılıx eliyi ki, hamiyə züryət oluy, manıa olmuyü, ay Allah. Mən naarmışdim ki, sən manıa züryət vermıyisan? Hax-taala buna züryət veriy iki dənə. Arvadın boy-

nündə uşax oluy, arvat güvəniy ki, mənim boynümdə uşax var. Dəə, manıa Allah züryət veriy. Uşax olan vaxı bu kişi (peyğəmbər) gidər bi meşiyə, ağacın altında oturur. Burda kölgələnər. Bivaxı görər ki, ağac-ağacə çaxılıy, o una, bu una söyülüyüllər. Mələkələr bir-birinə diyi ki, gidax filan kəndə, Daşüzə, Tezəkəndə. Orda bir kişinin uşağı oluy, gidax una taleh yazmağa. Bu kişi də burda oturuy. Özü də peyğəmbər-di. Biliy ki, nəşə bi işə gidiylər də bular. Bu ağacın divində oturan adamın üsdeki məlakə diyər ki, gidın, yazın, mənim qonağım var, gidə bilminəm. Bu kişini qoyüf gidə bilmiyi də, bunun qonağı var. Nəşə, bu kişi çox fikirrəşər, diyər, ya Rəb-bi, nə olan şeydi bu? Nəşə, bi qədə vax burda oturur. Sora bu-lar gələllər. Gələllər diyər ki, taleyi yazdın,ız mı?

Diyəllər:

– Yazdın.

Diyər:

– Nələri yazdın,ız?

Biri diyər ki, mən didim ki, habı uşaan biri bir yaşinə çatsın, ilan vuruf ölsün. O biri taleyh yazdı ki, yirmi yaşinə çatsın, toy eliyəndə, gəlnin yaana girəndə ölsün. Bu üsdeki məlakə diyər ki, heç. Yanı yaxşı yazmıyıfsın,ız də. Nəşə, du-ruf bu kişi burdan gələr ki, mən gidim görax, belkə məəm ar-vadım döyül, başqa arvatdı. Gəlif görər ki, arvat doğufdu, hər böörünə bi qundağı qoyüf yatıy.

Diyər:

– A kişi, niyə sən heş gülmüyüsan, maraxlanmıyisan?

Bi uşax isdiyidin, Allah bizə ikisini verdi.

Diyər:

– Heç.

Diyər:

– Nooldu kü, heç?

Nəsə, bu uşaxlar əmələ gələllər, bir yaşınə çatallar. Bu arvat diyər ki, a kişi, aləm-xatəm¹⁰⁹ eşdə oturfdu, calğa an altında çay içiy, çöreyh yiyi. Biz habı öydən qırağa çıxmınıx. Bu biliy də, peyğəmbərdi axır. Diyər:

– Sən məhlə-bacə təmizdə, çıxıf oturarıx. Uşağın yeşi savax tamamdı.

Çıxıf horda usdulu açif, kölgədə oturf bi isdekan çayi tökəndə uşaxlar oynəşə-oynəşə oyun dalına keçəllər. Keçən-nən beş deyqa sora uşax başdiyər çıxırmağa. Çığırn kimi kişi biliy də, duruf gidər. Görər ki, ilan vurufdu. Dəə bunu burda ilan vuruf ölər. Nəsə, gəlif bunu bassırallar. Hindi anadı də, ağılyən şeydi.

Diyər:

– Ağlama.

Nəsə, bu biri uşax gələr bi iyirmi yeşinə çatar.

Diyər:

– A kişi, hindi biri öldü, öldü, habına da olsa, bi babaan qızını isdiyax, alax. Biz də özümüzçün yaşıyax.

Diyər:

– Yaxşı. Gidin, kimin qızını isdiyisin,ız alın, getirin.

Nəsə, bu peyğəmbərdi, gidər, bi babaan qızını isdiyər, alar. “Lamp-gup, lamp-gup”, toy, hər şey. Axşəm beyi içəri aparan vaxı qapın divinə yağ dağılarmış, ayaanı basan kimi sürüşüf başı çənə¹¹⁰ deyif, bu da getdi. Arvat özünü atar, tutar. Diyər ki, arvat, sifdədən taleh belə yazılıfdı. Naarmalısanı? Sora bunu də bular bassırallar, oyən, buyən, nəsə. Bivaxı bu kişi diyər ki, sən uşaxların,ı görmax isdiyisin,ımı?

Diyər:

– A kişi, helə görmaxdan öteri olmünəmmi?

– Dur gidax qavırığa, oları san,ə görsədim. Amma ağlama.

¹⁰⁹ Aləm-xatəm – hamı

¹¹⁰ Çənə – qapının kandarına

Qavaxcə gidər qavağa ölən uşaan yaana. Peyğəmbərdi də, qapısı açiliy gidən kimi. Görüylər ki, sifdə ölən uşağı gülün-çiçeyin içində oynəşə-oynəşə həyrəniy.

Diyər:

– Bax ağlama, ha... Ağlasanı, getimicam.

Burdan özünü sıxıf gələr. Diyər ki, hindi gidax, bööyünə də yoluxax. Gələr, bööyünə baxıf görər ki, elə narazıdı, elə narahatdı yeri. Suyün içində, elə çörülüy, belə çörülüy. Nəsə, bunu da görər. Ağlamağa qoymuyü də. Gələr öyə, diyər ki, a kişi, ho uşax niyə helə güldə-çiçeyhdə həyrəniy, ho uşam mənim suyun içində?

Diyər:

– Sənın, gözunun yeşidi. O vaxı didim ki, ağlama, bax. Gördün, hindi nə zulum çekiy horda. Nə vax ağlasanı, sənın, gözun,un yeşi hunun qavrına tökülməli.

32. OVSANATA DÜŞƏN TİKƏ

Bi dənə kişi olufdu, buun da bi dənə dosdu olufdu. Sora gecəən bi vaxdı dosdu gəlifdi uzaxdan. Görüfdü kü, arvat hamilədi, öyün gelni. Gecəən bi vaxı arvat ağrıyıfı, bi dənə oğlan uşağı doğufdu. Qonax eşiyə çıxıf görüfdü kü, iki dənə kişi eşdə həyrəniy, eşdə danışılırlar. Fikirrəşifdi ki, hablar kimdi, yərəf? Sora sessiz dinşiyıfı hoları. Dinşiyıfı, görüm bular nə danışılırlar?

Diyıfı:

– Habı uşağa naxış yazdıx. Filan vaxı bey olcaxdı. Bey duran gecəsinə deyin buun möhləti var. Ho gün ilan bunu vuruf öldürməli.

Diməli, bunun biri bəx yazan olufdu, biri də yaş getirəndi. Buun gözünə görünüfdü də olar. Bu, yaxşı adam olufdu. Nəsə, bu kişi bunu üreyində saxlıyıfı. Dimiyıfı öy yəə-

sinə, səən oğlun, a həvlə şey yazıfdılar. Oğlanın sünnətinə də gəlifdi, hər şeyinə də gəlifdi. Amma üreyində saxlıyifdi ki, görax buun axırı hara oluy də. Gəəf bi vaxı uşaan atası, öy yəəsi bunu toyə çaarıy. Diyifdi, ha, onların danışığını mən eşitmişəm. Diyifdi, toy günü ölməlididi də o. Sora toy olufdu. Amma bu dosdu, diyi, heş həvlə özünə yer tapa bilmiyifdi. Uşaan atası diyifdi:

– Sən niyə həvləsanı?

Diyifdi:

– Heş şey.

Heş şey, heş şey. Duruf gelini getirifdilər, qeşəhcənə öyə salıfdılar. Oğlanı da buun yaana. Ho arada aynə döyülüfdü. (Hunu da Allah-taala göndərifdi də ki, görax bu qız naarıy hindi? Oğlaan canını alcam də). Aynə döyülüfdü. Bular-dan da qavağa bi dənə ilan gəlif, diyi, palazının altına girifdi oğlanı vuruf öldürmağa. Horda durufdu. Bivaxı aynə döyülən kimi qız açif aynəni, diyifdi:

– Mən acəm, man, a yimax verin.

Bu da həvlə baxıfdı xonçələrə. Oğlan diyifdi:

– Nə axdarısanı?

Diyifdi:

– Habırda dilənçi var, diyi, acəm, man, a yimax verin.

Harda gözəl xonçə var, alıf huna verifdi içəridən. Verən kimi o kişi alıf gidifdi. Səhərertə olufdu, oğlan ölmüyüfdü. Sora kişi diyifdi:

– Ay.... Axı mən həvlə eşitmişəm bu uşax olanda.

Başdiyər danışər. Ho arada bi dənə ayri kişi peyda olufdu. Diyifdi:

– Gidin, ho döşeyin altını qaldırın, baxın.

Gidif görüflər ki, ilan ölüf duruy, döşeyin altda də.

Diyifdi:

– Bax, unu sinamaxçün qapıyə gəlİfdİ. Əyər xonçəni verməseydİlər, yİmax verməseydİlər, ilan hunu vuruf öldür-caydı. O, xonçəni verİf İlannan oğlanı qurtalıfdı. Allah-taala unu keçİfdİ, bağışdıyİfdİ. Tikə osanata düşüfdü.

33. UZUN YAŞAMAĞIN SİRRİ

Dünyanı gezən səyyah olufdu o vaxı. Qurunu diyi, fət eli-yİfdİ. Qutarannan sora bi günü diyi oturuf xəyala dalıfdı.

Diyİfdİ:

– Ə, bes dəniz qaldı, axır. Dənizi də səyahət eliyim də.

Bu, yığışınİf gəmiyə, gİdiy. Gəmiləri diyi, gözdn keçİ-rİfdİ, əksəriyəti köhnədi, bi dənə tezə gəmi olufdu içİndə. (Bilisan, Allah-taalanın yazdığı şeyi pozmax olan şey döyül. Gerey nə yazılıfsa, ho olmalıdı). Hindi bu, özünən didi, bu-lar köhnədi, təzəsinə minim, təzəsiynən səyahət eliyim də. Gəmi də, diyi, bööh gəmidi, camaat da çoxdu. Gəmi gecə-gündüz gİdiy yol. Bi qəyiyə çatanda dərya elə bil təlatümə gəldi, dalğa verdi, diyi, camaat qışqırdı, gəmiçi naardı, yara-madı, gəmi gİdif qəyiyə deyİf, dağıldı toz kimi. Camaat da qırıldı. Allah haman adamı – səyyahı gəminin, diyi, bi taxda parçəsinin üsdə saxlıyİfdİ. Bi vaxı gözünü açəndə, diyi, gö-rüy, ə, nə gəmi var, nə adam var. Hər yer sudu. Diyər: “Ya Rəbbi, ya Allah, şükür sənın, birriğın,a”.

Nəsə, diyi, ləpə vura-vura, küley vura-vura bunu aparıf bi qara daşdığa çıxartdı. Daşdərdən tuta-tuta diyi, üsdə çıxdı. Yaydı də, oturdu, diyi, meyvədən-zaddan yidi. Rahatdanan-nan sora gördü kü, dağın o tərəfi düzdü, şəhər kimi yerdİ, amma hündür binalar-zad yoxdu, daxmadı, qazmadı. Nəsə, yavaş-yavaş getdi ki, hər halda horda bi tikə çorey olar. (Bu, hindi bizim dinimizə qayıtmaxdan gəlirəm). Nəsə, bu çatdı, diyi, bura. Daxmiyə çatanda gördü, diyi, daxmaan qavaanda

bi qarı oturufdu, bi dənə də it var. Qarıyə el elədi, diyi. Qarı gəldi yaxına. Qarı yaxına gəlif didi:

– Xeyir ola?

– Acəm. Mənə Allah rızasına yimax ver.

Didi:

– Bala, yimax var, çörəy var, amma yavannıx yoxdu.

Diyər:

– Ə, yavan yicam də.

Ac adam nə həyriyi? Yavan olsun, noolar.

Diyər:

– Yox, bizim paccah bilsə ki, mən saa yavan çörey vermişəm, məni boğazımnan asar. Yavannıx yoxdu, helə də verə bilmənəm.

Nesə, bu, bunun yaanda naarsın? Həvlə duruf baxıy, diyi. Bivaxı, diyi, qarı bi də bunun üzünə baxdı həvlə. Didi, bala, göörəm sənini, vəziyyətin, canadı¹¹¹. Sənə yimax lazımdı. Ged ho aşadan bi-iki dənə ilan tut gəl, sənə yimax hazırlıyım. Dimax, buların yimağı ilannandı, ilan tutuf yiyillər. Nesə. Diyi:

– Dəə, ə kişi, mən ilan yiyim? İlanı da adam yiyiərmi?

Didi:

– Di gəl, məniynən gidax.

Nəsə, diyi, bu qarı qavaxda, mən də qarının dalıncə, it də bizim dalımızcə gəldi. Gidif dəriyə düşdux, diyi, gördüm, ə, ilannan doludu. Bi neçəsini, diyi, tutuf maa verdi. Didi:

– Habları sən saxla. Bi-iki dənə də tutum.

Nesə, buları saxlamışəm, qoluma sarmaşif, diyi, qorxuram.

Didi:

– Qorxma.

¹¹¹ Canadı – Pisdir.

Nesə, diyi, buları getidix. Buların, diyi, ilan kesən yerrəri vardı. Bu da, diyi, ilaan başinnən bi habı boydə (əliylə bir qarış göstərir – top.) kesif tulladı, maa yimax verdi ilaan etinnən. Bilminəm, diyi, aciydim, nətərisə də hələ də ho ilannan olan yavannığın dadı damağımdadı. Ac olufdu də. Nesə, diyi, çöreyi yidim dualadix, hindi üreyim yanıy. Mən axı su isdiyirəm.

Didi:

– Bala, dərədən su axıy, ho sudan iç.

Düşdüm, diyi, dəriyə, gördüm su axıy. Suyü, diyi, aldım həblə elimə ağzıma aparanda gördüm zəhər kimi acidi. Amma işmax lazımdı. Amma, diyi, bular bu sudan içillər. Neysə, diyi, gördüm ölürəm, nəsə yavaş-yavaş buna bitəhər örgənişdim. Sudan işdim, ürəyimin yangısı kəsdi. Gəldim, diyi, qarının yaana. Didim, ay nənə, habı sizdeyi vəziyyət nədi? Habı yidiğimiz ilan əti, daxmada yaşıyısınız, habı işdığınız, zəhər kimi su. Diyəndə qarı buna baxıf dayəndi:

– Bala, bes sizdə həncəridi? Siz nətəri yaşıyısınız?

Didim:

– Bizim hündür binalarımız var, aynəbəntdi öylərimiz var, yaxşı yaşıyırıx. Qoyün saxlıyırıx, mal saxlıyırıx, yaxşı çöreyimiz var, suyümüz şirindi.

– Yaxşı, bes siz nə qədə yaşıyısınız?

Didim:

– Doğsana çatıncə ölürux, diyi.

Didi:

– Yaxşı doğsana çatırsınız, sən mənə görüşənimi?

Mən bu qarıyə verərdim, diyi, altmış yaş.

Didi:

– Mənim yüz əlli yaşı var. Biz üç yüz il yaşıyırıx. Bes sizdə adam tutmax, döyməx, kin, kifirrix, paxıllıx həblə şeylər varmı?

Didim:

– Ha.

Didi:

– Sizin, helə yaşamağın, ızdansa, bizim habı duzdu suyü içif, ilan əti yimağımız yaxşidi. Biz üç yüz il yaşıyırıx. Mən habı sahat sənın yanın, da balacə “hüyyy” eləsəm, bütün şəhər mənım başımə yığılar, nəniyə nooldu diyə. Ho qədər bizdə səmimiyyəət var, o qədə bizdə insaniyyətdıx var. Helə yaşamaxdansa, belə yeşəmax yaxşidi.

Hindi fikirreşəndə həqiqi gəlir də, düz gəlir.

34. KİMİN ƏVVƏLİ, KİMİN AXIRI

Ho vaxtlarda, Allahüməsəli və əla Muhəmmədin, on iki imamımızın, yüz yirmi dörd peyğəmbərimizin vaxdında bi varı, döölətdi peyğəmbərimiz olufdu. Buna gəlif yuxuda diyilər ki, ay Xudavəndi-aləm, bilisan, nə var? Sənın, qavağın, da yaman dar gün var. Havı başdən isdiyisan, mı, yoxsa o başdən isdiyisan, mı? Bu silkələniy, duruy. Heş nə dimiyi. İkinci gecə gənə gəlif diyi ki, sən varın, dövlətin içində yatmısan, oyan. Sənın, pis günün, var. Həyin veraxmı, yoxsa qocə vaxın, a saxlıyaxmı? Oyənir, yuxusunu yoldaşınə danışiy ki, ay arvat, mən iki gecədi həvlə yuxu görürəm. Bilmirəm mən nə diyim.

Diyi:

– Sən Allah, dinə bu başdən. Qocə vaxı biz harda dilənax-dolanax də... Havı başdən dinə.

– Bes habı boydə var-devlət hara olsun?

Diyi:

– Əşi, hara isdiyi olsun, dinə havı başdən.

Buların da iki dənə oğlan uşağı oluy. Biri qucağda oluy, biri də ayağ açif gezən uşaxdı. Yuxuda gənə gəliylər, diyilər:

– Nə diyisan,?

Diyi:

– Bu başdən isdiyirəm mən o pis, mundar günü. O başimə qalmasın, qocələn vaxı mən hara olum?

Diyi:

– Yaxşı.

Günü-günnən, günü-günnən bunun varı-devləti azalır. Elə vəzyətə düşür ki, bi tay çarix giyi. (Çarix hindi o devir-rərdə olufdu). Bi tay qaloş giyi, nəşə, dilənçi vəzyətinə düşüy, adam üzünə çıxa bilmiyi. Utanır. Arvadına diyi ki, arvat, bi loxma hazırı, ev-eşiyi belə boşəldax, uşaxları da götürax gidax başqa məmləkətə. Dilənax, yiyax də.

Arvat diyi:

– Olar, a kişi.

Duruylər bular gecədən yığışdənif, hərəsi bi uşağı götürüllər, gidillər. Gidillər, ha bi gecə orda, bi gecə burda qalıllar. Axırda bi yerə gidillər ki, ho məmləkətə keçəxlar, ortada bööh çay var. Helə çayın bu tərəfində olanda oyənnərdə o vaxı alverə gələn xocələr oluydu dəvə karvaniynən. Görüy ki, ay Allah, horda bi arvat var, işıx saçıy, helə gözəldi. Birisi diyi ki, əşi nolar, olar, alladif gidif ho kişiin elinnən ho arvadı alıf gəliyəm. Siz habırda durunı. Gəliy, diyi ki, qurban olum, qardaş, həvlə bağışdə məni, yoldaşım yatıy, bi qadın xeylağı yoxdu. Havı yoldaşın,ı ver, aparım, ho yoldaşımın uşağını bələsin, sora getirim verim. Arvat kişsinin üzünə baxıf him eliyi ki, vermə məni. Arvat qanır də, him eliyi ki, vermə. Kişi diyi ki, naarax, adam ölümü döyül kü. Ho arada da, uzaxda iki dənə çadır qurufı, guyə hordadılar, allatmaxdan ötəri də.

Diyi:

– Düşərgə hordadı, görünür.

Nəşə. Arvat pisə pisdıxnan¹¹² gidir, dəviyə minir. Dəvi-

¹¹² Pisə pisdıxnan – istəməyə-istəməyə

yə minən kimi kişi gidiy hordan hoları da götürüf, Yalla¹¹³, arvat getdi. Arvadı götürüf qaçıllar. Kişinin qucaanda iki uşax, qalır nəəlac çayın qıraanda. Diyi:

– Ay Allah, mən nətəər eliyim? Çayın qıraanda qalcam, canavarrar gecə gəlif məni də yicaxlar, iki uşaa da. Ölsəm də, keçim də, naarım.

Uşağın otura bilənini, gezə bilənini bi tərəfdə saxlıyı, qucaana alıf birini keçəndə, nətəər çaydə yıxılıysə, uşax elin-nən çıxıy, gidiy. Oğlan uşaa axıy. Kişi haray, haray. Uşax çıxır, gidir. Uşax gedir, axa-axa gedif deerman çarxına düşüy. Deermançı görür kü, xurum-gurum, deerman deyəndi. Düşür, görür kü, ay Allah, bi dənə gözəl oğlan uşaadı, elə bil ki, mələh balasıdı. Tutuf getirif gəliy, unu yaxşı ağzınnan suyü-zadı boşəldif dirildiy. Diyi ki, nə yaxşı oldu, məəm evladım yoxdu, Allah man'a evlat verifdi, aparım, arvat baxar. Bunu götürüy, gidiy, arvadına diyi ki, ay arvat, həvlə oğlan uşaa tapbışəm, sən Allah, götü buna bax, bizə oğlan olsun.

Söyünə-söyünə:

– A kişi, habı nətəər olan işdi?

Diyi:

– Mən nə bilim, axşəmiydi, çarx deyəndi, deerman daşı deyəndi, düşdüm, gördüm çarxda bi uşax çığıra-çığıra duruy, aldım, çıxartdım.

Arvat buna baxıy, söyünə-söyünə ki, ha... oğlumdu.

Kişi bunu itiriy, hindi qəyidir burdehinə. Burdehinə qəyidif, çeyin¹¹⁴ ortasında görür kü, canavar aldı, qaşdı uşağı. Huy-hay, huy-hay, canavar ağzınnan uşaxmı salar? Bi dənə çovan dağa gidəndə görür kü, bi uşax çığıra-çığıra canavarın ağzında gedir. Atır canavarı, uşax düşür yerə, gedir, görür kü, oğlan uşağıdı, tezə ayax açən. Diyi ki, iki qız evladım varyıydı,

¹¹³ Yalla – Ya Allah. Burada: tez-tez getmək, qaçmaq anlamında işlədilib.

¹¹⁴ Çeyin – çayın

aparım verim yoldaşımə, baxsın, qızdarıma qardaş olsun. Aparır çovan verir arvadına, bular baxıf böödürlər. Həmən bu kişi də çaydan keçif giriylə ho məmləkətə. O yənə, bu yənə, görür kü, kolun içində bi uçux deerman var, gidif bi bucaanda¹¹⁵ yer-rəşir. Dəə mən habırda olum, gündüzdər dilənim, gecə də habırda yiyim, yatım də. Hə... Səhər oluy, bu çıxıyl diləniyl, nəşə.

Bu burda yaşəmaxda olsun, həmən bu məmləkətin də paccaxı ölür. Bu paccaxı da bayaa qoyəndə quşnən, göyərçinnən qoyərdilər. Paccaxlıx quşu kimin başınə qonsa, o, paccax olmalıdı. Ha... Adamnar yığılır hamısı, paccaxlıx quşunü buraxıylər. Quş firranır, firranır, heş kimə qonmuyü, gidif yaxınnıxdə bi xarabanın üsdünə qonuy. Gidir, quşu getiriylər, göyərçini didişdiriylər ki, habının hağıl qaçıfıdı. Horda nə var ki, habı hora gidir? Gənə buraxıllar, gənə bu qalxan kimi hamını devr eliyi, gidiyl hora. Hasarın üsdə qonuy. Bi ağsakqal diyi ki, əşi, gidin, görax horda nə var? Adam-zad varmı, gənə getdi, hora qondu. Görüylər ki, bi dənə saç-sakqalı uzun, cır-cındıl bi bucaxda yatır. Diyil ki, dur, görüm, sən kimsən,? Diyil ki, a bala, mən dilənçiyəm. Diyil ki, bes həvlə iş var axı. Hamı gəlifdi, sən qalıfsan. Gəl habıra, camaatın içinə.

Diyil:

– A bala, məəm camaatın içində nə işim var? Məəm camaatın içinə çıxası əbrim¹¹⁶ yoxdu. Nətəri gəlilm?

Diyil:

– Gəl, bi tərəfdə dur.

Gəliyl, adamnarın dalına qısılıf duruy, saç-sakqallı, cır-cındılın içində, insannan qeyri neyə disan, oxşuyür. Göyərçini buraxıllar, firranır-firranır, gidif ho cındıl kişinin başına qonur.

Diyilər:

– A kişi, habı təcüflü işdi.

¹¹⁵ Bucaanda – bucağında

¹¹⁶ Əbrim – abrim

Götürüylər quşu gənə ki, havının hağlı azışıfıdı, yəqin paccah ölüfdü deyın. Həmən quşu götürüylər, didişdirif bi də atan kimi gidif bi də həyrənif kişinin düz başınə qonuy.

Diyi:

– A kişi, bi ho kişini qavağa keçın, görax ho kimdi?

Diyi:

– Dur də qavağa.

Diyi:

– Vallah, adam içinə çıxası işim yoxdu, lütəm, cır-cındılın içindeyəm.

Diyi:

– Baavat gə.

Gələn kimi diyi ki, hindi dinə görax sən kimsən, hardan gəlif hara gidisanı? Neçə ildi sən habırda yaşıyısanı?

Diyi:

– Vallah, mən nə diyim, a bala, mən əvvəl paccah olmuşəm, varım-devlətim olufdu. Mənim başımə çox işdə gəlifdi, mən nə danışım – diyif, ağılyı.

Diyi ki, bu göyərçin ki, sənın, başın, qonufdu, sən buranın paccaxı olmalısən, xeyri yoxdu, biz göyərçinnən qoyurux, adamnan qoymunux. Diyəndə həmən buranın bööhləri çağırılar dälleyi ki, aparın, bunu tərəc eliyin, bi dəs paltar geyindirin, getirin. Delleyi çağırıylər. Delley gəlif bi dənə lezva gidən kimi üzünə, diyi ki, pulun, varmı?

Diyi:

– A bala, mənim pulum hardadı?

Bi təpiy, diyi:

– Ə, mən pulnan eliyirəm, haalın¹¹⁷ qaçıfdı, olmaz.

Tezdən horaan bööhləri delleyi çağırif diyilər:

– Ala, habı pulu, tərəc elə bunu.

¹¹⁷ Haalın – ağılın

Delleh söyünə-söyünə pulu alif civinə qoyuf, giyindirir bunu. Bunu getirif qoyulər həməən taxtda. Kişi burda yaşıyi. Kişi yaşıyən müddətdə, hindi axı kim olsa, işə girən müddətdə adamnarnan tanış olur. Görüm nətəridi. Diyi ki, bu sifdə gələndə görür ki, İlahi, burda bi cüt yasovul var, Ay parçələri kimi. Oğlannar bilmillər ki, qardaşdilər. Nə bilillər, hərəsi bi dərədən gələn uşaxlardı. Ha... Girir, oğlana baxır, diyi adamnara ki, havra çaarın, dälleyi də, bi də havranın alverçi şeyinə baxan kimdi, hunu da çaarın, gəlsin. Hamısını çaarıylər, ho dälley də gəlir, ho dəvə karvanıynən alverə gidən tacirrəri çağırılar. Tacirrərin içində bunu alladanı tanıyi. Baxır, diyi, ha... mənim arvadımı alan hoydu¹¹⁸. Diyi, hamın,ız gidin, delley qalsın habırda, bi də habı tacir xoşümə gəlir. Hamısı çıxıf gidillər. Adamnarı çağırır də, özünün iş yoldaşdərini çağırır, diyi ki, iki tonqal yandırın, birinə habı delleyi atın, birinə də habı taciri atarsın,ız.

Diyər:

– Ay aman, neyə?

Diyər:

– Yox. Mən bööyəmsə, əmrimi yerinə yetirməlisin,ız.

O, məəm puldan ötəri qarnıma bi tepiy vurdu. Soradan pul verif getirif üzümü tərəc elətdirdilər. O da məəm yoldaşımı alladıf, yoldaşım yatır diyif, yoldaşımı aldı, qaşdı. Mən Turudun ortasında una hörmət elədim. O da yoldaşımı götürüf qaşdı.

Unun qolunu-qıçını bağlıyif, hərəsini aparıf bi tonqala atdılar.

Qışqırılar:

– Ay aman, yandıx, ay aman, yandıx.

Gidif yaana diyi ki, mən sizdən çox yanmışəm, yanın. Nəsə, bu ikisi aradan çıxır. Diyi ki, hindi oğlannarı getirin,

¹¹⁸ Hoydu – o idi

olarnan tanış olum, görüm, olar kimdi? Oğlannarın biri gəlir, qeşey, təlim-tərbiyəynən salam veriy. Diyi ki, büyür, oğul, danış, görüm, sənın, atanı kimdi, ananı kimdi? Ha... Oğlan diyi ki, Vallah, məəm atam çovandı, anam da anamdı də.

Diyi:

– Ha, sən get, o biri oğlanı göndər, gəlsin bura, qapıda duran.

O gəliy. Diyi:

– Danış görüm, sənın, atanı kimdi?

Diyi:

– Məəm atam deyirmançıdi, anam da anamdı də.

Diyi:

– Oğul, hindi siz gidın, yerın, ıza, atanı, ız gəlsin.

Bu oğlannarın ikisinin də atası gəlir.

Diyi:

– Görüm, nətəər oluf, bu oğlannar sizin, mı?

Diyi ki, Vallah, mən deyirmançıyəm, amma oğlan mənim döyül. Axşəməsdüydü, bi uşax gəlif çarxa düşdü, mən də götürüf özümə oğlan eləmişəm. Amma mənim döyül.

Diyi:

– Bes sən?

Diyi:

– Vallah, mən də çovanam. Çöldə qoyun otaranda gördüm kü, bi canavar ağzında uşaq aparıy. Vurdum canavarı, aldım. Apardım ki, qızdarıma qardaş olsun, iki qızım var. Mənim oğlum döyül.

Bu, barmağını dişdiyi ki, ha... Bular mənimdi. Diyi ki, gidın, ho tonqalda yanan tacirin yoldaşını bura getirin. Hə-mən ho tacirin yoldaşını getirif gəliylər, qapıdan giriy, bu öz yoldaşını tanıyı də, biliy ki, ho tacir götürüf gidəndi. Görüy qocəlif eliyif, başı-gözü ağarır. Ha... Diyi ki, nə diyisan, ma-nıa sözün,? Diyi ki, nə çox qocəlifsan, niyə ağlıyisan,?

Diyi:

– Niyə ağlamıyım? Tezə gəldin₁, yoldaşımı öldürdün₁, yandırdın₁. Hindi də mən laf teh qalmışəm.

Diyi:

– Dinən görüm, sən haralısan₁, yoldaşın₁ hoydümü?

Diyi:

– Əşi, mənim yoldaşım döyüldü. İkinci yoldaşımıydı, mən həvlə-həvlə, bayax mən nağıl eliyəni buna danışiy ki, bes belə gəldi, belə yalvardı. Mən yoldaşımə didim ki, məni vermə, o da verdi, məni döyə-döyə özünə arvad elədi. Hindi hunu da sən yandırdın₁ – diyif – ağlıyi.

Ağlıyən kimi adam göndəriy ki, get, oğlannarı da bura geti, qapıdeki. Oğlannar da gəlillər, məətdəl-məətdəl baxıllar. Diyi ki, ay arvat, mən sənın₁ ərin₁əm. Hablar da bizim balalarımızdı. Bax, görüsan₁, çaydə mən keçirə bilmədim, axdılar. Biri helə oldu, biri belə oldu. Hindi bular balamızdı. Tezdən bular öpüşüllər, qucaxlaşıllar, ana balanı, bala ananı. Tezdən gənə var-döylətdi oluf, öz ömürrərini, həyatdarını gözəl, şən sürüllər. Allah-taala hamımızın, qohum-qardaşımızın həyatını şən-xoşbaxd eləsin, qızım.

35. DÜNYANI GƏZƏN PEYĞƏMBƏR

Günnərin bi günündə peyğəmbərimizin biri diyi, ay Allah, qocəlmişəm, dünyada heş bi şey görməmişəm. Arvadına diyi:

– Ma₁a bir az ruzi yığışdır, çıxım məmləkətdəri gezim, görax, nə var, nə yox.

Arvat diyi ki, a kişi, qocələn vaxı yolda-izdə ölərsan₁, nə xəbərdi?

Diyi:

– Yox, çıxmalıyəm, sən məni incitmə.

Diyi:

– Dəə nə diyim?

– Sən man, a ruzi yığışdır.

Götürüy, çıxır, gidiy-gidiy, xeyli müddət gidənnən sora bi kəndə çatır. Qapını döyür, diyi ki, mən Tanrı qonağıyəm, məni qəbul eliyərsən, mı?

Diyi:

– Tanrıyə də qurban olum, qonağına da. Keç, a dayi, içəri.

Keçir, oturur, buna yimax-zad verillər. Dəə axşəm qaralmağa həyrənəndə oğlan gəliy ki, ay ata, bilisan, bizim kənt nətəridi?

Diyi:

– Nətəridi?

Diyi:

– Bizim bütün kəndin milləti gecə olanda it oluy, gündüz adam.

Diyi:

– Ay oğul, helə şey olarmı?

Diyi:

– Nə bilim, biz heləyix.

Kişinin gözünə yuxu getmiyi. Qapını berkidif içəridə oturuy. Görüy ki, ay Allah, qarannıx qarışən kimi hamısı bö-yüh-kiçih qarışdi bir-birinə, hamısı varax-varax, səhərə qədər hürüşüllər.

Kişi diyi:

– Ay Allah, dünyada nələr varıymış?

Qorxa-qorxa səhəri açıy. Səhər açıləndə ev yiyəsi gəlif qapını döyür. Diyi:

– Ata, çox qorxdun, mı?

Diyi:

– Vallah, oğul, elə qorxdum. Nə yaxşı, oğul, mən helə olmadım.

Diyi:

– Yox, bizim vilayət helədi, qonax olmuyü, çöörölmüyü.

Nəysə, kişi səhər bi loxma alıy disginə-disginə, gecə it oluflar də, yerdə-yurtda həyrəniflər. Çıxır, xeyli müddət gidir, gidir, başqa bi məmləkətə gəlif çatır. Gəliy bi qapını döyür ki, ay oğul, Tanrı qonağıyəm, mənə qonax elə. Görüy ki, qoldan qüvvətədi, boydən ucə, geşeh bi oğlan açıy qapını.

– Ata, buyür, ayif döyülmü.

Ha... Hündürə çıxıy, görüy ki, uşax-zat da yoxdu, gözəl bi gelin də öydə həyrəniy. Getirdi buna çay qoydū, təzim gösdərdi. Hindi çörey qoyəsi vaxdı gəlif kişisinnən soruşüy ki... Yox, birini ötdüm. Kişi hələ əvvəl məhliyə girəndə görüy ki, sementin yaanda – məhlənin qavağında bi qəbir var, yaanda da zorba çomaxlar durüy. Öz-özünə diyir, ay Allah, bu qəbir əziz adamındı, bes ho zorba çomaxlar nədi? Çomax diyi, o qədə işdənmişdi ki, elə bil yağ sürtmüşdün, buna. Ha... Çıxıy, çayını içiy, yimax vaxı gələndə gelin yoldaşınə diyi ki, yiyax döyaxmı, döyax diyaxmı? Diyən kimi qonaan üreyi cırılıy¹¹⁹, qonax özünü itiriy.

Diyi:

– Ata, özün, u toxdat.

Diyi:

– Aman Allah, bura da qonax döyən yeriymiş.

Diyi ki, yox, ay ata, qorxma. Diyi ki, döyax, sora yiyərix.

Diyi:

– Vay dədə, döyülənnən sora dəə mən nə yiyəsiyəm?

Ha... Durur ayağa. Dəə kişi də aynədən baxıy ki, havı sahat gəlif mənə çomaxnan döyəsidilər. Gördü kü, kişi də soyündü, arvat da soyündü, götüdülər ellərinə çomağı. Biri söyüf, o biri vuruy ho qavırı, biri qaldıranda biri “cup”, “cup”,

¹¹⁹ Qonaan üreyi cırıly – Qonaq möhkəm qorxur.

Allah, toz göyə qalxıy. Kişi məhətdəl qalıy ki, İlahi, dünyada nicə şeylər var, nə yaxşı mən çıxmışəm gezməğa. Görüm havı qəbri neyə döyüllər? Terə-suyə batıncə döyülər qəbri, bu da Allahın zülmüdü də. Ellərini, üzdərinə yüyüf gəlif görüylər ki, safsarı saralıfdı kişinin rengi-başı qorxusunnan.

Diyi:

– Dayi, qorxdun,mu?

Diyi:

– Vallah, oğul, elə qorxdum. Can oğul, bu nə sirdi? Bu əziz adamdı ki, öyün yaanda basdırıfsın,ız. Hindi bes unu niyə döydün,uz? Niyə söydün,uz? Qəbirmən nə işin,ız var?

Diyi ki, əmi (oğlan diyi ha), o mənim anamıydı. Rəhmətə gidirdi, bizə də elyaxa eliyirdi¹²⁰ ki, məni hora basdırın,. Biz də göstərdiği yerə baxdırmışıx.

– Hindi, a bala, dəə neyə döyüsün,uz? Basdırıfsın,ız laf yaxşı, Allah canın,ızı sağ eləsin.

Diyi ki, habı ana man,a heş gün vermiyirdi, illərnən bizi döyüfdü, söyüfdü, bunun dirisinin qılincinnən qan tökülüydü, yaxın dura bilməmişıx. Dimişıx sənın, ölün,u döycax, dirin,a gücümüz çatmiyirdi. (Həvlə şeyləri yasda danışıyəm, yasda da gülmax tutuy məni, özümü zornan saxlıyirəm). Ha... Hindi biz unun ölüsünü döyürux.

Diyi:

– Can oğul, axı sizdən bi öylad olar, sizin, öyladın,ız da bööyər, sizi helə döyər.

Diyi:

– Biz nə vax helə eləsax, o da bizi döysün. Bizim unun dirisinə gücümüz çatmiyirdi, ölüsünü döyürux.

Ha... Yazıx kişi burda vəhvələniy¹²¹, səhər ertə nahar eləmiyif, düşüf qaçıy ki, Allah, ölünü də döyəllərmi? Bular

¹²⁰ Elyaxa eliyirdi – vəsiyyəət edib, tapşırıb

¹²¹ Vəhvələniy – qorxur

ölüyə nə hörmət qoyullər ki, diriyə nə hörmət qoyələr. Gereh insan ölənnən sora da onun hörmətini aparasanı, ki, ruhu şad olsun. Kişi duruf dala baxmadan qaçır. Xeyli gidənnən sora, uzun müddət sora bi kəndə tuş düşür. Bi kəndə tuş düşənnən sora diyi ki, havranı döyüm, görüm, habırda mən nə görüyəm. Habra nətəri yerdı? Qapını döyən kimi görüy kü, bi də-nə arvat gəldi qapıyə. Diyi ki, ana, salam.

Diyi:

– Salam, nə xəbər var?

Diyi ki, bes mən Tanrı qonağıyəm, mənı qonax eliyər-san,mı?

Diyi:

– Əşi, Tanrı da kəllan,ə deysin, qonağı da, dur çıx burdan.

Diyi:

– Bay, burda da bu variymiş. Ay aman, mən gecə hara gidim?

Diyi:

– Ay Allah, sən man,ə imkan ver, mən gidim öz məmləkətimə çatım, qocələn vaxı gidim öydə canımı tapşırım.

Allah-taaladan nida gəliy ki, sən bi hündür ağacə çıx, mən bu kəndi bütün dənizə döndərcəm, səni qonax eləmiyif-di. Bi nəfəri qonax eləməmağına, Tanrıyə nifrət eləmağına Allah horanı dənizə döndəriy. Kişi qalıfdı ağacın başındə, suda.

Diyi:

– Ay yeri-göyü yaradan Allah, sən özün, man,ə yol ver, gidim, öz məmləkətimə çatım.

Allah-taala buna elə gözəl yol veriy ki, süyü ayirif, cı-ğır veriy buna. Düşüf kişi, zıbırax-cuburux¹²² qaçıy ki, biccə öz vətənimə çatım.

Allah-taala hammımızın gidənnərini öz vətəninə çatdırsın.

¹²² Zıbırax-cuburux – tez, tələm-tələsik

36. AĞIL VƏ BƏXT

Diməli, bi kişi oluy, tarlada yer ekiy. Bu Zəhmət, Hağıl, Bəxd dalaşıylər. Zəhmət diyi:

– Hunu mən dolandırıyəm.

Bəxd də diyi:

– Hunu mən dolandırıyəm.

Diyi:

– Yaxşı, baxax.

Bu, helə şum eliyən yerdə Zəhmət bunun beynindədi də, kişi yaxşı işdiyi. Hunda Bəxdə diyi ki, biz deyəndix, sən işə düş. Bu kişi kötəni salanda bi küpə qızıl çıxıy yerdən. Naxışdı də. Eh, kişi bi söyünüy. Diyi:

– Ömrümün axırına kimi uşaxlarıma yimaxdı də bu. Hunda Hağıl bunun beyninnən çıxıy. Çıxan kimi diyi ki, eh, habı sarı demir məəm neyimə lazımmdı? Yolnan da atdı bi adam keçiymiş ho arada. Çaarıy, diyi:

– A qardaş, a qardaş, bura gə.

Atdı qəyidiy, gəliy kişin yaana. Hunda Hağıl buun başinə yığılıy ki, ədə, sən nağarısan? Bu boydə qızılı vermağ olarmı?

Diyi:

– Hindi mən nə diyim ho atdıyə? Getimişəm yaama.

Atdıçı gəliy çatıy. Diyi:

– A kətçi qardaş, nədi, nə dərdin, var?

Söz tapbıy. Diyi:

– Mən sanə huna əzyət veriyəm ki, görax bilisanımı, habı boz öküz ho ağ öküzün neyidi?

Bu, atını sürüf gidəndə gənə hağıl çıxıy bunun başinnən.

Diyi:

– Ədə, bura qəyit, bura qəyit.

Qəyidəndə Hağıl gənə bunun beyninə gəliy.

Diyi:

– Ədə, sən nağardın, gənə?

Diyi:

– Baho, hindi mən nə diyim? Qəytərmişəm kişini.

Kişi qəyidif gənə gəliy.

Diyi:

– A dayi, məni niyə yoldan eliyifsanı? Bi kömey lazım-
dı, eliyim. Nə dərdin, var?

Diyi:

– A bacoğlu, niyə acığın, tutuy kü, sənini?

Didim:

– Narazı getmə. Habı boz öküz ağ okuzun, baysi oğludu.

Atdıcı fikirrəşiy ki, bu, deli olufdu. Bu gidiy. Diməli, Bəx də, Hağıl da bunun başindədi, Zəhmət çıxıfdı. Kişi ho qızıl küpəsiin yanında küt oluf oturuy. Gidiy yuxlamağa. Ax-şəmdi də, qarannıx düşüfdü. O berrəri diyi ki, a Zəhmət, baxıf görüyux kü, bizsiz bu kişi yaşiyə bilməz. Gəl, bu kişi ayağa dursun, öyünə gessin, yaşəsin də. Heş şey. Üçü də bi yerə yığılannan sora kişi duruy, yavaş-yavaş öyünə gidiy. Diməli, hağıl, zəhmət, naxış bi yerdə olmasa, insan yaxşı yaşiyə bilməz.

37. ELMİN BAŞI DA SƏBRDİR, SONU DA

Hər işin başı səbirdi. Bir nəfər evlənir. Evlənənnən sora bi üç-dört gün keçir. Atası diyi:

– Bala, gə səni xaricə göndərim oxumağa.

Bu uşax da yaxşı biliymiş. Gedir, xarişdə oxuyü. Gəlir olur alim. Hindi qayıdır öz vətəninə. Heş şey. Bi düzün ortasına gəlif çatanda görür çovan kəridi¹²³ var, yaşdı kişidi, qoyun otarır. Bu da çatır. Həməni çovan da vidinnən-fasonunna görür kü, bu, savatdı adamdı. Diyi:

¹²³ Çovan kəridi – çoban daxması

– Ay oğul, hardan gəlisanı?

Diyi:

– Valla, yirmi beş ildə kəndimnən çıxmışəm. Getmişəm xaricdə oxumuşam, alim olmuşam.

Diyi:

– Ay sağ ol, bala. Xoş gəlifsanı, səfa getirifsanı.

Heyvan da kəsir, nəşə, yiyillər Allah verənnən. Bi vaxdı qocə kişi bunu ordan-burdan sorğu-sual eliyir, diyi:

– Ay oğul, bi sual da mən saa verim, alimsanı.

Diyi:

– Ha.

Diyi:

– İlimin başi nədi?

Çox fikirrəşiy, heş nə diyə bilmiyi.

Diyi:

– Ay oğul, sən alimsanı, axır. Bi sualıma cavaf verə bilmiyisanı.

Diyi:

– Dayi, nolar, hunu manıa örgət.

Diyi:

– Vallah, üç il manıa nökrə durmalısanı. Yirmi il oxuyuf bi dənə ilmin başi nədi sualına cavaf verə bilmiyisanısa, üç il maa nökrə olmalısanı.

Kişi çox fikirrəşiy, diyi, nooldu, mən bu qədə oxuyam, savatdı olam, amma savatsız bi çobaan sualına cavaf verə bilminəm.

Diyi:

– Dayi, oldum. Yirmi beş il hara, üç il də hora.

Nəşə, üç gün, beş gün, bir il keçir.

Diyi:

– Dayi, örgətmədinı.

Diyi:

– Gidən günü səni başə salıcam.

Ha... Nəşə, vədə vaxına çatır. Bu gidəsi vaxı diyir:

– Oğul, ilmin başı səbirdi. Alimə də səbir lazımdı, savatsız da, savatdıy ədə.

Diyir:

– Oldu.

Nəsə, çıxır, gəlir. Axşam vaxına düşür. Evinə çatır, pəncərədən baxanda görür kü, yoldaşının da özü kimi təh-tüh dən düşüf saçınə. Qucaanda da bi bazıburut şey, başını dizinə qoyuf yatır. İsdıy ki, bunu öldürsün, xançalı süyürüy. Sora fikirreşiy ki, yirmi beş il oxumuşəm, üç il də çovana nökr durmuşəm ki, səbir eliyim. Səbir eliyim, görax bu kimdi? Qapını dakqılladan kimi, oğlan keçir bu öyə. Arvat da üzünü-gözünü səliqiyə salıf görüy kü, kişsidi, gəlifdi. Nəsə, görüşüylər. Yimax-çöreş. Boğazınnan keşmir. İsdıy ki, soruşsün nə əhvalatdı.

Diyir:

– Nooldu, niyə yimiyisanı?

Diyi:

– Mən şüpələnmışəm.

Diyi:

– Nədən?

Diyi:

– Bayax sənini dizində yatan bazıburut kimiydi?

Utana-utana diyi ki, axı biz evlənmişdix, beş-altı günüydü, qaynatam səni oxumağa göndərdi. Bu kəndin ən savatdı sı bu sahat sənsənı.

Diyi:

– Yox, ho oğlan kimiydi?

Diyi:

– Özunı hesafla də yirmi yetdi yaşındə oğlunı var. Səni gözdüyürüh ki, evlənsin.

O deyqa barmaanı dişdiyi ki, mənim yirmi beş il oxumaama bi qoz. Diməli, bu üç ili nökr durmaseydim, hər şeyin başının səbir olduğunu bilməseydim, öz oğlumu öldürmə-

liydim qısqaşdıxdan. Huna görə də atalar diyi ki, alim olmax rahatdı, insan olmax çətin.

38. DAYI İLƏ BACIOĞLU*

Bi dayi oluy, bacoğlu oluy. Bacoğlusı dayisigilə gidiy.
Dayisi diyi:

– Bacoğlu, nətərisin,ız, öyun,ız-eşiyin,ız, özün,ız?

Bacoğlu diyi ki, həvlə də, dayi, bavat, fırlaxnan dolanıy.

Diyər:

– Ay oğul, dayın,ın da yanı sən fırlaxçısan?

Diyi:

– Nə diyim, ay dayi? Hindi habırda mən san,ı fırlağı
nəteri gösdərim ki?

Diyi:

– Bacoğlu, unda bax, ho ağacın başındə bi qarğa yuva tikifdi. Ho yuvada, ho qarğanın altınnan yumurtalarını sənmi alısan, fırlaxnan, mənmi?

Diyi:

– Sən al, mən baxım. Sən mənən yeşdisan, hər halda sənın, təcübən, mənən çoxdu.

Dayi çıxıy ağacə. Dayisi çıxdıxcə bacoğlusı da yavaş-yavaş, dırmaşə-dırmaşə çıxıy. Dayinin gözü qarğada, bunun gözü dayidə. Dayi yuxarı qalxdıxcə bu, dayinin eyninnən şalvarını çıxardıf elinə alıf düşüy. Dayisi də çıxıf bitər qarğanın altınnan yumurtaları alıf düşüy yerə.

Diyi:

– Dayi, gördüm sənın, fırlağın,ı.

Dayi qəyidiy ki, ha, hindi sən gösdər fırlağın,ı, baxım görax. Bacoğlu qəyidiy ki, dayi, sən niyə tumannan gezisan, sənın, şalvarın, hanı? Dayi baxıf görüy kü, ədə, şalvar eynində yoxdu. Oluylər bular ikisi fırlaxçı.

Diyilər:

– Hindi biz nağarax dolanmaxçün?

Oyənə, buyənə çox fikirrəşənnən, götür-qoy eliyənnən sora diyi ki, dayi, gəl, paccaxın xəzinəsini yarax. Mən ho niyətə gəlmişəm. Paccaxın xəzinəsini yarmağa gidiylər bular. Gidif paccaxın xəzinəsini yarılar bular. Çıxıf gəliylər. Həyrənif bi neçə vaxdan sora bi də gidif yarılar.

Paccax qarollarına diyi:

– A kişi, iki kərə habı xəzinə yarıldı, oğrunu tapbadı₁ız. Diməli, oğruluğu özün₁uz eliyifsın₁ız. Hamın₁ızın boynünü vurdurcam.

Çox götür-qoy eliyənnən sora diyilər ki, paccax sağ olsun, gəl bizə icaza ver, biz xəzinənin qavağında bir qır quyü qazax. İçinə qır doldurax, üsdünü də bi bavat masgirovkalıyax. Oğru gələndə içinə düşcəxdı.

Paccax diyi:

– Gidin₁, nağarısın₁ız, qəərın₁, oğrunu tapın.

Gidif qapının qavağında quyü qazıf, içini qırnan dolduruf, busullar. Bular gəliy. Dayi qavağa düşüy. Qaroolların¹²⁴ keleyini kesif¹²⁵, qapını açıf, içəri keşmax isdiyəndə dayi qıra düşüy. Dayi gidiy qırın altına. Gidəndə görüy, qəynər qırdı, öləsi kimidi, diyi:

– Başimi tez vur, götü.

Bacoğlu dayisinin başini tez kesif götürüy. Başı aparıf itirif, xəzinəni daşıyi. Gəlif görüylər ki, leş var, baş yox.

Diyillər:

– Hindi biz bunu nicə tanıyax?

Çox götür-qoydən sora diyilər ki, bunu bələ eliyax. Aparax bunu qoyax bulağın qırağına. Hər kesin meyitisə, unu görüf ağlıcəxdı. Paccax buna irazı oluy. Bu bacoğlu da bular

¹²⁴ Qarool – gözetçi. Rus dilindəki karaul sözünün şivədə işlənməsidir.

¹²⁵ Keleyini kesif – nəfəsini kəsib

halı başa düşməsinlər diyə, dayisinin arvadına iki dənə sənəy alıf veriy. Diyi:

– Bax, ora meyiti qoycaqlar. Sən bu senehlərin birini ora çatana yaxın bədürə sındır. Vay, məni qəynəm döycəxdı, kişi məni öldürəcəxdı, filan-feşman diyif ağla. Birini də qəyidəndə sındır, ağla. Doyuncə ağla, dəə sesin,ı çıxartma.

Arvat gidif orda ağılyif-ağılyif öyünə gəliy. Öydə də bi bavat ses-haray eliyilər. Bunu gözdüyə-gözdüyə gəliylər axı. Görüylər ki, öydə də bi hüngül ses-haray oldu, sora yatdı nəşə.

Diyillər:

– Bunnan da bi nəticə çıxmadı. Hindi nağarax?

Diyilər ki, paccax sağ olsun, sən ho dəvəni burax, gessin. Hər kesə ho qızılı aparıfıdı, ho dəvəni də yicəxdı. Paccax buna da irazı oluy. Dəvəni buraxıllar, dəvə gidir. Gezə-gezə həməni oğlanın qapısına gidif çıxıy. Oğlan tez dəvəni çekif içəri, bunu kesiy, şakqalıyif yığıy. Çox gözdüyülər, az gözdüyülər, dəvədən bi ses çıxmır. Çağırıy paccax yanında eliyilər, diyi:

– Dəvə də getdi axır. Leş duruy, başdən də bi xavar çıxmadı. Siz həncəri vəzirər, həncəri qaroolsun,uz? Tapın, habı sahat.

Diyilər:

– Paccax sağ olsun, gəl qarı buraxax. Dilənə-dilənə gessin bu qarı. Hər kim ho dəvəni kesifsə, huna biraz ho dəvənin etinnən verəsidilər.

Qarını buraxıylər. Qarı dilənə-dilənə buyənə, oyənə gidiy. Oğlanın qapısına çıxıy. Oğlan öydə olmur, gelini oluy öydə.

– Ay qarı, nə xavar?

Diyi:

– Vallah, Allah payı yığıram.

Diyi:

– Gəl, qarı.

Qarını içəri çekif biraz çaydən-çörehdən. Duruf çıxanda yaxşı bi qalamac et veriy gelin buna. Diyi:

– Qarı, dəvə kesmişdix. Ala, habı da san,a pay olsun.

Ha... Qarı söyünə-söyünə çıxıy ki, dəvənin yerini bildim. Dərvazadan çıxıf biraz aralanana həməən oğlan düz qarının qavağına darışıy.

– Qarı, nə xavar? Nə çıxıfsanı?

Diyi:

– Vallax, oğul, həvlə dilənə-dilənə gezyəm. Faar adamam.

– Bes san,a pay vermədilərmi?

– Verdilər, sağ olsunnar.

– Nə verdilər?

– Et verdilər. Mən də aparıf bişirif yəərəm, dəvə etidi.

– Ə, gəl, mən bi dəvə kesmişəm. Bi dəvədən san,a az et veriflər. Gidax mən çoxlu verim, apar get, yi.

Qarını içəri çekif, bunun düməsinə¹²⁶ bi piçax. Qarı bayax getdi cəhənnəmə.

Paccax iclas çağırıy:

– A kişilər, qızıl getdi, dəvə getdi, qarı da getdi. Hindi nağarax?

Diyilər:

– Paccax sağ olsun, sənın, olan-qalan bi qızın, var. Gəl, hunu da buraxax, gessin. Ho dəvəni, qızılı yiyən adam hər halda qızı da mənimsicəxdı.

Qızı buraxıllar. Gidir, ha buyənə, oyənə. Gidif ho oğlanın qapısına çıxır. Qız oğlanın qavağına çıxan kimi cəlt bunu yepərtidiyi¹²⁷. Arvad eliyi dəə özünə.

Qız bi ay, beş ay, dokquz ay ... dəə uşax da oluy qıza. Hər şeyin yerini örgənifdi dəə. Bi vaxı uşağını da götürüf gi-di-y. Düz paccaxın qapısına çataçatda gənə oğlan qavağına:

¹²⁶ Düməsinə – boğazına

¹²⁷ Yepərtidiyi – tutur

– Ə, hara?

– Atam öyünə.

– Ə, həyin atanı, öyünün vaxımı? Sən kimnən icaza alıfsan?

Çekif onların ikisini də horda cəhənnəmə vasil eliyər. Qız da getdi, qızıl da getdi, dəvə də getdi, qarı da getdi – hamısı getdi.

Bunnan sora qonşu paccax bu paccaxa yazıy ki, ədə, sən nətəri paccaxsanı? Nətəri vəzirrərin, nətəri qaroolların, var? Hora nə məkəndi ki, sən bi şeydən baş tapbadın? Bes sən nətəri paccaxsanı ki, qızıl da getdi, dəvə də getdi, qarı da getdi, qız da getdi. Töhmət yazıy buna. Bu kağız oxunanda bu oğlan da orda olufmuş. Oxuyullər, bi vaxı diyilər ki, habı paccaxa kim həvlə bi fıırıllax eliyə bilər?

Oğlan diyi:

– Paccax sağ olsun, mən una bi fıırıllax eliyərəm. Unu getirif sənini, yanında çılpax oynədicəm. Nə vercasanı, manıa?

Diyi:

– Filan qədə qızıl.

Diyi:

– Amma manıa keçi derisinnən elə bi paltar tihtir ki, insannan qeyrəz hər şeyə oxşuyum.

Paccax keçi derisinnən buna bi paltar tihtiriy. Üsdünə də zıncırovlar, ələngəzdər¹²⁸, nə disanı tihtiriy. Oğlan bu paltarı da yedeyinə götürüf yola düzəliyi. Bi vaxı bu oğlan sayıl formasında gidiy oyənə, buyənə. Gidif ho paccaxın qapısına çıxıy. Horda oturuy faar kimi, boxcəsini də yanaa qoyuf. Paccax vəzirrərinə diyi ki, gidin, görax ho yetim horda niyə oturuy? Vəzir gəliyi ki, ay yetim, niyə oturufsanı, horda?

Diyi:

– Vallah, iş yeri axdarıyəm.

¹²⁸ Ələngəz – həddindən artıq böyük, uzun əşyalar

Gidif paccaxa diyi ki, paccax sağ olsun, iş yeri axdarıy.

Diyi:

– Hunu bura getirin₁, gəlin₁.

Bunu getiriylər paccaxın yaana.

Diyi:

– Nə xəbər var? Haralardansan₁?

Diyi:

– Həblə faar adamam. Dolanacax yerim yoxdu, çıxmışəm.

Diyi:

– Həfdədə bi kərə, iki kərə məni hamamnıyə bilərsan₁mı?

Diyi:

– Ha.

Diyi:

– Faytünü qoş, məni apar hamama.

Diyi:

– Oldu.

Nəsə, bu, bi kərə hamamnıyif getiriy, iki kərə hamamnıyif getiriy. Üçüncü, beşinci kərə... Paccax soyünüf hamama girən kimi bu da çöldə soyünüf ho keçi derisinnən olan zıncırovlu paltarı giyiniy. Gəliy lalanka-lalank düz paccaxın yaana.

– Əzreyiləm, gəlmişəm sən₁ can₁ almağa. Sən₁ vaxd₁ tamam₁ can₁ verməlisən₁.

Bu, belə diyəndə paccaxın canını üşütmə alıy.

– Amandı, Əzreyil, can Əzreyil, man₁a yardım elə.

Diyi:

– Yox, vaxı keçə bilmənəm, olmaz. Mənim nə ixdiyarım var? Gəlmişəm, can₁ı alam, gidəm. Tez ol, vaxd₁.

Diyər:

– Sən Allah, helə eləmə. Man₁a biraz vax ver.

Diyər:

– Unda gəl bi iş eliyax. Çöldə bi sandıx var. Sən gəl una gir, mən səni aparım Hax-taala həzrətdərinin yaana. Çünkü

burda münkün ola bilməz. İş vaxdında icra olunmalıdı. Mənə icaza yoxdu. Gə, gir, mən sənə Hax-taala həzrətdərinnən icaza alım. Bi il, iki il, üç il... nə alsam, hodu. Taxdıyə vurcam. Bi kərə bi il, iki kərə iki il...

Əvvəldən də öz paccaxlarına diyifdi ki, mən gələndə xavar elicam ki, gəliyəm. Unda nağara, zurna, balamannan toy vurdurusan. Milləti də yığisan, bööh bi məclis düzəltmə-lisan. Mən horda paccaxı çıxardıf buraxıcam.

Bu da burda hazırıraşif duruy. Ordan oğlannan ismarış gəliy ki, bes gəliyəm. Heş nə. Gəliy, paccaxı da sandıxdə fay-tünə qoyuf getirif gəliy. Yiyələri də haki¹²⁹ axdarıy ki, ha paccax orda, ha paccax burda. Ha yetim orda, ha yetim burda. Gidillər ki, nə hamamda var, nə qıraxda. Hamam yiyəsi diyi ki, əşi, olar mindilər, çıxdılar, getdilər. Yoxdular. Çox götür-qoy eliyənnən sora bi vaxı həməən oğlan da götürüf paccaxı bu biri, töhmət yazılan paccaxın yaana getirif gəliy.

Diyi:

– Hindi bax, mən sənə Allahdan icaza alıcam.

Çöldən diyi də.

– Bi illığa alsam, bi kərə vurcam, iki il alsam, iki kərə vurcam... Sora burda bi çalğı olcaxdı. Mən aşcam qapağı, sən duruf oynüyərsən.

Diyi:

– Oldu.

İçəridən diyi də.

Oğlan buna guyə beş il icaza alıy. Sora qapağı açən ki-mi çalğı başdıy. Bu, çini-çilpax çıxıf oynüyü.

Diyi:

– Hindi gözdərinı aç.

¹²⁹ Haki – o ki var

Gözdərini açəndə görüy kü, töhmət yazdığı paccaxın qavağında çini-çilpax oynüyü. Paccax nağara-zurnasını deyəndirif diyi:

– Ay camaat, deyənın,

Diyi:

– Ay paccax, sən manıa həvlə yazmışdın,mı?

Diyi:

– Yazmışdım.

– Mənim torpağım həvlə zinakərrər yetişdiriy. Bax, gör çini-çilpax hara gəlif çıxıfsanı? Bulardan sən baş tapa bilərsən,mı? Mənim torpağımda həvlə zinakərrər var.

Bu da olar tamam.

39. ŞAH ABBAS VƏ MAHMUD XOCA

Danəndə Şah Abbasın qardaşı oluy. Şah Abbas bi günü yazıf elan verifdi ki, ay camaat, filan günü şikara çıxıcam. (Bizim prezdentimiz başqa ölkələrə gidən kimi). Gezmağa gidiy Mahmıt Xoceynən. Mahmıt Xocə də uun çox elim bilən vəziri oluy. Bunu Danəndə eşidiy. Gidif bu gidəsi yolun bi döncəsində üş toz yığıy (həvlə dambalar). Yığıf həvlə eliyə-eliyə (söyləyici əli ilə stolun üstünü qarışdırır – top.) oturuy. Uzaxdan gidəndə Şah Abbas görüy kü, qardaşı Danəndədi, toznan horda oynuyü.

Mahmıt Xocüyə diyi:

– Mahmıt Xocə, faytünü saxla.

Saxlıy. Get, diyi, dinən ki, ho qədər mənim var-var-dövlətim var, qızılım var, at, eşşey, qoyün – ham şeyim¹³⁰ var. Ges-sin holarnan oynəsin. Yolun içində oturufdu, toznan oynüyü.

Axı bu Mahmıt Xocə elimli adamdı. Gidiy Mahmıt Xocə, salam veriy, diyi:

¹³⁰ Ham şeyim – hər şeyim

– Danəndə, salam.

Diyi:

– Salam.

Diyi:

– Danəndə, bu tozdarı niyə yığıfsanı?

Diyi:

– Satıram.

Diyi:

– Ho topu neçiyə diyisanı?

Diyi:

– Bi tümənə.

Diyi:

– Ala.

Diyi:

– Bes habını neçiyə diyisanı?

Diyi:

– Hunu da bi tümənə.

Unu da alıy.

Diyi:

– Bes habını neçiyə verisanı?

Diyi:

– Hunu da bi tümənə.

Hunu da alıy Mahmıt Xocə.

Diyi:

– Danəndə, habı tozu naarım?

Diyi:

– Hunu arvada sirr verənin başınə tök.

Diyi:

– Bes bunu naarım?

– Hunu da tezə pulludan pul alaan başınə tök.

Diyi:

– Bes bunu naarım?

Diyi:

– Hunu da ağasına inanaan başınə tök.

Diyi:

– Heş nə.

Alıf, gidiy. Mahmıt Xocə heş sesini çıxartmır. Faytünə minif, sürüf gidillər. Dəə Danəndə də çıxıf gidir. Bu Mahmıt Xocədə də sən dimə, paşşahın bi dənə qoçü varıymış, qoçə baxıymış. Nə vaxsa da qonaxlar gələsiymiş şaha. Şahın qocə ehdiyaci yoxuymuş, amma imenni baxdırıymış. Mahmıt Xocə də öz-özünə fikirrəşiy ki, aha, mən geri qəyidəndə belə bir qurğu qurcam. Şikardan geri qəyidillər, gəlillər. Gələn kimi arvadına diyi ki, arvat, paşşahın qoçünü savax kesicam. Arvada sirr verdi bu. Şahın qoçünü aparıf bi qonşüyə yeşiriy. Arvadın nə xavarı var? Getirif ayri bi qoçü kesiy. Yiyillər, içillər. Sora gidiy bi tezə pullanan adamın yaana. Diyi:

– Ə, berkə düşmüşəm, manıa bir az pul ver.

Alıf pulu, civinə qoyüf gəliy. Gəlif qatı-qutu qəərif¹³¹ bu arvadı biraz döyür. Nəsə, arvat qışqırıy:

– Ay aman, bu kişi deli olufdu. Paşşahın qoçünü kesif yiyif, hindi də qızıf mənə döyür.

Bunu qonşülər eşidif cəlt paşşaha xavar veriyələr ki, sənin, qoçun, tapıldı, Mahmıt Xocə özü kesif yiyifdi. Paşşah Mahmıt Xocəni çaarıy. Məngənəni çekiylər ki, Mahmıt Xocəni dara çəhsinnər. Mahmıt Xocəni dara çekən vədə, boğazına kəndiri keçirəndə oyənnən tezə pullu diyi ki, şah sağ olsun, bi deyqa möhlət verin, huna. Saxlıy, diyi:

– Nədi?

Diyi:

– Mənnən pul alıfıdı bu. Qoy pulumu versin, sora öldürün.

Gənə Mahmıt Xocənin boynünə kəndiri salan vədə diyi:

¹³¹ Qəərif – etmək, düzəltmək

– Bi beş deyqa da man, a möhlət ver.

Diyi:

– Mən Danəndədən toz almışdim. Mən ho tozdarı pulunən almışdim. Ho man, a didi ki, ho tozun birini şahına inananın başinə tök. Sənin, qoçun, u kesməmişəm, məhlədə duruy. Əlavə bi qoç getirif arvada sirr vermaxdan ötəri yalan-nan dimişəm ki, paşşaxın qoçünü kesmişəm. Sənin, qoçun, u kesməmişəm, get bax, məhlədə duruy. Ha...

Diyi:

– Dəə mənənən san, a vəzir-zad olmaz. Danəndə düz diyifdi, arvada sirr vermə, tezə pulludan pul alma, ağan, a da çox da gül olma.

40. KİM NƏ ELƏSƏ, ÖZÜNƏ EDİR

Kim nə eləsə, özünə eliyi. Yanı nə diyi? Bi gün bi kişi meşiyə gidər. Gidəndə görər ki, horda bi qrupba cavan yığılıfdı, paşşahı öldürmax üçün məsləhətdəşiyələr. Qalınığa giriflər, məsləhətdəşiyələr ki, paşşaxı nə cür öldürax. Biri bi cür diyi, biri bi cür diyi. Birisi diyi:

– Ə, delleyini görax hunun. Delleyi başını qırxanda boğazına ülgücü çəhsin. Vəssalam. Biz də huna yaxşı pul, mükafat verax.

Diyillər:

– Oldu.

Gidif delleyi tapıllar. Bunu da böördən həməən kişi eşidir. Qavaxdan-qavağa gəlif çıxır yollara.

– Hay, söz satıram, hay, söz satıram.

Bu küçə, o küçə gidiy:

– Söz satıram.

Gidif paşşahın dokqazına çatıy. Daşın üsdündə oturuf:

– Ay, söz satıram, söz satıram.

Səhərdən-axşamə kimi diyə-diyə oturuy bu kişi. Paşşah diyi ki, ə, çıxın, görax ho kişi nə diyi? İki sahatdı horda çıxır. Gidillər, gəliylər ki, diyi ki, söz satıram. Diyi ki, keçin, gəlsin hunu bura. Getiriylər bunu paşşahın yanına. Paşşah buna yimax-işmax yidirif-içirir.

Diyi:

– Hindi di görax, nə söz satısan, sən?

Diyi:

– Paşşah, sağ olsun, söz satıram.

Diyi:

– Man, a sat.

Diyi:

– Satdım.

Diyi:

– Nə vercam?

Diyi:

– Nə verisan, ver. Hindi azdan-çoxdan.

Paşşah buna bir az pul veriy. Yanı kişini razı salıy dəə. Kişi duruf bi də “Kim nə eləsə, özünə eliyi” diyif, çıxıf gidiy. Delleh bi gün, savaxısı, bürsüyünü gün buun üzünü qırmağa gəliy. Bu da ho sözü yazıf hora qoyıfdu, aynənin altına. Qapının başınə də yazıf yapışdırıfdu. Paşşah yazıfdu ha... kişinin sözünü yazıf qoyıfdu. Satın alıfdu də ho sözü. Delleh içəri girəndə görüy kü, hər yerə yazılıfdu ki, kim nə eləsə, özünə eliyi. Axı delleh bunu öldürməyə gəlifdu. Lotularnan danışıfdu. Bidən ülgüç elinnən qurtuluf düşüy pola. Düşəndə paşşah diyi:

– Nədi? Nooldu? Ay usda, san, a nooldu?

Diyi:

– Heç.

Diyi:

– Yox, dicasan, habını man, a. Səndə nəyə bi sirr var.

Delleh danıy, heş nə dimiyəndə cəllat çağırır. Diyi:

– Di, dinə, yoxsa səni öldürməliyəm.

Diyi:

– Valla, bəyün səni öldürəydim, habıra yazılıfı ki, kim nə eləsə, özünə eliyi. Hələ holarıdan məxaric də almamışdım. Öldürüf sora alayıydım. Ho pul da mənən getcaydı, səni də öldürüf beyavr olcaydım.

Kim nə eləsə, özünə eliyi, heş kim heş kimə heş nə eləmiyi.

41. AĞILLI BAĞBAN

Paşşahın bi dənə bağmanı oluy. Kişi gəlif qocəliy. Qocələndə ərzə veriy ki, paşşah sağ olsun, dəə mənə çıxart, mən qocəlmişəm, yaramınəm, hərrəşə bilminəm. Paşşah ərzəni oxuyü. Görüy kü, dəə bu kişi eldən düşüfdü, hərrəşə bilmiyi. Paşşah vəzirrəri də, bağmanı da yaana çağırıy. Cəryə oturduy. Bağmana diyi ki, a kişi, deyəsən, uzaxlar görünmür ha?

Diyi:

– Paşşah sağ olsun, sən uzaxları diyisanı, heş yaxınnar da görünmüyü.

Diyi:

– Dəə dağlara qar yağıfıdı ha?

Diyi:

– Sən dağı diyisanı, arana da qar yağıfıdı.

Diyi:

– Səən sözün,nan belə gəliy ki, qoşələr işdəmir ha?

Diyi:

– Sən qoşələri diyisanı, birini də böördən qoşmuşəm, gənə işdəmiyi.

Diyi:

– Unda sən get, mən sanı,iki dənə yaxşı qoç göndərcəm, oları elə qırxarsanı ki, yünü sanı,da bəs olsun, sənın, nəvə-nəticələrin,da da.

Diyi:

– Oldu.

Bu kişi çıxıf gidiy. Vəzirrərinə diyi ki, mən ho qocə ki-
şiyə nə sual verdim, o man,ə nə cavaf verdi?

Diyilər ki, dağlara qar yağıfı? Qışdı də, dağlara qar
yağcaxdı. Didın, uzaxlar görünmüyü. Biz də görmünux,
çəmrədi, dumandı hər yer.

– Bes axır unun qoşələri işdəmir.

– O kəldi, öküzdü, işdəmir. Birini də qoşüfdü, işdəmir.
Qışdı, soyuxdu, arıxdı, cansızdı.

Diyi:

– Yox, bilməsən,ızı, sizi azatdaşdırıyəm, özün,uzu da
cərməliyif asıcam.

Diyəllər:

– Paşşah sağ olsun, qoy gidax ayləmiznən halallaşax,
sora gəlah.

Buları paşşah buraxır. Aylələrinin yaana kor-peşman
gidiy. Aylələri diyi:

– Nolufdu? Nə qaralıfsın,ız?

Diyilər ki, paşşah bizim boynümüzü vurduruy. Habı qə-
də vax qullux eləmişix.

Diyi:

– Ədə, niyə?

– Valla, həblə. Bağman qocəni çaaríf çıxarıfdı, elə söz-
dərd didi ki, biz bilmədi.

– E, di siz hunnan öteri boyn,uzu vurdurusun,uz?

– Tez olun, bi məxaric götürün, ho kişi hardasa tez ta-
pın, unnan ho sözdəri soruşuf, gidif diyin.

– Götüruf bi az-küş¹³² şey, gidillər bağmanın yaana.

Huna diyilər. Diyi:

¹³² Az-küş – azca, bir az

– Ay aman, yox, mən diyə bilmənəm, məni paşşah öldürər. (Ayaxlarını göydən asıy). Sizə başə sala bilmənəm, paşşah nə bilim man, a nağarar.

Gidif hərəsi bi at ükü qızıl getirif gəliylər.

– Amandı, di, dinə.

Diyər:

– Man, a didi, diyəsan, dağa qar yağıfdı. Yanı başın, ağarıfdı.

Didim:

– Arana da qar yağıfdı. Yanı sən başi diyisan, sakqal da ağarıfdı.

Diyi:

– Uzaxlar görünmüyü.

Didim:

– Sən uzaxları diyisan, yaxınnar da görünmüyü. Yanı gözümün ışığı çekilifdi, dəə yaxınnarı da görmünəm. Qoşələr işdəmir. Yanı qışdərim də yerimir. Elimə bi ağaş da götürmüşəm, yeriye bilminəm.

– Bes qoç?

– Qoç də siziydın, ız də. Qırxıf buraxdım.

42. İKİ QARDAŞ

İki yoldaş oluy. Biri qardaşıynən küsülü oluy, dörd il, beş il. Bi qocə kişi diyi ki, qardaşın, nan nətərisan? Diyi ki, həvlə. Diyər:

– A bala, gənə olsa-olsa qan qardaşın, nan san, a xeyri olcaxdı. Özgədən, yoldaşdən san, a xeyir yoxdu.

Diyi ki, nağarsam, hunu bilə billəm?

Diyifdi:

– Bi dənə qoyünü kes, bürgələ, get yoldaşın, a dinə ki, həvlə bi dənə adam öldürmüşəm. Gidax görax hunu hara eliyirix.

Qocə kişi diyəni eliyi. Gidiy yoldaşığılə. Yoldaşi diyi ki, yox, mən helə şeyə el atmaram. Unnan ötuf yoldaşinə diyi:

– Bes həvlə qan eləmişəm, gidax görax hunu hara eliyirix.

O da diyi:

– Mən helə şeylərnən baş eləməmişəm.

Nəsə, düşman qardaşının yaana gəliy bu. Diyi ki, a qardaş, həvlə bi qan eləməmişəm, hara eliyax? Nətəri eliyax? Qardaşi diyi ki, hara disan, eliyax, mən ölməmişəm ki. Qardaşi helə diyəndə qəyidiy ki, can qardaş, doordan da adama özgədən adam olmaz. Duruf yorğanı açıy ki, bi dənə kesilən qoç. Qoçu də bişirif yiyif, dəə hunnan sora yaxşı dolanıylər.

43. XATAKARIN NAĞILI*

Bir kişi olur. Bu, ayliyə qazanc gətirə bilmir. Özünün də üş-dört uşağı olur. Nağarır, qazanc gətirə bilmir. Qazanc gətirə bilməyəndə evdə narahatçılıq olur. Artıq evdən bezif, bir cırıx papağı olur, qoltuğuna vuruf çıxıf gidir. Gidir, gidir, görür ki, bir yerdə dam yanır. Damı çıxıf qaraldıllar. Bu da ora çıxıf köməy eliyir. Buxarının da qavağında həmin ev yiyəsinin atası yatır. Beş ildi xəsdədi. Nətəər olursa, qarannıxda düz ho bacadan yumalanır həməən xatakar qardaş düşür o xəsdənin üsdünə. Xəsdə kişi ölür. Kişi ölən kimi tez haray qopur:

– Ay haray, ay dad, öldü.

Görüllər ki, xatakar kişi bunun yanındaı. O yana, bu yana çööruf görüllər ki, kişi ölüfdü. Xatakar kişiye diyillər ki, sən niyə kişini öldürdün?

Diyir:

– Köməy eliyirdim, ayağım sürüşdü, düşdüm. Görmüyüsan, mı üsdüm-başım qaradı, qurumdu.

Diyir:

– Yox, sabah qazının yanına gələrsan.

Bu da “oldu”, – diyir. Ürəyində diyir ki, ə, nə yaxşı oldu, heç olmiyə bir loxma da verəllər yiyərəm, gecə də orda yataram, küçədə qalmaram. Sevinir ora düşdüyünə. Bu gidir. Gidir, yol giden yerdə görür ki, bir dənə kişi bazara eşşəy aparır satmağa, üsdündə də yükü. Palçığa batıb qalıfıdı. Bu da ha eliyir, çıxarda bilmir. Çağırır:

– Ay oğul, cavan adamsan, gəl habına köməy elə. Bazarı ötürürəm, yükümü satım, özünü də satıf gəlcəm, pulum yoxdu.

Diyir:

– A dayı, dünən də bi yaxşılıx eləməğ isdədim. Kiminsə evi yanırdı, çıxdım kömeyə, bacadan öydə yatan xəsdə kişinin üsdünə yıxıldım. Yıxılmağımnan qoca kişi ölüfdü, hələ qaziya getcam.

Diyir:

– Can oğul, gəl köməy elə.

Xatakar işi gəlir, nətəri eşşəyin quyruğunu qacarğıyə¹³³ salırsa, eşşəyin quyruğu qopur. Eşşək qalır quyruxsuz. Özünü də çıxardıf palçıxdan çölə qoyur. Kişi baxır, diyir:

– Ə köppəyoğlu, eşşəyi də satcaydım, hindi nətəri eliyim? Quyruxsuz eşşəyi alan olarmı? Dəə heş kim alası döyül bunu.

Diyir:

– Nağarım? Mən san, a dimədimmi ki, mənim əlim xatadı? Kimə dəysə, xata veriy.

Diyir:

– Savax qazının yanına gəlisan.

Diyir:

– Gəlcəm.

¹³³ Qacarğıyə salırsa – zora salırsa

Bu da iki xata oldumu? (söyləyici gülür – top.). Xatakar fit çala-çala gidiy. Diyir:

– Bu oldu dəə də yaxşı. Türmədə nə qədər qalsam, vaxdımnan gidiy. Qalmağa yer yoxdu.

Kişi eşşəyini quyruxsuz aparır bazara, üsdünün vəşini satır, özünü sata bilmir. Quyruxsuz eşşəyi kim alasıdı? Qəy-tərif gətirif gəlir məhləsinə.

Arvad diyir:

– A kişi, bu nə haldı? Eşşəyə noolufdu?

Diyir:

– Noolasıdı? Yolda palçığa batıf qalmışdım. Bir xatakar koppoyoğluna rast gəldim. Didim ki, köməy elə. Gəlif nətəər eşşəyin quyruğunnan tutdusa, eşşəyin quyruğu çıxdı qaldı elində. Eşşəyi almadılar.

Xatakar kişi bir az gidən kimi görür ki, bir böyük çay var, çayda bir nazik körpü var. Bir gözəl gəlindi, yanında da oğlandı. Bu körpüdən keçəsidilər. Gelin də altı aylıx hamilədi. Burdan keçif atası evinə gidiylər. Oğlan xatakara yalvarır ki, qardaş, gəl habına köməy elə, qolunnan tut, qorxuyəm teh keçirmağa, yıxılıf-eliyər, köməy elə, o tərəfə keçirax.

Diyir:

– Vallah, mən kimə hörmət eləsəm, xata olur. Əl çəh mənnən.

Diyir:

– A qardaş, kişi döyülsən, mı sən? Nətəri adamsan? Sən Allah, gəl köməy elə.

Xatakar kişi dəə məjbur oluy. Yazıx nağarsın? Gidif gelinin qolunnan nətəər tutursa, gelin yıxılır, altı aylıx hamiləliyi məhv olur.

– Ay koppoyoğlu, arvadıma nağardın?

Diyir:

– Heş nə. Mən nağarım? Qolunnan tutdum, yıxıldı dəə.
Mən nağarasıyam ki.

Diyir:

– Savax qazıya gəl.

Diyir:

– Baş üsdə.

Bu da üç. Ürəyində diyir:

– Bir gecəm də artdı.

Səhər tezdən gəlir, hamıdan qabax o gəlir. Hələ heş kim gəlmıyıfıdı. Amma qazının qapısı aralı duruy. Diyir:

– Ha, qazı içəridədi.

Başını içəri soxur, qazı da orada pis hərəkət eliyir bir kadınla. Dala çəkiliş məhlənin bir tərəfində duruy. Qazı qapını açır, diyir:

– Kimiydi habranın qapısını açan?

Çıxır ortıyö, diyir:

– Məniydım.

– Dur orda, gözdə. Hindi şikayətçilər gəlicəxdı.

Gəlif biri, eşşəyi getirif bağliyir qazının məhləsinə. O oğlan da yoldaşını getirif gəlifdi. Atası ölən oğlan da gəlifdi. Üçü də şikaatçıdı¹³⁴, gəliflər həməən xatakar kişidən şikayət eliyələr.

Birinci qazı diyir:

– Bu qapını açan kimiydi?

Diyir:

– Mən.

– Gəl, keş otur.

Həməən xatakar gəlif otağın başınnan oturuy.

Diyir:

¹³⁴ Şikaatçıdı – şikayətçidi

– Birinci şikaatçi gəlsin.

Birinci şikaatçi da atası öləndi. Oğlan gəlir.

Diyir:

– Dinən, sözün, nədi?

Diyir:

– Qazı sağ olsun, nə sözüm olasıdı? Öyümüzə od düşmüşdü, yanırdı. Atam da öydə yatırdı, biz evi qaraldırdıx. Habı koppeyoğlu hardan gəldi çıxdı, hardan düşdü bilminəm. Düz atamın belinə düşüfdü, atam ölüfdü.

Diyir:

– Ay oğul, neçə iliydi yatırdı?

Diyir:

– Beş il.

Diyir:

– Beş ilə nə qədər iynə-derman xarşdəmişdin.

Diyir:

– Bu qədər.

Diyir:

– Heç olmasa, sənın, canın, qurtarıfdı. Ya habra qoy filan qədər pulu, ya da ki, səni tutuyəm, havayi yerə¹³⁵ sən unnan şikaat eliyisan. Yazıx kişi hələ sənın, canın, qurtarıfdı.

– Ay aman, ay dad, atam ölüfdu.

Diyir:

– Sən o pulu vermiyisan,sa, səni salıram içəri.

Oğlan üsdünü-başını boşaldıf, pulu qoyuf, “Allah sanı, şükür” diyif qaçır ki, nə yaxşı canım qurtardı, tutulmadım.

Diyir:

– İkinci şikaatçi gəlsin.

Gəlir. Qazı diyir:

¹³⁵ Havayi yerə – boş yerə

– Söylə görax.

Diyir:

– Qazı sağ olsun, bazara eşşəyimin üsdündə yük aparıy-
dim. Eşşəyi də aparırdım satmağa. Yolda eşşey palçığa batıf
qaldı. Habı da yol ötürdü. Yalvardım, gəl köməy elə eşşəyi
palçıxdan çıxardax. Eşşəyin quyruğunnan nətəri tutdusa, quy-
rux çıxdı, əlinə gəldi. Quyruğu da eşşəyin üsdünə tulladı, çıx-
dı getdi. Aparım eşşəyimi satam, alınmadı. Mənim eşşəyi-
min quyruğunu niyə çıxardıfdı?

Qazı yanında kiləri çağırır diyir:

– Habı qonşuluxda bir eşşəy var. Onu gətirən, hora –
çaçağa bağlayın.

Diyir:

– Eşşəyin, a neçə dəfə əl aldı?

Diyir:

– Bi dəfə.

Diyir:

– Sən üş dəfə əl at. Ho eşşəyin quyruğunu çıxarda bili-
san, sa, mən san, a iki dənə eşşəy alıf veriyəm.

Kişi bir əl atır, quyruğu çıxır. İki əl atır, quyruğu çıx-
mır. Üç əl atır, quyruğu çıxır.

Diyir:

– Daa bəsdı. Çıxarda bilmədin, ki.

Diyir:

– Yox.

Diyir:

– O sənın, eşşəyının, quyruğu çürüy olufdu. Əl atannan
çıxıfdı. Hindi eşşəyi neçəyə satcaydın?

– Filan qədər qiymətə.

Diyir:

– Həbı qədər pul qoymasənı, səni tutuyəm. Havayı yerə san, a hörmət eliyə bilmərəm.

– Ay qardaş, hə qədər pulum yoxdu.

Diyir:

– Bilmərəm.

Unun da üsdünü-başını boşəltdirif diyir:

– Götür eşşeyinı, çıx get.

Diyir:

– Qardaş, mən səhv eləmişəm, eşşeyimin quyruğu bayaxdan¹³⁶ yoxuydü.

Diyir:

– Üçüncü şikayətçi gəlsin.

Üçüncü şikayətçi gəlir.

Diyir:

– Dinən görüm.

Diyir:

– Qazı sağ olsun, həbı koppoyoğlu gəlif həbırdə oturufdu. Bunun eli xatadı. Yoldaşımı atası evinə aparırdım, körpüdən keşmax üçün yalvardım. Qardaş, köməy elə, yoldaşım o tərəfə keşsin. Yoldaşıma nətəri el atanı bilminəm, yoldaşım yıxıldı, altı aylıx hamiləliyini məhv elədi.

Bir yerə baxır, bir göyə baxır, diyir:

– Bunun ayrı əlacı yoxdu. Ay oğlan, ver yoldaşın, o xətakar kişi aparsın. Nə vax altı aylıx hamilə olar, gətirif san, a verər.

Qazı bunu diyən kimi oğlan arvadını götürüf qaşmax isdiyir.

Diyir:

– Hara qaçısənı? Həbı qədər pul qoyməlisan, ora.

¹³⁶ Bayaxdan – Burada: əvvəldən anlamında işlədilib.

Oğlanın da üsdündə qazı diyən qədə pul olmuyü. Dəə məjbur yoldaşını otaxda saxlıyif, ho teritoriyadan pul yığif gəlir. Pulu qoyüf, yoldaşını götürüf gidiy.

Qazı xatakar kişiyə diyir:

– A kişi, dur, say o pulları.

Sayır, iskamın¹³⁷ üsdünə qoyür. Qazı xatakar kişinin işinə baxmıyifdi hələ.

Diyir:

– Düzünü dinən, sən qapını açəndə nə gördün?

– İki dənə baş gördüm, başqa heş nə görmədim.

Diyir:

– Pulu böl iki yerə.

İki yerə bölür.

Diyir:

– Dur, pulunı da götür, cıvınə qoy, çıx get.

Xatakar kişi söyünə-söyünə pulu cıvinə qoyüf düzəliy yola. Kişi pul qazandı dəə.

Arvad görüy kü, ə, on beş-iyirmi günnən sora kişi şad-xürrəm gəliy. Gəlir, diyir ki, nə oldu?

Diyir:

– Nə olasıdı? Bəs pul qazandım dəə.

Diyir:

– Nətəri qazandın?

Diyir:

– Belə.

Unnan sora arvadı una xatakar adı qoyur. Hara gessən, xatakarsan, dəə. Ho pulu xaşdiyif, şad-firavan yaşayıllar.

¹³⁷ İskamın – skamyanın

44. QARDAŞ BACININ ƏLİNİ NİYƏ KƏSDİ?*

Bizim danışdıqlarımız hamısı, qurban olum, 12 imam, 124 min peyğəmbərlərin dövründə olan şeylər olufdu. O dövürdə peyğəmbərimiz ölür, bir bacı, bir qardaş qalır evdə. Bacı böyüy olur, qardaş kiçih olur. Bacını o qədər yerdən evlənmağ üçün isdiyillər, amma getmir. Qardaşdarını altda qoy-sun hara gessin. Diyir ki, yox, qardaşdarımı yetişdircam, qardaşımı evləndircam. Evlənənnən sora isdiyən olar köçərəm, isdiyən olmaz, köşmərəm. Nəysə gəlir, aylar ötür, illər keçir, bacı qardaşı evləndirir.

Günnərin bir günü, bir neçə ay keçənnən sora bu dünyəyə bir oğlan uşağı getirir, həmən gəlin. Oğlan uşağını gətirənnən sora dəə yoldaşına deyir ki, iti görüm, qurdu görüm, sənın, bacın,ı görmüyüm. Bacın,ı çıxart gessin. Bacını da isdiyən yoxdu, yaşı keçifdi. Diyir ki, ay arvad, ağlın,ı başın,a top elə¹³⁸, bacım mənı böyüdüfdü, bacımı nə qədər yerdən isdiyən var idi, köşmədi. Mən səni qova bilərəm, bacımı qova bilmərəm. Fikirrəşir, görax nağarım bacını gözdən salım. Bacını gözdən salmaxdan ötəri uşağı çimdıxlıyif budunu-başını uşax gömgöy göyərir. Gidiy başlayır:

– Ey qonşular, çatın, baldızım uşağımı öldürüy, baxın, uşağın budunu başını gömgöy, çimdih-çimdih eliyifdi.

Axşam gələn kimi yoldaşına şeytannıyır¹³⁹ ki, bacın, belə işdər elədi, belədi, habıdı. Uşağım bax gör nə gündədi. Bacısı gəlir, diyir:

– Qardaş, Vallah, mən eləməmişəm. Sənın, övladın,ı mən helə eliyərəmmi? Vallah, mən eləməmişəm.

¹³⁸ Ağlın,ı başın,a top elə – ağlını başına yığ

¹³⁹ Şeytannıyır – xəbər verir

Gənə qardaş diyir ki, get, bacım eləməz helə. Rədd ol, başımnan.

Fikirrəşir görür ki, bunnan da bir şey çıxmadı. Genə qardaşı ayıra bilmədi dəə bacıdan. Hindi qayıdıl uşağa süd veriy. Gidif özü oğrunca¹⁴⁰ uşağın südünə at peyini atır. Süd-də də axı at peyini qılçıxlar kimi oynuyür o yana, bu yana. Bir vaxı qonu-qonşu yığışır:

– Camahat, gəlin, mənim uşağımın yiyintisinə¹⁴¹ görün nə salıfı.

Gəlif görüllər ki, at peyinidi, atıf südə. Genə qız gəlir:

– Ay haray, ay dad, qardaş, gəl südə bax, uşax axşam yiyif acınnan ləliyifdi¹⁴². Verə bilməmişəm, acınnan ölür. Gör bacın, nağarıfı.

Qız diyir:

– Qardaş, Vallah, mənim xəbərim yoxdu. Mən eləməmişəm, heç elə zülüm eliyərəmmi mən sənın, balanıa?

Qardaş genə diyir ki, itil gözümnen. Sən səfsan, bacım heş vaxı mənim balamın ruzusuna helə bir şey eləməz. Nəsə, inandıra bilmir. Bir neçə ay keçənnən sora fikirəşir ki, öz övladımı özüm kescam, qanına qəltan elicam, inandırcağam. Axşama yoox¹⁴³, kişisi işdən gələsi vaxı beşihdəcə (eşidənnərimizdən uzax) kadın öz oğlunu qanına qəltan eliyir, kesir beşihdə. Beşihdə kesir, qan axır şırım-şırım, millət yığılıfıdı eşiyə.

– Ay haray, ay dad.

Oğlan gəlir görür ki, nə? Hamı çırpıy özünü, hamı ağlıyır. Gəlir, diyir:

– Nooldu uşağa?

¹⁴⁰ Oğrunca – gizlincə

¹⁴¹ Yiyintisinə – yeməyinə

¹⁴² Ləliyifdi – yanıqlı-yanıqlı ağlıyır

¹⁴³ Yoox – yovuq, yaxın

Görür ki, beşihdə artıx uşax kesilifdi. Beşihdədi, qan aparıfıdı. Çağırır, diyir:

– Gördun,mu inanmıydın, gör nə iş yetirdi.

Çağırır bacisini. Diyir:

– Gəl. Bəsdi dəə sən yığdın, mənı boğaza.

Bacisinin qolunnan tutuf, aparıf bacisinin qoluna bir dəhrə. Bilehdən qollar qırılıf düşüy. Dar axşam¹⁴⁴ bacı ağıly-ağıly qolunu sinəsinə qısıf qaçır. Yanğısınnan qan axa-axa hara qaçır, özü də bilmiy. İki əlini xoşbəxlixdən götürüfdü. İki əlini götürüf qaçır ağıly-ağıly. Qaçanda görür ki, bir cığır var. Cığırda daşın üsdündə bir qoca kişi oturufdu. Ayağa durur, diyir:

– A qızım, noolufdu? Dayan görax.

Diyir:

– Aman, baba, şərə düşmüşəm. Qardaşım ellərini kesifdi.

Diyir:

– Getmə, burda mənim bir qardaşım var, habırdə komadadı. Ho, hordə bir oğlan da var, onun qollarını tikif sağaldıfıdı. Səninkini də tihcəxdı.

Aparıf qardaşına verir ki, qardaş, bunun əllərini düzəlt, tik. Şərə düşüfdü. Qardaşı öz bacısının əllərini kesifdi. Kişi, qurban olum, hindi mələhdi dəə. O vaxlar axı hamısı peyğəmbər olufdu. Kişi götürür, bunun qollarını inci dənəsi kimi zərif tikir. Oğlana diyir ki, bala, sən ona qulluğ elə sağalsın, işdəməyə qoyma. Həməən oğlan qıza qullux eliyir. Qız baxır ki, bu oğlanın da qollarında tikiş var. Diyir ki, san,ə noolufdu?

Diyir:

– Mən də elə sənın kimi şərə düşmüşəm. Kiminsə nəyi itifdi, oğruyuflar, mənim qollarımı kesiflər. Hunnan sora ho

¹⁴⁴ Dar axşam – axşamüstü

itən şey tapılıfıdı başqa adamnan. Hindi mən də habra gəlmişəm, dəə getmirəm vətənə, babıya oğulluğ eliyif otururam.

Nəsə, qızın da qolu eyni qol oluy, sağalıy. Həmən baba diyir:

– Bura gəlin, mənim balalarım, mənim ölmağıma az qalıfıdı. Mən sizi biri-birin,ıza nigahlıyıram. Özgədən adama qardaş olmaz.

Nigahını kesir, bunnarı evləndiriy. Evləndirənnən sora diyir ki, bax, bala, sizin, qavağın,ızda varranmax var, var-dövlət var. Özün,za ev tiksan,ız da mənim habı evimi bir abidə kimi saxlıyın. Ziyaratgahların evlərini saxlamağ bax, on-nardan qalıfıdı.

Nəsə, baba rəhmətə gidir, Allah hamının ölənlərinə qəni-qəni rəhmət, qalannarımıza uzun ömür, can sağlığı qismət olsun. Aparıf dəfn eliyənnən sora, bir neçə aydan sora qız diyir ki, a kişi, hindi babanın qalix-quluğunu yidix, babanın nəzirini yidix, hindi nağarax? Sən get man,ıa bazardan pesox-zad al, mən şirniyyat bişirim, sən apar sat. Bax bu şirniyyat satılmax da onnardan qalıfıdı. O dövürdən qalıfıdı. Qız bişirir evdə, oğlan bazarda satıy, birə-beş qazanır. Birə-beş o qədər var-dövlət olur ki, başdıyıllar varranmağa. Qız diyir ki, hindi nağarax?

Diyir:

– Babanın komasını abidə kimi saxlıyax, gözəl ziyarət öyüdü, biz özümüzə məhlədə ev tikərix.

Qız atasının evinin çertyojunu veriy usduya. Həmən planda ev tikilir, yığışılar ora.

Qızın qardaşı da hara aparır yoldaşını, uşağı olmur, hara aparır uşağı olmuyü. Bir biliciyə aparıfıdı. Bilici diyifdi ki, ay oğul, sənın, yoldaşın, öz övladını qətl eliyifdi, öldürüfdü. Huna görə sizin, üsdun,uzdan övlad payın,ıza qara cızix çəkifdi Allah-taala, olmucaxdı. Hunnan sora oğlan barmağını dişdiyir ki, bunu yoldaşım eliyifmiş, bacimin havayı yerə əlini kəsmişəm ağıly-ağıly. Allah-taala oları bir günə salır, dilənçi vəziyyə-

tinə düşüllər dəə. Diyillər dəə gidax dilənə-dilənə. Dilənə-dilənə gəlif həməən bacı gidən vilayətə çatıllar. Çatır, dar axşamı o qapını döyür. Qapını döyəndə görür ki, bir oğlan gəldi.

– Salaməleykum.

– Əleküməsalam.

Diyir:

– Oğul, bizi qonax elə, küçədə qalmıyax, dilənçiyix, qurt-quş bizi yiyəcədi. Tanrı qonağıyix, bizi qonax elə.

Diyir:

– Tanrıya da qurban, qonağa da keçin.

Gəlir, məhləyə girəndə o oğlan o qədər öyə həsrət aparır, özünü ordakı öyünü görür dəə, ordakı öyün. Belə baxa-baxa qalır oğlan. Diyir ki, qardaş, nə çox baxısan, sən evə.

Diyir:

– Vallah, qardaş, elə bil bizim evi getirif habırda yaradıflar.

Amma qapıdan gələndə həməən bacı pəncərədən baxıfıdı ki, yengəsiynən qardaşıdı dilənçilər. Gəlif oturular, gəlin evdən çay tökür, oğlan yimax-zad aparıf qabaxlarına qoyur. So-ra o yengəsi diyax da diyir:

– Dəə yoldaşın, da gəlsin, oturax daa. Mən tekəm, hindi habırda özgə yoxdu ki.

Gəlir. Diyir ki, oturax söhbət eliyax. Oturuf söhbət eliyillər, diyir:

– Siz hardan gəlifsınız, hara gidersınız? Noolufdu ki, siz belə dilənçi olufsunuz?

Diyir ki, nə bilim, belə-belə başımıza belə işlər gəldi, belə işlər gəldi. Yengəsi ağılır ki, bes mən öz balamı özüm kesdim öz əllərimnən. Həblə bacı varıydi, isdəmiydim. İsdədim ki, o, evdən çıxsın gessin. Axırda belə çıxdı evdən. Hindi də bizdə övlat yoxdu, Allah-taala da varımız, dövlətimizi aldı, qapıya qul vuruf çıxmışix. Diyəndə qız qollarını açır, diyir:

– Qardaş, sən kesən qollardı. Mən bacın,am sənın, Ha-vayı yerə məni həblə elədin,.

Başına gələn əhvalatı söylüyür. Duruf ağlaşılar, öpüşüllər, qucaxlaşılar. Diyi ki, dəə heş yerə getmiyin, Həmən yoldaşına diyir ki, bi göz, bi otax məhlənin bir tərəfində tikax, bulara da baxax, getməsin yana¹⁴⁵. Yoldaşı da razı olur. Tikillər bir otax, orda ər-arvad yaşyııllar, bunlar da burda yaşyııllar. Hindi dəə burda bunu hər kim olsa ispat eliyər ki, onun pisdığına bax, qardaşın bacıya gösdərdiyi pisdığa bax, bacının qardaşa elədiğı yaxşılığa bax. Allah-taala hamımızın qavağına yaxşılıx gətisin.

45. OĞRULUQ ƏLDƏ DEYİL, QANDADIR

Oğurlux əldə döyül, qandadı. Peyğəmbərrərimizin dövründə varrı peyğəmbər olufdu. Hədsiz varrı olufdu, varının həddi-hüdudu olmuyüfdü, nökörrər, dəvəsi, qoyunu, hər şeyi olufdu, amma kimin evinə gessə, daş-qaş oğurruyur. Qayıdır arvad diyir ki, a kişi, habı sənın, nəyə möhdaşdığın, var? Niyə oğruyursan? Peyğəmbər oturuf ağılıyr ki, özümən asılı döyül.

– Ay Allah, buna nağarax?

Arvad duruy, ağsakqal-qarasakqal, elini, gününü çağırır ki, habına nə tədbir görürsun,uz? Habı qədər varımız, dövlətimiz var, filan yerə qonax getmişix, gənə hordan nəsə oğruyuf gəlirdi.

Hordan bir ağsakqal çıxır diyir ki, a bala, gəlın, bunu altı ay, yeddi ay evin içində saxlıyn,. Buraxmıyn, ki, hardansa bir şey oğrulasın. Tərgicaxdı unda.

Altı ay, yeddi ay əvəzinə arvad bunu bir il öydə saxlıyr. Diyir:

¹⁴⁵ Yana – başqa yerə

– Bir il oturcasan, habırdə. Oğrama, tərgit, qoy yadınnan çıxsın.

Duruy arvad bir ildən sonra təmtəraxnan atası öyünə gidiy. Yiyillər, içillər, qəyidif gələndə evə çatan kimi kişi başdıyır ağlamağa.

Diyir:

– Gənə nə oldu?

Civinnən çıxardıf, diyir:

– Üzüh oğramışam.

– Ay Allah, mən nətəər eliyim? Mən necə eliyim? Mənim başıma gələn nədi?

Tezdən bir də ağsakqal-qarasakqal çağırıylər. Ağsakqal-qarasakqal gəlif diyir ki, hindi nağarax. Ordan bir ağsakqal diyir ki, bunu hansı əliynən oğruyüfdü?

Diyir:

– Sağ eliyənən.

Diyir:

– Sağ qolunı, kesax.

Bi dənə də türmeyə deyax¹⁴⁶. Bir oğlan var. Başqa şeydən şərə düşüfdü. Nəsə, bir şər iş eliyifdi, pis iş eliyifdi. Götürüf hunu da hora salıflar. Oğlana gedif diyirlər ki, oğlan, bizim həblə böyüyümüz var. Hunun qolunu san, salcax, sənın, qolunı da huna salcax.

Diyir:

– Məni habırdan açıf buraxcaxsın, zsa, verirəm qolumu. Dəə buna ömürrux cəza verilibdi. Buraxmıcasın, zsa, vermirəm.

Diyir:

– Sənın, də qolunı, sağaltcaxdı, hunun da qolunu sağaltcaxdı. Qolunı, sağaldannan sora buraxcax səni, çıx get.

¹⁴⁶ Deyax – “Gedək” anlamında işlədilib.

Diyir:

– Oldu.

Bunun qolunu deyışdiriflər, götürüf həməən türmədəkinin qolunu, cavan oğlanın qolunu buna calıyif tikillər, oğurrux qolunu huna tikillər. Bir vaxı sağalıfdı oğlan, bunu təmtaraxnan açif buraxıllar. Oğlan da söyünə-söyünə, fit çala-çala gidiy. Görür körpünün başında böyüh bir zənbil var. Bunu sınamaxdan öteri qoyuflar da. Zənbilə baxıy-baxıy, bir təpih zənbilə, düz aşif düşüy körpüdən yerə. Götürməyü də, oğramiyi də. Çıxıf gidiy. Nəsə, oğurrux eləmir, gidiy işə-gücə calanıy, xoşbəx oluf yaşıyır. Hindi də bu kişi qolu təzələnifdi, söyünür kü, dəə oğrulux eliyəsi döyül. Hindi qonaxlığa gidiy, genə gəliy, görüy, kişi ağlıyır.

Diyir:

– Nooldu?

Diyir:

– Sep oğramışam.

– Ay Allah, buna nə mümkün eliyax? Nicə mümkün eliyax? Buna çarə yoxdu.

Tezdən ağsakqal-qarasakqal yığılıfdı gənə. Qurban olduğum böyüh peyğəmbərimiz qavağa gəlif diyir ki, a kişi, qolunu-zadını havayı kesifsın,ız, oğrulux onun qolunda döyül, qanındadı. Yanı qanını hara elicaxsın,ız da? Yanı qanda olan itən şey döyül. Hunnan sora qolu da kesilmağına peşman olurlar. Millət diyir ki, bu elə nepeydi¹⁴⁷ ki, qapıdan çölə qoymuyun. Oğlan şad olur, qol götürüf gidiy, oğlan qazanıf işdiyir, bu da burda yenə oğru olarax qalır.

¹⁴⁷ Nepeydi – nəpəkdi, tamahkardı

46. TAMAHKAR ƏKİNÇİ

Dövlətli bir paşşah olufdu. Dövlətiynən bərabər, həm də səxavətdi paşşah olufdu. Bu kişi paşşahın yanına girif diyir ki, mənim torpağım yoxdu. Əgər, ay paşşah, sən mənə bir qədər torpax versən, əkinçilihnən, biçinçilihnən mən ayləmi, balalarımı dolandıraram.

Paşşah diyir:

– Sən əzyətə qatdanıf, mənnən torpağ isdiyirsən,sa verim.

Diyir:

– Mən sənnən heş dövlət, var, mal, qızıl, pul isdəmirəm. Bir parça torpağ isdiyirəm.

Paşşah göndərir özünün əsabələrinnən ki, gidin, bu adama məyən qədər torpax verin. Özü isdiyən qədər. Gəlir bir qədər torpağ alır, o torpağa taxıl əkir. Yaxşıca orda taxıl bitir, belə yaxşıca, bolluca. Bu insanda nəfs oyanır. İkinci il bir də gedir paşşahın yanına. Diyir:

– Paşşah sağ olsun, əhdim, becərdim, yaxşı da taxılım oldu.

Diyir:

– Halal xoşun, olsun. Mən sənin, o torpağın, nən heş nə isdəminəm.

Diyir:

– Amma mənim bir sözüm var.

Diyir:

– Buyur, əkinçi!

Əkinçi diyir:

– Bir qədər də torpax ver, mən torpağımı genişləndirim.

Paşşah diyir:

– Gidin, buna bir az da torpax verin.

Gəlir, torpağını genişləndirir, bir az da məhsulu çox olur. Məhsul çox olduxca nəfsi başdiyir itiləşməyə. Dövlət artıxca nəfis qatılaşır, itiləşir. İkinci il torpağını götürür,

yaxşı yetişdirir. Üçüncü il bir də gəlir paşşahın yanına. Oturanda paşşah diyir:

– Mən yenə də sənnən torpağ üçün heç bir məvacib, cavaf isdəmirəm, halal xoşun, olsun.

Diyir:

– Mənim gənə də bir sözüm var.

Diyir:

– Buyur, qulağ asıyəm san, a.

Diyir:

– Ma, a bir az da torpax ver.

Paşşah daxilən qəzəflənir, əkinçiyə heç nə dimit. Çağırır bir atdıcı¹⁴⁸. Atdıçıya diyir ki, get sahiyə, taxıl sahəsinə, sən atı çap. Ona da diyir ki, sən nə qədər o atın dalınca qaça bilisan, sa, qaç. Nəvax sənın, gözün, doyərsə tarladan, sən isdiyən paydan, mən san, a nə qədər gücüm çatır, ho qədər torpax vermağa hazıram. Atdıçı atı bəh çapır. O taxılçıda¹⁴⁹ nəfis güj gəlir, qalip gəlir. Qaçır, qaçır dalıyca, qaçır... Axı atnan insan ayağı eyni gələ bilməz. Bu, ağzı aşağı yıxılır. Yıxılarda əlini belə qabağa uzadır.

Diyir:

– Burdan, burdan.

Atdıçı atdan düşür, görür, kişinin nəfəsi kəsilir, ölür, amma gənə əlini uzadır ki, bu qədər də qabağa.

47. SAĞALMAZ XƏSTƏ

Bi kişinin oğlu oluy. On yeddi, on səkgiz yaşınə çatır. Ancax xəsdədi də. Bunu hansı loğmana, hansı həkimə aparır (keşmiş döördə) malicə eliyə bilmir. Günnərin bi günü diyilər,

¹⁴⁸ Atdıçı – süvari

¹⁴⁹ Taxılçı – əkinçi

Valla, filan yerdə bi loğman var. O, ölünü dirildir. Aparır huun yaana. Hə... Yoxluyür uşaa. Diyi ki, buna malicə yoxmu?

Diyir:

– Yoxdu. Apar, get, saati bitəndə öləsidi.

Heş şey. Dəə fikirrəşif uşaa taraana¹⁵⁰ alıf gəliy. Bir vaxdı yolun qıraanda dalında getirir də, görür ki, bi dənə qurt düşən göyərçin leşi var. Uşax diyi ki, bunu kavaf çeyh, manıa ver, mən yiyim.

Diyir:

– A bala, huna qurt düşüfdü, hunu yimağ olmaz. Gidax, mən ovçulara vurduraram, təzəsini yiyərsən.

Diyi:

– Yox, mən hunu isdiyirəm.

Nəsə, kişiin çarası üzülü. Bunu kavaf çekif buna yidir-diy. Gətirir öyə, uşax günnən-günə qavağa gəliy. Sağalır, olur bayevoy oğlan. Üsdunnən nə qədə vax keçənən sora diyi ki, aparım hindi bunu həkimin yaana. Görüm niyə bes sağaldı? Buna malicə yoxuydü axır. Aparır, gidir. Kişini tanıyır.

Diyi:

– Bes oğlanı tanımadın,mı?

Diyi:

– Xeyir.

Diyi:

– Sənın, yanın,a getirdiğim xəsdə oğlandı, sən didın, ki, də una malicə yoxdu.

Ha... Baxır, baxır.

Diyi:

– A kişi, malicəsiz şey yoxdu. Mən hardan huna tapeydim ki, göyərçini ıldırım vursun, sora düşsün yerdə ölsün,

¹⁵⁰ Taraana – belinə

una çivin göş töhsün¹⁵¹, qurt düşsün, uun kavavını çekif una yidirdim, malicə olsun. Axı bunu mən eliyə bilmənəm. Bu, unu yimiyifsə, malicə oluna bilməz.

Ha... Hunda kişi barmaanı dişdiyi, diyi:

– Həblə-həblə olufdu, sizin, yanınızdan gidəndə həblə bi qurt düşən göyərçin varyıdı. Mən didim, təzəsini vurdu-rum. Uşax da didi, mən hunu yimax isdiyirəm. Nəsə, hunu bişirif yidirdim.

Diyi:

– Hunun malicəsi hodü, hunu mən eliyə bilməzdim. Malicəsiz şey yoxdu, ancax eləsi var, insan eliyə bilmir hunu. Huna görə sənın, uşaanı sağalıfdı.

48. KEÇƏLİN NAĞILI

Biri vardı, biri yoxuydu. Bi ərnən arvat varyıdı. Ho ər ha işdiyi, qazanırdı, öydə din-bərəkət yoxuydu. Diyər:

– Ay arvat, habı mən işdəmaxdan ööləm, bizim din-bərəkətimiz hara olur?

Diyər ki, səən cənnətdə bacın, var. Səən cənnətdəki bacın, pis iş eliyif, una görə də səən bərəkətin qaçıf. Get didi, bi xurcuna peyin yığ, bi gözünə də qızıl ilan var, hunu qoy. Apar, get, bacın,ı vursun, ölsün. Sora bizə din-bərəkət gəlsin.

Diyər:

– Yaxşı.

Gedər, tovladan peyin də yığar, ilanı da qoyar xurcuna, gedər. Az gedər, çox gedər. Fikirrəşər ki, ay Allah, məəm bacım cənnətdə. Hordan bura nolar ki, bizim bərəkətimiz qaçar. Bu ilanı aparıf niyə bacimi vurduuram ki? Xurcunu açar, gö-

¹⁵¹ Una çivin göş töhsün – Ona milçək sürfə töksün.

rər ki, xurcuun bi gözü ooma¹⁵² külçələri, bi gözü də qızıl başmax. İlan olufdu qızıl başmax. Bu, sövünə-sövünə bu xurcunu çiyinə qoyüf gedər. Gələr, bacısın evinə çatar. Bacisi diyər:

– Ox, bacın, ölsün qardaş, xoş gəlmisən, səfa getimisən. Nə xəbər var?

Diyər:

– Heş nə. Bi xəbər də yoxdu. Səə görmağa gəlmişəm.

Diyər:

– Xoş gəlmisən, laf yaxşı eləmisən.

Bu, qardaşına pilov bişirəsi olar. Ocağı yandırar yerdə, qazanı qoyar çardaxda.

Diyər:

– A baci, bu yerdə ocax yanır, çardaxda da xoreyh bişərmi?

Diyər:

– Bacın, ölsün, qardaş, bes burda məəm bi xatam olmağnan sənın, horda bərəkətin, qaçarmı?

Dimə ki, bu, baciyə hayan olufdu. Bu baci cənnətdədi axı. Diyər ki, bacın, ölsün, qardaş, hindi mən san, a Keçalı qatcam. Bi keçal oğlu var. Bu sirrərin hamsını Keçal san, a öyrətcəxdı, görcəsanı.

Diyər:

– Yaxşı, baci, göndər, gedax.

Bu, Keçalı götürüf gələr. Gələr, öyünə çatanda yoldaşı diyər ki, a kişi, ay aman, Keçalı niniyidin? Özümüzə baxa bilirdıxmı, Keçalı da gətimisən?

Diyər:

– Yox, bu Keçalı mən getimişəm, o, maa xırmanda kömey eliyəcəxdı. Arvat, mən xırmana geyirəm, pilov bişir, gətir. Qonax var.

¹⁵² Ooma – acımamış xəmərdən bişirilən şirin çörək

– Ay kişi, mən xəsdə adamam, sənə nətəər pilov bişirim?

Arvadın da sən dimə, lotusu varmış. Bular gidən kimi də bunun lotusu gələr. Gələr diyər ki, bax, arvat, mən xırmana geyirəm, bizə pilov getirərsən.

– Yaxşı-yaxşı, sən get, bişirif getirərəm.

Gedər. Bu gedən kimi pilov bişər. Bu, pilovu götürüf gələndə yolu azışar, gedif çıxar öz kişinin xırmanına.

Kişişi diyər:

– Ay arvat, sağ ol, bişirif gətirmisən.

Diyər:

– Daa nağarım? Qonax var də.

Dözə bilmir arvat. Diyir:

– A Keçal, get, ho xırmaan da adamlarını çaar də.

Keçal da gedər (zoruna döndüğüm), diyər:

– Qaçın, dayim yaveynən gəər, sizi öldürəcxadı, qaçın.

Diyəllər:

– Ay aman, bu, bizi öldürəcxadı.

Sora da gələr, diyər:

– Ay dayi, mən nağarım? Gəlmədilər.

Yiyəllər, içəllər. Səhərisi gün bu gənə gələr, diyər:

– Niyə gəlmədin?

Diyər:

– Mən nağarım? Getdim, kişinin xırmanına çıxdım.

Diyər:

– Habra bax, qızıləhməd almanı soyüf, qavığını yola tökə-tökə getcam.

Bu, qızıləhməd almanı soyüf yola tökə-tökə gidər. Bu Keçal da qavıxları yığif öz xırmanına tökər, dayısının xırmanına. Arvat gənə pilovu bulara getirər. İkinci səfər gələr, diyər ki, bura bax, dəveynən getcam. Dəvəən iziynən gəlcəsanı. Diyər ki, yaxşı. Bu da gedən kimi Keçal dəvəən izini silif, şalvarını

çıxardıf götüyənən basa-basa gedər. Gedər, bu da axı basanda dəvəən ayağı şiklini alıy. Genə buynən gedif öz kişsiin xırmannına çatar. Hora gələr, burda da yiyəllər genə. Arvat öyə gəlif yıxılar yorğan-döşəyə. Kişi gələr, görər ki, arvat palazda yatır.

– Ay arvat, nolufdu, nədi azarın?

– Mən öləəm, mən bərk xəsdələnmışəm.

Diyər:

– Arvat, filan yerdə Qum-qum baba var, ziyarət. Hora gedərsən. Ho nə disə, ho qəbul eliyəxdı səən sözünə.

– Hardadı ho ziyarət?

– Filan ağacın koğuşüdü. Amma yaxına getmə ha, uzaxdan di. Ho da sanə lazım olanı dicəxdı.

Keçal gidif ho ağacın koğuşuna girər. Ho arvat da bi quəcax fəsəliynən gələr bu ağacı ziyarata. Ziyarata gələr, çaarar uzaxdan:

– Qum-qum baba.

Keçal diyər:

– Qummm.

– Keçal ölsün, ay ölsün.

Keçal diyər:

– Qummm.

– Qum-qum baba.

– Qummm.

– Dayısı da ölsün, ay ölsün.

– Nə versəm ölər?

– Qızıl inəyin ətini.

– Nəzirin nədi?

– Bi quəcax fəsəli.

– Yaxşı.

Fəsəlini hora qoyuf arvat gələr öyə. Öyə gəlif arvat yatar. Fəsəlini də dayi-bala yidilər. Gələllər öyə.

Diyər:

– Ay arvat, getdin, mı ziyarətə?

Diyər:

– Getdim.

Diyər:

– Nə didi?

Diyər:

– Qızıl inəyin ətini maa dərman didi.

Diyər:

– Yeri, ho inəyi gəti gə.

İnəyi kəsif, bunu kavaf çəkəllər.

– Arvat, yi.

– Qavağa siz yiyin, sora mən yiyim.

Keçal diyər ki, dayi, yiyax də. Bular bi şiş kavavı qavağa yiyən kimi ölər. Guyə öldü də. Ölən kimi duruf arvat buun üsdə öldü diyif çadra çekər, nəhrə tökər, yaxşı xoreh bişirər. Buun o biri kişi gələr. Yağı da eridif qoyər. Bu çölə çıxan kimi Keçal ayağa duruf dağ olmuş yağı al, ho kişinin ağzına tök. O da ölər. Hindi gəlifdi, aşi töküfdü, durquzuy də kişini.

– A kişi, dur, yiyax. A kişi, dur, yiyax.

Kişi durmuyü, ölüfdü.

– Ay aman, mən nağarım? Ay Allah, mən nətəər eliyim?

Keçal gərnəşif durar.

– Ay Keçal, san, a nə isdəsan, vercam.

– Nə vercasan?

– Bi kisə qızıl.

– Azdı.

– İki kisə qızıl.

- Azdı.
- Üş kisə qızıl.
- Azdı.
- Ədə, beş olsun.
- Azdı.
- Bes nə? (Söyləyici bu sözü deyəndə yazıq görkəm

alır – top.)

- Elə ver ki, az olmasın.
- On dənə verdim. Get, havını da apar.

On kisə qızıl alıf dayısına verif horda, ölünü də taraana yühlüyüf çıxar, gedər, həməən kişiin öyünə. O da məhlə qonşusudu. Çatar, diyər ki, ana, ana, ana, dur, durmasan, özümü seyvannan atıram.

- A bala, deyən, tumanımı giyim, qapını açım.

Ho giyinən arada Keçal meyiti seyvannan salıf qaçar.

Arvat:

- Ay aman, balam öldü. Ay aman, balam öldü.

Camahat yığılar, meyiti getirif öyə qoyarlar. Səhərisi günü qonşular hora yasa gedir.

Diyər:

- Bax, baci, dur, sən də yasa get. Amma mən hoların öylərini görmüşəm, hoların öyləri nəmdi. Altdan deri giy, helə get. Hamı helə tikif gedir.

Diyər:

- Yaxşı.

Derini tihdirif arvadı göndərər. Arvat yasa gedənnən sora qeşeh özü də giyinif, geyər yasa. Gedən kimi, diyəllər:

- Ay aman, qərif qonax gəlifdi, ay aman, hunu başə keçirdin. Başə keç.

Başə keçən kimi diyər ki, ay burdaki adamnar, ay öyün, a dərt getirənnər, ay yığılıf bura gələnnər, bu cavan oğlanı öldürənnər, ay burdaki arvatdar, hamınız bilin, ki, bunun düşmanı da burdadı. (Söyləyici Keçəlin sözlərini ağı formasında deyərək əlavə etdi ki, qonşunun evində olduğu üçün çox deyə bilmir – top.).

Veçə veçə işində,

Veçə keçə içində.

Bunun düşmanının g..ü

Bir elcən¹⁵³ keçə içində (ağı kimi deyir – top.).

Qapıları bağlıyın, pencərələri bağlıyın, bunun düşmanının g..ü bi elcən keçə içindədi. (Bu sözləri də dillə deyir – top.). Qapıları, pencərələri bağlıyıllər. Bir-bir axdarış gedər. Bu arvatda bu keçə tapılar. Bunu qırx il işıx üzü görmüyən atın quyruğuna bağliyıf sürəllər. Bu arvat ölər. Arvat olənnən sora Keçal dayısına yaxşı toy eliyif, arvat alıf gedər. Olar orda sağ-salamat qalsın, biz də burda.

Söyləyici nağılı rəhmətlik anası Meyrənsədən eşidib – top.

49.

(Anam irəhmətdığa diyirdıx ki, nağıl söylə. Diyirdi ki, söylüyüm, bala, siz qulağ asın. Elimizdə yün didə-didə anam bizi söhbətə tutuydu. Xalçə toxumax, xurcün toxumax, yerə salan kilimnər toxumax, namazqılan toxumax, həblə şeydi də. Yünü biz didiydıx, anam taraxda tarıyif xalçə toxuyüdü, palaz toxuyüdü. Bivaxı ho bizə nağıl danışıydi). Diyidi ki, ay bala, gənə iki arvatdan danışcam. Diyər ki, öydə bi kişi oluy. Diyər ki, bu öydə nə iş var, hamsını sən aparmalısan. Kişinin də yaxşı arvadı var. Nökərin həməən arvada tamahı düşüy də, maraxlanıy arvatnan. Görüy kü, yox, bu iş o işdən döyül. Nö-

¹⁵³ Elcən – əlcən, əl içi qədər

kər çox oturuy, çox baxıy. Bu gün belədi, a nöker, belə, elə. Həmən kişi də, nöker saxlasa da, özü də keçəldi. Biraz yuris¹⁵⁴ adamdı. Bu nökerə diyi ki, bura bi lotu dadanıfıdı. Hindi biz nətəri eliyax ki, hunu tutax?

Diyi:

– Ey, unu tutmağa nə var ki? Unu tutaram, çox qeşey tutaram.

Kişiyə diyi ki, sən get hara isdiyisan, unu mən tutcam. Nətəri tutaram, unu mən özüm bilərəm. Bivaxdı görüy kü, yox, işin orası döyül. Lotu gənə gəliy arvadın yaana. Arvat duruy, bi yaxşı aş bişiriy, dəmə qoyür. Keçal da yatıy horda.

Arvat diyi:

– A Keçal, dur get mal-qarıyə bax. Öyə qonax gəliy, mən də xorey qəəriyəm axır.

Xörey də, axı hal-hazırda dəmdədi, yağı da dəm eliyif hora qoyüfdü. Keçal özünü yuxuluğa vuruy, amma üreyində də fikirrəşiy ki, ay Allah, nə hiylə işlədim ki, bu lotunu mən öldürüm.

Bi vaxdı arvat duruf gidiy eşiye, rahatdanıf gəliy. Hindi isdiyi ki, Keçalı öydən çıxartsınnar. Lotu qocə-qocə¹⁵⁵, ağa-ağa gəlif yatıfıdı öydə, uzanıfıdı. Bu yuxluyü də. Horda qəyniyif, dağ olan yağ olar, aşə töküləsi. Bu qoçcağım yağı getirif kişinin qulağına tökər. Kişi hordacə ölər. Kişi ölər, arvat gələr. Bu Keçal da mal sekit eləmağa¹⁵⁶ düşüfdü, gecədi. Mal sekit eliyər, gələr. (Həmən arvada da bikə¹⁵⁷ diyi).

Diyər:

– Bikə, nə qaralıfsan, nolufdu?

¹⁵⁴ Yuris – çoxbilmiş. Rus dilindəki yurist sözünün şivə variantıdır.

¹⁵⁵ Qocə-qocə – yekə-yekə

¹⁵⁶ Mal sekit eləmağa – mala ot, yem verməyə

¹⁵⁷ Bikə – Göynük kəndlərində dayı, əmi arvadına bikə deyirlər.

Axı bu lotu ölüfdü də. Bu arvat diyər ki, Keçal, biz unu hara eliyə bilərək? Kişi də gəlif görəcədi, mənə boşucəcədi. Bu diyər ki, ə, hələ şeyin dərini çəmə, mən hunu bu deyqə bi tərəfə elicəm.

Keçal duruf gözəlcə bi kilim götürüy, bunu kilimin arasına salıy, yola qoyuf gəliy. Səhər diyilər ki, filan adam ölüfdü. Bu adam ölüfdü diyəndə Keçal arvada gəlif diyi ki, o tanışdı, hörmətdi adamdı, sən də bunun yasına getməlisən,. Bu da durar, yasa gidiy. Sora Keçal həməən arvada hiylə gəliy. Diyi ki, Valla, sən hora getcasən, hoların öy suludu. Sən horda otucasən, oturan kimi sənın, hələ g..ün,-başın, su oləcədi. Donunun, altınna qara keçə yama. Qara keçəni yamasan, öydeyi su san,ə deyəsi döyül. Bu da Keçalın sözünə inanıf duruf, altdan qara keçəni yamıyif, gidər yasa. Yasda bular dil diyiif ağlıyəllər ki, ox, bala, səni kim öldürdü? Səni niyə belə elədilər? Bular ağlıyəndə Keçal gidif bi alma ağacıın başınə çıxıf:

– Ay xala, ay xala, sənın, oğlun,ü öldürəən g...ndə qara keçə var.

Ha bi diyər, ha iki diyər. Dinşiyəllər, görəllər ki, həyqətən Keçal ağacın başındə oxuyü. Keçal hiyləgər şeydi də. Bivaxdı bu qəyidif diyər ki, görax ho uşax nə diyi, nə söyliüyü?

– Valla, sənın, oğlun,ü öldürəən g..ünə qara keçə yamanıfdı.

Duruf bir-bir arvatdarın hamsının donunu açıf baxallar. Baxar, görər ki, həqiqətən, həməən arvadın tumanında, də donun altında qara keçənin yamalığı var. Hunu tutuf doyuncə döyüf, atın dalına da bağliyif bunu öldürəllər. Keçal da duruf xoşcə gələr öyünə. Bu da nağıl. Nağıl burda bitdi.

50. KEÇƏLLƏ KOSANIN NAĞILI*

Bi tacir olufdu. Yaxşı mallı, döylətdi. Bu hər il nökrə tutufdu. Nökrərinə diyiifdi ki, sən bi dənə soğannan çöre

yicasan₁. Özü də çöreyin bölüyünə deymicasan₁, bütöyünü bölmücasan₁, nə qədə isdiyisan₁, yi. Nökər biraz durufdu, durufdu, ölüfdü acinnən. Gənə birini getirifdi, o da həmçinin ölüfdü. Bi dənə Keçal gəlifdi. Keçala diyifdi ki, sən soğannan epbey yicasan₁.

Diyifdi:

– Baş üsdə.

Diyifdi:

– Çöreyin bütövünü bölmə, kesiyinə də deymə.

Diyifdi:

– Baş üsdə.

– Özun₁ da qıqqov cıxıncə sən₁ı, vaxın₁ var.

(Qıqqov diyən quş var də yazda).

Keçal diyifdi:

– Baş üsdə.

Keçal ağa öydən çıxan kimi soğanı soyuf, ortada qavıx olufdu, qavığı çıxardıf epbeynən yiyifdi. Ağa gəlif görüfdü yiyif oturuy. Epbeyi də bölmüyüfdü, ortasını oyüf qıraxları bütöv durufdu. Ortasını yiyifdi, bölüyünə də deymiyifdi. Ağa gəlif diyifdi ki, ha... bax, bu fəntdi.

Diyifdi:

– Yeri, malları sula.

Gidif tovlaan qapısınan suyü buraxıfdı, mallar suyün içində üzüfdü.

Diyifdi:

– Sən nağarısan₁?

Diyifdi:

– Sən man₁a diyisan₁ malları sula, mən də suluyürəm.

Ha... uşax ağlıyifdi, yerə düşürmax isdiyifdi.

Diyifdi:

– Apar habı parçələnmiş, gör naarısan₁.

Aparıf uşaa tovlaan dalında parçəliyif gəlifdi. Arvadı diyifdi:

– A kişi, sən naarısanı?

Diyifdi:

– Dəə söz danışıxdan keçər, sən diyifsanı, mən nə di-səm, sən hunu elicasanı... (Kaset qutardı – top.).

Sora diyifdi:

– Oyy, mən dəə bunun öhdəsinnən gələ bilminəm.

Görüfdü bu düz almıyı. Diyifdi:

– Mən qıxkovlar çıxana danışmışəm.

Bi dənə çıxardıf adamı ağacın başınə ki: “Qıkqo, qıkqo, qıkqo” elə. Bu da çıxıf ağacə “qıkqo” eliyən kimi, Keçal una bi daş ki:

– Həyin qıkqo vaxımı? Qıkqo vaxı döyül.

Vuruf hordan salıfı. Dəə əlaci kesilifdi, diyifdi:

– Naarax, bunu başdən eliyax?

Kosası da olufdu. Kosıyə diyifdi ki, sən hiyləgər olarsan. Bunu aparax ova. Gidifdilər ova. Dənizin qıraanda bular yatası olufdular. Kosıyə diyifdi ki, Keçalın yerini dənizin qıraanda sal. Sən hunnan buyəndə, mən də hunnan oyəndə yatax. Mən dicam:

– Kosa, oynə yat.

Sən də dinə:

– Keçal, oynə yat.

“Yat”, – diyə-diyə bunu biz dənizə salax. Keçal yatıf biraz. Holar yuxu gidər-getməz duruf Koseynən taciri bi yerə bağılyif, özü keçif tacirin yerində yatıfı.

Ha... gecə biraz yatıf oyənif tacir “ı-ı-ı, Kosa, oynə yat” (söyləyici tacirin sözlərini acıqlı tələffüz edir – top.). O da diyifdi:

– Keçal, oynə yat.

Helə, helə, helə, helə bi-iki dəfə diyən kimi Kosa aşıf düşüfdü suyə, tacir də huna bağlı. İkisi də aşıf düşüfdülər dəryiyə. Düşüf horda boğuluf ölüylər. Keçal gəlif yiyələnif varı, döyləti, tacirin hər şeyini alıf öyündə oturuy.

*Söyləyicinin dediyinə görə,
nağılı uşaqkən nənəsindən eşidib – top.*

51-52. YALANÇI BİLİCİ

İki dənə qocə olarmış. Çox fağır yaşıyällərmiş. Dəə öydə buların yimağa çöreyləri də yoxmuş. Bu qarı bedəməl¹⁵⁸ olur. Diyi ki, sən də xax¹⁵⁹ kimi gör hardan qazanısanı. Biri duva yazıy, biri mollalix eliyi. Elinə bi dənə kitabı verər ki, dur, sən də çıx, dinə molleyəm. Yazıx qocə gələr oturar bi hamamın bööründə (bizim hamam kimi yolun qıraandeymiş ho da). O gələr maa dua yaz, üş qəpiy, bu gələr beş qəpiy. Kitav aşdiriy də guyə. Nəsə, verər. Axşamə çörey pulu olar də. Bi vədə¹⁶⁰ padşahın qızı öz yoldaşdəriynən hamama gələrmış. Hamamın divarına üzüyünü, tənəsini çıxardıf qoyər daşdərin arasına ki, buna toxunan olmasın. Xan qızıdı də, heş kes una toxuna bilməz. Nəsə, hamamnanar, gidər, üzüh də qalar burda. Bi vədə görər ki, üzüyü yoxdu barmağında. Qız diyər ki, ay, üzüyüm, tənəm yoxdu. Yadına düşməz ki, hora qoymuşəm də. Bu qocə də (bəxdi getirifdi də) üzüyü hora qoyəndə görüfdü, almağa cəsarəti olmuyüfdü (bey, xan qızıdı bu). Ha... Gələr, kitaf aşdirər (bu da bi bəxtdi də, bəxdən söhbət eliyirəm). Diyər ki, sənini, üzüyün, tənən, hardasa daşdərin arasındadı. İki daşın arasındadı, barının¹⁶¹ içində. O sahat qızın yadına düşər

¹⁵⁸ Bedəməl – çoxbilmiş

¹⁵⁹ Xax – xalq. Burada: başqaları anlamında işlədilib.

¹⁶⁰ Bi vədə – bir dəfə

¹⁶¹ Barının – hasarın

ki, mən hamamda çiməndə üzüyü hora qoymuşəm. Nəsə, buna xeylax pul verər, gidər, götürər. Uzun söhbətdən sora günnərin birində, dəə bu öz yerini deyışər ki, hindi də gidim ayrı yerdə kitav açım. Dəə bu, molladı, ədəti-başdi molla olufdu. Gələr, görər ki, bi dəvə qoz ağacının altında yatıy, üsdündə də iki çuval qızıl. Diməli, araf¹⁶² iki dəvə yükü qızılınan gələrmış. Dəvənin biri azar, o birisi də qavaandadı də. O dəvəni gör-dun,mu, bu dəvəni gördun,mu? Mollıyə kitav aşdırər.

Diyər:

– Valla, dəvə bi qoz ağacının altda yatıy, üsdündə iki çuval qızıl da var.

Araf buna bi xeylax qızıl veriy. Xülasə, nəhayət, bu olar ən baş bilici. Günnərin bi vədəsi bunu çağırallar dünya bilicilərinin yarışınə. Yığallar bütün ölkələrin bilicilərini bi dənizin kənarına. Hamı yığılar. Hərə öz sözünü diyər. Biri diyər:

– Mən bu sahat dənizdən qızıl balıx çıxardaram.

O birisi diyər:

– Nərə balığı çıxardaram, suiti çıxardaram.

Nöübə buna çatanda diyər ki, mən dənizdən yanı cücəli qırqool dəsdəsi çıxardaram. Bir sahat keçər, iki sahat keçər. Kamisyə buna diyər ki, yox, səninki alınmadı. İki-üş sahatdan sora qırqool on iki dənə cüceynən dənizdən çıxar. Dəə bu olar dünyada ən birinci bilici. Buna dünyanın qızılını verəllər. Fir-quna yühlüyəllər, bunu yola salallar. Molla təmtərxnan gələr, meşənin bi yerində firqunun tekəri çıxar. Arabaçi deyənər.

Diyər:

– Sən düzəlt, mən gəliyəm.

Bu, kolluğa dooru, isdiyər ki, peşova gessin, görər ki, horda bi pezi¹⁶³ bööründə duruy, nəhəng bir insan. “Part” bu-nun ağzının üsdə bi-iki qapaz.

¹⁶² Araf – ərəb

¹⁶³ Pezi – pəzəvəng

– Ədə, köpeyoolu, dənizdə qırqool olan şeydi? Mən sənini, naxışın,am. Bu qədər vax sən diləniydin. Sənə bu boyda imarətdər tihdirdim, mən sənini, dalıncə gezmişəm bu qədə vax. Bu qədə sənə var-dövlət qazandırdım. Sən dənizdən olan bi heyvanın adını çekəsi qırqool axdarıf tapdın? Mən düşmüşəm meşiyə. Meşələrdən qırqoolu tutuf aparıf dənizə salıf, dənizdən çıxartmışəm.

Biddən gözdən itər, görər ki, firqun da yoxdu, qızıl da yoxdu. Gəlif görər ki, öyü də yoxdu, bi dənə qocə qarıdı, köhnə daxmasında oturuy.

52.

Bi kişi olur günnərin bi günü. Bu, çox kasıv olur. Bu, yolnan gidir. Gidəndə buna bi qoca kişi ras gəlir. Diyi:

– A kişi, hara gidisanı?

Diyi:

– Valla, kasıvam, dolana bilminəm, mənim naxışım yoxdu.

Ha... Diyi:

– A kişi, sənini, naxışın, mənəm, adım da Mirzə Turağaydı.

Diyi:

– Ə, ola bilməz.

Diyi:

– Vallah, mənəm. Di, nə disanı, eliyim.

Diyi:

– Niyə bes mən kasıv olmuşəm?

Diyi:

– Get, büyünnən sora sənini, işdərin, yaxşı getcəxdı, oyanmışam. Dəə söz verdim, bu vaxda kimi yatmışdım, də oyağam. Nə disanı, yerinə yetəsidi.

Nəsə, bu, həyrənif gəliy öyə. Diyi:

– Hə, mən bunu sınıyərəm.

Bi vaxdı qonşudə birinin nəyisə itir. Durur gəlir kişiin yaana.

Diyilər:

– Kişiyə vergi verilifdi, şeyıxdı.

Ha... Diyi:

– Vallah, məəm filan şeyim itifdi.

Bu da guyə kitava baxır. Ancax buun fikrinə düşür e...
Həmən naxışı fikrinə salır.

Diyi:

– Ə, sən filan yerə qoymusanı, axı.

Diyi:

– Ha, Valla, düz diyisanı.

Gidiy, baxıy görüy hordadı. Belə-belə ses düşür. Günnərin bi günü paccahın qızının üzüyü itir. Paccah qızı elə bilir ki, kimsə sataşifdi buna. Ha... Biddən padşaha xəbər çatır ki, filan yerdə həvlə bi Mirzə Turağay diyən kişi var, kitava baxıy. Ha... Bu kişi bilməlidı. Nəsə, qızı getiriylər yaana.

Diyi:

– Necə olufdu?

Diyi:

– Belə, belə.

Diyi ki, Vallah, kitava baxıram, iki tük, bi çatdax¹⁶⁴ görünür.

Diyən kimi diyi:

– Ha, yadıma düşdü. Mən hamamda çiməndə barının yarım yeri vardı, başımnən çıxan tükə sarıyif üzüyü hora qoydüm kü, gidəndə alaram. Yadımnan çıxıfdı, qalíf horda.

Hindi padşahın hamamına ayrı kim girə bilir ki? Baxıf görüylər, həyqətən, hordadı. Nəsə, tapır. Buna əməlli ayin-oyün verillər. Günnərin bi günü də paccahın xəzinəsini oğruyullar. Ha... Diyi:

¹⁶⁴ Çatdax – ara, deşik, yarıq

– Ə, gıdın, Mirzə Turağayı getirin, ho bilər.

Bunun da savadı yoxdu axır. Padşah diyi:

– San, a üç gün vaxd veriyəm.

Diyi:

– Vallah, üç gündə tapa bilmənəm.

Diyi:

– Bes nə qədə gündə?

Hağlına gəlif diyi:

– Qırx gün.

Diyi:

– Yaxşı, get, amba tapılmasa, boynun, u vurcam.

Nəsə, gəliy arvadına diyi:

– Get, bazardan qırx dənə alma al. İrəfə cəryeynən düz.

Diyi:

– Niyə?

Diyi:

– Qırxıncı almanı yiyəən səhəri məəm boynümü vurcaxlar.

Diyi:

– Niyə?

Diyi:

– Əşi, mən nə bilirəm. Sözdü dimişəm. Hindi gündə al-maan birini yiyax ki, məəm ölümümə nə qədə vax qalıfdı hu-nu bilim.

Nəsə, birinci günü arvada diyi ki, qırxların birini geti, yiyax. Heş nə dimə, bu xəznəni oğruyan qırx quldurdu. Birin-cini başçiləri göndəriy ki, get qulax as, gör, ho koopolu bili-cidi, bilər bizi biddən. Nəsə. Almanı yiyif qutarana buların biri gəlif qapıdan qulağ asıy.

Diyi:

– Ha, arvat, qırxlardan biri gəldi.

Almanı diyi bu. Ha... Kişi təcili qaçır gidir başçısına di-yir ki, Valla, mən gidəni bildi.

Diyi:

– Nətəri?

Diyi:

– Qırxların biri gəldi.

Bu minvalnan otuz dokquzu gidif gəlir. Axıra qalır ho qırxbaşı də. Kişi savax ölməlidir axır. Qırxbaşı inanmıyır özü gəlir. Arvat getirif almanı otruyə qoyur. Başdiyir o yənini sığallamağa, bu yənini sığallamağa.

Diyi:

– A kişi, nə sığallıyır,?

Diyi:

– Arvat, qırxbaşı də gəldi, bizim axırıımızdı.

Qapın dalında busan qırxbaşı elə bilir ki, bunun gəlmağın bilirdi. Kirişə tarap qapını açıf, içəri girir.

– Salaməleyk.

Diyi:

– Əleyküməsalam.

Diyi:

– A kişi, bilirsən, nə var?

Diyi:

– Yox.

Diyi:

– Biz paccaxın xəzinəsini soymuşux. Hammız, gündə habra birimiz gəlmişix, səni yoxlamaxdan ötəri. Hammızı bilirsən, hindi mən gəldim, mənə də bildin. Bu mən ölüm, də bi işdi olufdu, sən paccaxı allat ki, cinnərmi, şeytannarmı oğruyuf, filan yerdə bassırıfdu. Yerini biz diyax, paşşax apar-sın, bizim də canımız qutarsın, sənın, da. Bizi qırğına vermə.

Diyi:

– Baş üsdə.

Bu da əməlli buna var-dövlət verir. Ha... Çıxıf gidir. Səhərdən paşşaha diyi ki, bələ, bələ. Şeylər aparıf filan yerə

bassırıfıdı. Çıxardıf görüylər ki, həyqətən, xəzinələri gerçehdi. Günnərin bi günü bi un, un beş paşşah yığılıy, hərə bi bilici çıxardası oluy. Bu paşşah da Mirzə Turağayı aparıy. Diyi ki, hərən,ıza bi tor verif dənizə tulluyürux. Kimin toruna nə düşcaxdı, atıncən bu başdən disin.

Biri diyi:

– Qızıl balıx düşcaxdı.

Biri diyi:

– Filan balıx düşcaxdı.

Bu koopolu dənizdə olmuyən şey diyi. Diyi ki, məəm toruma yeddi cücəli qırqool düşcaxdı. Heş şey. Bi vaxı toru tulluyü suyə. Axı Naxış söz verifdi buna. Naxış gidər eyyy, Qızılağaş qoruğuna, nə bilim, Əhmətbeyle qoruğuna, hara. Ülküdür, birinin sekgiz cücəsi, birinin un iki cücəsi, tapa bil-miyi. Axırda bi yeddi cücəli qırqool tapıy, aparıf suyün içində buun toruna salıy. Çıxardılar, görüylər həyqətən gerçehdi. Aləm diyi ki, gör nə boydə bilicidi bu. Suda olmuyən bi şeyi sudan çıxardıfıdı. Əməlli var-dövlət alıf, duruf gələndə sifdə qavaana darışdığı¹⁶⁵ Naxış gənə qavaana darışır. Həməən qocə kişi görür kü, bunun əynində partal qalmıyıf, cırax-piltə¹⁶⁶ olufdu, qızıl qanı axır.

Diyi:

– A kişi, san, a nolufdu?

Diyi:

– Ə, səni kimi başıboş kopooluna naxış olanda həblə olmalıdı.

Diyi:

– Ə, nətəri?

Diyi:

– Dinə, suatı düşcaxdı, su pərisi düşcaxdı. Suda olan şey dinə, tapım, salım. Ədə, kopoolu, suda qırqool olar? Özü

¹⁶⁵ Qavaana darışdığı – qabağına çıxan

¹⁶⁶ Cırax-piltə – cırıq-cırıq

də yeddi cücəli qırqool. Dəə mən getdim. Huna görə səndə durmunam ki, sənın, başın, boşdü, hağlın, a gələni sayıxlıyısan,.
Helə oluf dəə Naxış bunnan el çekif, çıxıf gidiy.

53. TÜLKÜ VƏ KƏKLİK

Bi gün də bi dənə tülkü oluy. Haa... Yol gidəndə aciy bu. Görüy kü, bi dənə kəhliy ağacın başındə durufdu. Oxuyur ha özü üçün. Nəsə, tülkü diyi, başdiyi yaltaxlanmağa:

– Nə qəşəy sənın, ayaxların, var, nə qəşəy çekilın, var, nə qəşəy saçın, quyuğun, var. Sən toşnə anama oxşuyırsan,.

Görüy kü, bu belə didıxcən keklih forsdanıy. Xoşünə gəliy də. Tülkü gənə diyir:

– Amma mənim anam diyi, bi göz süzdürüydü. Sən də süzdürə bilisan,mı?

Kehlih qəyidiy ki, göz süzdürmax nə bööh şeydi ki. Əşi bi dənə göz süzdürəndə tülkü unu tutuy. Tutan kimi də başdiyi qaşmağa. Yolnan qaçanda kəhliy diyir:

– Bilisan, nə var? Tülkü qardaş, unsuz da sən məni yicasan, tutufsan,. Heş ömrün,da “Allah, saa şükür” eliyifsan,mı?

Bu bunu diyəndə diyi, yaxşı fikirdi də. Diyir:

– Olar.

Ağzını açənnən kehliy tülkünün ağzınnan çıxıf ora, ağacın başınə qonuy. Tülkü başuxarı baxıy, diyi ki, qarnı ac ola-ola “Allah saa şükür eliyirəm” diyənin Allah cəzasını versin. Kehlih də diyi ki, yuxusu gəlmiyə-gəlmiyə göz yumannarın da, forsdanmaxdan ötrü göz süzdürənnərin də Allah cəzasını versin.

LƏTİFƏLƏR

1. ÜFƏNİ¹⁶⁷ YE, SƏNİ OPBA¹⁶⁸ APARACAĞAM

Allah-taala göndərifdi Əzreyili Molla Nəsrədinin yanına ki, get hunun canını al, gəl. O da gidifdi. Molla Nəsrəddin bilifdi ki, Əzreyildi gəliy, uşaxlığa salıfdı özünü. Əzreyil baş-diyifdi bunnan uşax kimi danışmağa:

– Narısan, sən?

Diyifdi:

– Naarım, üfə yiyirəm.

Diyifdi:

– Tez ol, üfəni yi, səni opba aparcam.

Heş nə. Üfəni yiyən kimi opba aparıfdı.

2. MOLLA VƏ QAZI

Molla bi kişidən borc alıy. Borc yiyəsi gidif nə qədər isdiyisə, kişi vermiyi.

Gidiy bunu qazıyə şikaat eliyi, gəliy. Gəliy ki, molla, səni qazı çaarıy. Molla diyi ki, mən nə giyif gidim? Eynimin şarvalı yoxdu. Kişi molliyə şarval veriy. Diyi:

– Giy, gidax.

Diyi:

– Axı çuxam da yoxdu.

Çuxanı da veriy buna. Çuxanı da giyir. Kişinin eşşeyi var, molların yoxdu.

Molla diyi:

– Axı mən piyada gidə bilmənəm.

Kişi diyi:

¹⁶⁷ Üfə – yemək

¹⁶⁸ Opba – uzaqlara

– Allah xətrinə, di sən eşşeyi min yeri, bi gidax qazının yaana.

Eşşeyə də mindirif, aparıf qazının yaana. Qazı diyi ki, söyluyun, görax nətəri olufdu? Kişi diyi ki, bax, bu molla mənnən borc alıfdı otuz manıt. Hindi ala bilminəm. Molla diyi ki, sən ho kişiye inanma. Kişi dəlidi.

Diyi:

– Neşin?

Diyi:

– Həyin biraz söylətsən, dicəxdı ki, şarval da mənimdi.

Diyi ki, ay, şarval da mənimdi də.

Diyi:

– Kes sesin, lap də ağ elədin.

Diyi:

– Danışdır, danışdır, dicəxdı ki, çuxa da mənimdi.

Diyi:

– Ədə, çuxa da mənimdi də.

Diyi ki, bax, bax, Vallah, habı deyqa dicəxdı ki, eşşey də mənimdi. Diyi ki, eşşey də mənimdi, bu ant, bu Quran, eşşey də mənimdi. Qazı bu kişiin dəli olduğunu müəyən eliyif qovuy. Molluyə də diyi:

– Get, sən borşdü-zat döyülsən.

Başə sala bilmiyi ki, hər şey mənimdi, mənnən yoxdu diyif alıfdı. Qazı da inanmiyi. Bu borşdü ola-ola bu şeyləri neyə verdi ki?

3. MOLLANIN KƏLƏYİ

Bi gün Mollaan öyündə yimağ olmuyü, yavannıxları olmuyü. Arvatnan kişi məsəlatdaşıylər ki, nətəri eliyax, habı axşəmimizi bi loxma yiyax. Arvat diyi:

– Mən qaçım, sən də məni qova-qova gəl ki, məni guyə döyməğa gəlifsən, də.

Arvat qaçiy, kişi də buun dalıncə. Arvat:

– Ay aman, qoymuyun, ay aman, öldürdü.

Kişi də:

– Öldürcam, qol-qavırğanı qırcam sənın, köpeyoğlunun qızı.

Helə qışqıra-qışqıra gidif qonşünün qapısına çatdırıylər özdərini. Kişi dalda, arvat da qavaxda. Arvat özünü qapıdan içəri salıf qışqırıy:

– Ay qonşü, qoymə, ay öldürdü, qoymə. Kişi mənı öldürdü.

Qonşü çekif aparıy bunu öyə. Aparıy surfaan qıraana. Bu da xaşıl bişirifmiş. Diyi:

– Həvlə gəlinı, bi loxma alax, təmkinnən danışın, görax. Nolufdu, ay molla, arvadı niyə öldürüsanı?

Qasığı elinə alıy molla. (Axı xaşilin başındə yağ oluy də). Birinci öz qavaana cığır açıy ki:

– Mən habı köpey qızına diyirəm, habı yolnan get, o da habı yolnan gidiy” – , diyif bi cığır da arvadın qavaana açıy. İkisi də doyüncə yiyif-içif gəliylər.

4. BİR DƏNƏ DƏ VURSAN ...

Bi günü Molla Nəsrəddin uzax bi yerə gidiy. Görüy ki, civindeyi pul azalıfdı. Diyi, ay Allah, mən nağarım, məəm civimdeki pul azalır, mən gidif öz vətənimə çata biləsi döyüləm. Fikirrəşiy ki, civimin pulunu verim, bir az lampa şüşəsi alım, aparım bazarda satım, alver eliyim də. Molla dayi gedir, bir götürə bilən qədə lampa şüşəsi doldurur meşığa. Bazara aparır də satmağa. Görüy ki, uzaxdan ən yaxın dosdu gəliy. Qərif yerdə dosdu var, ho gəlir. Diyi, qoy dosdumu da görüm, hazır bu da Allahın qismətidi, sora bazara aparım. Şələnı yerə qoyüf yaanda durur. Dosdu uzaxdan gəlir, bi tepiyh şəliyə. Diyi:

– Ə yoldaş, nə aparısan, satmağa?

Diyi:

– Bi dənə də vursan, heş nə.

5. TARAĞIMDA¹⁶⁹ GƏTİRMİŞƏM

Şəkili Molla dayi bi günü maşinə minir. Yaman ağır vəşi olur. Diyi ki, məəm də civimdə pul azdı. Qoy maşinə minim, qurzavoydə oturufdu də. Dalında da şələsini götürüy. Bi vaxı şofer çıxır ki, verin, pulları. Bu da götürüf özünün pulunu veriy.

Diyi:

– Bes şələnin pulu?

Diyi:

– Ə, sən nə danışısan, tarağımda getirmişəm şələni.

Diyi:

– A köpeyoğlu, ağırırığı hara düşür, maşinə düşmürmü?

Pulu ver.

Molla dayi vermir də.

Diyi:

– Tarağımda getirmişəm pulun dərdinnən.

6. YEDDİ İLLİK SİRKƏ

Biriin, diyi, xəsdəsi olar. Diyilər, bunu sirkeynən ovun. O da ora gidir, bura gidir, tapbır. Gəlir, döyür Mollaan qapısını:

– Ay Molla dayi.

Diyi:

– Bəli.

Diyi:

– Mən bi qırır¹⁷⁰ sirkə isdiyirəm, xəsdəm var, hunu ovmağa.

Diyi:

¹⁶⁹ Tarağımda – belimdə

¹⁷⁰ Bi qırır – bir az

– Yoxdu.

Diyi:

– Axı didilər, səndə var. Yeddi illıx sirkə var.

Molla diyi:

– Ay oğul, yeddi illıx sirkəni səni kimilərə paylaseydim, havı vaxa qalardı?

7. YORĞAN GETDİ, DAVA DA BITDİ

Yolda möhgəm dava oluy, haray-həşir, oyən, buyən. Axırda molla diyi ki, əşi, mən çıxım görax, habı nə xəbərdi? Sən dimə, oğrularıymış, səsnən-haraynən. Çıxır bu. Qapıdan çıxan kimi yorğanı süyürüf çiyinnən alıylər. Səs kəsilir, öyə gəlir, çılpax. Arvat diyi:

– A kişi, ho nə səs-küydü helə? Havı nə xəbəriydi, yorğannan getdin₁, yorğansız gəldin₁?

Diyi:

– Arvat, heş soruşmə, dava yorğan davasıymış, yorğan getdi, dava da bitdi.

8. ONDA DA SƏN OLMAYACAQSAN

Molla bi gün diyi ki, ay arvat, havı qonşulər süt, yağ verseydilər, yayma bişirərdix.

Arvat diyi:

– A kişi, qonşu də adama ho qədə şey verər?

Diyi:

– Unda heç olmasa, iki şey verseydilər.

Diyi:

– Axı hunda da sən olmucasan₁.

Diyi:

– Niyə? Hara olcam ki?

Diyi:

– Getcasan, o birinin dalıncə.

9. DOĞRAMA¹⁷¹ DÜZƏLDİB YEYƏRDİK

Mollanın heş neyi olmuyü, heş nə tapbıyı də bişirmağa. Arvat-kişi öz-özdərinə qaralanıylər¹⁷² ki, zəhərə dönmüş bi loxma əyrən olseydi, qonşüdən də bi epbey alıf doğrama düzəldif yiyərdix.

10. MƏNİM ÇUXAMIYDI

Molleynən arvat boğuşür, diyi. Arvat buna bi tepiy vuruf pilekannan aşırıy, ikinci mərtəbədən aşağıy. Qonşü də bunu eşidir, bilmir ki, bunu nətəri örgənsin. Diyi:

– Ay Molla, axşam sizdə yaman ses-haray vardı, tapbıltı da gəlirdi.

Diyi:

– Mənim çuxamıydi, arvat pilekannan tulladı.

Diyi:

– Nətəri yanı? Boş çuxadan da helə ses çıxar?

Diyi:

– Ə, sən nə üzdü adamsan. Mən də içindəydim də, arvat uxaıdan aşirdi, mən də yumalandım tarapbatarap.

11. AL, MOLLA

Molla suyə düşüf böğuluy. Bi nəfər də gəlif çıxıy hora. Mollıyə diyi:

¹⁷¹ Doğrama – su qatılmış qatığın, yaxud da ayranın içinə göyərti, sarımsaq və xiyar doğrayaraq hazırlanan yay yeməyi

¹⁷² Qaralanıylər – deyinirlər

– A Molla, elin,ı ver, səni çıxardım.

Mollada tərpəniş olmuyü. Kişi bi neçə dəfə disə də, nəticə olmuyü. Axırda kişi diyi:

– Molla, elimi al, səni çıxardım.

Molla tələm-tələsih elini uzadıy. Xəsis adam haqqında diyilər ki, o, al molladı, ver molla yox.

12. ÜÇ AYDI SƏN MƏNİ ALIBSAN ...

Molla evlənir. Üç aydan sora arvada uşax olur. Kişi o yana baxır, bu yana baxır. Diyi:

– Ay arvat, sən məni başə sal görax, üç aydən də uşax olan şeydi ki?

Diyi:

– A kişi, şüpyə düşmə, özün,ə gəl.

Diyi:

– Nətəri özün,ə gəl? Axı biz eşitmişix ki, dokquz aydən olar uşax. Üç aydən nətəri olur?

Diyi:

– Dəyan, mən san,ə aydinnəşdirim bu sahat.

Diyi:

– Yaxşı, aydinnəşdir.

Diyi:

– Ay molla, hesavın,ı itirmə. Üş aydi sən məni alıfsan, üç aydi mən san,ə gəlmişəm, üç aydi də biz bi yerdəyix. Gənə dokquz ay eliyi də.

13-14. MOLLANIN MAHNI OXUMASI

Molla qonşunun bağına girir, meyvəyə tamahı düşür, çıxır o ağaca meyvə yimağa. Görür ki, bağban oyannan gö-

rüfdü, gəlir. Düşüf qaşmağa uje imkanı yoxdu. Orda ağacın başında qıqışf¹⁷³ belə oturuy. Bağban gəlir, diyir:

– Ay molla qardaş, sən orda nə iş görüsan, nağarısanı?

Diyir:

– Heş nə, bülbüləm də, oxuyürəm.

Diyir:

– Bir əz oxu, görüm nətəri oxuyüsanı?

O da başdıyiv ordan-burdan belə oxuyur birəz o yan-bu yan.

Diyir:

– Ə, heş bülbül də belə oxuyər?

Diyir:

– A kişi, bağ yiyəsinnən qorxa-qorxa oxuyən bülbülün də səsi belə çıxar da.

İndi, dimax, bağbannan qorxur də molla.

14.

Molla bi gün qonşünün bağına giriy, meyvə oğruyüf yimağa. Bu ağacın başındə oturuf yimağa başdiyi. Bu vax qonşü bağçənin qapısınnan içəri giriy. Baxıy ki, ağacın üsdündə kimsə var. Bu ağacın altına dooru yerimaxda, molla da qorxusunnan yerə zıpbadan düşmaxda. Görüy qonşü buna çatıy, qaşmağa da yer yox. Nağarsın? Gidif mal peyinin üsdündə oturuy. Diyir ki, nağarısanı?

Diyir:

– Filan eliyirəm də.

Nəsə. Diyir:

– Dur ayağa!

Molla duruy.

Diyir ki, o ki mal p..udu. Diyir ki, qorxa-qorxa s..mağın axırı həvlə olar dəə.

¹⁷³ Qıqışf – büzüşüb

15. QƏLƏT KÜPƏDƏDİ

Mollanın qazıya işi düşür, kağız qollatmalıdı. Gəlir, nə-sə, kağızı getiriy, qazı qol çəhmir də. Hak isdiyir, məsələn. Bir gün də, diyir, molla gidiy evə, küpə olur o vaxı. Küpənin içərisini torpaxnan dolduruf, ağzına həvlə yağı qeşəhcənə sürtüf getirif gəliy. Diyir:

– Qazı qardaş, küpə getirmişəm, yağ getirmişəm. Mənim bu sənədimi düzəlt də.

Nəsə, qazı baxır küpüyə, o yən-bu yən. Diyir:

– Ver kağızı.

Qolluyuf veriy. Molla çıxıf gidiy. Gidənnən sora qazı hindi, diyir, küpəni boşəldim dəə, görüm nətəri yağdı də. Boşəldəndə görüy nə? Altı helə torpaxdı. Diyir:

– Ə, çağırın, o mollanı!

Başdıyır hirsdənir, söyür, suvarır. Molla gəlir. Diyir:

– Ay molla qardaş, o kağızı ver, o kağızda bi qələt olufdu, qələt iş olufdu. Unu düzəldim, qəytərim.

Molla diyir:

– Ay qazı qardaş, əyər qələt kağızda olseydi, məni çağırmazdın. Qələt küpədə olufdu. Dimax ordadı, küpədədi.

16. ALLAHIN NURU

Bir gün də, diyir, molleynən qazının öyü bir-birinə yaxın oluy. Molla öydə oturufdu, diyir, çölü seyr eliyi. Bi vaxı görüy kü, qazı o yənnən qaçə-qaçə gəliy, elində də iki dənə zəmbil var. Gəlir, yağış da yağıy, nə yağasan, leysan yağış.

Molla başın çıxardıf diyir aynədən:

– Ay qazı qardaş, həmişə xeyirdə-şərdə danışısan, ki, yağış Allahın nuru, bərəkətidir. Diyir, adam nurdan, bərəkətdən qaçərmə, ha? Qaşmə.

Ha... Bunu diyən kimi qazı yavaş-yavaş gəliy. Görüy kü, gurugumbul suya batıfdu. Nəsə, bir nə qədər müddətdən sora, hindi diyir, qazı öydə oturufdu, nəsə, çölü seyr eliyir. Bi vaxı görür kü, molla oyənnən gəliy, elində də iki dənə zəmbil bazardan gəliy. Hindi qazı molluyə diyir:

– Ay molla qardaş, hara qaçısanı? Həmişə xeyirdə, şər-də danışısanı ki, yağış Allahın nurudu, bərəkətidir. Adam da nurdan, bərəkətdən qaçərmi?

Diyir:

– Ay qazı qardaş, sən bilmiyən işdər çoxdu. Düzdü, yağış Allahın nurudu, bərəkətidir. Ona görə qaçırəm ki, yağış ayaxlarımın altında qalif ayaxlarım günaha batmasın. Una görə isdiyirəm ki, tez gidim öyə. Una görə qaçıyəm də.

17. BƏHLULUN MƏSLƏHƏTİ

Danəndə Bəhlul diyilər Bəhlula. Danəndə öz adıdı, Bəhlul da dəli diyən sözdü. Bi gün biri gimgədə Danəndə Bəhluldan bi sual soruşuy kü, a Danəndə, mən yaman faarramışəm. Mən naarım ki, dolana bilim? Diyi ki, sən çoxlu demir qırıntısı yığ, vaxdı gəlcəxdı. Huna dolana bilcəsanı. Bu gidif çoxlu demir qırıntısı yığf saxlıyı. Bi vaxdı gəliy, demir axdarınası oluy¹⁷⁴. Satıf bi ujdən kefikök dolanıy.

Bi vaxı görüy kü, Bəhlul Danəndə gənə həmənlə stalovada oturuy. Dəə bunun kefi köhləşifdi, harınnıyifdi. Danəndiyə bu səfər Bəhlul diyi:

– Bəhlul, faarramışəm. Gənə bi şey dinə, varranım dəə.

Diyi:

– Get, soğan al, padvala doldur. Üsdünə də su sep, yaza kimi, may ayinə kimi ağzını aşmə.

¹⁷⁴ Axdarınası oluy – Axtarılır.

Bu gəlif soğan alıf padvala dolduruf, üsdünə də su sepiy. Bi vaxı açıf görüy kü, soğan təmiz çürüyüf eldən gidifdi.

Gənə staloviyə gələndə görüy kü, Bəhlul horda oturufdu.
Diyi:

– A Danəndə, sən maa bi məslaət verdin, hunda varrandım. İkinci məslaət verdin, dəə də yoxsullaşdım, olanım da elimnən getdi.

Diyi:

– Danəndə diyəndə sanı, a Danəndə kimi məslaət verdim. Bəhlul didin, deli didin, deli məslaətı verdim.

18. BƏHLUL DANƏNDƏNİN CƏHƏNNƏMƏ GETMƏSİ

Bəhlulun bi qardaşı varmış. Özü də uşaxmış. Həmişə Danəndə Bəhlul ordan-burdan gələndə, hardansa kətdən, işdən-zatdan, diyir, soruşurmuş, ay qardaş, hardan gəlisanı? İşin, gücün? Nə var, nə yox?

Hal-xəbər alırmış. Bir gün də diyir, Danəndə Bəhlul içəri girir, qardaşının otağına. Diyir:

– Ay qardaş!

Üsdü-başı tozun-torpağın içində olur.

Diyir:

– Ay qardaş, hardan gəlisanı? Nədi bu üsdün, başın tozdu-torpaxdı?

Diyir:

– Heş nə. Cəhənnəmə getmişdim.

Diyir:

– Bes nooldu? Niyə getmişdin?

Diyir:

– Od almağa.

Diyir:

– Bəs nooldu, ay qardaş, ala bildin,mı, getirə bildin,mı?
Bəhlula diyir.

– Yox, qardaş. Mən ora getmişdim, diyir, orda qapının ağzında iki dənə keşiş durmuşdu. Didilər ki, burda od olmur. Bura gələn özüyənən od getiriy. Burda yoxdu yanı.

19. BƏHLULUN QƏBİRDƏN HAY VERMƏSİ

Bir gün Danəndə Bəhlul anasına diyir ki, mən ölsəm əyər (öləsiyəm onsuz da) məni gəlif qapın ağzınan çağırarsan,. Nəsə, Danəndə Bəhlul dünyasını dəyişir. Anası gəliyə qapının ağzına:

– Ay Bəhlul, ay Bəhlul!

Çağırır, səs yoxdu. İkinci gün gəliyə:

– Ay Bəhlul, ay Bəhlul!

Səs olmur. Üçüncü gün gəliyə diyir:

– Ay Danəndə Bəhlul, ay Danəndə Bəhlul!

Diyir:

– Hey, ana!

Diyir:

– Ay bala, mən səni üç gündü çağırıyəm axı. Sən maa dimişdin,, gəlif məni çağırarsan,. Bes niyə gəlmiyisan,?

Diyir:

– Biliysan,, ay ana, gör burda nə qədər Bəhlul var. Mənim, diyir, adım Danəndə Bəhluldu.

20. QAZI İLƏ QAZI İTƏNİN NAĞILI*

Bi kişinin qazı itər. Gidifdi ağaən yaana şikaata. Diyifdi:

– San,ə bi qaz vercam, məəm qazımı düzə çıxart¹⁷⁵.

¹⁷⁵ Düzə çıxart – tap, üzə çıxar

Sora bi günü oğru gəlirdi. Diyirdi:

– Habı qazı mən oğramışəm, san, a bi qızıl vercam, hunu ört-basdır elə.

Ha... Ağa diyirdi, oldu. Bivaxı buların məhgəmələri qurulufdu. Söz verirdi qazı itənə. Diyirdi:

– Dur, danış, görax, sənın, qazın, harda itirdi, navax itirdi, qazın,ın sifəti nədi? (Söyləyici bu sözləri acıqlı səslə deyir – top.)

Bu, danışif qutalıncən diyirdi:

– Otu yerin,da.

Duruf ho oğruyən danışirdi. Diyirdi:

– Mən görməmişəm, bilminəm, nə qazdı, nə şeydi? Mə-əm xəbərim yoxdu.

Diyəndə qazı itən duruf diyirdi:

– Qazı sən oğruyüfsan,

Ağa diyirdi ki, əşşi, uzatma boğazın,ı qaz kimi, otu yerin,da. (Söyləyici bu sözləri də acıqlı səslə deyir – top.) Bu kişi ağzında qızıl kimi söhbət eliyi. (Söyləyici bu cümləni mülayim səslə tələffüz edir – top.) Yanı sən qaz verifsan, bu qızıl. Qazı itən duruf kor-peşman gəliy.

21. DIZ

O vaxdarım da kəntdə bi dənə oğru olarmış. Həməən oğrunu nağarallar, ha çalışallar, tuta bilmiyilər. Bi vaxdı, milisdər xəbər verillər ki, a millətim, bu oğru kəndi-keseyi dağıdır. Kim unu tutuf bizə versə, biz unu mükafatdandırcağıx. Camahat yığılıf, tuta bilmiyilər. Bilmiyilər dəə, oğru kimdi diyə. Amma tükənnər dağılıy, ağıllar dağılıy, mal dağılıymış. Gənə qapını kesiy, yoldan da bi nəfər keçiy. Diyi:

– Nağarısan,?

Diyi:

– Saz çalıyəm.

Diyi:

– Bes axı sesi çıxmıyı.

Diyi:

– Sesi savax çıxcaxdı.

Ha... Helə bu arada, milisdər hərriyif, fırriyif oğrunu tutur, salıllar türmüyə. Salan kimi ses yayılır ki, bes oğru tutulufdu. Nəsə, dəə oğrunun işi məhkəmiyə keçir. Məhkəmiyə keçəndə (oğrunun oxumuş, yaxşı dayisi olur) dayisinə xəbər çatır ki, bes sənın, bacın, oğlu tutulufdu, məhkəmədədi.

Diyi:

– Bes durum gidim, görüm bu nə xəbərdi?

Gedir, görür ki, məhkəmədi dəə, tutulufdu. Durur, diyi ki, a bacoğlu, sən ho varın, nan, dövlətin, nan, ho bağlı sandıxların, nan niyə həblərə vermədin, ki, sən tutulufsan?

– Vallah, dayi, hamsını didim, boyün olmadılar. Bular mənə çoxdan hərriyidilər, nəsə elə keçmişəm.

Diyi:

– Gəlsən, a dayın, diyənə baxasan. Diyi, savax sənın, açıx məhkəməndi. Dayın, diyəni dinə. (Hindi dəə horası pis çıxsə da, özün, bilərsən, yazsan, da, yazmasan, da). Ha... Diyi ki, məhkəmə qaldırcaxdı səni ayağa, soruşcaxdı ki, a oğru, camışdəri, inehləri hara elədin, kimnən yidin, hara satdın? Sən cavaf vermə. Bi dənə “dız” sözünü dinə.

Diyi:

– A dayi, döyüf öldürəllər adamı.

Diyi:

– Sənın, işın, yoxdu, sən helə dinə. Sən dayın, diyənə bax.

Gəliy savax oluy. Açıx məhkəmə oluy, millət yığılıy. Oğrunu elibəğli getirif qoyülər. Bi vaxı məhkəmə diyi:

– Oğru, qalx ayağa.

Oğru qalxıy. Diyi ki, dinə görüm, sən camışdəri hara elədin?

Diyi:

– Dız.

Diyi:

– Ə, yoldaşdərin, kimiydi?

Diyi:

– Dız.

Diyi:

– Kimnən yidın? Hara elədin, bu boydə şeyi sən? Varın, döylətin, da yarıyən yoxdu.

Diyi:

– Dıız.

Uzadıy. Məhkəmə hirsəniy, ayağa qalxarax milisdərin paqonunu qopardıf başinə çırpıy ki, ə, oğru tutmuşux, oğru tutmuşux, dəlinin birini tutufsun,uz, dızdan başqa heş nə qanmır. Bu həm laldı, həm kardı, götürün, bunu. Ha ant-aman eliyilər, oğru hodı, tutmuşux. Diyi ki, əşi, nə oğrusudu, nə qədər qaldırıyəm, diyi “dız”. Bunnan başqa cavaf vermiyi. Hindi, nəşə, naçalniklərin hamısını qubbağa salıy məhkəmə. Oğrunu da buraxıy ki, get, bu oğru döyül. Oğru qavaxda, papax qoltuxda, fit çala-çala öyünə gidiy, dayisi də bunun dalıncə. Dayisi də əvvəldən diyifdi ki, bacoğlu, məəm sözümnən qutarsan, öküzün biri man,a, bi də qonaxlıx.

Diyifdi:

– Ə, vercam.

Qavağa razı oluy. Gəliylər öyə çatıllar, bi loxma yiyillər.

Dayi diyi:

– Bacoğlu, gördün,mu, mən didiğim söznən sən qutar-dın. Hindi öküzün biri də man,adı, bi də qonaxlıx.

Diyi:

– Dıız.

Diyi:

– Dayiyə də dız?

Diyi:

– Ho boydə naçalnik, milisyədən bi “dız”nan qutaran, san, a nə var, a dayi? Nə öküz yoxdu, nə də qonaxlıx. Heş nə verminəm.

Beləliklə də, həməən hiyləgər oğru çox hiyləgərrıxnan qutarıy, məhkəmiyə düşməyü, gəlif öyündə şən-firavan həyat sürüy. Allah hamıyə şən-firavan yaşamax qismət eləsin.

22. NƏRMƏ-NAZİK VƏ LAF-KOF¹⁷⁶

İki dənə elti oluy öydə. Biri yaxşı nərmə-nazih gelindi. Lavada¹⁷⁷ tikif gidiylər toyə. Biri laf-kof eliyif, tez-tez çıxıf gidiy. Nərmə-nəzih xırda-xırda tikiy, dala qalıy də. Yolda da adamnar oturuy. Nərmə-nəzih soruşüy kü, burdan bi laf-kof keşdimi?

Diyilər:

– Biz laf-kof şey bilminıx, bi zər yaxalı, bi allı-güllü, bi gözəl-göçceh gelin keşdi burdan.

Gidif başinə döyür kü, əşi, bu nərmə-nəzihlax havayı şeydi, laf-köf elə, giyin, get. Ho laf-köf də hunnan qalıfdı.

23. HAM-HAM KOXA, MİY-MİY XATIN, MAL AYAQ, MARÇIN DODAQ

Bi arvat öydən küsüf çıxıf gidiy. Ha oturuy, buun dalın-cə gələn olmuyü. Nə qədər vax oturannan sora bi dənə dəvə keçiy. Dəvə keçən kimi duruf qəyidiy gəliy öyünə. Kişisi soruşüy kü, niyə gəldin, bes?

¹⁷⁶ Laf-kof – isi tələsik və səliqəsiz görən

¹⁷⁷ Lavada – üstədən geyinilən qolsuz qadın geyimi

– Əvvəl qavağımca bi it keçifdi, sora bi bişih, sora da bi dəvə. Ham-ham koxa gəldi gəlmədim, miy-miy xatın gəldi, gəlmədim, mal ayax, marçin dodax gəlmişdi, mən də duruf gəldim. Man, a holar tehlifə gəlifdi.

Ham-ham koxa itə diyir, miy-miy xatın da pişihdi, mal ayax, marçin dodax da ki, dəvədi.

24. HARAN YAXŞIDI?

Keçal diyi ki, mən beləyəm, eləyəm. O birisi də diyi ki:

A Keçal, sənın, haran, yaxşidi?

Dağdan da aran yaxşidi.

Başın, keçal, beynın, boş.

Bes, sənın, haran, yaxşidi?

25. ATIM ATINA BƏRABƏR, TULAM DA SƏNDƏN ARTIQ

İki at gidiy bi yerə. Biri kasıb oluy, usdü-başı cırım-cırır, dalında da tula oluy. Biri də yaxşı giyimni, farmazonnudi də. Ova gidiylər. Ho yaxşı giyimni gəlif kasıf giyimniyə çatıy, diyi:

– Yeri-yeri, ə, kürkü cırır.

O da dala baxıf diyi:

– Ə, neyin, di mənnən artıx? Atım atın, a bərabər, tulam da sənnən artıx.

26-27. PƏLTƏK BACILAR

Üş dənə pəltəh qız olur. Bi gün buların öylərinə elçi gəlir. Üçü də gözdüyüf duruylər ki, görax buların hansınadı də. Anası da bulara əvvəlcədən tapşırıfdı ki, heş birin, ız danışmi-

yın, ha. Bilməsinlər də, siz pəltəh olanı. Bular razılığa gəlirlər. Elçilər gədəsi vaxı biddən seyvana qurbağa çıxıy. Qurbağanı görüf kiçik qız diyi ki, ana, qurbağa. O biri qızdar da xornan diyilər ki, ura, ura, səni almıcaqlar, mənı alcaxlar. Elçilər də buların heş birini almıyif gidiylər.

27.

Bi kişinin 3 dənə talxey¹⁷⁸ qızı oluy. Elçi gəliy, bunun hansı sərrassa, onu alcaxdı. Ocaxda süt daşiy. Böyüh baci qışqırıy ki, ana, süt dasdı, dasdı. Ortancə diyi ki, aaz, anam dimədi, danısmı. Üçüncüsü də diyi ki, aman, Allahıma qurban, nə yaxşı mən söyləmələx. Bu da laldı də. Elçilər çıxıf gidiy, qızdar da horda qalıy. Heş birini almıyilər.

28. MUSTAFA BƏY

Bi qarının bi oğluynən gelni oluy. Bu qarıyə oğlu nə qədə naz-nemətdər getirir, naarır, bu qarı “ihhəih” durur. Özü də qarının beli bükülüfdü, qocə bi yumaxdı. Oğlu fikirrəşiy ki, ay Allah, mən naarım ki, buun inciltisi deyansın. Çıxır çölə, az gedir, çox gedir, bi ləzgiyə rasd olur. Ləzgi diyi:

– Ay oğul, sən nə fikirrəşisanı?

Diyi ki, mən anamı fikirrəşirəm. Bu anama nəqqədə qullux eliyırıxsı, gənə bu anamın inciltisi deyanmır. Diyi ki, get, bi güllü yaylıxla şirniyyat al, mən də gəlcəm. Görəx, sənın, ananın fikirinnən nə keçiy də, biləx. Bi güllü yaylıx, şirniyyat alıf gəlir öyə. Bu ləzgi də gəlir. Diyi:

– Aldınmı?

Diyi:

– Aldım.

¹⁷⁸ Talxey – pəltək

Getiriy güllü yaylığı da, şirniyyatı da arvadın yaana.
Gəlif diyir:

– Ay nənə, sən habı kanfətdən isdiyisan,mı?

– İh.

– Ay nənə, yaxşı, sən habı kanfətdən isdiyisan,mı?

– İh.

Qərəz nə diyirsə, “ih”, ”ih”.

– Ay nənə, sən cavan oğlan isdiyər ha?

Diyəndə qarı “he-he-he” eliyər, gülər. Gülər. Çölə çıxar, diyər:

– Ay qardaş, sənın, anan, cavan oğlan isdiyi.

Diyər:

– Ay aman, mən anamı hara eliyim, kimə verim? Qocə yumaxdı.

Az fikirrəşər, çox fikirrəşər. Bu lezgiin də adı olar Musdafa bey. Diyər, mən bu anamı aparım dağa qoyüm, də mən bu əlacim yoxdu. Səvətə qoyüf anasını aparır dağa, ayi küyülünə¹⁷⁹ qoyür. Yağışdı, çiyli¹⁸⁰ vaxd olur. Ayı gəlif içəri giriy, bu arvadı cormalıyır¹⁸¹. Cormalıyəndə diyir ki:

Kürkun, höyüşdü, Musdafa bey,

Öpbax öpbaxdı, Musdafa bey,

Dişdəmax nədi, Musdafa bey?

Gənə başdiyif bu ayi bunu cormalıyəndə diyi:

Musdafa bey, a Musdafa bey,

Oğlum burdadı, a Musdafa bey.

Məni cormalama, Musdafa bey.

Oğlum səni görər, Musdafa bey.

Tüfəngnən atar, Musdafa bey.

¹⁷⁹ Ayi küyülünə – ayı yuvasına

¹⁸⁰ Çiyli vaxd – otların şəhli vaxtı

¹⁸¹ Cormalıyır – dartışdırır

Ha Musdafa bey, ha Musdafa bey. Ayı da hordaca arvadı yiyi, qalır bi dənə sümüyü. Oğul da gəlif sümühləri yığıf basdırıf, gəlir öyə. Öyə gələnnən sora oğlu da yaşıyi, qocalır. Oğlu da ana kimi olur. Oğlunu da, oğul¹⁸², öz oğlu aparıf dağa qoyur. Oğlun da başına həməən hadisələr gəlir. Balamı yiyim, heş nə. Bu, burda qalsın, qutardıx nağılı.

29. AĞ QOYUN, QARA QOYUN

Bi kişi namaz qılıy. Bunun yaannan biri keçiy. Bu, namaz qıla bilmıyi. Bu kişi soruşüy kü, nətəri qılısanı? Manıa da örgət.

Diyi:

– Nə örgədim?

Ha diyi, bunun beynində qalmıyi.

Diyi:

– Yaxşısı nədi? Sən də mənım kimi yat, dinə ki, ağ qoyün, qara qoyün, başımı yerə qoyüm.

Sora bu da helə qılıy. O dünyüyə gidən vaxı bu, ağ qoyün, qara qoyün, başımı yerə qoyüm diyənin suvavı o bir ədəti namaz qılannan çox oluy. Çünki o bunuynən tay əzyət çekıfıdı, amma namaz qılmax dualarını bilmıyıfıdı. Allah hunun günahınnan çekıf, hələ savaf elıyıfıdı.

30. GEDƏNİ ÇOX, GƏLƏNİ ÇOX

Bi kişinin arısı oluy. Bunun dil bilən vəziri oluy. Bi günü vəzir gidıf görüy kü, arılar danışıy. Görüy ki, arılar diyi ki, ha... işdiymı, işdiymı, bura gəlif gidən çoxdu. Unun üzü ağ olsun qoy. Yəəsinə diyi də. Bu vəzir bunu qanıf ho adamnan hədsiz pul verif arını aparıf gıdiy. Öyünə aparıf gıdiy. Bu,

¹⁸² Oğul – bala (bizə müraciət edir – top.)

öyünə çatannan sora arının şahı diyi ki, ə, işdəmiyin, işdəmiyin, asda-asda gidin, asda-asda gəlin. Bunun gələnı yox, gıdənı yox. Qonağı yox, qaracəsi yox. Kişi bilmıyi nağara. Nə qəytərə bılıy, nə qala bılıy.

31. BİRİ DƏ SƏNİN ATAN

Bi uşax oluy. Qonşünün də bi helə uşağı oluy. Bi gün bular yolda höcətdəşıylər. Höcətdəşəndə biri diyi ki, yerı, sənnın, anan, on iki kışiyə gıdıfđı. Dıyəndə uşax pıs oluy ki, helə şey olarmı? Atası da ölüfdü. Qəyidıf gəlıy öyə. Fıkirrəşıy, çox fıkirrəşıy ki, hındı mən nətəri soruşum anamnən bunu. Fıkirrəşıy, çox fıkirrəşıy. Bi gün oturuy, anasına diyi ki, sənnən bi söz soruşum, amma düzünü dınə. Sən neçə kışiyə gıdıfsan?

Arvat diyi:

– Vallah, mən bilminəm, deyən görax, dıyım, sən say.

Armut satan, qoz satan.

Mirəli, Nurəli, beşı unnan irəli.

Əyrən satan, lır¹⁸³ satan,

Biri də sənın atan.

Dıyı:

– Bay səni, on iki-on üç kışiyə gıdən zırbazır. Uşax düz dıyıfımış də.

32-33. ARMUDAN BƏY

İki dənə yoldaş olur. Bi gün bıçınçı tutullar. Bıçınçıləri aparıf sahələrə qoyıf həriyə öz yerını tanıdıf gəlillər. Birinin yerində armut ağacı varıymış. Özü də yerində armud ağacı olan xozeyin bıçınçısına yaxşı baxmır. Quru epbey, şor-mor veriy.

¹⁸³ Lır – ayran şoru

Biçinçi də yaxşı biçə bilməyi. Biçinçiyə yimax gərey biçə də. Gidif bi-iki orax hərriyi, helə (həyətdəki ağacı göstərir – top.) armıt oluy, kölgəsində oturuy qıçını qıçının üsdə qoyuf:

– Ay Armudan bey, mən dimiyim, sən dinə, quru ep-bey, quru əyrən şoru. Hunu yiyif biçin bişmax olarmı?

Öz-özünə cavaf veriy:

– Yox.

Diyi:

– Bes naarım?

– Ə, yat, yuxla.

Yatıf yuxluyü. Ha... Xozeynnər diyi, gidax görax biçinçilərımız nə qədə biçin biçiflər? Görax gəlah də. Gidif görüflər ki, birisi armudun altda yatıfdı, armutnan danışıy. Diyi ki, ay Armudan bey, quru epbey, əyrənin lırı¹⁸⁴, hunu yiyif ekin bişmax olarmı?

– Yox.

– Bes naarım?

– Yat yuxla.

Bunu xəlvət busuflar, bu sesi eşidif, çıxıf gidillər. Biçinçinin xavarı olmuyü. Gidiylər o birisinin yanaa. Görüylər ədə, o biri biçif gidifdi, bu gənə armudun altda yuxluyüfdü. Gidir öyə kişi kor-peşman (bu armudun altda oturaan xozeyni).

Arvat diyi:

– Nədi?

Diyi:

– Noolasıdı? Baxarsan, sənın, başın, nə oyun aşcam.

Diyi:

– Naarmışəm ki, mən?

Diyi:

¹⁸⁴ Əyrənin lırı – ayranın şoru

– Mən dicam naaranı. Qoçu kesif axşəmtərəfi, qooru-
san, Qoormanın yarsını dağara qoy, savax verərix, yarsını da
axşəmə biçinçinin yimaana qoyüsanı.

Səhər biçinçi bi dağar qoormeynən gidiy. Yaxşı buğda-
nın da çöreyi, qoyüf armudun altına dağarı, gidif biçini biçif
gəliy. Bi altdan uxarı baxıf:

– Ay Armudan bey.

– Ha.

– Qoçün doğraması, yumşax buğdanın ağ çöreyi, biçin
bişmağ olarmı?

– Ədə, yi, biç.

Öz-özünə diyi də, öz-özünə sual veriy. Güyə armutnan
söylüyü. Heş nə, bi gün də, iki gün də. Bi gün gənə gidəndə
görüy ki, kişi armutnan danışıy. Gənə həmin söhbətdi, amma
diyi, bişmax lazımdı. Bayax qavağa düşən biçinçini nə boydə
dala qoyüfdü. Arvada gəlif diyi:

– Arvat, gördün,mu, sənın, taxsırın,ı?

Arvat diyi:

– Nədi?

– Biçinçi üş gündə bi orax hərrəmiyifdi, helə qarnıuxarı
yatıfıdı, horda armutnan söylüyə-söylüyə. Qoçu yiyənnən sora
mənim biçinçim qutarıy, ununkü helə daldadı, bayax uunkü
qavaxdeydi.

Yimax helə qavağa saldı kişini.

Söyləyici mətni əmisi oğlundan eşitdiyini qeyd etdi – top.

33.

Bi günü iki nəfər Aran ölkəsinə biçinə gidəllər. Gidəllər,
biri düşər, yaxşı adamın öyünə, biri düşər qıtmır¹⁸⁵ adamın
öyünə. Hər gün savaxertə durar ho qıtmır adam biçinçinin sum-

¹⁸⁵ Qıtmır – xəsis

kasına qoyər əyrənin şorunu, quruyən də çöreh. Bu gidər sahiyə, yiyəsi də gösdərifdi habı sahə beş hexdardı, sən biçərsənı.

Diyifdi:

– Yaxşı.

Hindi o biri yaxşı adam bələ qonağa hörmət eliyən, işçinin qədrini bilən də, bu da aparıf sahəni gösdərifdi. Yan-yanə sahədi. İkisi də başdiyifdi sahəni bişmağa. Bu yaxşı adam, qonax qədri bilən adam bunun torvasına qoyüfdü yaxşı kərə yağ, bal, qoorulan et, yumşax da çöreh. Gidiy sahiyə, yaxşı biçin biçiy də. Diməli, gündə heç olmasa, bi yarım hexdar biçiy. O biri adam gənə gidiy sahiyə, torvanı açı baxıy, görüy əyrənin şorudu, quru da çöreh. Armıd ağacının divində oturuy. Diyi:

– Armudan bey, şornan çöreh yiyif biçin bişmax olarmı?

Armıt cavaf veriy:

– Yox.

– Bes nağarım?

– Yat, yuxla.

Yatıf yuxluyü. Üş gün belə davam eliyir. Yəyəsi gəlif görür ki, bunun biçini yoxdu. İki sotux bişmiyifdi hələ. Amma qonşusü yeri yarı eliyifdi. Diyi, bunu mən busum, görax, habı nə bəhanədi ki, məəm biçinim yerdə bassın. Gənə savası günü ho kişi biçinə gələndə dalıncə busa-busa gəliy, qulağ asıy buna. Torvanı açıy gənə, gənə əyrənin şoru, quru da çöreh.

– Armudan bey, şornan çöreh yiif biçin bişmax olarmı?

– Yox.

– Bes naarım?

– Yat, yuxla.

Kişi eşidir bunu. Görüy ki, yatıf yuxladı də. Gidir öyə çatır, bi qoş kesir. Axşam biçinçi işdən gəliy, bişmiyifdi, eləmiyifdi də, hələ yatıf-yatıf gəliy. Görüy ki, ə, qoyün kesilifdi, deri bi tərəfdə, et bi tərəfdə, et qəyniyi. Üreyinə düşüy kü, ha,

deyəsan, bular manı da yimax vercxılar. Axşəm oluy, kişi gəliy öyə. Diyi ki, qonax, nə qədə isdiyisanı etdən yi. Bayaxdan etdən unsunan¹⁸⁶ adam yiyi bi döörə¹⁸⁷ eti. Savaxertə duruy kişi, biçinə gidən halatında¹⁸⁸ buna yekə bi sumka, içi dolu et, qoorulan quyrux kavavı, kərə yağı, yumşax çöreh... Gidiy, armudun divində oturuy:

– Armudan bey, bu qoormanı, bu quyrux kavavını yiiif biçin bişmax olarmı?

– Bişmax olar, dur. Neçə gün yatıfsan,sa, töh burnun,nan.

Duruf elə çalışıy ki, o bir qonşüsünü ötür də. Hər gün də bi qoş kesir una də ho kişi ki, bu bəhanəni tapbışəm. Arvada diyi ki, fəhliyə bələ baxmazdar. Gidif göreydın, mənim qonşümün biçini qutarhaqutardeydi, amma mənimkinə heş el vurmamışdı. Armutnan söylüyə-söylüyə duruydu horda.

34. BIĞ YAĞI

Bi kişi olufdu diyi. Öydə də heş neyləri olmuyüfdü. Bi qaşix yağları olufdu. Gündə, diyi, yağı bığına sürtüf, çıxıfdı.

– Nə yiyifsanı?

– Yağlı dolma.

Bi gün də bığını yağlıyif yola çıxanda bişih kişinin yağını yiyifdi. Uşaxlar, diyi, çır-çır çığırıflar:

– Dədə, dədə, bığ yağın,ı bişiy yidi.

Kişilər diyifdi ki, havı nə sözdü? Görüflər ki, kişi buları alladıy, heş nə yoxdu öydə. Yağlıyif bığını yola çıxıy ki, yağlı yimax yimişəm yalannan. Bığına sürtəni bişiy yiyifdi, dəə buna yağ qalmıyifdi.

¹⁸⁶ Unsunan – umsunan

¹⁸⁷ Döörə – iri boşqaba bənzər qab, sini

¹⁸⁸ Halatında – vaxtında

35. TAMAHKAR KİŞİ

Bi kişi olufdu, bi dənə ineyi olufdu. Hunu sağf sütünü satmağa gidifdi. Bi-iki gün aparıfdı, görüfdü ki, süt lap yaxşı, xod gidiy. Diyifdi, əşi, cımdı¹⁸⁹ sütü niyə satıyəm, bir az su da qatım də. Gündə ineyi sağf, su qatıf, aparıf satıf gəliy. Bi pay su, bi pay süt, kişinin əməlli pulu oluy. Pulu qoltuğuna qoyüf, diyi də gidiyəm isdirahətə, gidif alver də eliyif gəlcəm. Miniy gəmiyə, gidiy. Ho gidən yerdə bi dənə meymun upbanıf kişinin civinnən pulu alıy. Pulun birini suyə atıy, birini kişiyə atıy, pulun birini suyə atıy, birini kişiyə atıy. Pul qutarıncə helə eliyi. Kişi fikirrəşif-fikirrəşif diyi ki, ha... sütə su qatmışəm, hunuçün bu, haramdı. Haramı suyə atıy, halalı özümə qəytəriy. Meymun süyün payini özünə verdi, mənimkini maa. Doğrudan da, halal yaxşı şeydi. Bu, pis adamnan dönüf yaxşı oluy.

36-37. SİZ VAĞYƏDƏ¹⁹⁰ YEMİSİNİZ

İki dəsde biçinçi Tasmalıda¹⁹¹ işdiyimiş. Dört nəfər bir öydə biçinçilix eliyi, üç nəfər də bir öydədi. Bular – ho dört nəfər yaxşı yiyilər, eliyilər, yaxşı baxılıy, amma üç nəfərə yaxşı baxılmıyı də. Gidiy gənə biçinə ölüm-zulum. Sora bu üç nəfərdən ikisi gecə vaayədə görüy ki, yaman aş bişifdi, qırqoollu aş. Ortada qırqoolu, yağlı, çolpalı aş var. Yaxşı doydürüflər vaayədə. Bular vaayəni söylüyəni öy yəəsi eşidər. Cəlt bi dənə aş bişirif isdiyər ki, günortaüsdü ho aşı aparıf holara versin. Axı üç yoldaş danışifdi bunu. Yuxunu ikisi görüfdü, amma biri görmüyüfdü. Ho öy yəəsi də çolpanı bişirif, aşı bişirif, ho ağızdarınnan nətəri çıxıfsa, düz gidər sahi-

¹⁸⁹ Cımdı – tam, bütöv

¹⁹⁰ Vaayə – yuxu

¹⁹¹ Tasmalı – Qax rayonunda kənd

yə. Görər ki, ho iki dənə vaayə söylüyən yətif yuxluyü, am-
ma holara qulax asan oyaxdı, oturufdu. Ha... Gəlif çatar:

- Salaməleyküm.
- Əleyküməsalam.
- Naarısın,ız?

Diyər:

- Həvlə yoruluf yatıylər, həyin durcaxlar.

Diyər:

– Holar yuxu görmüşdü, mən də xəreh bişirmişəm, du-
randa verərsən, yiyəllər.

- Yaxşı.

Bu, xəreyi qoyüf gidənnən bu oyax adam uun hamsını
qavaana qoyüf yiyər. Bular qav-qacax sesinə durallar:

- Ədə, nolufdu?

Diyər:

- Valla, öy yəəsi aş getirmişdi, çolpalı, qırqoollu aş.

Diyər:

- Bes hanı bizim payımız?

– Bes siz dünən danışmədin,ızımı? Gecə vaayədə yimiş-
dın,ız də. Hindi ho kişi də ho aşı siz yiyifsın,ız diyif o da ma-
n,ı bişirif getirifdi. Yimişəm hamsını.

37.

Musurman, erməni, cuhut olar. Bular çıxallar səfərə. Aj
oluylər də. Buların elinə hardansa bi çolpa keçər. Diyəllər ki,
hindi habı toyuğu biz üş nəfər bölüf heş birimiz doymucax.
Bes, unda nəğarax?

Diyi:

– Yatax. Kim yaxşı yuxu görsə, danışsin duruf. Toyux
una çatsın, də hansımızın yuxusu yaxşı olsa.

Bular yuxluyulər. Gecəən yarsı musurman yata bilmiyi də, ac adam nətəri yatsın? Duruf holar yatan yerdə tooğu yiyif özü tek, yatıf yuxluyü rahat. Səhər duruylər. Erməni başdiyi, İsa peyğəmbəri gördüm yuxuda. İsa peyğəmbər didi ki, səhər durcasanı, sanıa yaxşı şərayit olcaxdı, toyux əti yicasanı, güzəranın, yaxşı keçəcxadı, ajdığın, ölcəcxadı. Cuhut duruf diyi, mən Musa peyğəmbəri gördüm. O da manıa didi ki, yaxşı olcaxdı, vəzyətın, yaxşı keçəcxadı. Musurman baxa-baxa duruy. Diyi:

– Sən danış hindi.

Diyi:

– Vallah, mən qurban olum, yuxuda Məhəmmət peyğəmbəri gördüm. Manıa didi ki, ay ümmətim, günahdı, sən aj yatısanı, dur, toyuğu yi, yat. Mən də toyuğu yiyif yatmışəm.

Erməniynən cuhut buna baxa-baxa qalıylər. Dəə nə di-sinnər. Uduzuflar axı.

38. PAXIL ARVAD

Bi qonşudə bi arvat oluy, bi də gelinnən oğul. Ayri oluylər. Arvat qurd götürüy, baramadan ötəri də. Gelinnən oğul da götürüy qonşu. Diyilər ki, sən hunu nətəri eliyisanı, baramanı. Diyi ki, yarpax veriyəm, yimax veriyəm. Bular da qurt götürüylər. Yarpax töküylər. Bir az bööyənnən sora gəliylər ki, bes sən hunu neynən saxlıyisanı? Diyi ki, mən hunu qaratikan koluynən saxlıyirəm də, barama olcaxdı. Olar da gidif qaratikan getirif qurdu saxlıyilər. Saxlıyəndə gəlif bulara yaman barama oluy. Gənə bular gəliylər qarın yanaa ki, bes biz bunu nətəri denniyax? Axı denniyə bilminix, elimizə kol batıy. Diyi ki, məhləən ortasına tökunı, yandırın, hunu. O da diyi ki, bes biz barama eləmişix, qurd eləmişix, həyif olcaxdı axır. Diyir ki, siz gidin, məhləən ortasına tökunı, yandırın, ipey olcaxdı sizə. Arvat yalannan diyir. Gəlif barama

şaxlarını məhləən ortasına töküf, oturf ağlıylər ki, bizim zəhmətimiz hədər getdi. Sora səhər də gelin duruy kü, məhləni süpürüf külünü almağa. Görüy kü, külün altında qırmızı lülə qaşdər duruy. Oları aparıf zəryala¹⁹² veriy bu. Gənə arva-da pısdıx qalıy də. Barama yerinə qızıl bitifdi.

*Söyləyici mətni nənəsindən eşidib.
Dediyinə görə, nənəsi “Qırmızıqaşın
nağılı”nı da danışarmış, ancaq
söyləyici özü nağılı unudub – top.*

39. AXMAQ PADŞAHLA AĞILLI VƏZİR

Keşmişdə bi axmax paccah oluy. Ağıllı da vəziri oluy bunun. Bular başqa məmləkətə səfərə getməli oluylər. Gidəndə vəzir paccaha diyi ki, bax, gidiyix. Biz horda oturcax, sən söhbət eləməğ isdiyəndə mən sənın, barmağın, a (sonra söyləyici qeyd etdi ki, vəzir padşahın barmağına yox, aşağısına ip bağlayıb, deməyə utanıb – top.) ip bağlıcam. Dartsam, sesin, ı çıxartmiyəsan, ı, kirmiş oturarsan, ı. Dartmasam, danışərsan, ı. Diyi ki, yaxşı. Gidif oturuylər. Paccax nəse dimax isdiyi, vəzir altdan ipi dartıy. Danışmə də, biliy ki, axmax söz danışcaxdı. Nəsə, ikinci dəfə gənə qalxıy, bu dartıy. Üçüncüdə diyi, əşi, buraxcam, görüm, nə danışiy. İpi buraxannan diyi ki, əlahəzrət, sizin, yerrərdə də paccaxın aşaaşına ip bağlıylərmi? Veşsiz sözdü də, paccaha yaraşmiyən sözdü. Hordan çıxıf gəliylər. Vəzir diyi:

– Görüsan, ı, mən san, a hunçün diyidim ki, aşaaş, a ip bağlıcam. Danışmə də, ayıf döyülmü? Dicaxlar, vəzir paccaxın aşaaşına ip bağlıyi.

¹⁹² Zəryala – zərgərə

40. DƏVƏ BAŞI

Bi kişi, diyi, yaman fağırriyi. Öydə, diyi, biraz sapı oluy. Yekə dəvə başınə sarıyi bunu, aparıy bazara satmağa. Bazarda görüylər yekə bi şey. Biri nəmis eliyif¹⁹³ alıy də. Diyi:

– Ə, buun içinə nə qoyufsanı?

Diyi:

– Dəvə başi.

İnanmıy. Diyi, bes, qoysə, diməz də. İpi aparıf biraz açən kimi görüy kü, həyqi də dəvə başi çıxıy. Diyi ki, bay köpeyoolu, hindi mən gidim hunu hardan tapım diyim ki, dəvə başini sən niyə qoyufsanı, ipin içinə? Gəlif nətərisə tapıy. Tapıf diyi ki, sən niyə məni alladıfsanı? Dəvə başi qoyuf biraz sap sarıyfsanı, sap azdı, dəvə başini niniyirəm?

Diyi:

– Ə, mən sanıa didim ki, uun içində dəvə başi var. Al-miyərdın. Alıfsanı, dəə mən tasqırkər döyüləm.

41. ALVERÇİNİ ELƏ ALDATMIŞAM

Yağsatan gəliy bi dənə gelnin öyünə. Gelin duruf tərəzinin gözüne boğazının incisini qoyur kü, yağ ağır olsun. Yağı çekif, verif kişi gidiy (alverçi gidiy). Axşam gələndə yoldaşınə diyi ki, a kişi, alverçini elə allatmışəm ki.

Diyi:

– Nətəri alladıfsanı?

Diyi:

– Daş olan tərəfə, diyi, incimi qoymuşəm. Boğazımın incisini. Ho inci ağırlığında yağ manıa ağır gəlifdi, xeyir olufdu.

Kişi diyi:

¹⁹³ Nəmis eliyif – tamah eləyib

– Başın, a kül. İki manat, üç manat qazanc eliyifsan,.
Gör inci neçə yüzeydi?

Arvada diyi ki, sən çox nahax eliyifsan, . Arvat alverçini dalıncə ha qaçıy, dəə alverçini hara tapıy. Alverçi başqa kətdən gələn alverçi olufdu. Güyə ki, alladıfıdı, amma özü allanıfıdı, qızılı daş yerinə qoyüf.

42. KÖRPÜNÜ GÖZÜYUMULU KEÇƏ BİLƏRƏM?

Diyi, bi gün bi kişi çox kasıf oluy. Helə Allahdan həmişə pul isdiyi. Bi günü də Allah-taala diyi, qoy bunu yoxlu-yüm, görax, bu, pulu götürəcəxdı, götürəcəxdı? Körpünün ortasına bi küp qızıl qoyür. Kişi gəliyə bura, körpünün ortasına çatanda diyi, qoy gözümü yumum görüm, habı körpünü gözüyumulu keçə bilirəmmi? Gəlif gözünü yumuf qızılın üsdən addıyif keçir oyzə. Allah-taala diyi:

– Get, ay bala, səni kasıf yaratmışəm, kasıf da ölməli-san,.

43. HALVAYA DUZ TÖKƏN

İki elti olur bi həyətdə. Bular bir-biriynən küsülü olurlar. Sora bu kiçih elti həmişə nə bişiriyse, bööh eltiynən məs-laat eliyimiş. Bi günü də halva bişirəsi olur. Hindi bilmiyi də, buna duz tökülür, yoxsa yox. Ha oyənə, buyənə, bi şey tap-bır. Hündürdən qışqırır: “Halvıyə duz tökən dədaan ağzına s....”. O qayıdır ki: “Dədaan da ağzına s....., anaa da. Halvıyə duz tökülən şey döyül, get andırın,ı bişir”.

44. XAM XƏYALLAR

Bi kasıf oğlan olur, özü də dulusçu olur. Təzə kürə qurur, fikirreşir ki, on dənə hayın çıxcaxdı burdan qav, on dənə

sora, beş dənə sora çıxcaxdı. Buları yığcam, satıcam, düzəldicam, nağarıcam. Ho xəyalnan qəşəh ayağını qaldırır qoyur, diyi, ho dəzgahın üsdünə. Əlində də, diyi, təzə qəliflər var, qav düzəldəsi qəliflər. Guyə hələ palçıx bişirir bulardan qav düzəldəsi. O qədər xəyalnan oynuyü, diyi, biddən ayağı sürüşüf düz kürəən qavların üsdünə. Hamsı sınır, ovulur, tökülür. Biddən ayılır ki, heş nə yoxdu ortada. Nə qav var, nə kürə.

45. SƏSİ SABAH ÇIXACAQ

Keçal başdiyi mağazadan oğrulux eləməyə. Kəsir qufulu. Yolnan da biri keçir. Diyi:

– Ə, sən nağarısanı?

Diyi:

– Kamançə çalıram.

Diyi:

– Ə, bes sesi-zadı çıxmıyı.

Diyi:

– Sesi savax çıxcaxdı.

46. ƏTİ YOX, GÖNÜ LAZIMDI

Bi kişiin gəlif gecə camışini kesif aparıylər. Camışı kesif, puluun da kağızın içinə büküf tovlaan qapısının asıf gidiy. Kağıza da yazıy ki, a camış yəəsi, bu camışın əti yox, gönü manə lazımdı, diyi. (Hunu Cəmil məlim yaxşı diyidi, şeyir kimi də yazmışdı).

47. DÜŞÜNCƏLƏR

Bi kişi yatır alma ağacının altda. Fikirrəşir ki, ay Allah, niyə sən almanı göydə, qarpızı yerdə yaradıfsan? Helə ho vax

buun başınə bi dənə alma düşür. Diyi, ay aman, nə yaxşı ki, qarpız göydə, alma yerdə döyül, yoxsa kəlləm-gözüm dağılardı.

48. ZİYARƏT ÖZÜ AXTARSIN

Bi kişin yanibalalı ineyi itir. Bu ineyi axdara-axdara fikirşey ki, ay Allah, qoy ineyi tapım, balasını ziyarata qurban kesərəm. Nəsə, bu ineyi tapa bilməyi. Qəyidiy öyə gəliy. Arvadı öydə diyi ki, a kişi, ineyi tapsax, ziyarata qurban dimişəm. Kişi laf höösələdən çıxıy ki, unda mən ineyi axdarıf niniyirəm ki? Balasını mən qurban didim, anasını da sən. Qoy ziyarət özü zəhmət çekif mallarını axdarsın.

49. BİR DƏ O QƏLƏTİ ELİYƏ BİLMƏRƏM

Bavat dolanışığı olan bi kişi yolnan gidəndə donquz görüy. Fikirşey ki, ay Allah, habı nə heyvandı yaradıfsan. Məyən müddətdən sora o müflüsdəşiy. Dəə qazanş dalıncə başqa məmləkətə getməli oluy. Bi çox çetinnıxlardan sora gəlif bi diyara çıxıy. Burda da iş tapbıy. Məjbur oluf varrı bi adamın donquzdarını otarıy. Üç il keçiy, dəə öyə qəyidəsi oluy. Dəryadan keçiymiş. Biddən güjdü tufan başdıy. Hamı bir-birinə deyir, diyi, umud hara çatar. Suyün ortası, gəmidə. Naarsınar? Hamı elini göyə açıy dua eləməğa. Bi bu kişinin dünya vecinə olmuyü. Buna diyilər ki, nolar, sən də dua elə, belkə sənı, duanı, qəbula keşcəxdı. Kişi cavabında diyi ki, əşi, bi dəfə Allahın işinə qarışdim, üç il donquz otarmalı oldum, bi də ho qələti eliyə bilmərəm.

50. ALLAHIN BÖLGÜSÜ

Allah-taala həzrətdəri yazıf elan veriy ki, ay yaratdığım millətdər, savax səhər gəlin, səhər tezdən, sahat filanda za-

kon paylicam. Yollarda içif qalan urus ovaşdən çatdırıy özünü.
Diyi:

– A qurbanolduğum, gəlmişəm qapın,a.

Diyi:

– Hodu zakon, götür apar.

Urus zakonu götürüf gidir. Dalıncə erməni özünü çatdırıy:

– Ay qurbanolduğum, axı mən zakona gəlmişəm.

Diyi:

– Zakon getdi. Urus apardı.

Diyi:

– Bu nə bijdıxdı?

Diyi:

– Götür apar bijdığ, ho da sənın, olsun.

Erməni götürüf gidiy bijdığ. Az keşmir, gürcü özünü çatdırıy. Diyi:

– Ay qurbanolduğum, zakona gəlmişəm.

Diyi:

– Urus apardı.

Diyi:

– Bu nə bijdıxdı?

Diyi:

– Hunu da erməni apardı.

– Nə keş çəhmışx!

Diyi:

– Keş çəhmax da sizın, olsun.

Keş çəhmaa da gürcü aparıy. Ha... Az keşmir özünü yevrey çatdırıy hora:

– Ya qurbanolduğum, axı zakona gəlmişix.

– Zakon getdi. Urus apardı.

– Bu nə bijdıxdı?

Diyi:

– Hunu da erməni apardı.

– Nə kef çekirix!

– Unu da gürcü apardı.

– Əə! Bu alver oldu ki.

Diyi:

– Alver də sizinki, götür get.

Bular da alveri götürüf gidir. Gejdən-gej, namazdan-ni-yazdan qutarannan sora musurman çatır:

– Ya qurbanolduğum, axır zakona gəlmişix.

Diyi:

– Zakon getdi. Urus apardı.

Diyi:

– Bu nə bijdıxdı?

Diyi:

– Unu da erməni apardı.

Diyi:

– Nə kef çehdix!

Diyi:

– Unu da gürcü apardı.

– Dəə alver oldu bu.

Diyi:

– Alveri də yevrey apardı.

– Əə! Dəə bu lap demaqoqluxdu.

Diyi:

– Ho da sizin. Götür, get.

Demaqoqluğu da bu götürüf gidir. Gejdən-gej dağları aşif, iy-qox dağıda-dağıda lezgi özünü çatdırıy:

– Ya qurbanolduğum, axı zakona gəlmişix.

Diyi:

– Zakon getdi.

– Bu nə bijdıxdı?

Diyi:

– O da getdi.

– Nə kef çehmişix.

Diyi:

– Ədə, o da getdi. Gürcü apardı.

– Ədə, bu alverdi ki.

– Unu da yevrey apardı.

– Əəə! Bu demaqoqluxdu.

– Unu da azərbaycanlılar götürdülər.

– Eeh...! Nə zulum keşmişix ho dağları aşincən. Ox! Nə zulum, nə əzyət (söyləyici gülür – top.).

Diyi:

– Ho zulum da sizin,ki olsun. Götür, get.

51. GƏLİNİN XATASI

Öydə, hardasa on yaşında uşaan yanında gəlin bi xata eliyi. Bu da anası gələn kimi, diyi ki, ciyi, ciyi, diyimmi, gəlin xata eliyəni? Anası diyi ki, a bala, dəə nə qaldı ki, didın, də.

52. ƏZAZİL KİŞİ

Bi əzazil kişi oluy, arvada gün vermiyə. İşdən gəlif bu kişi arvadını döyür hər gün. Nəsə, kişi işdən gələsi vax çatıy, arvat tez-tələsiyh işini görüy kü, heç olmasa büyüün döyülməsin. Ho arada uşax pola batırır. Gəlin tez kişi görməsin diyə, çöcəni¹⁹⁴ götürüf uşax batırdığı yerin üsdə örtür. Kişi də qapıdan gəlhagəldə oluy. Gələn kimi kişini qarşiliyi, çayını, yimaanı veriy. Sora başdıy ki, kişi, heç olmasa büyüün mənnən razı qaldınmı? Dəə nə isdiyisanı? Kişi hirsdi-hirsdi diyi:

– P.x.

Diyi:

¹⁹⁴ Çöcə – mis qab

– A kişi, hirsdənmə, sən Allah.
Cəld çöcəni qaldırır.

53. ÜÇÜNDƏN BİRİ ÇIXMASINMI?

Yenə diyi, keşmişdə bi kişinin üş dənə qızı olufdu. Biri hansı işə gessə, cığallıx eliyifdi. Ata-ana məhətdəl qalıfdı bu cığalın elində. Bivax bazarığa gidəndə ata buların birini aparmax isdiyi. Bu, diyi:

– Mən gidiyəm.

Ata qalıy məhətdəl, naalac. Bunu aparsa, yaramıyı axı, üçü də getmax isdiyi. Ata diyifdi ki, ay qızdarım, gəlın, püşk atax də, nağarax? Canının dərdinnən kağızın üçünə də həməən cığal uşağın adını yazıy, kağızdarı atıy, birini götürənnən o berrərini götürüf yeşiriy cəld. Sora da o berrəri peşman oluy-lər ki, gənə də ho. Qərəz üş dəfə atılan püşkdə ancax cığalın adı çıxıy. Qəyidif ata gülə-gülə diyi ki, bes, üçünnən biri çıxmasınmı?

54. BİR DƏSTƏ İT-QURD

Bi günüsü xanı qonax çaarıylər. Bunun işi çıxıy, özü gidə bilmiyif qonaxlığa. Eşiyağasını göndəriy öz yerinə. Eşiyağası qonaxlıxdan qəyidənnən sora xan bunnan soruşüy kü, qonaxlıx nətəri keşdi, nooldu, kimnər gəlmişdi məclisə? Eşiyağası başdiyi saymağa: “Filan kəndin xanı, filan yerin kəntxudası, filan yasovul, filan xan...”. Sayif-sayif axırda da yekun vuruy: “Əşi, bi dəsdə it-qurt”.

55. SƏNİN BAŞIN YARILASI BAŞ DEYİL

Bi kişinin borcū oluy. O biri gəliy, su qoyür. Arxın ba-şində də o biri deyəniy. (Avdurahman məlim danışiydi sinif-

də bizə. Uşaxlar dalaşəndə hunu misal çekiydi). Tikannığa suyü buraxan diyi ki, kopoolu, gör sənın, başın,ı yarıyəm, yoxsa yox? Görüy bu suyü kesifdi, özü də hara buraxıfdı? Qaratikannığa.

Bu, bunuynən dalaşmax isdiyi də, yoxsa qaratikanı suluyüf niniyi?

Başı yarılası da gəliy ki, narısanı? Qüvət olsun, xeyirri olsun. Habı kolluğu suluyənnən sora suyün ağzını açif aşaa dooru buraxarsanı. Bu gidəndə dalaşmax isdiyən diyi ki, ay kopoolu, dimax, sənın, başın, doorudan da, yarılası baş döyülmüş.

56. DEYƏSƏN, İŞİN DÜZƏLİB

Birinin o birinə borcü oluy. Gəliy ki, borcünü alsın. Baxıy ki, bu qaratikannığı suluyü. Diyi ki, a kişi, naarısanı?

Diyi:

– Bax, habranı suluyürəm ki, böösün. Qoyünnər gəlif bu qaratikannıxdan keşcaxdı. Oların yünü habra ilişcaxdı. O yünnəri mən yığcam, satcam, ho pulnan sənın, borcunı,ü ödücəm.

Borcünü almaa gələn hirsinnən gülüy.

Diyi:

– Ha qırışmal, deyəsən, işın, düzəlifdi, dəə gülüsanı.

57. QIRMIZI ONLUQ

Bi qız nişannısıynən gidiy. Bi xuliqan da gəlif bu qıza nişannısının yaanda sataşiy. Bu gədə çıxardıf buna bi qırmızı onnux veriy. Biraz aralanıylər. Qız əsəbiləşiy ki, a qırıyatsız, o maña sataşdı, sən una pul verdin. Nəsə, bunnan küsüy də. Diyi ki, ay qız, ho qırmızı onnux həyin unu öldürəcaxdı. Biraz gidiylər, helə küsülü, dalaşə-boğuşə. Gidif görüylər həməən adamın qarnının barsaxları yerə tökülüfdü. Diməli, kiməsə də

helə gidif sataşiy ki, bu da buna onnux vercxadı. Dişəndirifdi¹⁹⁵ o birisi. O da çıxardıf bi biçax.

Diyi:

– Bax, gördün,mu? Mənim qırmızı onnuğum öldürdü hunu.

58. YAMAN GÜN ÜÇÜN SAXLAYIRAM

Biri qoltuğunun altında xənçəl saxlıyi. Soruşən olanda diyi:

– Yaman günün yarağıdı. Yaman günnən ötrü saxlıyirəm. Ha yaman günnən ötrü saxlıyirəm.

Bi günü də tutuf buna sataşiylər. Bu da vurmuyü.

Diyillər:

– Ə, niyə vurmadı₁?

Diyi:

– Yaman günnən ötrü saxlıyirəm.

Diyillər:

– Ə, bunnan da yaman gün olcaydı san₁a?

Hununçün bi şey olanda diyillər xənçəli beh saxlıyi.

59. XƏŞİLİ YEŞİRƏ¹⁹⁶ BİLMƏDİN

İki baci oluy. Biri pozğun oluy, biri düz. Düz pozğunnan soruşuy kü, sən nətəri eliyisan₁ ki, kişin₁ heş nə bilmiyi? Mən helə eləmağ isdiyirəm. Pis baci diyi ki, yox, sən eləsan₁ üsdü açilər, beyavır¹⁹⁷ olarsan₁, kişi səni boşuyər.

Diyi:

– Yox, məni də örgət.

Diyi:

– Unda get xəşil bişir, yi, amma kişin₁a saxlama. Bax, gör başə düşüyümü kü, sən xəşil bişirifsan₁?

¹⁹⁵ Dişəndirifdi – dadanmaq

¹⁹⁶ Yeşirə – gizlədə

¹⁹⁷ Beyavır – biabır

Düzgün baci gidiy bi qazan xaşil çalıy, özü yişi, kişiyə heş nə saxlamıy. Axşam kişi gəliy, öyə giriş, arvadına diyi ki, a! Xaşil çalıfsan, bes mənim payım hanı? Arvat diyi ki, nə bildin?

Diyi:

– Hodu bax, qaşığa xaşil bulaşıfıdı.

Arvat da sən dimə, xaşil qazanını yüyüfdü, çömçəni yox. Yadınnan çıxıf qalıfıdı çömçə. Gəliy bacisinin yaana ki, bes kişi bildi, mən xaşil bişirif, una saxlamamışəm.

Diyi:

– Get, baci, sənnən pozğun olmaz. Sən bi xaşili yeşirə bilmədin, ho boydə pozğunnuğu nətəri yeşircasanı?

60. ÇOXYEYƏN GƏLİN

Birisi oğlunu öyləndiriy. Diyi, gəlmi də yaman çoxyeyən çıxıbbış. Qəynənə hirsdənir, qudasını çağırır. Hindi isdiyir ki, disin ki, qızın, çox yiyir. Amma diyə bilmir. Axırda diyir ki:

Beş epbeh beşih üsdə,

Sekgiz epbeh seyramada¹⁹⁸

Dokquz epbeh doğramada.

Söyləyici mətni anasından eşitdiyini dedi – top.

61. QAYNANANIN OYUNU

Bi qarı olufdu. Bööh oğluna toy eliyıfıdı. Bööh oğluna toy eliyəndə sessiz-semirsiz oynüyüfdü. “Öyümü yıxan gəldi”, – diyə-diyə oynüyüfdü. Qəyidif ikinci oğluna toy eliyəndə “Nı-nı, nı-nı, nı-nı çömələn yerdə s..ən gəldi, çömələn yerdə s..ən gəldi, nı-nı, nı-nı”. Üçüncü oğluna toy eliyəndə “Nı-nı, ayağ üsdə s..cam, nı-nı, nı-nı, ayağ üsdə s..cam, nı-nı, nı-

¹⁹⁸ Seyramada – seyr edəndə, ayaq üstə

nı”, – qarı oynüyüfdü. Gəlin gəlif kim güvənifdi¹⁹⁹ ki? Gəlin əlinnən bi adam da güvənmiyifdi.

62. İSLATDIM, ALDIN

Bi qəynə də olufdu. Bu, oturuf uşaxlara baxıfdu, gelin də kavaf bişirifdi. Sora birini də qəynəsinə verifdi ki, yisin. Arvadın dişı olmuyüfdü çeynəmağa. Ağzına qoyüf sora-sora diyifdi ki, ox, a gelin, ağzın, daddansın, ağzım daddandı. Ox, gelin, ağzın, daddansın, ağzım daddandı. Ha bi dəfə, iki dəfə, axırda gelin barmağını salıf, kavavı qəynənən ağzınnan çıxardar ki, sesin, başımı apardı, sən yiyincə it yisə yaxşidi. Arvat da “İsdatdım, aldın, gelin. İsdatdım, aldın, gelin”, diyif duruf oynəmağa başdiyə.

63-64. HƏMİŞƏ GÜNÜM BELƏDİ

Bi gelin heş gün verməz qəyniyə. Arvat da bunu oğluna diməz, saralıf solar. Oğlu işə gidiyəm diyif, çıxıf arvadı busar ki, görax habı arvada nolufdu? Yeşindığı yerdən baxıf görər ki, bu, anasına çöreh vermiyi. Bi xıba²⁰⁰ çöreh veriy, ho da oynədif. Oynə, san, a su verim, oynə, san, a çöreh verim. Arvat da gelin çöreyi verən kimi elinə alıf başdiyi oynəmağa. Bilər ki, oğlu busuy. “Həməşə günüm budu, bu. Həməşə günüm həvlədi, Vərgullah”, – diyif oynuyər. “Həməşə günüm belədi, oğul. Həməşə günüm budu, Vərgullah” (söyləyici bu sözləri mahnı kimi oxuyur – top.). Oğlan çıxıf gəlmi qovar ki, sən həməşə məəm anama zulum eləmişən, sənnən bu öyə arvad olmaz.

¹⁹⁹ Güvənifdi – sevinibdi

²⁰⁰ Xıba – loxma

64.

Bi qəynə²⁰¹ oluy, bunun iki oğlu oluy, iki dənə də gelni.
Ho gelinnər hər gün buna oynədif çörey veriylər, hər gün belə oluy bu. Sora bi gün oğulları işə gidəndə qəyidif görüylər ki, arvat çörey isdiyi, gelinnər diyi ki, dur, oyna, verax. Ha dur, oyna, verax. Arvat annıyi ki, oğulları haradasa buları busuy. Duruf, başdıyi oxumağa:

Aslan oğul, qaflan oğul,
Həmişə günüm belədi.
Aslan oğul, qaflan oğul,
Həməşə günüm belədi.

Yanı ki, həməşə oynədif çörey veriylər. Oğullar içəri girif gelinnəri də döyüf qovuyulər ki, köpeyin qızdarı, dimax, siz anamıza zulum eliyisınız.

65-66. ALTI DAŞ, ÜSTÜ AŞ

Bi ana oluy, oğul oluy, gəlin oluy. Gəlin xoreh bişiriy. Ananın da qavı oluy ayrı. Çaşqası oluy, çaşqısının da içində daş qoyur gelin. Bu, xoreyi bu çaşqın içinə tökür. Bi avgərdən tökən kimi çaşqı doluy, axı içində daş var. Bu ana bu xoreyi yiyən kimi daş çıxır. Oğul görməsin diyə, diyi ki, ay gelin, doymüşəm, ay oğul, götür habı qavı, bi tərəfə qoy. Ha bi gün, ha iki gün, ha un gün. Bu arvat, ay oğul, acınnan ölür. Gəlin, diyi:

– A gelin, mən gedirəm, qızımgilə.

Gedir, horda da, də özgə öyündə də nə qədə qalmax olan şeydi ki? Bu, öyə gələndə meşə uzunlu gəlir. Diyi ki:

Altı daş, üsdü aş, oğul əpbəyi,
Yeznə, yezid əpbəyi.
Altı daş, üsdü aş, oğul əpbəyi,
Yeznə, yezid əpbəyi.

²⁰¹ Qəynə – qaynana

Diyə-diyə bu arvad gəlir. Gəlir, bu, meşə uzununu keçəndə bu oğlu da, sən dimə, meşədə mal otaarmış. Bu oğlu bunu eşidir. Eşidir, gəlir, diyi:

– Arvat, dur, aş bişir. Belkə anam da gəldi.

Diyi:

– Mən də isdiyirəm.

Diyi:

– Əh, ana, şeyi niniyirsən? Qocadı. Bişirim, yiyax də.

Diyər:

– Yaxşı də, gəlmir, gəlməsin, bişir, yiyax.

Aşı bişirər, bişirəndə görər ki, arvat gəlir. Arvat görər ki, gənə də gəlin aş bişirir. Oturar, gənə də həməən çaşqı gələr ortıyə. Diyər, ay Allah, mən bunnan nə yicam, gənə mən acəm. Oğul sesini çıxatmır. Bu xoreyh, pilov tökülər, ortıyə gələr. Bu döörədə tökər anıyə, çaşqıda tökər anıyə. Oğul di-yər ki, ana, dur, isqamın başınə, biznən yiyax.

– Əh, ağzın suyu dama-dama, niniyisanı, hunuynən yiyif? Çaşqası var də, yisin.

Diyər:

– Sən disginisanı, məəm anamdı, mən disginminəm, keç, ana, sdolun başınə.

Anasını keçirir sdolun başınə, döörəni²⁰² də qoyür qava-ana, yiyax. Yiyəndə gəlin diyir:

– Olmaz.

Diyəndə anasının çaşqısını getirif arvadın qavaana qoyar.

Diyər:

– Ala, yi, bu çaşqıda sən yicasanı, anam da məniynən döörədə yicaxdı.

²⁰² Döörəni – aş qabını

Çaşqını arvadın qavaana qoyuf, iki qaşix alan kimi alt-
dan daş çıxır.

Diyi:

Ha, ana, sən diyən habıydimi?

Altı daş, üsdü aş, oğul əpbəyi,

Yeznə, yezid əpbəyi.

Arvadı aparıf atası öyünə qoyuf gəliy, tezədən bu oğlan
toy eliyi. Sora, oğul, ho qocə qarı hunnan sora gün görüy. Al-
lah hoların horda gününü xoşbaxd eləsin, bizi də burda.

66.

Bi dənə də qəynəniyə gün vermiyələr. Qəynəniyə həm-
məşə gelin bunun qavının altına daş yığf üsdünə də aş töküf
veriymiş. Bu da bi gün oğlu meşiyə gidəndə diyi, məni apar.
Yolun qıraanda qızı öyü oluy. Apar hora qoy, qızın öyündə
yeşiyim. Aparıf qızı öyündə yeşiyi. Bi üç gün burda qalıy.
Gəlif yeznə bunun yanında arvadını döyür. Niyə çöreyh
verisanı, filan eliyisanı, feşman eliyisanı? Bu qarı asda-asda
duruf gəliy. Bu asda-asda yolnan gələndə oxuyü. Oğlu da
meşiyə gidifmiş. Görüy ki, anası həvlə eliyi:

Altı daş, üsdü daş olsun, oğlumun öyü olsun,

Altı daş, üsdü aş, gənə oğlumun öyü yaxşidi, –

diyə, diyə gəliy.

Bu diyi:

– Havı nə sözdü? Mən bunu öyrəncam.

Diyi:

– Ana, ho nə sözdü? Bayaxdan sənın, dalın,cə gəliyəm,
ho nə sözdü?

Diyi ki, heş nə, heş nə.

Diyi:

– Yox, ana, dıcasanı, ho nə sözdü?

Diyi ki, Vallah, heş nə. Gəliy öyə, bu diyi:

– Kiri dur, görcasanı.

Kiri yif duruy. Axşam aş bişiriyələr, görüy kü, gelin sini-in altına daşdəri düzüy, üsdən də biraz aş töküf getirif gəlif qavaana qoyür. Ha... Qarı balacə həvlə eliyən kimi daşdər çıxıy, kişi fikir veriy, görüy kü, altı daşdı, a, bu nədi?

Diyi:

– Həmməşə həblə olufdu məəm güzəranım. Hunuçün qızım öyünə getdim, amma yeznəmin üzünənən gənə oğlumun öyü yaxşidi diyif qəyidif gəldim.

Hindi bu da təcrübədi, yeznə öyünənən gənə oğlun öyü yaxşidi. Oğlun altı daşı, üsdü aşı yaxşidi.

67. İZ EŞŞƏYİN İZİDİ

Bi qəynana olufdu, üç dənə də gelin olufdu. Qəynana da çox yaman qəynana olufdu, gelinnəri həməşə aj qoyüfdü. Bi gün bu qəynənə gezmağa çıxıfdı, yuxa da bişirif öyə qoyüfdü, dooğa da. Ha... Öyün yerini şirəliyifdi ki, gelinnər girif yuxanı, doğanı yiməsin. Gelinin biri diyifdi ki, hindi acinnən ölüyux, qəynənəmiz də gəlmədi, bes biz nağarax? Birisi diyifdi, gidin, eşşeyi getirin, minif eşşeyə, gidif yuxanı da alcam, dooğanı da. Eşşeyi minif gidif yuxanı da alıf, doğanı da, üç gelinin üçü də qarınlarını doydürüfdü. Qəynənə gəlif görüy ki, nə yuxa var, nə dooğa. Diyi:

– Eşşeh eşşehdi, izi də eşşeh izidi, dooğa hara oldu, yuxa hara oldu, bu nicə oldu?

Diyə-diyə arvat çatdiyif ölüy. Arvadı aparıf bassırıylər. Arvat qavırrıxda başdıyı çığırmağa:

– İz eşşeyin izidi, yuxa hara oldu, dooğa hara oldu?

Arvat qavırrıxda çığırıy. Yol ötən bi kişi diyi ki, sizin, arvat xortduyüfdü, qavırrıxda sesi gəliy, çığırıy. Eşşeyə mi-

nən gəlin diyi ki, deyən-deyən, hunun maña sözü varıydı. Hamın,ız deyən,ın, mən gidiyəm. Mən hunun sözünü dinşiyim, görax, nə diyi. Gidiy, görüy ki, həmin sözü diyi gənə:

– Eşşeh, eşşeh izidi, hanı yuxa, hanı dooğa?

– A kəllan,ə s...m, eşşeyi mindim, yuxanı da aldım, dooğanı da aldım, üş gəlinin üçü də yiyif oturdux, öl, şiş, yat horda.

Hunnan sora arvat kiriyif yatıy, üreyi yerinə gəlifdi ki, gelinnər alıfıdı, eşşeyh yimiyifdi. Gəlif diyi ki, qəynənəm diyi ki, ho sandığı möhgəm saxla, sandığı maa təşbirifdi. Sandığı da açif görüylər ki, heş nə yoxdu içində.

68. ZALIM QAYNANA

Bi kişinin də arvadıynan anası heş yola getməzmiş.

Dəər:

– Ay Allah, mən neynim?

Bu deer:

– Anan, pısdı, maña gün vermir.

O da deer:

– Arvadın, pısdı.

Helə bi şeyi, yazan şeyi (diktofonu göstərir – top.) açər, öyə qoyər, gedər. Gedənnən sora anası gələr, dəər:

– Köpəyin qızı köpəh, dədanın, ağzı belə, ananın, ağzı belə. İt qızı, eşşəy qızı.

– Ay ana, mən nağarırım san,ə? Axı sən həməşə oğlun,ə şikaat eliyif mənim üzümü-gözümü yandırısan. Belə günən çıxmax sərf eliyər. Oğlun, gələnnən mən çıxcam.

Arvat gənə dincəlməz. Gənə dəər:

– Dilin, tutulsun, dilin, qadaxlı qalsın. Dilinin üsdə dil bitif köpəy qızının. Qoy oğlum gəlsin, gör sənın, başın,ə nə iş açıram.

Heş nə, buna çox toy tutar.

– Ay ana, mən san, a heş nə eləminəm, ay ana, Vallah, mənim günahım yoxdu.

Bu belə deer, bu söyür. Bir də oğlu gələndə başdiyi ki, habı köpəyin qızı, habı eşşəyin qızı man, a gün-güzəran vermir, ağzıma-burnuma söyür, dədəmə söyür, anama söyür.

Deer:

– Ay ana, dayan, buun elini, gününü çağırjam, özümün-künü də çağırjam. Görəh səndədi günax, bundadı günax?

Çağırır hamını, oturullar bizi kimi (söyləyici mənimlə söhbətini nəzərə çatdırır – top.), yiyillər, içillər, sora oğlan deyir ki, Vallah, buna çaarmışam sizi, qızın, ızı götürün, aparın. Qızınızın, günahı çoxdu, mənim anama gün-güzəran yoxdu. Arvat deer ki, görüsan, bax gədə də bilir. Bi də gedif oyankı öydən radyonu gətirir (söyləyici əlimizdəki diktafona işarə etdi – top.), qoyur yuxarı başdə. Hamı da oturur cərgə-siynən. Başdıyif açannan sora:

– Dədanın, ağzı belə, ananın, ağzı belə...

Söyüş başdiyir, nə başdiyir. Arvat qayıdır ki:

– Bey... gör köpəy qızı nə yaradıfıdı? Ay oğul, yalan deyir.

Deyir:

– Ana, nə səni ata bilmərəm, nə də balalarımı yetim qoya. Sənin, yerin, buradı, yoldaşımınkı bura.

Hindi hunnan gətirif deerəm ki, helə şey (diktofonu nəzərdə tutur – top.) adamın öyünü yıxar hər şeyi yazıf.

69. O AĞ ŞEY SİZİ ÖLDÜRƏCƏK

Bi rus əriynən kəndə gəlir. Buna hər gün yimağa qatıx verillər. Dəə, nəəsə, bi gün bu urus bezif qəyidəsi oluy. Gidəndə diyi ki, bax, mən gidiyəm, amma ho ağ şey sizi öldürəcədi.

70. EMİCANLISAN²⁰³, KEÇ BAŞA

Qaxın Emcan kəndinə iki nəfər şəkili girdi. Bular girdi qonax yerində oturuylar. Gələnə deyirlər:

– Emcannısan, keç başa.

Şəkililər də sifdə başda oturlar. Qonaxlar gəldixcə qapının ağzına düşüylər. Sora bi dənə tula gəlif qapının ağzında duruy. Şəkili qonaxlar tulanı alif məclisin başına tulluyulər:

– Bu da Emcannıdı, keçsin başa.

Hindi o söz misaldı.

71-72. OTU BELƏ YANDIRAN ...

Birisi də şəkililərin hazırcavaflığı barədə çox eşidifmiş. Özü də yaman hazırcavaflıymış. Şəkiyə deyişməyə gəli. Şəkinin girəcəğində bunu qarınağrısı tutuy. İşini görüf qutaranan sora özünü cincarnan təmizdiyi. Beh yanıy bu nəşə. Dəə girəcəxdancə dala qəyidəsi oluy. Səvəvini soruşəndə diyi ki, otu həvlə yandıran gör adamnarı nətəri yandırar.

72.

Birisi Hacı əmiynən söhbətdəşmaxdan ötrü Şəkiyə gəli. Şəkinin Qala qapısında bunun möhgəm qarnı ağrıyir. İşini görüf özünü cincarnan təmizdiyi. Berk yanıf dala qəyidir. Diyi ki, otu həvlə yandıran gör adamnarı nağarar?

73. HAYINDI MƏN GƏNƏ ŞƏKİYƏ QAYIDASI OLDUM?

Bi şəkili ölür. O dünyada bunu nə cənnətin, nə də cəhənnəmin qapısının içəri qoymurlar. Kişi gəliy Əzrayılın yaana, şikaat eliyi:

²⁰³ Emican – Qax rayonunda kənd

– Məni nə cənnətə qoymurlar, nə də cəhənnəmə. Hayındı mən gənə Şəkiyə qayıdası oldum?

74. SƏN BİR DƏNƏ LOTEREYA AL

Şəkili Allaha o qədər yalvarır ki, mənə də bi maşın qismət elə ho latereyada. Bi dəfə də Allah tərəfinnən ses gəliyi ki, a kişi, sən bi dənə latereya al, mən sənə fikirəşərim də alannan sora.

75. MURTUZALI BƏY DƏ ÖLSÜN, BOZ AT DA

Niqalay hökuməti yıxılıf, yerinə Şura hökuməti gəlmişdi. Bi Murtuzalı bey vardı. Uun da bi Boz atı vardı. Bu Murtuzalı beyin də bi yaxın qohumu varmış. Yazıx, Murtuzalı beyə görə heş yerdə danışa bilmir, dinə bilmir, əlini heş bi işə ata bilmir. Ayağını hara qoysə, diyilər ki, sən Murtuzalı beyin qoomusanı. Bi gün gənə Murtuzalı beyin qoomu olduğunu buna xatıradanda bezmiş qoom qayıdır ki, əşi, Murtuzalı bey də ölsün, Boz at da, mənim canım da qutarsın.

76. İVƏ QADA BÖYÜKDÜ, YOXSA STALİN?

Otuzuncu illərdə Göynüyün Sovet sədri İvə qadeydi. Hindi İvə qadaan bi qoomu o biri qoomunнан soruşuy:

– Ədə, Baş Göynüh bööhdü, yoxsa Maskva?

O biri diyi:

– Əlbətdə, Baş Göynüh.

Diyi:

– Bes, İvə qada bööhdü, yoxsa Stalin?

Diyi:

– İvə qada bööhdü.

İvə qada da çox əzazil adamıydı. Toylərdə elində beş-atılanı göyə ata-ata oynuyarmış. Aqibəti də o oldu kü, bi ayağında bi tay qalış, bi ayağında çarix öldü.

77. YOXSA ÜÇ-ÜÇ QOYARDIM

Biri də oturuy çayxanada. Qənt də çox xırda doğranıbış. Bu qəndi iki-iki götürüf ağzına qoyür. Padavatçı²⁰⁴ gəliyi ki, a kişi, sən narısanı? Qəndi niyə ağzına iki-iki qoyüsanı? Müşdəri diyi ki, ağzıma sığmıyı. Yoxsa üç-üç qoyərdim.

78. ÇƏRDƏYİ ÇIXIB, YA YOX?

Qaynımgilin bi dənə qəşəh şəfdəli ağacı var. Şafdalı da təzə bara girifdi, üsdə iki dənə şəfdəli var. Biri düşər, biri qalar, dəymağa yaxındı. Bizim Təranə də pasdayannı meyvə həvəskarıydı. Bu kişi də həmişə oturuf şafdalıyə baxar ki, görüm nə vax yetişəxdı? Sortunu bilmax isdiyə də bunun. Bu da bi gün, iki gün, üç gün, bi dəfə də ötəndə şəfdəlini alıf ötür. Yiyir kal-kal. Kişi gəlif baxır, şəfdəli yoxdu. Baxır, baxır:

– Ay bunu kim apardı, ay bunu kim apardı?

Bir həfdə bu söhbət gidir. Qız da səsini çıxartmır. Bi günü kişi gənə oturur, diyi ki, biccə bileydım hunu kim apardı. Görax huun çərdəyi çıxırdı, yoxsa yox? Şəfdəlinin çərdəyi ha. Hunda bu qız dözmür.

Diyi:

– Ay əmi, Vallah, kalıydı, heş mən özüm də bilmədim, çərdəyi çıxırdı, yoxsa yox?

²⁰⁴ Padavatçı – Rus dilindəki ofisant sözünün Göynük kəndlərində işlənmə formasıdır.

79. YARISINI QARDAŞINA VER

Aj milis oluy. Görüy kü, bazar uxarı biri elində əpbəy yiyə-yiyə gidiy. Bilmiyi, nətəri isdəsin də. Qəyidif diyi ki, bazaruxarı epbey yiyə-yiyə getmə, böl, yarsını qardaşın, a ver.

80. MƏNİ İKİ DOSTUN ARASINDA QOYDUN

Xəlil baba vardı. Bizim kəndə dəvəynən duz-zad gətirif satardı. Xəlil babaya xoruz kesif qoyurdun, unu qırağa qoyüf, behməzi suynən durulduf, içinə də eppeh doğruyüf yiyərdi. Atam bi dəfə didi ki, ay Xəlil, sənnən bi söz soruşcam, amma düzünü dinə. Sən Allahı çox isdiyisan, yoxsa habı behməz-eppeyi? Didi ki, ay Aslan, sən məni nə iki dosdun arasında qoydun.

81. TÜLKÜ MUSTAFA, KEÇİ USUB, ÇAQQAL ƏYYUB

Tülkü Musdafa varıydi (ölütdü də). Bi də Keçi Usuf var. Bulara da nəsə maşın hissəsi lazım olur. Şəhərdə də Çakqal Əyuf varıydi.

Diyi:

– Unun tükanında filan şey var.

Tülkü Musdafa Keçi Usuva diyi ha. “Get – diyi – hunu al, gəti”. Maşınamı, daşqiyəmi²⁰⁵ şey lazım olur, e... habı hissə, düzəltməyə ehdiyat hissə.

Diyi:

– Bes nətəri diyim ki, o məni tanısın?

Diyi:

²⁰⁵ Daşqa – at, yaxud eşşək arabasının arxasına qoşulan qoşqu

– Nələri isdəsan, dinə. Sən Tülkü Musdafasanı, mən Keçi Usuf. Səni də göndəərəm Çakqal Əyufun yaana.

Kişi diyi:

– O mənən inciməz, mən una Çakqal Əyuf disəm?

Kişi diyi:

– Gör yolunu tapıf diyə bilərsanımı?

Gəlir tükənə, girif diyi:

– Dəmirçi qardaş, salam.

Diyi:

– Əleykəsalam.

– Məni Keçi Usuf göndərifdi, özüm də Tülkü Musdafenəm. Diyifdi ki, mənə lazım olan hissə Çakqal Əyufun mağazasında var. (Kişiyə də Çakqal Əyuf diyəndə həmişə acığı tuturmuş).

Diyi:

– Yaxşı, heyvannarı yığdın, hindi dinə görax, nə isdiyisanı?

Kişi, diyir, heş nə dimir, dinməz-söyləməz alır ho hissəni verir.

Diyir:

– Sən məni bağladın. Öz adını yazı diyif məni də qoşdun, holara.

82. KİŞİ İSTƏYİRƏM

Biri vardı, biri yoxuydu. Bi dənə kişi olur. Telefonnar da təzə çəkilən vaxdı. Bi də gördüm, diyi, zəh gəlir. Götürdüm, diyi, bi dənə arvat. Didi ki, mən Kişi axdaaram, Kişi isdiyirəm.

Didim, diyi:

– Ay bacı, kişi mən.

Qəyitdi ki:

– Səən kişi boyaa qamış ölçüm. Mənə Kiş kəndi lazımdı, kişi yox.

83. ƏTİN PULU

Biriin dörd dənə barmağı olur, bi barmağı olmur. Bazara gedir. Qəssava əlini gösdərir. Axı həblə eliyəndə (əlini açır – top.) dörd barmağı var də, biri yoxdu.

– Man, a ət göndər.

Bu da qəşəh beş kilo ət çəkif göndərir. Bu, pulunu isdi-yəndə diyi:

– Nə qədə ət vermişən?

Diyi:

– Beş kilo.

Diyi:

– Saa kim diytidi ki, maa beş kilo ət göndər?

Diyi:

– Həvlə eləmədin ki, bizə ət göndər?

Əlini açır ki:

– Neçə dənə barmağım var?

Diyi:

– Dörd dənə.

Diyi:

– Vəssalam, dörd kilo ətənin pulu. Saa yalvarmamışdım ki, bi kilo artıx göndər.

Dört kiloon pulunu verdim, diyi, bi kilo qaldı maa.

84. AÇAR DAXIDADI, DAXI DA NOXUDADI

Gönühdə Daxı addı kişi var. Buun arvadının adını bil-minəm. Qonşu gəlif çaarır bunnan orax isdiyifdi. Arvat da qəyidifdi ki: “Vallah, bala, almax da yaxşı şeydi, vermax da yaxşidi. Amma orağımız baxcədə qalıfıdı, baxcə də qıfıllı, açər Daxıda, Daxı da Noxudadı”.

85. YEVLAX NƏTƏRİ ŞƏKİYƏ OXŞAYIR

Bi dənə avam adam oluy. Arabıyə minif gidiy Yevlağa. Yevlaxda yuxu gözünü tutuy. Sora arava çöörüluf qəyidiy Şəkiyə gəliy. Sora gözünü açif Şəkini görəndə diyi ki, ay, Yevlax nətəri bizim Şəkiyə oxşüyü.

86. QƏLƏMƏ ƏTİ

Zənqirəf Əlinin pitixanası varıydi köhnə bazarda. Bi müxbir hora gəliy, həm piti yimağa, həm də nəsə yazmağa. (Yoxlamaq məqsədiynən, keşmişdə helə müxbirrər varıydi, Savet dövründə). Yimax isdiyi, bunun qavağına getirif piti qoyullar. Bu pitinin içində qara bi şey üzür. Kişi baxır, diyi:

– Bu, nədi?

Yeməypaylıyanı çağırır. Yeməypalıyan baxır, görür ki, onun içində kesəyən balasıdı. Duruxur, amma diyi:

– Heş-zad yoxdu.

Diyi:

– Müdürün, u çağır.

Müdür də Zənqirəf Əli. Keşmişdə adnan çağrılan piti-xananın müdürüydü.

Diyi:

– Ay qardaş, nolufdu?

Diyi ki, ay qardaş, bax gör bu yimağın içindəki nədi? Əli baxır, o dəyqa da başa düşür ki, bu kesəyən balasıdı. Amma özünü o yerə qoymur. Diyi ki, qələmə ətidi, qoyünün qələmə ətidi. Diyi ki, a kişi, bax gör də, axı kesəyən balasıdı. Diyi ki, a kişi, sən, deyəsən, yaxşı görmürsən, qələmə ətidi, qoyunun budunun damarrı-zad yerrəridi.

Diyi:

– Yaxşı bax.

Cəld bu kişi bunu boşqava boşaldıf, ho keseyən balasını alıf ağzına atır. Yiyir, diyir:

– Qələmə ətidi də.

Kişi qayıdır diyi:

– Bax, düzünü dinə, qələmə ətiydi, yoxsa, kəsəyən?

Zənqərif Əli görür ki, onsuz da oyunu udufdu. Diyi:

– Yox, qələmə ətidi ki, qələmə.

Bələlınnan da bu vəziyyətdən bələ çıxır ki, bunnan şikayət aktı-zad olmasın. O kişi helə kişiydi.

87. ÖZ QOZU, ÖZ HALVASI

Əmi dayi şəkili olufdu. Yaxşı Şəki halvası bişirirdi. Hindi başqaları da bişirməx isdiyi, bacərmillər də. Diylər: “Ay Allah, nağarax? Əmi dayinin qavaana neyi qoyürux, beyənmiyi”.

Gidif biri Əmi dayini söhbətə tutur, biri də dal qapıdan halvasını oğruyuf getirif gəlillər. Diyi ki, Əmi dayi, bura gəl, qeşeng halva bişirmişix. Oturur, içir, diyi:

– Valla, qeşehdi.

Diyi:

– Ha... Əmi dayinin öz qozu, öz halvası, iç.

Başə düşmüyü də. Diyi ki, bes Əmi dayi də halvanı qozdan bişiriy də. Gənə diyi:

– Ə, bu nə gözəl halvadı.

Diyi:

– Əmi dayi, iç. Əmi dayinin öz qozu, öz halvası.

Nəsə, burda doyuncə içif, salamatdaşif gəliy ki, hanı potnuzdeyi halva? Halva yoxdu. Diyi, ha... diməli, man,ə öz halvamı içiriflər. Una görə də diyi ki, Əmi dayinin öz qozu, öz halvası. (Hindi, bala, sənın, mürəbban, da helə olufdu).

Söyləyici bu mətni evdəki vəziyyətə uyğun danışdı – top.

88. QAREY DAYININ CAVABI

(Qoy birini də diyim. Bizim öz kəndimizdən diyim, bi lətifə). Bi Qarey addı sığırçımız vardı. Məytəf direxdoru da Saleh məlimdi. Saleh məlim ineyini sığıra sürür. İneh gəlmiyi axşəməsdü sığırdan. Hindi axdarıllar hər yeri. Nəsə, gecə keçir, ineh gəlmiyi. Səhərertə məytəf direxdoru tutur bunu, diyi:

– Ə, Qarey dayi, məəm ineyim hanı? Gecə gəlmiyifdi.

Diyi:

– A bala, sən uşaxları bir-bir qapıyə çaarıl verisan,mı, yoxsa zeh vuruf (söyləyici məktəb zəngini nəzərdə tutur – top.) dağıdısan,mı? Mən sənı, malın,ı getirmişəm, get kətdən tap.

İneh kətdən tapılır.

89. BİR MƏNƏ ÇATDIRA BİLMİRSƏN

Gənə Biləciy həndi²⁰⁶ sahəsində qarğadalı sepdiriyəm. Hacıbey dayi adında bi kişi var. Bular da diməli, qarğadalı selkasına toxum təkənnərdi, kolxozçülərdi. Günortanın dolu vaxdıdı, isdi də hava. Bular başdıyifdilər günorta çöreyinə doğrama qəərif yimağa. Yaxşı kişniş-zad töküf doğramanı qəərdilər. Bu yoldaşdərdən birisi çöreyi doğruyü (yekə qavdadı), o bir yoldaşı ho doğradığını yiyir.

Diyi:

– A yoldaş, utanmıyisan,mı? Qoy doğruyax, qutarax, sora ikimiz də birdən yiyərix də. Ayıf döyülmü san,a?

Diyi:

– Ayıf san,a olsun kü, doğruyüf bi dənə man,a çatdırə bilmiyisan, yimağa.

²⁰⁶ Hənd – əkin yeri

90. AVDIQƏDİR AĞILLANIB

Gönühdə bi arvadın kişsi rəhmətə gidiy. Bunun bi oğlu oluy Avdıqədir adında. Bu, biraz şulux, dəli oluy, hağlına gələnə eliyi. Diyilər ki, ay xala, Allah rəhmət eləsin, kişin, ölüfdü, Avdıqədir də hağllanıfdı.

Avdıqədir diyi:

– Hağllanıf eləməmişəm.

Vuruf usdolun üsdeki çayniki-zadı salıy.

91. YANDIRMASA, QANDIRMAZ

Həmit bi gün xəsdəxanada yatıymış. Bu Həmitə sesdra iynə vuruy. Həmit göyüm-göyüm göynüyür. Yanındekilərdən soruşüy kü, niyə sizə iynə vurulanda ağrımıy, mənim gənə tūsdüm təpəmnən qalxıy. Heş nə dimə, o biri xəsdələr sesdranın civinə pul qoyullərmiş. Həmit sesdradan soruşüy kü, ay sesdra, niyə məni iynə belə berk yandırır? Sesdra diyi ki, yandırmasa, qandırmaz. Həmit gənə heş nə başə düşmüyü. Yanındekilər bunu başə salıylər. Sora o da hər dəfə sesdriyə pul veriy ki, una ucü korşəlmiş iynə vurmasın.

92. BU, KİŞİ İŞİDİ

Qarasovda²⁰⁷ arvatdar tütün sahəsinnən gələndə qavaxlarına ilan çıxıy. Bular ilanı görüf qorxuylər. Oynə-buynə baxıylər ki, görax kimi tapıyıx bi kişi xeylağı, habı ilanı öldürsün. Bivaxdı oyənnən Səhət dayi gəliy. (Buna da camahat arasında Qız Səhət diyilər). Səhət gəlif hoların yaana çatana arvatdar diyi ki, ay Səhət qada, habı ilanı öldür. Səhət diyi:

– Boy, a baci, bu, kişi işidi, mənnıx döyül.

²⁰⁷ Qarasov – Baş Göynük kəndinin əkin-biçin yeri

93. QURBAN BULAĞI TANIYIR

Biçində su qıtdığı oluy. Suyu biçinçilər həmişə öydən getiriylər. Su da günün altı qalır ilıq oluy, bulara çetinnıx yaradıy. Biçində işdiyən kişilərdən birinin də adı Qurban oluy. Bu, su yoluna ləmbəlix²⁰⁸ tərəfə dooru gidəndə bulax tapıy. Gəlir kişilərə danışır ki, bəs həvlə horda mən bulax tapmışəm. Hordan su getircəm, habırdə doğrama qurarıx, çay qoyarıx, içərix. Nəsə... Qurban gidir hordan suyu getirir. Qurban horanı tanıyır deyər, gündə üç dəfə Qurbanı hora suya göndəriylər:

– Qurban, horanı sən tanıyısan, su getir. Qurban, bulağı sən tanıyısan, su lazımdır.

Qurban də buların elinnən tamam beziy ki, nə qədər mən gidesiyəm bulağa. Bi də çaynıy elinə alıf bulağa gidiy. Gidir, çaynıyı doldurur başdın möhğəm, var sesinən çıxırmağa:

– Ay aman, kömey eliyin, tez olun, ay kömey eliyin.

Bu özüynən işdiyən biçinçilər elə biliylər Qurbanı ilan vurdu. Tez qaçıylər buun yanına. Çatannan sora diyi ki, baxın, ilan-zad yoxdu, heş nə yoxdu, sağ-salamatam. Özüm həvlə elədim ki, gəlın, siz də bulaa tanıyın, mənən el çəkın. Bi bulax tapır qələt eləmədim ki.

94. HEÇ CANI YOXMUŞ

Sarıca düzündə torpax üsdündə bi dəhnəliynən bi göönünlü dalaşır. Dəhnəli xurcünün gözünə yekə daşı qoyuf göönünlünün başınə bi dənə... Göönünlü yıxılıf ölüy. Dəhnəli diyi:

– Beyy! Boş çuval deymənnən göönünlü öldü, bunun heş canı yoxmuş ki...

²⁰⁸ Ləmbəlix – kolluq

95. CAMIŞDAN QORXAN BABARATMALI²⁰⁹

Babaratmada bi ara yaman camış oğruluğu yayılmışdı. Oğru da tapılmıyı. Bi babaratmalı da (adı yadımnan çıxıfdı, İsmayıl yaxşı danışıyidi hunu), harda camış görsə, qaçif hasara çıxıymış ki, ay aman, mən camışdən qorxuyəm, tafdıcaxdı məni. Nəsə, nə qədə vaxdan sora camış oğrusu oğrulux üsdə tutuluy. Baxıylər ki, bu camış görəndə qaçif hasara dırmaşən babaratmalıymış ki.

96. TƏRİFLƏMİRƏM

Dəhnəli getiriy bazara at satmağa. Biri də alıy. Qonşüsü də gəlif hora çıxıy. Diyi ki, a qonşü, sən habı atı tanıyisan, tərifləsan, a.

Diyi:

– Hayındı, tərifliyif eləminəm. Sən ho Sarıcə düzündə habı atnan ceyran qovuf tutanda ətinnən məə verdin?

97. SƏN MƏNİM ADIMI HARADAN BİLDİN?

İki yad adam Aşağı Gönüyə gəliy. Aşağı Gönühdə bi Həşim oluy. Həşim də qanmaza diyilər. Bu da ayaanı çekə-çekə gidiy. Bular isdiyilər buna sataşsinnər. Diyilər:

– Ə, Həşim.

Bu tez dala çönüy:

– Ay, sən mənim adımın hardan bildin?

²⁰⁹ Babaratma – Şəkinin kəndlərindən birinin adıdır.

98. SƏN AYININ DAYISISAN, YOXSA MƏNİM?

Bi dəfə biri gəlir dağdan. Başdiyi loğalanmağa. Loğalanıy ki, dağda ayıynən rasdaşdim, belə elədim, elə vurdum, belə yıxdım.

Dayisi diyi:

– Ə, gə bunu biraz balacalat. Olmaz helə şey.

Bu da qayıdır ki, ə, sən ayinin dayisisan, yoxsa məəm dayim?

99. CAMIŞIN BAŞINI KƏSMİŞƏM

Gönühdə Nur Musa vardı. Nur Musanı oğrulux üsdündə gəlif tutuf aparıllar. Bu rəhmətdiyh Qadaşey oolu Məmədalının anası Hürü diyi ki, ay Musa, sən naarıfsan, Səni hara aparıylər?

Diyi:

– Ay Hürü xala, naarmışəm ki? Bi camışın başını kesmişəm. Dəə heş bi şey eləməmişəm. Nə günahım var ki?

100. DAA VERƏSİ OLMADIM

Sora Nur Musaan bi işi də var ki, çox adamnardan borc alıy. Adamnar da borşdərinə qəytərif ala bilmıylər. Hər dəfə diyəndə diyi, vercam. İş salıy ötür-ötürə. Bi kişidən də borc alıy, üş-dört il keçiy üsdən. Bi günü gidiy qapısına, diyi, Musa, mən san, a borş verən dörd il, beş ildi. Ayıfdı də, yekə kişisan, ver məəm pulumu.

Diyi:

– Bax, habıçə deyqa başmaxlarımı giyif gəlirdim sizə, pulunı vermağa. Sən ki, isdədın, də verəsi olmadım.

Həblə bi adam olufdu.

101. İT SƏNDƏN QORXUR

Bi dəfə Kor bikə gəlif bizə. Qapıdan içəri girən kimi di-di ki, uuy qada, iti açıfsan,mı? Rəhmətdiyh dədəm də didi ki, keç içəri şülley²¹⁰, it sənnən qorxuy.

102. BİR SAAT DƏRSƏ CAMIŞ DÜŞMÜR

Rəhmətdıx Bayrəm məlimin camişi itifdi. Gəlif man,a diyi ki, burax, mən gidim camişimi axdarım. Mən də diyirəm ki, olmaz, dərsi qoyuf sən hara gidisən? Qəyitdi ki, yox, yez-nə, bi saat dərsə bi camiş düşmüyü, mən getdim.

103. ONUN EVİ YIXILMASA ...

Nəsə olanda həmişə Bayrəm məlimə diydix ki, axı bu belə olur, kişin öyü yıxılır, belə, filan. Qəyidifdi ki, ay bala, huun öyü yıxılmıyəndə bizim öyümüz tikilmiyi axır. Qoy hu-un öyü yıxılsın ki, bizim öyümüz tikilsin də.

104. BİZ ELƏ NƏSİLLİKLƏ MAYMAĞIQ

Bizim kətdə bir Loğmanov Avdıxalix vardı. Siyasi mə-sələynən-zadınan əlaqəli o, Brejnevə çox məytuf yazıfdı, yer-dən şikaat eliyirdi. Uun da şikaatını düzgün həll eləmirdilər. Huna görə də Sadıx Murtuzayev uun məsələsini büroyə qoy-dürmüşdü. Avdıxalığın partbiletini alırdılar, una cəza verirdi-lər, tutmuşdular. Hamı Loğmanov Avdıxalığa pis xasiyətna-mə yazır, amma Bayrəm məəlim (məktəb partiya təşkilat ka-tibi kimi məytəfdə zavxoz işdiydi) una yaxşı xasiyətnamə

²¹⁰ Şülley – avara

veriy, kət qardaşidi diyə. Büroda Sadıx Murtuzayev qaldırır unu ayağa ki, ə, maymağın biri maymax, sən hamı pis xasiyətnamə verən adama yaxşı xasiyətnamə verisan,. Diyifdi:

– Yoldaş Murtuzayev, biz helə nəsillixnan maymağix.

105. GÖRƏK BİR ADAMA DEYİRDİMMİ?

Bunu da danişcam də, ayif də olsa. Bayrəm məlim rəhmətdıx Balakən rayonunda işdiyimiş. Horda bi gəlin olur. Diyi:

– Ay Bayrəm məəlim, görüsan, maa nə diyillər?

Diyi:

– Nə diyilər?

Diyi:

– Diyilər ki, sən filankesnən duruf-oturusan,. O köpeyo-olu gidif danişifdi yolda-izdə.

Diyi:

– Lap yaxşı eliyifdi. Məynən duruf-otureydın, görax bi adama diyidimmi?

106. SAYA BİLƏCƏKSƏN?

Gənə rəhmətdıx Bayrəm məəlim Mübariz məəlimi partiyaya keçiriy. Cəmil məəlimnən də Nurəhmət məəlim Bayrəm məəlimi öldürüylər ki, a kişi, biz otuz ildi işdiyirix, bizi partiyeyə keçirmiyisan, dünən gələn adamı sən partiyeyə keçirisan,. Ay Bayrəm məəlim, ayif döyülmü? Cəmil də qızışifdi:

– Ha də, doğru diyir, bes mən keşməliyəm.

Nurəhmət də unu qızışdiriy:

– Ha, Cəmil, sənın, növban,dı, sən keşməlısan,.

Helə ho arada Bayrəm məəlim diyi ki, a Cəmil, horda san,a bi sual vercxlar. Nə cavaf vercasan,?

Diyi:

– Nə sual verçaxlar?
– Dicaxlar, arvatdarın_ı say, addarın_ı. Sayə bilcasan_ımı?
Dəə Cəmil məəlim susuf oturdu horda. Cəmil məəlim
də beş-altı arvat alıf boşəmişdi.

107. ONDA SƏNDƏN PARTİYAÇI OLMAZ

Sora Mübariz məlimi partiyeyə keçirəndə Bayram məə-
lim diyi:

– Mübariz.

Diyi:

– Bəli.

– Yalançılıx bacərisan_ı?

Diyi:

– Yox.

– Oğrulux bacərisan_ı?

– Yox.

– Rüşvət ala bilisan_ımı?

– Yox.

– Get, şülley, unda sənnən partiyaçı olmaz.

108. ZİYARƏT SƏNƏ CAMIŞ GÜDƏN DEYİL²¹¹

Mamam tez-tez diyi, a ziyarət baba, san_a bi manat nə-
zir eliyirəm, nə bilim, camışdəərə heş nə olmasın, canavar yi-
məsin. Bivaxı dədəm qəyitdi ki, ey qurukəllə²¹², yat, diyi, zi-
yarat san_a bi manata camış güdən döyül.

²¹¹ Bu mətni Bayram müəllimin oğlu danışib – top.

²¹² Qurukəllə – Bayram müəllim arvadını zarafatla belə çağırırdı.

109. CANAVARIN FERMASI-ZADI YOXDU Kİ ...

Yolda bi dörd-beş adam deyənifdi. Malları gəlmiyifdi. O didi, qurdun ağzını bağlıyın₁. Bu didi, qurdun ağzını bağlıyın₁. Bi helə adət var axı. Bi sura oxuyüf biçağın ağzını örtüllər ki, qurdun ağzını bağladım. Rəhmətdıx Bayrəm məəlim də didi ki, əşi, habı canavarın ferması-zadı yoxdu kü, sənkini yiməsin, mənkini yiməsin. Bes ho yazıx nətəri dolansın?

110. NÖMRƏ İKİLƏR

Uşaxlar həmişə Bayrəmxatını incidiylər. Bayrəm məəlim diyi:

– Arvat, uşaxlar incitmaxdan fikir yoxdu²¹³, Allah nömrə ikilərdən saxlasın.

Bu gəlin də başə düşmüyü kü, nömrə iki nədi, hansı uşaxdı? Bi vaxı uşaxlar bööyü. Nəvələr oluy də. Nəvələr qapıdan giryi, tullanıy-düşüy, öy-eşiyi dağıdanda diyi:

– Arvat, nömrə ikilər gəlifdi. Bax, bulardı nömrə iki.

111-112. SÜNNƏT TOYU ÜÇÜN İSTİOT

Baş Göynük kəndində bi Dıvoolu Yunus vardı. Bu Dıvoolu Yunusun danışdıxları da adamnara çox qəriybə gəlirdi. Çox yalançı adamıydı. Amma yalanı san'a elə sıriyərdi ki, mat-məhətdəl qalardın₁. Dıvoolu söylüyərdi ki, Baş Göynühdə güllə atıf, gidif Şəkidə sesini eşitmişəm. Baş Gönühdən də Şəkiyə bi 30 kilometr məsafə var. Bi dəfə Dıvoolu danışır ki, bes mən oğlumun sünnət toyunda bir put isdoot işdətmişəm. Ha... Adıl oğlu Hacıbala da diyir ki, a yazıx, sən oğlun₁un sün-

²¹³ Fikir yoxdu – eybi yoxdu

nət toyunda bir put isdoot işdədifsan₁, mən gənə nəvəmin sün-
nət toyündə üş put isdoot işdətmişəm. Sən nə işdədifsan₁ ki?

112.

Gimcədə Yunus dayı gəlir rəhmətdix. Hamı bilir ki, bu
gopçudu. Ordan-burdan söhbət eliyillər. Allahverdiin toyunu
eliyirdim, kişi danışır. (Allahverdi də oğludu). Uun toyünə
qırx iki put isdoot işdətmişəm, aci isdoot. Camaat gülüşür.
Diyilər ki, a Yunus dayı, çoxdu axı o boydə isdoot. Camaatı
isdootduyüf buraxarsan₁.

Diyi:

– Yox.

Diyilər:

– Gə biraz düş.

Qırx kiloyə düşüy qırx iki puddan. (Bi put on altı kiloq-
ramdı). Camahat razılaşmır axı. Yunus dayı otuz kiloyə dü-
şür. Cammat:

– A kişi, bir az da azalt.

Dıvoolu iyirmi kiloyə düşür. Gəlir oyən, buyən, bu,
dört kiloda dayanır.

Diyilər:

– A Yunus dayı, biraz da düş.

Diyi:

– Dəə havınnan da aşaa düşənin anasını ...

113. YALANÇILARIN YARIŞI

Bi dəfə də Dıvoolu söhbət eliyi ki, bes mən meşeynən gi-
diydim, yetmiş canavarı bir yerdə gördüm. Bir arif adam diyi:

– Dıvoolu, bilisan₁ nə var? Azalt. Yalan diyisan₁.

Diyi:

– Yox, azalda bilminəm. Yetmiş canavar görmüşəm.

Onda həməən adam diyir ki, Baş Göynüyün Qarasov zonasında mən bi qavax əhmişəm. Qavax çox sürətnən bööyü, tağı get-gedə uzanıy. Bax, qavağın tağları kəndə dooru iki kilometr uzanıf. Dıvoolu diyir:

– Ola bilməz helə şey.

Diyi:

– Əşi, olufdu də. Nətəri oluy, sən yetmiş canavarı bir yerdə görə bilisanı, qavax tağı iki kilometr uzana bilmiyi?

Danışır, danışır, diyi:

– Bax, qavağın tağı Şin çayinə²¹⁴ gəlif çatır.

Diyi:

– Ola bilməz helə şey.

Diyi:

– Olufdu dəə. Qavağın tağı çayı keçif gəlif çatdı sizin, dokqaza. Qavağın tağı gəlif çatdı sənın, yanın,a. Ücü sanıa di-rəniy bax.

Dıvoolu görüy vəzyət ağırdı. Diyi:

– Yaxşı.

Başdiyir, canavarın sayını azaltmağa:

– Hay, altmış canavar görmüşəm.

Diyi:

– Yox, o qədər də çoxdu.

– Hay qırxını görmüşəm.

– Bir əz də azalt.

– Hay otuz dəneydi.

– Ə, azalt gənə.

²¹⁴ Şin çayı – Baş Göynük kəndinin yaxınlığından axır.

Dıvoolu Yunus canavarı nə qədə azaldıysə, bu, razı düşməyi. Axırda azala-azala Dıvoolu üş canavarın üsdündə dayanır.

Diyir:

– Dıvoolu, gə, birəz də azalt.

Diyi:

– Oldu də, bi dənə canavar görmüşəm.

Diyi:

– Dıvoolu, düzünü dinə.

Diyi:

– Əşi, şıqkıltı eşitmişəm.

114. DA DİNƏ PARAŞÜT VERMİRƏM

Təyyarə havada xarav oluy. Sərnişinnər paraşütnən enməli oluylər. Amma hamıyə çatmıyi. Una görə də elan eliyilər ki, sual vercax. Kim cavabını bilsə, una paraşüt verilmədi, bilmiyən qalcaxdı. Rusdan soruşuylər:

– Gürcüsdanın paytaxdı haradı?

Diyi:

– Tiflis.

Bu düşüy. Gürcüdən soruşuylər:

– Türkiyənin paytaxdı haradı?

Diyi:

– Ankara.

Buna da bi paraşüt. Şəkilidən soruşuylər:

– Zimbabvenin paytaxdı haradı?

Diyi:

–A köpeyoğlu, da dinə paraşüt vermirəm da.

115. HEYVAN OĞLU, HEYVAN

Məlim uşaxdan soruşur:

– Ataan adı nədi?

– Aslan.

– Bəs anaanki?

– Ceyran.

Məlim diyi:

– Otu aşağı, heyvan oğlu, heyvan.

ОYUN VƏ ОYUNCAQLAR

1. ARADA GİRMƏ

Oyunda həm qızlar, həm də oğlanlar iştirak edə bilər. Uşaqların sayı on-on iki nəfər olur. Adətən, oyunda iştirak edəcək oyunçular cüt sayda olur. Uşaqlar kimin hansı dəstədə oynayacağını müəyyənləşdirmək üçün sayırlar. Saymaq şeirlə olur. Dairəvi düzülmüş uşaqlardan biri qabağa çıxır, əlini digər uşaqların sinəsinə vura-vura oxuyur:

Həpbə-hüpbə,
Nənəm yesin mürəbbə.

Bu şeiri uşaqların sayı nisbətən azsa, oxuyurlar. Əgər iştirakçıların sayı çoxsa, daha uzun mətn seçilir:

Nemes çıxdı dumannan,
Bıçaq çıxartdı cıvinnən.
Vuracağam, öldürəcəyəm,
Kiminlə dost olmaq istəyirsən.

Son kəlmə kimə düşərsə, o, dəstədən ürəyi istəyən bir, yaxud da iki nəfəri götürərək çıxır. Uşaqlar qurtaranadək saymaq davam edir²¹⁵. Əgər yığılan uşaqlar tək saydırsa, uşaqların biri artıq qalır. Artıq qalan uşaq hansı dəstə ortaya girsə, onunla birlikdə ortada olur. Buna görə də ona orta qarı deyir-

²¹⁵ Cumakənd sakini Vaqif Süleymanovun verdiyi məlumata görə, bəzən uşaqları komandalara ayırmaq üçün başqa üsuldən də istifadə edərildilər. Komanda başçıları əvvəlcədən öz aralarında şərtləşib, ad seçərdilər. Məsələn, onlardan birinin şərti adı Gün, o birininki Ay olardı, yaxud birinin adı alma, o birininki armud olardı və s. Sonra başçılar komanda üzvlərini müəyyənləşdirmək üçün suallar verərdilər: “Gün istəyirsən, yoxsa Ay?”, “Alma istəyirsən, yoxsa armud?”, “Qızıl istəyirsən, yoxsa gümüş?”, “Oğlan istəyirsən, yoxsa qız?” və s. Komanda üzvləri seçdikləri cavaba uyğun komandalarda yer alardılar – top.

lər. Püşk atılır. Püşkün nəticəsi hansı dəstənin ortada olmasını müəyyən edir. Qıraqla qalan dəstədən iki nəfər baş tərəflərdə dayanır. O biri dəstə isə ortaya girir. Baş tərəfdə dayanan rəqib dəstənin nümayəndələri əllərindəki topla ortadakıları vurmağa çalışırlar. Top dəyən uşaq oyunu tərk edir. İçəridəki uşaqlar isə özlərini topdan qorumaqla yanaşı, həm də havadakı topu tutmağa çalışırlar. Tutulan topa zapaz deyilir. Zapazların sayı qədər top dəyən uşaqlar ortada qalmaq hüququ əldə edirlər. Top dəydikcə zapazlar itdiyi üçün dəstənin hər bir üzvü topdan yayınmağa çalışır. Zapazlar tam qurtardıqdan sonra top dəyən dəstə üzvləri oyunu tərk etmək məcburiyyətində qalırlar. Son uşaq ortada qalanda onun on sayanadək ortada qalmaq hüququ var. O, digər dəstənin on top zərbəsindən yayınmağı bacarmalıdır. Əgər yayına bilərsə, öz dəstəsinin bütün üzvlərini yenidən ortaya salmaq hüququ qazanır. Sona qalmış uşaq bəzən də özünü qorumaqla bərabər, həm də zapaz da tuta bilər. Tutulmuş hər zapaz çöldəki dəstə üzvlərindən birinin ortaya girməsinə hüquq verir. Zapazlar qurtardıqdan və dəstənin üzvlərinin hər birinə top dəydikdən sonra oyun qurtarmış sayılır. Bundan sonra digər dəstə oyunu davam etdirir.

2. QARIŞQA-QARIŞQA

Uşaqlar bir yerə toplaşırlar. Aralarından biri seçilərək ana, digəri qarışqa olur. Qarışqa kənarda durur. Ana uşaqlara rəng adları verir. Qarışqa onun dediyini eşitməməlidir. Qarışqa iki daşı bir-birinə vurub tıqıldadır. Ana soruşur:

– Kimdi gələn?

Qarışqa deyir:

– Qarışqa.

Ana:

– Nə istəyirsən?

Qarışqa:

– Krasqa.

Ana:

– Hansı rəng?

Qarışqa hansısa bir rəngin adını çəkir – göy, qırmızı, sarı və s.

Həmin rəng hansı uşağın adıdırsa, həmin uşaq qaçmağa başlayır. Qarışqa qaçan uşağı qovur. Əgər tuta bilərsə, həmin uşaq qarışqanın komandasından olur, yox, tuta bilməzsə, ananın komandasında qalır. Oyun bu qaydada davam edir. “Rənglər” qurtardıqdan sonra ortadan cızıq çəkilir. Üz-üzə dayanan qarışqa və ana ayağını həmin cızığa qoyaraq bir-birinin əllərindən tutaraq dartışırlar. Hərəsinin arxasında öz komandasının üzvləri bir-birindən yapışaraq başçılarına kömək edirlər. Hansı komanda cızıqdan digərini keçirərsə, o komanda qalib sayılır.

3. BEŞDAŞ²¹⁶

Bu oyun qızlar tərəfindən oynanılır. Həddindən artıq cəldlik tələb edən oyundur. Oyunçuların sayı 3-4 nəfərdən 8 nəfərədək ola bilər. Beş dənə sıgallı, yumru daş götürülür. Oyun bir neçə mərhələdən ibarətdir.

Tehləmə – Oyunu başlayan qız daşları havaya atır və cəld əlin üstünü irəli uzadır. Əlinin üstü ilə bir daşı tutur. Həmin daşı havaya ataraq, cəld yerdən bir daş götürür. Yerdəki daşlar qurtaranadək əlindəki daşı havaya atır və cəld yerdən bir daş götürür.

İkinci mərhələ *cütdəmə* adlanır. Daşlar yerə atılır. İçindən biri götürülür. Amma təcrübəli oyunçular əlverişsiz mövqeyə düşən daşı seçirlər ki, qalan daşları yerdən yığmaq asan

²¹⁶ Söyləyici “Beşdaş” və “Dörddəş” oyunlarını özü oynaya-oynaya izah etdi. Biz isə həm diktafona, həm də vərəqə yazdıq. Burada anlaşıqlı olması üçün vərəqə yazdığımız variantı verməyi məqsədəuyğun saydıq – top.

olsun. Götürülmüş daş havaya atılır, oyunçu hər atışda cəld yerdəki daşın ikisini götürür.

Növbəti mərhələ *üşdəmə* adlanır. Daşlar yerə atılır. Oyunçu nisbətən aralı düşən daşı götürür ki, qalan daşları yerdən yığmaq asan olsun. Sonra daş havaya atılır, cəld yerdən bir daş götürülür. İkinci atışda yerdən üç daş götürülür.

Dördmə mərhələsində oyunçu daşları havaya elə atır ki, dörd daş yan-yana, biri isə aralı düşsün. Oyunçu aralı düşən daşı yerdən götürərək cəld havaya atır və bir göz qırpmında yerdəki daşları ovcuna yığır. Eyni zamanda havadakı daş da tutulmalıdır.

Çaxma – Daşlar yerə atılır və aralarından biri havaya atılaraq dördü cəld yerdən götürülür. Bu mərhələ dördləməyə bənzəyir.

Sındırma – Yerə atılmış daşlardan biri havaya atılır. Hər atışda yerdən bir daş götürülür. Amma elə etmək lazımdır ki, daşlar bir-birinə dəyməsin. Yəni havaya atılan daşla yerdən götürülən daş əldə bir-birinə toxuna bilməz. Əgər toxunarsa, “sınar”.

Toyuqq.tü – Atılan daşlardan biri götürülür, havaya atılır və bu anda yerdən bir daş götürərək, havaya atılan daş tutulur. Amma havaya atılan daş ovucda deyil, baş barmaqla şəhadət barmağın arasında halqa yaradaraq halqanın arasında tutulur. Bu zaman alınan halqa toyuğun gerisinə bənzədiyi üçün bu mərhələni *toyuqq.tü* adlandırırlar.

Bərədənkeçirmə – Sol əl yerə qoyulur. Əl elə açılır ki, baş barmaqla qalan barmaqlar arasında boş yer qalsın. Boş yer “bəre” adlanır. Sağ əl sol əlin arxasından keçirilərək daşları sol əlin üstündən yerə atılır. Oyunçu rəqib tərəfə “dana”-nı göstərməyi tələb edir. Rəqib elə daşı “dana” kimi seçir ki, o, uzağa düşmüş olsun. Əvvəlcə qalan daşlar “bəre”dən keçirilir, “dana” isə sona saxlanılır. Daşları bir daş havaya atılıb yerə

düşənədək “bərə”dən keçirmək lazımdır. Bəzən bir daşı bərədən keçirmək üçün havaya bir neçə dəfə daş atmaq olar. Amma rəqibin seçdiyi “dana” bir atışda “bərə”dən keçirilməlidir.

Şakqıllatma və ya *ələ yığma* – Daşlar yerə atılır. Yerdəki daşlardan biri götürülərək havaya atılır, o daş yerə düşənədək yerdən yenə bir daş götürülür. Bu dəfə iki daş havaya atılır, yerdən üçüncü daş götürülür. Növbəti dəfə üç daş havaya atılır, dördüncü götürülür. Sonda havaya dörd daş atılır, yerdəki beşinci daş da götürülür.

Cəza və ya *küyçixarma* – Yerə küy²¹⁷ vurulur. Oyunu uduzan oyunçu küyü ağzı ilə çıxarmalıdır. Söyləyici zarafatla dedi ki, öyü dağılmış küyü yerə vururdu ki, adamın burnu yerə dəyirdi, amma diş küyə çatmırdı. O da Selbasanın²¹⁸ daşlığı, çıxarmaq çətin olurdu.

4. DÖRDDAŞ

Oyun həm qızlar, həm də oğlannar tərəfindən oynanılır²¹⁹. Oyunun neçə əl oynanılacağı əvvəlcədən şərt kəsilir. Dörd ədəd sıgallı, yumuru daş seçilir, yerə atılır. Daşın biri çırtma ilə vurulur, iki daş bir-birinə toxunarsa, on, üçü bir-birinə toxunarsa, yüz, dördü də bir-birinə toxunarsa, min xal sayılır. Daşlar çox yaxın düşərdisə, bala barmağı²²⁰ bu daşların arasından keçirə bilən oyunçu daşa çırtma vurmaq hüququ qazanır, yox əgər bala barmaq daşların arasına sığmazsa, oyunçu uduzmuş sayılır. Sonda kimin xalı çoxdursa, o, qalib hesab olunur.

²¹⁷ Küy – yerə vurulan kiçik ağac parçası

²¹⁸ Selbasan – Aşağı Göynüyə bitişik ərazi

²¹⁹ Söyləyici oyunu qardaşları ilə gecələr oynadığını dedi – top.

²²⁰ Bala barmaq – çeçələ barmaq

5. DENNƏMƏDƏŞ

Dennəmə daşın çox oluydu daşı. Diməli, birinci atdıx havıyə. Sora, bir-bir denniyanı, ordan. Unu, həblə atıysanı, qoyusanı. Oldumu? Saliysanı həblə. Hindi bunun birini qoydunı də böyrünə. Aldını? Gənə atısanı. Hindi dördünü eliyisanı, ikisini bura qoyusanı. Gənə atısanı.

6. QALAQURMA

Qoz yetişəndə qarsaxları tökülüydü. Oları ağaşdən sala-beyhnən-zadnan saldırıf civimizə yığıydıx. O vax olardı hardasa on-on iki yaşımız. Ancax oğlan uşaxları oynuyardı, qızdar yox. Dörd adam, təxminən, beş metr məsafədə dayanırdı. Hərə də üç qozu qururdu, üsdə də bir qoz qoyurdu. Dört qozdan bir qala olurdu. Tutax ki, o oyunun şərti belə idi: bir qaladan oynuyurux, ya iki qaladan. Əyər iki qala qururduxsə, dörd adam səkgiz qala qururdu. Sora sakqa olurdu. Sakqa da qozun bir az yəkəsidi. Onu gəlib belə də ata bilərdinı, belə də ata bilərdinı. Usda atan uşaxlar varıdı. Nööbeynən atardıx. Kim sakqanı atıf qalanı dağıda biliydisə, qaladəyi bütün qozdar una olurdu. Elə adam vardı, bir qalanı vururdu, elə adam vardı beş qalanı vururdu, elə adam varıdı, iki qalanı vururdu, o qozu götürürdü. Sora yerdə qaldı üç qala. O biriləri atırdı, dəymirdi. Tezdən, məsəlçün, mən sakqanı alıf, üç metir dala duruf, atırdım, onu vururdum. Vura bilmirdimsə, yerdə qalannar atırdılar, ta vurana qədər. Kiminsə, misalçün, bir kilo qozu vardı, oyunun sonunda bir qram da qozu qalmırdı. Elə adam olurdu ki, beş-on dənə qoznan başdiyifdi oyünə, hindi iki kilo qoz yığırdı. Sakqanın atış formaları da beleydi ki, diməli, biri var, elını yuxarıya qaldırıf göydən yerə atmax, bi

də var belin¹ bir az eyif, aşağıdan yuxarıya doğru atısan¹. Hansı quleyin¹a gəlirdisə²²¹, o cür atırdın¹.

7. SAKQAQOZ²²²

Bi oyun də varyidi. Sakqaqoz oynuyüdux. Qoz tezə yetişəndə oynəməğa başdiydilər. Oğlannar oynüyü ha, qızdar yox. Bəzi oğlanfason qızdar da oynüyüdülər arada. Bi dənə sakqan oluy yaxşı qozdan. Yaxşı, cannı qoz seçiydilər, ona sakqa diyirdix. Diməli, dörd dənə qozu üsd-üsdə yığmışıx, qala düzəltmişıx. Həblə qıraxda duruysan¹. Sakqeynən vuruf qalanı dağıtmalıyəm. Əyər dağıtdım, qozun hamısı mənimdi. Dağıtmadımsa, sakqam onun oluy. Əməlli qozun¹ oluydu sənın¹. Dörd dənə qoznan oynəmiyisan¹ ki. Meşixnan qoz yığılıydi yaxşı oynüyənnərə. Səhərdən-axşamə kimi oynüyüdülər, dəə öyə, eşiyə yığılmax yoxuydü. Bütün günü çöldə-bayirdə, el-ayax da qafqara qarsax²²³ suyü.

8-9. AXTARÇI²²⁴ OĞRUNU TAPSIN²²⁵

Dört nəfərnən oynuyürdux. Biri şah olurdu, biri vəzir olurdu, biri axtarçı olurdu, o biri də oğru olurdu. Dört dənə kağıza yazdılar da, birinə şah, birinə vəzir, birinə oğru, birinə axdarçı. Kağızın hamsını büküf, qarışdırif atırdıx. Hərə birini götürürdü. Biri şah olurdu, biri vəzir olurdu, biri oğru, biri də axdarçidi. Kağızdar açılanda şahnan vəzir diyirdilər, mən şaham, mən vəzirəm. Amma axdarçıynən oğru diməzdi. Bular

²²¹ Quleyinə gəlmax – işin asan görülmə formasını tapmaq

²²² “Sakqaqoz” – “Qalaqurma” oyununun digər adıdır – top.

²²³ Qarsax – qərzək

²²⁴ Axtarçı – axtaran.

²²⁵ Bu oyunun digər adı da “Şah-vəzir”dir.

gizli qalmalıydı. Vəzir gerek axdarçını düz tapıf, una oğrunu cəzalandırmaq əmri verəydi. Düz tapbıyidisə, onun özünü cəzalandırırdılar. Bir çırtma, bir yüngül qapazdan-zaddan vurardılar.

9.

Biz uşax vaxı oynuyərdix “Şah-vəzir”i. Dimax, dörd nəfər uşax yığışərdix bi yerə, tay-tuş. Dörd dənə kağıza yazardix: şah, vəzir, saldat, oğru. Hərəsinə birini. Sora kağızdarı bir nəfər büküf, qurra kimi atardı. Həriyə birini götürərdix. Şah vəzirə əmr eliyirdi ki, oğrunu tap. Diməli, saldatnan oğrunu gizdi saxlıyirdılar. Şahnan vəzir açılırdı, baxırdı, şahdı vəzirə. Şah vəzirə əmr elirdi ki, oğrunu tap. Vəzir düz tapırdısa, oğrunu saldat təmbəh eliyirdi. Təmbəh də ki cürbəcür olurdu. Çırtma vururdular başına-boynuna, nə bilim. Belə də, cürbəcür. Tapa bilmirdisə, vəzir orda günahkar hesav edilirdi, vəzir təmbəh olunurdu.

10. PAR-PAR PATANUŞKA

Uşaxlardan biri sağ əlini qabağa doğru, havaya uzadır. Qalan uşaxlar sol əllərinin şəhadət barmağını o biri uşağın əlin içinə qoyurlar. Uşaqlar barmaqlarını havaya uzadılmış əlin ovcuna vura-vura oxuyurlar:

Par-par patanuşka,

Patanuşka qızdarı,

Göydeyi ulduzları.

Sağ əlini irəli uzadan uşax qəfildən əlini yumur, kimin barmağı qalsa, o yenidən oyunu təkrar edir.

11. YAĞLI QOĞAL

Bu oyunu nisbətən kiçik yaşlı uşaqlar oynayır. Uşaqlar dairə qurub dayanırlar. Dairənin ortasında isə bir uşax durur. Uşaxlar xorla oxuyurlar:

Filankəsin anası yağlı quqal bişirdi,
Hündürlüyü bu boyda (əllərini göyə qaldırırlar – top.),
Halçaxlığı bu boyda (çöməlib otururlar – top.).
Qalx ayağa, qalx.
Ətrafın, a bax.
Hansı qızı sevirsən,
Gözü yumulu tap = Tut qolundan, dart.
Bu dəfə tutulan uşax ortaya girir və oyun bu qayda ilə
davam edir.

12. MOZARA

Daşı qoyüdux üsd-üsdə. Başində də şiş daş oluydu. Sora
ra uzaxdan duruf vuruydux.

13. TOP-QALAX

Bizdə o vax variydi top-qalax oynamax. Diməli, altı nəfərdən ibarətiydi; üç nəfər bi tərəfdə duruydu, üç nəfər bi tərəfə. Çöp atardılar. Kimin didığı düşsə, topu birinci olar vuruydu. O biri üç nəfər də onların topunu daşıyırdı. O vaxa qədə daşıyırdı ki, kooş qoyərdilər. Hindiki stansiya kimi də. Həməən adam gidif o stansiya deyif, öz nöqtəsinə qəyidincə, o top una deydisə, vuran, diməli, hindi o top daşıyən olasıdı. Gəliş topu vuruy.

14. DİRƏDÖYMƏ

Sora dirədöymə oyunu vardı. Diməli, bi dayrə çekiliş, bi qoruxda, bi düzən yerdə. Haman dirədöyməni oynuyənnər altı nəfərdən ibarət oluy. Üç nəfər çöldə deyəniş, üçü içəridə. Re-menini açillər belinnən, ayaanın altına qoyürlər, amma üsdünnən

basmamax şertiynən. Çöldə də üş nəfər var də, dayrədən çöldə. Ho üş nəfər unun ayaan altındeki remeni, çöldeki adamın öz elindəki remennən vuruf çölə çıxartmalıdı. O içərideki adam var ha, çöldeki vurduxca unun elindəki remeni tutmağa hərəkət elicaxdı. İçərideki çöldekini tutmağa. Axır o remeni vuruf qırağa çıxartsa, başdicaxdı unu remennən döymağa. Remen də enni remen, qüvvəli remen oluy ha. O, eliyənən tutuf unu içəri salsa, o hindi unu döycaxdı. Çöldə duran ayağına vuruy, ağrıdıy, qanadıy, həyqətən ha... dözüy una. Oyun helə şiddətli gidir ha. Unu oğlan uşaxları oynüyür, qızdar unu bacərməz. İçəridə deyənənnər bacərsələr, çöldeyinən remeninnən tutuf oları içəri salcaxdı. İçəri salıf unu vurcaxdı hindi. Amma ho çöldeki remen vuran, remennən vuruf unu çıxarmalıdı ha, ayri şeynən yox. Bi santı, iki santı, üş santı, helə-helə o da də unu içəri çəhməli döyül, qırağa çəhdimi, başdiyi unu döymağa.

15. YEŞİNBACI²²⁶

Bir adam üzünü bi ağacə, direyə diriyif, gözünü qıpiy. Qıpan adama kor diyilər. Qalannarı yeşinməli, əyər uzax gidesidilərsə, həməən adamlar, diyilər, bax, yeddi sayincə gözünü aşmiyisanı. Hündürdən yeddiyə qədər sayir. Yeşinmağa gidən adam da qulax asıy də, amma yeşinmağa gidiy. Yeddi tamam olanda dəə gözünü açıy, başdiyi axdarmağa. Kor yeşinənərdən kimi qavax tafdısa, soraki oyündə o, kor oluy. O, gözünü qıpcaxdı, bu biri getcaxdı yeşinmağa. Hindi o da yeddi sayincə unu tafdı, tafdı. Tafmadısa, gənə özü kor oluy. Bəzən tapılan uşaxlar helə tapılmıyənənnərə işarə veriydilər söznən: “Alma disax, gələrsənı, armut disax, gəlməzsənı”. Kor ağaşdən çox aralanan kimi uşaxlar qışqırıylər: “Alma, alma”.

²²⁶ Göynük kəndlərində “Gizlənpaç” oyunu “Yeşinbaci”, yaxud da “Yeşinbabaş” adlandırılır.

Unda yeşinən uşax tez gəlif ağacə elini vuruf, “istok” diyir. Kor ağaşdən çox aralanmıyıfsə, uşaxlar “armut, armut”, – di-yif qışqırışyidilər. Yanı, gəlmə.

16-17. ÇİLİNG-AĞAC

Çiling-ağaşi neçə nəfər disan, oynüyə bilər. Nətəri? Çilingin uzunlu olar təxminən on beş santı, amma elindeki ağaci olardı bir metrə. Çilingi tutmax üçün qavaxda bi adam duruy. Çilingi ağaşnən və yaxud da ayağının üsdə qoyuf, ayağıynən atıy o yənə²²⁷ dooru. Atdığı yeri elindeki ağaşnən ölçüy, görax hara kimi çatdı. Mən atmışəm, məsələ, on metro, o biri atıfdı on beş metro. O, hindi çilingi alıy elinə, gəliy. Çilingin başınə vuruy, ağac göyə qalxıy, sora ho çilingi yerə düşməğa qoymüyü, həvlə tabbatap vuruy. Neçə dəfə ho çilingə vursa, məsələn, iki dəfə vurdumu? İkini ikiyə vuruy. Üş dəfə vuruy, üç dəfə dördün, nə eliyi un iki, eləsi oluy sekgiz dəfə vuruy, sekgiz dəfə beşin, eliyi qırx, ho adam qırx addım qavağa gidiy hindi, addıyə-addıyə. Bayax o birisi un iki addım vurmuşdü də. Hindi o, qırx addım vuranı gidif dalına alıf düz getiriy hora, bayax çiling-ağac vurduğı yerə.

17.

Çilingağac oynuyurdux. Misalçün, iyirmi santı ağacin bu başını də şişdiyirdıx qələm kimi, o başını də şişdiyirdıx. Əlimizdə də həblə uzun ağac olurdu, atmış-yetmiş santılıx. Onu aparırdı orda, dimax, yeri qazırdıx o çilingi qoyurduğı ora. Ordan ağacnan gənə helə düzünə atırdıq ağacı. O ağacin iki başı da yonulufdu axı. Bir başinnən vururdux, qalxırdı. Qalxannan qalaxnan vururdux, neçə metir məsafiyə gidirdi. Ki-

²²⁷ Yənə – yana

minki uzak gıdirdisə, o, az məsafə gıdənin və yaxut da ki, vura bilmiyənin belinə minirdi, o da unu müəyən məsafiyə qədər aparıf getirərdi. O da vardı, bi də bi şey eliyirdıx. Bu ağacı vururdıx çölə, mən solaxaydım. Bu tərəfinnən vururdum, ağaş qalxırdı, ağaşnan həblə bir-iki dəfə vuruf, unnan sora möhkəm vururdum. Uçurdu da, gedirdi. Uşdu getdi, misalçün, iyirmi metr. O birsi vura bilmiyənin belinə minirdın, o da səni aparırdı ağacın yanına, ordan qaytarıf gətirirdi bura.

18. TOP-TOP

O vaxı top-zad olmuyüfdü. İfdən düzəldiydıx. Habı sermağın dalı vərəneydi. Horda oynüyüdüx. İrəhmətdıx Məmədalı dayı də bizə qalax düzəldiydi. Ağaşdən oluydü, ağzı da küreyin ağzı kimi. Hunuynən oynuyüdü uşaxlar. Ey, oynüyüdülər, yıxılıydılar, onların da futbolu da hoydü də. Üçü horda, üçü burda. Vuruydülər də topu. O tərəfə gessə, olar uduzuydü, bu tərəfə gessə, bular.

19-20. SAPAND ATMA

Sapant atma oynuyüdülər. Sapandı oğlannar yooruydü. Habı if²²⁸ cörəflər olmuyüdümü? Unu söküydülər, sora hunnan həblə kəmər kimi şey yooruf, içinə daşı həblə qoyüf ortasına, həblə firrıyif-firrıyif atıydılar uzağa. Kim uzağa atsa, o qalib oluydü. Sapandın içinə top qoyüf atıydılar balacə. Topu da samannan düzəldiyidilər.

20.

Sapandı kəndirdən yooruf düzəldiydıx. Ha bı endə, həblə yooruydüx. Xalçə, kilim saplarından da yoormax oluy-

²²⁸ İf – ip

dü hunu. O lap gözəl görünüydü, amma o sapları tapbax bir az çetin məseleydi diyə helə adi ipdən yooruydux. Həblə bi gözü də oluydu daş qoymağa. Ortasına dooru çatanda yum-buru yer toxuyürdux daş qoymağa. İki yanının da kəndirrəri sallanıy. Biri uzun, biri gödey oluy. Birini barmağımıza dolu yürdux həblə. Birini də həblə tutuydux. Atanda birini bura-xıydıx. Daş uçuf haralara gidiydi.

21. QOLÇAX²²⁹

Haça ağaş kesiydıx həblə. Haça yerini qıç eliyirdıx. Ha-bırasını (gövdəsini –top.) da sarıydıx, habırasına da (başına –top.) qoyürdux beş qəpəh pul, ya da yekə düymə. Üzünə də ağ parçəni çekif sora həblə başını həblə bağliydıx. Eyninə də don kimi şey tikiydıx. O da oluydu bizim qolçağımız. Yadım-nan çıxdı, dimədim bayax. Don giydirməzdən qavax qollarına da çöp bağliydıx. Quqla²³⁰ yoxuydu bayağı. Biz quqla dimi-yidıx, qolçax diyərdıx. Nənəmiz, anamız düzəldif veriydi də bizə. Ağliydıx unnan otəri ki, filankesin gözəl qolçağı var, mən də isdiyirəm. Qolçaxnan oynuyürdux qonaxbaci. Qolçax bizim uşağımız oluydu. Gidiydıx bağdan-baxcədən sınıx qav-lar tapıydıx. Habı boydə yeri mən süpüruf o qavları düzüy-düm, guyə öyümdü də ora. Bi sənin kimi qız da horda. Uşa-ğımızı da götüruf bir-birimizə qonax gidiydıx. O da guyə bizə yimax bişiriydi. Nə bilim, torpaxdan bişiriydi, nə bilim, nəse eliyirdi otdan-motdan. Helə-helə oynunnər oynuyürdux bayağı.

22. SUATAN

Ağşdən suatan düzəldiydix. Fışqırışçalan düzəldiydix. Sapan düzəldiydix. Oğlan işdərinə baxmışıx biz, qız işi gör-

²²⁹ Qolçax – gəlincik

²³⁰ Quqla – Rus dilindəki kukla sözünün şivə variantıdır.

məmişix. Əvvəl qoz ağacının qavığını çıxardıf şpirissayağı düzəltdiydix. Fərz elə qozun qavığını çıxardıydix əvvəl. Sora içini çıxardıydix yonuf. Sora da çıxardığımız qavığı səliqey-nən içinə qoyuf, yuxarisınnan da dəşiydix. Həblə dardıxcan su gəlif qavığın içinə doluydu. Qozdan düzəltdiydix. Qozun yumşax, tezə çıxan zorapalarınnan. Sora da bir-birimizə su atıydix hunuynən.

23. QUŞATAN

Ağacın haça yerini kesiydix. Yaxşı yonuydux sifdə, sı-ğallıyirdix. Bu oluydu el tutan yeri. Sora uzun rezinnən atan yerini də qəəriydix. Rezinin uclarını haçıyə bağliıyirdix. Ha-çeynən üz-üzə olan tərəfində də daş qoymağa yer düzəltdiy-dix, rezinnən. Sora haçəni elimizdə tutuf, daş qoyən yerinə də daşı qoyuf vıyillədiydix. Quş-zad atıf vuruydux hunuynən. Arabir də acığımız tutanda bir-birimizi daşdıyirdix.

24. YAY-NİZƏ

Keşmişdə olufdu. Hindi yox. Nizə düzəldirdix. Rahat eyilən ağacın budağını bir az qalın kesiydix. Söyüdün, findı-ğın-zadın. Sora unu aypara kimin qatdıyirdix. Qatdadiğımız yerdən kəndiri bağliıyirdix. Sora qamış tapıydix yaxşı. Unun da ucünə habı boydə sim keçirif atıydix. Qamışı simə qoyuf, elimiznən tutuydux. Sora ipi dartıf, buraxıysanı.

DEYİMLƏR

1. Acinnən günorta durmaq. *Bir adamın çox kasıb olmasını nəzərə çatdırmaq üçün işlənilir.*

2. Ad alif surfa salmamaq. *Yarıtmaq övladı danlayarkən istifadə olunan danlaqdır.*

3. Ad batırif yurd itirən. *Yarıtmaq övladı danlayarkən istifadə olunan danlaqdır.*

4. Ağ donquzdan çox qanır. *Çoxbilmiş uşaqlar haqqında işlədilən ifadədir.*

5. Ağırvaayə – Ağır vağyə. *Ləng tərpənən adamlara deyilir.*

6. Ağzı yanmaq. *İstədiyi alınmamaq*

7. Ağzımızda dad oldu, qarnımızda vay-şivən. *Miqdarı az, amma dadlı bişirilən yemək haqqında belə deyirlər.*

8. Ağzına çullu dooşan sığmır. *Lovğa, yekə-yekə danışan adamlar haqqında işlənən ifadədir.*

9. Ağzını boza vermax. *Aldatmaq*

10. Ala itdən manşir. *Tanınmaq, məşhur olmaq*

11. Ana bülbulə dönmax. *Möhkəm yağan yağışda islanmaq*

12. Anası qalıfdı qıraxda, xalasının üreyi partdıyı. *Məsələyə birbaşa aidiyyəti olan dinmir, olmayan danışır.*

13. Aranın, Turanın duzunu yiyib şit os....q. *Çox qazanmaq, amma həmişə pulsuzluqdan şikayət etmək*

14. Arım var, arım var, it arısı. *Dəyərsiz bir şeylə öyünən adamlar haqqında deyilir.*

15. Avdıqədir ağillanıfdı. *Həmişə səs-küy salıb bir müddət sakit oturan adam haqqında belə deyirlər.*

16. At görüf ayağı qabarır. *Bir şeyi çox görən adamlara ünvanlanır.*

17. Ayağını göydən asmaq. *Özünü naza qoymaq*

18. Ayağının altına yumurta düzülüfdü. *Yavaş-yavaş, nazla yeriyən adamlara ünvanlanan ifadədir.*

19. Ayarası qalmax – *Tərəddüd etmək*
20. Ayı qıxmığa baxan kimi baxır. *Heç nə başa düşmür, üzümə baxır.*
21. Az veriyəm arıxlıyı, çox veriyəm tırxlıyı. *Miqdarını müəyyənləşdirmək mümkün olmayan əşya.*
22. Başınə tərs deyirman hərrəmax. *Gün-güzəran verməmək, gününü göy əskiyə düymək*
23. Beylax-gelinnix. *Bir dəst paltarı olmaq*
24. Bud eti yimiyi ki, g...ə yaxındı. *Özündən razı adamlar haqqında işlədilən ifadədir.*
25. Camışı bıçağın yaana dartmax. *İş yönü bilməyən adamlara aid olunan ifadədir.*
26. Çağırif yığıf, o.....f dağıtdı. *İnsanları lazımsız səbəbdən bir yerə cəm edən adamlar haqqında deyilir.*
27. Çarxaçi vurmax²³¹. *Bütün günü o yan-bu yana qaçmaq, dinclik bilməmək*
28. Dadsızdix salmax. *Qanqaraçılıq salmaq*
29. Daş-tərəzim dalımcədi. *Hara getsəm, iş-güc mənimlədi.*
30. Daşı yiyif, qumu eritmax. *Sağlam həzm sisteminə malik olmaq*
31. Deli qısımbaqısım yaranarmış. *Dəlilər növbənövdür.*
32. Dəə çəpərrərdən payə süyrülüy. *Bir nəsilə qocaların sayı azalıb, cavanlar da ölməyə başlayarsa, bu ifadə işlədilir.*
33. Dəli-doludu. *Qoçaqdı*
34. Dəlinin yadına daş salmax. *Kimisə qızıışdırmaq*
35. Dili də var, dilçəyi də. *Həm öyünən, həm iş bacarığı olan adamlara ünvanlanır.*

²³¹ Bu ifadəyə “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının Vatikan nüsxəsinin iki boyunda rast gəlinir.

36. Diş yoxuyçən damax varyıdı. *Səndən qabaq mən var idim. Adətən, evlənəndən sonra valideynlərini saymayan övladlara ünvanlanır.*

37. Düşmə yerə, sınırsan,. *Həddindən artıq qayğı ilə əhatə olunan adam barəsində deyilir.*

38. Elə bil Bağdagül yiyif, doyüf qalandı. *Nəyi isə tamamilə götürüb aparmaq. Ev sahibini nəzərə almadan evdəki hər şeyi götürüb aparan qohumlara ünvanlanır.*

39. Elə vəzyəti var; qara bulud, göy çüyüd. *Yaman qaş-qabaqlıdır.*

40. Eşşəkdən adnalıq ummaq. *Mərifətsiz adamdan mərifət gözləmək.*

41. Gölə qarğı düzmax. *İş pozmaq*

42. G.tünnən halallıx almax. *Ölümçül xəsdə olmaq*

43. G.tünnən kərooz²³² iyi vuruy. *Çox kasıb adamlara ünvanlanan ifadədir.*

44. G.tünnən os..ruğu eyri çıxmax. *Həmişə xəstə olduğunu nəzərə çatdırıb giley-güzar edən adamlara qarşı işlə-nən ifadədir.*

45. Hamıya öz balası, qurbağıya xalası. *Hər kəsə öz balası əzizdir.*

46. Harda aşdı, horda baş. *Ağına-bozuna baxmadan bütün məclislərə həvəslə gedən adamlara deyilir.*

47. Heç kimlə oruc tutub bayram etməmək. *Heç kəslə yola getməmək.*

48. Həfdə səkgiz, mən dokquz. *Hər gün, daim.*

49. Xəccə bezehdə qaldı. *Nəzərdə tutulan iş alınmadı.*

50. Xır vermax. *Can yandırmaq*

51. İlim daşınə döndü. *İtmiş əşyanı heç cür tapmayanda işlədilən ifadədir.*

²³² Kərooz – kərəviz

52. İt ayağı yimax. *Gündə bir neçə dəfə səbəbsiz yıxılmaq*
53. İtə də bi epbey borşdüdü. *Hamıya borcu var.*
54. İt dişi, donquz derisi. *Sevilməyən iki adam dalaşanda belə deyirlər.*
55. İt izi, bağa başı. *Hər şey bir-birinə qarışib, heç nəyin yeri məlum deyil.*
56. İt tutsun, dooşən olsun. *Elə et ki, iş alınsın. Üsulu məni maraqlandırmır.*
57. İş arasına şiş soxmaq. *İşi pozmaq*
58. İynə qoyan yerdən gavahın çıxardır. *Az verib çox alır.*
59. İynə salan itə oxşayır. *Hədsiz arıq adamlar haqqında işlədilir.*
60. İp-umruğa gəlməmax. *Yola gəlməmək*
61. Keçiləri dağdan düşmax. *Əsəbiləşib sonra hirsli soyumaq*
62. Köhnə palan içi qurdalamaq. *Ötüb-keçəni yada salıb dava axtarmaq.*
63. Köhs ötürmax. *Həsəd aparmaq*
64. Körpeyim²³³ iylidi. *Adım həmişə pis hallanır.*
65. Kötük üsdə çox çırpılar doğranıb. *Ölüm yaşa baxmır.*
66. Küf vuruf göyə çıxmax. *Möhkəm əsəbiləşmək, özündən çıxmaq*
67. Küsənmax. *Həsəd aparmaq*
68. Qalan umaş²³⁴ dil örgənər. *Xahişi vaxtında etmək lazımdır.*
69. Qarpız yiyən qıraxda qalıfdı, qavıx gemirən işə düşüfdü. *Əsas günahkar qıraqda qalıb, işlə dolayı əlaqəsi olanı incidirlər.*

²³³ Körpey – köhnə yorğan-döşəyin yunu

²³⁴ Umaş – umac

70. Qavırrıxdan keşsə, başdaşının biri esgih gələr. *Hər gördüyünə tamah salan adamlar haqqında işlədilən ifadədir.*

71. Qurbağa çox söz bilir, danışanda ağzına su dolur. *Hər sözü demək olmur.*

72. Qurt uluyə yuxluyü. *Baramaqurdunun axırncı yuxusu*

73. Quyruğu qapı arasında qalmax. *Çətinliyə düşmək*

74. Meşəyə gidən odunu niniyi? *Bir yerdə çox tapılan əşyanı ora aparmaq lüzumsuzdur.*

75. Mıx kimi. *Gümrah*

76. Nə üşdə alacağım var, nə beşdə verəcəğim. *Bu işlə mənim heç bir əlaqəm yoxdur.*

77. Oğru gəlsə, çox şey aparardı. *Yeri unudulan əşyanın axtarışı zamanı deyilir.*

78. Ölülux-dirilix paltar. *Bir qat paltarı olmaq*

79. Öy süpürəndi, dağa gidən? *Təzə doğulan uşağın qız, yoxsa oğlan olmasını müəyyənləşdirmək üçün verilən sualdır.*

80. Payını kim yiyib? *Qanıqara adamlara atılan atmacadır.*

81. Pir mənimdi, kəramətinə bələdəm. *Mən onu yaxşı tanıyıram.*

82. Sən tərənincə göydə göy eşşəhlər anqırar. *Ləng tərənən adamlara ünvanlanan ifadədir.*

83. S...yi ki, qarnım acər. *Xəsis adamlar haqqında deyilən ifadədir.*

84. S...ynən divara yazmax. *Deyilən sözü vecinə almamaq*

85. Siz salan körpülərdi, biz də keçiyix. *Biz işimizi sizə uyğun qururuq.*

86. Su görəndə balıxdı, dağ görəndə keçi. *İkiüzlü adamlar haqqında belə deyirlər.*

87. Su görəndə susayır, at görəndə axsayır. *İkiüzlü adamlara ünvanlanır.*

88. Suyü üfürə-üfürə işmax. *Qorxa-qorxa hərəkət etmək*

89. Sütü daşən qarı. *Deyingən adam haqqında işlənən ifadədir.*

90. Susqurdu. *Saman altdan su yeridən adam*

91. Şeytan. *Söz gəzdirən adam haqqında işlədilir.*

92. Şeytana papiş tihmax. *Hiyləgərlik etmək*

93. Şeytançılıx eləmax. *Söz gəzdirmək*

94. Şeytanın g...nün gülləsi. *Sözgəzdirən adam nəzərdə tutulur.*

95. Şeytan kesiyi. *Su sulayanda və yaxud da səbəbsiz yerə ayaq barmaqlarında əmələ gələn yarıq*

96. Şeytan küleyi. *Qəfil başlayıb burulğanvari əsən külək (Buna bəzən dev küləyi də deyirlər).*

97. Şeytannan qırx gün qavax əmələ gəlmax. *Çox hiyləgər olmaq*

98. Teyvəsiz toy olmaz. *Gəzməyi sevən qadınlara ünvanlanır.*

99. Toxmaçər²³⁵ danası. *Balacaboylu adamlara ünvanlanan ifadə*

100. Tut yiyən bülbülə dönmax. *Ağzına su almaq, heç danışmamaq*

101. Tükü yatana sığallamaq. *Davanı yatırmaq*

102. Umacə kül qatmax. *İş pozmaq*

103. Uzun-uzun meşələr, sizdən qalma peşələr. *Bu işi sən məndən qabaq etmisən.*

104. Üzünə it derisi çehmax. *Çarəsizlikdən edilən xahiş*

105. Üz verəndə asdar isdəmax. *Sırtıqlıq etmək*

106. Üzü o yana olmaq. *Ölümcül xəstə haqqında işlənən ifadədir.*

107. Vəhdəti xoş keşmax. *Gün-güzəranı yaxşı olmaq, bəxti gətirmək*

²³⁵ Toxmaçər – baramağurdunu yemləmək üçün əkilmiş tut ağacları

108. Vurub yıxır da, tutub qaldırır da. *Pis işi də var, yaxşı işi də.*

109. Yağmasa da, gurulluyü. *Kömək edə bilməsə də, köməkdən danışan adam haqqında işlənən ifadə*

110. Yaxşı motaldı, həyif ki, it derisində. *Özü yaxşıdı, valideynləri pis*

111. Yaxşı oynuyən kimi diz də vurmax. *Əvvəldən pis görülən işi daha betər günə qoymaq*

112. Yanan da özüdü, yaman da. *Kömək edib sonra da acı danışan qohumlar haqqında belə deyirlər.*

113. Yatmaa gör. *Yatmağa çalış*

114. Yaz əkinçidi, qış dilənçi. *Həmişə işləyir, yenə kasıbdı.*

115. Yeddi yetimnən bi dərənin divində qalmax. *Həddindən artıq kasıb və əlacsız olmaq*

116. Yumurtaları soyuyar. *Oturduğu yerdə düşüb qalan adamlara atılan atmacadır.*

DİALEKTOLOJİ SÖZLÜK

Aarımax – ağrımaq

Abay – Göynük kəndlərində yaşlı ləzgi arvadlarına abay deyirlər.

Açıx-ağvədiyə – açıq-aşkar

Aciz – Burada: dadsız, pis anlamında işlədilib.

Addım adam – adlı-sanlı adam

Adıllar – Baş Göynükdə nəsil adıdır.

Ağıl – tövlə

Ağız-ağıza olmaq – Mətnə: üz-üzə gəlmək

Ağlını başına top elə – ağlını başına yığ

Ağtala – Baqqal kəndində yer adı

Akuşqa – pəncərə. Rus dilindəki okoşka sözünün şivədə işlənməsidir.

Ala – al

Albeyli – Zaqatalanın Əlibəyli kəndi nəzərdə tutulur.

Aləm / aləm-xatəm – hamı

Allah irzası – Allaha xatir

Allaha yovux – Allaha yaxın

Allatmağa həyrənmaq – aldatmağa çalışmaq

Almalı – Qax rayonunda kənd

Altda qalan – Mətnə: əzilən anlamında işlədilib.

Alxam-çalxam eləmaq – hər şeyi qatıb-qarışdırmaq

Alxana suyü – pendirdən çıxan su

Andışmaq – and içmək

Araf – ərəb

Aralığa almaq – sorğu-sual etmək

Ardaşmaq – atın üstündə ayaqlarını aralayıb oturmaq

Arıya almaq – sıxma-boğmaya salmaq

Arkən – ağac növü

Arvat tərəfdən yıxıxdı – Arvaddan yarımayıb.

Aşağı Tap – Baş Göynük kəndinin dağında yerləşir.

Atmax – Ədəbi dildə işlədilən mənasından başqa udmaq anlamında da işlədilir. Bu zaman dərman kəlməsi ilə yanaşı işlədilir. Məsələn, dərman atmax.

Atalix – başlıq pulu, süd pulu

Atdıçı – süvari

Avad – abad

Avara – təxminən üç yaşında dişli camış

Aveem – Sövet dövründə Baş Göynük kəndinə məxsus yem üyüdülmüş yer.

Axır – axı

Axırı – axır ki

Axtarçı – axtaran

Axdarınası oluy – Axtarılır.

Ayaamın caynaana – ayağımın caynağına

Ayaxdan – aşağıdan

Ayi küyülü – ayı yuvası

Aynəmax – 1.artmaq; 2. çoxalmaq; 3. şaxələnmək

Azışmax – 1.azmaq; 2.çaşmaq

Az-küş – azca, bir az

Babaratma – Şəkinin kəndlərindən biridir.

Bağırdax – uşaq bələyi

Bala barmax – çeçələ barmaq

Balamanyanı – Toyun birinci gününün gecəsi keçirilərdi.

Burada bəy və yaxın dostları yeyib-içər, əylənərdilər.

Balatı – xəmir mayası

Balı – gilə

Baltun – palto

Barı – hasar

Başı götürməyi – Gözü götürmür.

Başqa – Rus dilindəki paçka sözünün şivədə işlənməsidir.

Baxcə – bağça

Bayaa / bayağı – əvvəllər
 Bayaxki döördə – qabaqlar
 Baydərri – Baydarlı. Qax rayonunda kənd
 Be – bəs
 Bedəməl – çoxbilmiş
 Bedvax eləmə – Mətnədə: utandırma anlamında işlədilib.
 Beh – bərk
 Belean – Balakən
 Beyavır – biabır
 Beycə – bu gecə
 Beyxavar – qəfil
 Beyyanı – toyun səhəri günü keçirilən kişi məclisi
 Bədrəh – pis, vulqar
 Bələ – belə
 Bəliyə – bəlaya
 Bənd olmamax – fikir verməmək
 Bənt döyül – vecinə almır, fikir vermir
 Bərdə qalmaq – valideynlərinin hər ikisini itirmək, kim-
 səsiz qalmaq
 “Bəyatdanması” – Dəhnədə bəy tərifinə “Bəyatdan-
 ması” deyirlər.
 Bi baba – biri
 Bi çapalax – bir az
 Bikə – Göynük kəndlərində dayı, əmi arvadına bikə de-
 yirlər.
 Bi dənə gözünü – yalnız gözünü
 Bi kesə – heç kim
 Bi qırax – bir az
 Bi üjdən – ucdantutma
 Bi vədə – bir dəfə
 Bi xəşmə – bir ovuc

Bi xavar bilməsin – Bir xəbər bilməsin. Mətnə: heç nədən şübhələnməsin.

Biddən – qəfildən

Biləcih həndi – Qarasovda əkin yeri

Bişən şey – bişmiş

Bişqa – kibrit. Rus dilindəki spička sözünün şivədə işlənməsidir.

Bişqı – mişar

Boğuşmaq – dalaşmaq. Bu bölgədə insana da şamil olunur.

Bozartdax – boztəhər

Bööh Çöögə – Baş Göynüyün yaylağıdır. Dağıstan sərhədində yerləşir.

Börətkən topu – böyürtkən kolu

Bucaanda – bucağında

Buyna – bu yana

Büvü – bibi

Caleyra – Qax rayonunda kənd

Calğa – calaq vurulmuş tut ağacı. Bəzən iri anlamında da işlədilir.

Calğalar – Pir baba ziyarətgahının yaxınlığında yerləşən ərazinin adıdır.

Cana – pis

Candarma – jandarma. Mətnə: cəllad, qatil

Cecim – Nəm yunu yerə təmiz yerə döşəyərək döyməyə başlayardılar. Uzun müddət döyülən, təpiklənən yun sanki bitişirdi. Bu cür hazırlanan palaza cecim deyərtilər.

Cəhil – cavan

Cərə – calaq vurulmamış tut ağacı

Cəryə – cərgə

Cımdı – tam, bütöv

Cırıma çekilmax – bərkdən ağlamaq

Cırımını atmaq – parçalamaq

Cincarrıx – gicirkənlik
Cinni Qovu – Baş Göynük kəndində yer adı
Ciyarım – Mətnə: doğmam anlamında işlədilib.
Ciyi – Ciyi Şəkiddə ana mənasında işlədilsə də, mətnə
nənəm anlamındadır.

Conada – formada
Cormalamax – dartışdırmaq
Cöfdə suyü – cəftə suyu. Qorxan adamlara qapının cəf-
təsini suya salıb içirirlər.

Cülüh-bardağ – tikə-tikə
Cürdəy – su qabı
Cürəfə – cılız
Cürmə-cücüh – əsil-nəsil
Çaaran – çağırın
Çaçxalıytdilər – Ətrafını taxtalarla hasara alıblar.
Çalatı – qatıq mayası
Çaparax – tez-tələsik
Çapılmax – yüyürmək
Çapıla-çapıla – qaça-qaça
Çatdax – ara, deşik, yarıq
Çaxmax – Ədəbi dildə işlənən mənasından başqa, bə-
zən vurmaq anlamında da işlədilir.

Çaxıl – Baş Göynük kəndində dağ
Çələnsin – Mətnə: tükənsin anlamında işlədilib.
Çən – qapının kəndəri
Çəmrə – qatı, sıx duman
Çəp – səhəng
Çert – xətt
Çeşqi – orta dərinliyi olan kiçik qab
Çey – çay
Çeylax – çaylaq
Çığırqax – ağlağan

Çırax-piltə – cırım-cırıq
 Çilov – ayağın yuxarı hissəsi
 Çimçax – çılpaq, lüt
 Çiyli vaxd – otların şəhli vaxtı
 Çox yaşar – qoca, yaşlı
 Çovan kəridi – çoban daxması
 Çöcə – mis qab
 Çökür – içi aşsüzən kimi deşikli, iri, taxta çömçə
 Çörəf – corab
 Çörülmax – çevrilmək
 Çövürmax – tərləmək. Ata şamil olunur.
 Çurğalanıf geyərəm – bürünüb gedərəm
 Çüyüt – şüyüd

Dakqa – təxminən 8 kq tutan dəmir qab. Əvvəllər Göynük kəndlərində ölçü vahidi kimi işlədilmiş.

Dakqıllatmax – Mətnə: gözünü bərəltmək anlamında işlədilib.

Damaxlı – 1.yekə, nəhəng; 2. qəribə

Damqanı basıy – mətnə: heyf çıxır anlamında işlədilib.

Dar axşam – axşamüstü, ala-toranlıq

Darafinni – oyun havası

Daraşmaq – yığılmaq, tökülmək

Darışmax – rastlaşmaq

Daşbulaq – Şəki rayonunda kənd

Daşqa – at, yaxud eşşək arabasının arxasına qoşulan qoşqu

Daşqura – Çay daşlarından qurulmuş, təxminən bir metr hündürlüyündə divardır. Bu divarda sementdən istifadə olunmur, çay daşları, sadəcə, üst-üstə yığılır.

Daşüz – Şəkinin ayrıca Daşüz adlı kəndinin olmasına baxmayaraq, Cumakənd kəndini Göynük kəndlərinin əhalisi rəsmi adıyla deyil, Daşüz adlandırır. Rəsmi adı Daşüz olan kənd isə

Cumakənddən xeyli aralıda yerləşir. Həmin kəndin əhalisinin bir hissəsini Qərbi Azərbaycandan gələnlər təşkil edir.

Davannıyə-davannıyə – izləyə-izləyə

Derişmax – dərişmək

Deymax – yetişmək

Deyax – gedək anlamında işlədilib.

Deyə – koma

Deyən – dayan

Deyirmi quyrulutdu – Dəyirmi qıvrılıb.

Deyişinmax – dəyişilmək

Deymədağlı – Qax rayonunda kənd

Dəə – daha

Dərdə car olmax – dərdə tutulmaq

Didi-qudu – dedi-qodu

Dilçi – ağıçı

Dındıx – dimdik

Dıqıdı – bir az, azacıq

Dıqıdı çıxışmax – az çatmaq. Yemək nəzərdə tutulur.

Dirniy – dirrik

Dirseh – dirsək

Dişdıx – dinclik

Dişənmax – dadanmaq

Disginmax – iyrənmək

Diyər bes – elə bilər ki

Diyi bes – elə düşünür ki

Diyi də – elə hesab edir ki

Diyisanı ki – Mətnə: təsəvvür et ki anlamında işlədilib.

Dodaa-başı püçüruxluyüfdü – Dodağı uçuqlayıb.

Dodu – Şəki şəhərində məhəllə adıdır.

Donqa – qozbel

Donqası-zat çıxmax – Kürək sümükləri irəliyə doğru qabarmaq, qozbelləşmək

Doordan – doğrudan
 Doğrama – su qatılmış qatığın, yaxud ayranın içinə gö-
 yərti, sarımsaq və xiyar doğramaqla hazırlanan yay yeməyi
 Dömüt – Baş Göynükdə dağ
 Döörə – aş qabı; sini
 Dumay – kəsək
 Dumba – təpə
 Duzun dakqası – ağacdan düzəldilmiş duz qabı
 Düllüyünü – ucunu
 Dümə – boğaz
 Dünc – kötük
 Dünya yağmıyənə – yağış yağmayanda
 Dünyasında – heç vaxt
 Düzə çıxarmaq – tapmaq, üzə çıxmaq
 Düzgün – Mətnə: təcrübəli anlamında işlədilib.
 Elcey – əlcək
 Elcən – əlcən, əl içi qədar
 El-gün – qohum-qardaş
 Eliverimni – səxavətli
 Elyaxa eləmax – vəsiyyəət etmək, tapşırmaq
 Emican – Qax rayonunda kənd
 Ennən – metrdən
 Epbey – çörək
 Esgi – əsgi
 Eyməli – Burada: aşağı doğru əyilmiş mənasında işlədilib.
 Eyri çay – Əyri çay
 Eyri qırağına – Əyri çayının sahilində
 Əbir – abır
 Ədət – adət
 Ədəti – həqiqi
 Əhdiyət görməh – hazırlıq görmək
 Ələngəz – həddindən artıq böyük, uzun əşyalar

Əlli iki – Mərhum üçün keçirilən “Əlli iki” mərasimi
 Əlyavat – Əliabad. Zaqatala rayonunda kənd
 Əməlli – xeyli
 Ərəsət – müsibət
 Əşkərdə – aşkarda
 Əyrənin lırı – ayranın şoru
 Əzələ / əzələn – birincisi
 Faar – kasıb
 Farmaş – Yaylağa köçərkən yorğan-döşək yığmaq üçün istifadə olunan, kilimdən tikilmiş əşya. Sandığı əvəz edirdi.
 Finka – ayaqlıq
 Fikir yoxdu – eybi yoxdu
 Gedey – bir yaşına qədər olan camış balası
 Gelin gidəndə – gəlin evdən çıxanda anlamında işlədilib.
 Germax – gərmək
 Gereh – gərək
 Gədir – dağ keçisi
 Gəər – gəlir
 Gimgə – kənd camaatının toplaşdığı yer
 Gödey Sirt – Şəki ilə Dağıstan sərhəddində yerləşir.
 Baş Göynüyə məxsus dağ adıdır.
 Götürə qoyum – götürüb qoyum
 Götürə vermax – gözəyarı vermək
 Göy çoman – göy çəmən. Maraqlıdır ki, çəmən sözü-
 nün fonetik variantı olan çoman həmişə göy sifəti ilə birləş-
 lədilir. Adi halda çəmən kimi işlədilir.
 Gözəl oluymu? – Yaxşı olurmu?
 Gözünə çalınmax – gözünə görünmək
 Gözun, alıymı? – Bacararsan?
 Guvultu – uğultu
 Güdükçü – gözətçi
 Güvənmax – sevinmək

Güvənə-güvənə – sevinə-sevinə
 Güyüm – səhəng
 Haalın – ağıln
 Haki – o ki var
 Halatında – vaxtında, zamanında
 Halçax – alçaq, aşağı
 Ham şey – hər şey
 Ham yer – hər yer
 Hasa – əsa
 Haval olmaq – cummaq, yapışb qopmamaq
 Havayı – boş, yaramaz
 Havayı yerə – boş yerə
 Havvaxdı – bu vaxtı
 Helə – elə
 Heş kesə – heç kim
 Həblə qızıllar veriyələr, baxmınam – Ən gözəl yeməkləri
 bişirirlər, istəmirəm.
 Həncəri – necə
 Hənd – əkin yeri
 Həş – zibil
 Həsər – hasar
 Həvlə-həvlə – belə-belə
 Həvləməsinə – bu tərəfə
 Həyin – indi
 Həyrəmax – güdmək
 Həyrəməsi – dörd bir qırağı
 Həyrəşdirmax – idarə etmək
 Həzir – hazır. Bəzən bir halda ki anlamında işlədilir.
 Həzirreşmax – hazırlaşmaq
 Himnəşmax – him-cim etmək
 Ho – o
 Hordacana – ordaca

Höcət – inadkar

Höj olmaq – 1.can atmaq; 2.xoşlamaq

Höyüş – yaş, sulu

Hündürə – Mətnə: evə anlamında işlədilib.

Hündür-hündür – hönkür-hönkür

Hüngül – yüngül

Hüngülləşmə – yüngülləşmək

Hüt – axmaq

Xaşma– xışma, ovuc

Xax – xalq. Mətnə: başqaları anlamında işlədilib.

Xıba – loxma

Xınabənt – Yaylıq üçkünc büküldükdən sonra başa bağlanardı. Yaylığın uclarını arxadan qabağa gətirərək alnın ortasında düyün vurardılar. Bu bağlama forması xınabənd və ya çalma adlanardı.

Xoruz gözündə – xoruz kimi

Xoryət – pis, yaramaz

Xosmaq – ölmək

İf – ip

İley – ələk

İlkinə – ilk, birinci

İllacı üzülmaq – əlacı kəsilmək

İncə – Şəki rayonunda kənd

İncəlmə – arıqlamaq

İncələ-incələ gidiy – Günü-gündən arıqlayır.

İni – qayın

İrət – kələğayı

İsitmə bulağı – Baş Layısqı kəndindədir.

İsqamı – stol

İsrif eləmə – qənaət etmək

İstac – pul

İşim yoxdu – Ədəbi dildəki anlamından başqa işlədilmə yerinə görə, fikrim yoxdu anlamında da işlədilir.

İşarmax – gülümsəmək

İşci – içki

Kahal – işbilməz

Kamalsı – Baş Göynük kəndində dağ

Karxana qoruğu – Baş Göynüklə Baş Şabalıd kəndinin arasında yerləşir. Əvvəllər orada kirəmit bişirərmişlər.

Kəsər – kəsici əşya

Keseyən – siçan

Kəlçə – təxminən iki yaşdan yuxarı yaşı olan erkək camış

Kəmərri – Mətnədə: naxışlı anlamında işlədilib.

Kəndə çatmaa nə qədər iş var – Kəndə çatmağa çox var.

Kərooz – kərəviz

Kərsən – ağacdən düzəldilmiş, eni təxminən 0,5 metr, uzunluğunu 20 sm olan qab.

Kimsə – adam

Kinə – ki

Kiri – Sakit dur.

Kiriyif durmaq – sakit dayanmaq

Kişiyə getmax – ərə getmək

Köh çalmaq – kök atmaq

Körpey – köhnə yorğan-döşəyin yunu

Kölgə Quvax – Kölgə Qovax. Baş Göynük kəndi ilə Aşağı Göynüyün arasında yer

Köndələn – Aşağı Göynük kənd sovetliyinə aid yaşayış məntəqəsi

Kösöv – kösöv

Kötən – kotan

Kövəley – göbələk

Kövey – göbək

Kövüy – köpük

Küv olmasın – yalan olmasın

Küy – 1.yerə vurulan kiçik ağac parçası, qazıq; 2.dü-
yünlü odunu yarmaq üçün istifadə olunan dəmirdən hazırlan-
mış alət

Qacarğiyə salmax – zora salmaq

Qaç – Mətnədə: kənara dur anlamında işlədilib.

Qada – qardaş sözünün qısaldılmış forması

Qala – Zaqatala rayonunda yer adı

Qalış – qaloş

Qandağ / qandax – xəndək

Qaqa – qoza

Qaralanmax – gileylənmək

Qaraşım oğlunun döngəsi – Qarasovda yer

Qarasov – Baş Göynük kəndinin əkin yeri

Qarışqa hesabı – qarışqa kimi

Qarool – gözetçi. Rus dilindəki karaul sözünün şivədə
işlənməsidir.

Qarsax – qərzək

Qatdaşmır – dözmür

Qaşıyər – Qaşıyar.

Qavaana darışdığı – qabağına çıxan

Qavaana deyın – qabağınadək

Qavax – balqabaq

Qavaxçöl – Qabaqçöl. Balakən rayonunda kənd

Qaxac – qurudulmuş ət

Qazan ağzı açən – məclis qazanının ağzının açılması
üçün oğlan evindən alınan pul.

Qazax Tükəz – ataman arvad

Qepey – qəpik

Qeyrəz – qeyri, başqa

Qəəfit – qənfit. Rus dilindəki konfet sözünün şivə varian-
tıdır.

Qəərmax – 1. qayıрмаq; 2. düzəltmək; 3. hazırlamaq; 4. bişirmək

Qəlet – peçenye

Qərisən, qəər – Edirsən, et.

Qətəri-zadı – qatarı-zadı

Qətnəsdıx – pislilik, paxıllıq

Qəyir – çınqıldan kiçik daş parçası, iri qum dənəciyi

Qəyitmax – qayıtmaq

Qəynə – qaynana

Qıca – bitki

Qıfcax – Qıpcax. Qax rayonunda kənd

Qıqışmax – büzüşmək

Qıpılmax – cummaq

Qırağa eləmax – kənarlaşdırmaq

Qırxqu quşu / qıqkov / quqqu – göy göyərçinə bənzər quş

Qışdax – Qışlaq. Şəki şəhərində məhəllə adıdır.

Qıtmır – xəsis

Qıxlı – qırxlı

Qıxmıx – 1. kök, əsil-nəsil; 2. ağac mişarlanan zaman
ondan qopan hissələr

Qızılbaş – Şəkililər şiələri qızılbaş adlandırırlar.

Qışdər – qıçlar

Qobu – su axan yarıq

Qocə – Ədəbi dildəki anlamından başqa böyük məna-
sında da işlədilir.

Qocə-qocə – yekə-yekə

Qolçax – gəlincik

Qoormax – qovurmaq

Qooş / qoquş – koğuş

Qomarmax – qovmaq

Qorağan – Qax rayonunda kənd

Quqla – gəlincik. Rus dilindəki kukla sözünün şivədə işlənməsidir.

Quqal – Təndirə çörək yapanda axıncını evdəki uşaqlar üçün yapardılar. Bu kiçik çörəyə quqal deyərdilər.

Quçühləmax – uçuqlamaq

Qucüy – küçük

Quful – qıfıl

Qullux – vəzifə

Qunut eliyən – qovan, hürküdən

Quleyinə gəlmax – İşin asan görülmə formasını tapmaq

Qurukəllə – balaca başlı

Quy – quyu

Laf-kof – isi tələsik və səliqəsiz görən

Lavada – üstədən geyinilən qolsuz qadın geyimi

Ləlimax – yalvar-yaxar etmək

Ləmbəlix – kolluq

Lır – ayran şoru

Mağara – tikiş sapının yumağı

Mal sekit eləmax – mal-qaraya ot, yem vermək

Malax – Qax rayonunda kənd

Mantax kimi – qollu-budaqlı, çətirli anlamında işlədilib.

Marsan – Qax rayonunda kənd

Masqara eləmax – lağ etmək

Maşşax – Göynüklülər gözlərinin rəngi göy olan adamlara da maşşax deyirlər.

Meşəl – məşəl

Meşix – torba, kisə. Rus dilindəki meşok sözünün şivədə işlənməsidir.

Metro – metr

Meylis – məclis

Məhlə – həyət. Küçə anlamında da işlədilir.

Mərdana – duax, dördəyək, xəmir yayan

Mərək – paltar sərilən ip

Məzər – Yaşlı qadınların paltarın üstündən geyindikləri qolsuz geyim. Məzərin bir neçə növü olmuşdur. Yuxarısı olmayıb, qurşaqdan aşağı bağlanan, sinəni tutan və s.

Muddal – murdar

Mürəkgəm – böyürtkən

Mürəkgəm ləmbəliği – böyürtkən kolluğu

Naməhrum – Mətnədə: nəşükür anlamında işlədilib.

Nar topu – nar ağacı

Natərəsdıx – tərslik

Navax – nə vaxt

Nelveci – nəlbəki. Göynük kəndlərinin yaşlı insanları nəlbəkini bölmə adlandırırlar.

Nepeh / nepey – nəpək, gördüyü hər şeydən pay uman

Nə – ya

Nə ayəmnər – nə qədər vaxt

Nə boydə – nə qədər

Nə xoruz? – Mətnədə: hansı xoruz anlamında işlədilib.

Nəm – nə bilim

Nəmis – nəfis

Nəmis eləmax – tamah eləmək

Nöl – sıfır, heç nə

Nootdu? – Nə olub?

Noxulusan – nuxalısan

Nur kimi – burada: tərtəmiz

Nüy – çayın qırağında əkin-biçin yeri

Oğruncə – gizlincə

Oğranmax – gizlincə çıxmaq

Oğul – 1.bala; 2.övlad (Mətnədə: bizə müraciət edir – top.)

Ooma – acımamış xəmindən bişirilən şirin çörək

Opba – uzaqlara

Oraban – Şəki rayonunda kənd
 Ortaqərəl – Mətnə: orta yaşlı anlamında işlədilib.
 Ot qoruğu – Baş Göynüyün yaylaqlarından biri
 Ovlax – oğlaq
 Ovnan tay həyrəniy – Ovla birlikdə gəzir.
 Ovun boğazını qanmıy, gelnini qanmıy – Ovun boğaz,
 yaxud diş olub-olmamasına əhəmiyyət vermir.
 Oxşatmaq – əzizləmək
 Oxud – Şəki rayonunda kənd
 Oyənnən – o yandan
 Oyna – o yana
 Oynəşmaq – oynaqalamaq
 Ötüyux – keçirik
 Öv / öy – ev
 Öyə – ögey
 Özgə – yad, başqa
 Özünə umutdu – Özünə arxayındı.
 Padavatçı – Rus dilindəki ofisant sözünün Göynük
 kəndlərində işlənmə formasıdır.
 Paket – toy dəvətnaməsi
 Paprusçu – siqaret çəkən
 Parçə görməsi – Oğlan evində keçirilən qadın məclisi.
 Parça görməsi şəltədən qabaq keçirilərdi. Oğlan yengəsi qız
 üçün alınan əşyaları və qohumları üçün alınan payları nümayiş
 etdirərdi.
 Parsalax – içalat
 Partal – paltar
 Peçət – peçat, möhür
 Pelekan – pilləkən
 Pesux – şəkər tozu. Rus dilindəki pesok sözünün sivə
 variantıdır.
 Pezi – pəzəvəng

Pinti-padar – səliqəsiz
Pisə pisdıxnan – istəməyə-istəməyə
Pişqa – spiçka, kibrit
Popur – qırçın
Potulqa – butulka, şüşə
Puzux – pozuq, uçulmuş
Puzux Qəyə – Pozuq Qaya Bırqaç yaylağında yerləşir.
Ramka – tütün qurutmaq üçün istifadə olunan dəzgah
Rəhmanqulu – Rəhmanqulu qayası Bırqaç yaylağında yerləşir.

Sa ki – elə bil ki
Saava – övliya
Sahatnan – saat ilə
Sarıcəən düzü – Sarıca düzü. Baş Göynük kəndinin taxıl yeri

Saz – qamış bitən sucuq ərazi
Sazdix – qamışlıq
Salabey – dəyənək
Sekitdəmax – rahatlamaq. Mal-qaraya, toyuq-cücəyə şamil olunur.

Selbasan – Aşağı Göynüyə yaxın kənd
Sermağ – Baş Göynük kəndinin mağazası
Seşgilix – ayrı-seçkilik
Seyrimax – səyirmək
Seyiz – erkək keçi
Seyramada – seyr edəndə, ayaq üstə
Seysan – səksən
Səki – pilləkən. Bəzən pilləkənlə eyvanın arasına artırılmış yerə də səki deyirlər.

Sənnən yaradı – Səninlə şərikdi.

Səntdi – münasib

Sərrasd – Mətdə: zədələnməmiş anlamında işlədilib.

Səvərmax – uzanmaq
 Sıçırəmax – sıçramaq
 Sığamax – sığallamaq. Mətnə əzizləmək anlamında iş-
 lədilən sığallamaq deyil, sınıqçıların əzilən hissədəki vətərlə-
 ri, oynaqları yerinə oturtmaq üçün əlləməsi nəzərdə tutulur.
 Sığır – naxır
 Sığırçı – naxırçı
 Sığır novatı – naxır növbəsi
 Sıyır – böyük qaya. Sıyırğa bəzən üzgün də deyirlər.
 Bu qayada torpaq sürüşməsi olduğu üçün təhlükəli sayılır.
 Sınəmax – sınamaq
 Sirt – dağın beli, təpə
 Soonkü gün – səhəri gün, sabahı gün
 Sooxlu da gündü – Həmin gün soyuq hava vardı.
 Söylənmax – deyilmək
 Sulançax – yelləncək
 Suraşx salmaq – soraqlaşmaq
 Suxda – ziyarət müceyiri
 Sün armıt – armud növü
 Sürfüllü – xəmiri qalın yayıb barmaqla eşərək bişirilən
 yemək. Su ilə, yaxud südlə bişirilir. İçinə qaxac ət atılır.
 Süzgəc – aşıüzən
 Şahad – dəyirmançıya zəhmət haqqı olaraq verilən dən
 Şahat durmaq – şahid durmaq
 Şahnişin – saray, gözəl, böyük ev
 Şana – çəngəl
 Şandaz – fərq qoyan, ayrı-seçkilik edən
 Şeytannamax – xəbər vermək
 Şeytannı – Şeytanlı. Baş Göynüyə məxsus yaylaqlardan
 biridir.
 Şəl – ağac budağı

Şəltə – Toya az vaxt qalanda qız evində keçirilərdi. Şəltə-də qız evi qız üçün hazırladıqları cehizləri, oğlan evi isə qız üçün alınmış qızıl əşyalarını və paltarları nümayiş etdirərdi. Şəltəyə Şəki şəhərində bəlyə deyirlər.

Şəmmi – şənbə

Şikaatçı – şikayətçi

Şikil – şəkil

Şin çayı – Baş Göynük kəndinin yaxınlığından axır.

Şirin çay – Elçilikdə və ya gəlini evdən çıxararkən qız evi oğlan adamlarına şirin çay verərək əvəzində pul alır.

Şişqa – donqa

Şor – duz

Şotavar – Qax rayonunda kənd

Şülley – avara

Şüşə kimin – yaraşıklı, şümal

Tafdax kimi – tapdalanmış

Tala – Zaqatala rayonunda kənd adı

Talxey – pəltək

Tap – 1. dağın yuxarısındakı böyük, düz yer; 2. əzik; 3. mətnə: yastı anlamında işlədilib.

Tarax – 1.daraq, 2. bel, kürək

Taramax – daramaq

Taraannan – kürəyindən

Taxılçı – əkinçi

Tarıyə-tarıyə – daraya-daraya

Taşbirmax – tapşırmaq

Tasmalı – Qax rayonunda kənd

Tavazeynən – nazla

Taxda – metr

Taxnac etməh – qaxınc etmək

Tesey – təsək

Tezəldən – təzədən, yenidən

Təham eləmax – yemək yemək

Tələs-pələs – tələsik

Təpə-davan – başdan-ayağa

Tərgimax – qoyub gəlmək

Tət – tat

Tətov eliyi – Təndirin istisi vurur, tam bişməmiş çörək təndirin dibinə düşür.

Tihlənmax – Mətnə: yuxarıya doğru getmək anlamında işlədilib.

Tiley – tənək

Timtihi – dimdik

Tisginmax – iyrenmək

Toolamax – tovlamaq

Toxa vurmax – kətmən vurmaq

Toxmaçər – baramaqurdunu yemləmək üçün əkilmiş tut ağacları

Tuğ – ev süpürmək üçün istifadə olunan süpürgə. Tuğu sucuq yerlərdə bitən qamışın çiçəklərindən bağlayırlar.

Tumançax – tumansız

Turudun düzü – Turud düzü. Şəki Taxılçılıq sovxozunun ərazisinə Turud düzü də deyirlər.

Tutma – şoraba. Göynüklülər şorabanı duzdax da adlandırırlar.

Tutyə – tutya. Ziyarətdə içirdilən su

Tükən – dükan

Tüklülux – hiyləgərlik

Tülü – Əvvəllər Göynük kəndlərində qadınlar saçlarını tülünün içinə yığar, üstündən çalma bağlayar, onun da üstündən şal örtərdilər.

Uma – oma

Umaş – umac

Umburu – yumuru

Un – on
 Una çivin göş töhsün – Ona milçək sürfə töksün.
 Unsunmax – umsunmaq
 Unsunmuşux – Burnumuzun ucu göynəyir.
 Urva – xəmir kündələnəndə yapışmaması üçün kündələrin
 altına səpilən un
 Urvatdı – hörmətli
 Ustdoğlu Hacının koması – Baş Göynüyə məxsus Bır-
 qaç yaylağında yerləşir.
 Utuzmax – qorxmaq
 Üfə – yemək
 Üh – yük
 Ühləmax – yükləmək
 Ülkmax – hürkmək
 Ülkütmax – hürkütmək
 Üreyi cırılmax – möhkəm qorxmaq
 Ürümçey – hörümçək
 Üsdünə çıxmax – rastlaşmaq
 Üşqurux çalmax – fit çalmaq
 Üyürüşmax – hürüşmək
 Üzgörümçeyi – toyun səhəri gün keçirilən qadın məclisi
 Üzü-gözü qara yanış – danlaqlı olmaq, deyingən arvadı
 olmaq
 Vaayə – yuxu
 Vaxsız – gec, şəər qarışanda
 Vəhvələnməx – qorxmaq
 Vərax – vərəq
 Vərənə – viranə
 Yalla – Ya Allah. Mətnə: tez-tez getmək, qaçmaq an-
 lamında işlədilib.
 Yalqız – tək

Yaman – Ədəbi dildəki mənasından başqa, işlədilmə yerinə görə, çox anlamında da işlədilir.

Yan çıxmaq – tərəfini tutmaq

Yana – 1. başqa yerə; 2. kənara

Yanqıyğacı – çarpaz

Yaraf / yərəf – görəsən

Yarıyı – Yarayır.

Yas ötürən – Yasın dördüncü günü Göynük kəndlərində yas ötürən adlanır.

Yataq – qoyun sürüsünün saxlandığı yer

Yaxın-yaxın getdixcə – yaxınlaşdıqca

Yaxşı kesə – övliyə mənasında işlədilib.

Yaşiy – yeşik. Rus dilindəki yaşik sözünün şivədə işlənməsidir.

Yelli-yelli – tez-tez

Yemeleh – yemələk

Yengə – Göynük kəndlərində toyda gəlinin yanında gedən qadından əlavə, qardaş arvadına da yengə deyirlər.

Yepərtdəmaq – tutmaq

Yeri – Get.

Yeş – yaş

Yeşdi – yaşlı

Yeşəmaq – yaşamaq

Yeşirməq – gizləmək

“Yeşinbaci” – Göynük kəndlərində “Gizlənpaç” oyunu “Yeşinbaci”, yaxud da “Yeşinbabaş” adlandırılır.

Yeşirənə – gizlədənə

Yeşiyər – Yaşayar.

Yey – yay

Yeymaq – yaymaq

Yəə – yiyə, sahib

Yəən – yeyən

Yənə – yana
Yıǵlıyən – ağlayan
Yıǵlıyə-yıǵlıyə – ağlaya-ağlaya
Yimax – yemək
Yiri – iri
Yiri –yaşlı
Yiyinti – yemək
Yoormax – yoğurmaq
Yoorulmax – hörülmək
Yoox – yovuq, yaxın
Yorpax – beşik döşəyi

Yörtməc – Yayda çöldə, ağacdan asılan beşik. Adətən, dörd ədəd yarım metrlik taxtanı iki-iki, bir-birinə paralel olmaq şərtilə ağacdan asılmış kəndirə sarıyır, üstünə də kilim örtürlər.

Yuris – çoxbilmiş. Rus dilindəki yurist sözünün şivə variantıdır.

Yuxarı, Aşağı, Orta məhlələr – Baş Göynük kəndində yer adlarıdır.

Yuyuculux – mürdəşirlik
Yücü – yuyucu, mürdəşir
Zəndinə elə gələr ki – elə düşünər ki
Zəryal – zərgər
Zıbırax-cuburux – tez, tələm-tələsik
Ziyaratçı – övliya, pir sahibi

NAĞILLARIN SÜJET GÖSTƏRICİSİ

Süjetlərin adları və nömrələri “Azərbaycan nağıllarının süjet göstəricisi” (Bakı: Elm və təhsil, 2013) əsasında verilmişdir. Süjet adlarından sonra nağılın topludakı nömrəsi göstərilmişdir. Topludakı nağılların böyük əksəriyyətinin həmin kitabda qarşılığına rast gəlinir, yalnız bir neçə süjetin qarşılığı yoxdur. Qarşılığı olmayan süjetlərin bir neçəsinin Сравнительный указатель сюжетов: Восточнославянская сказка (qısa adı SUS) kataloqundan qarşılığı tapılmış, iki süjetin isə, ümumiyyətlə, heç bir kataloqda qarşılığı yoxdur.

425M* İlanın arvadı – İlana gedən qız.

451B* Yeddi qardaş bir bacı. Nardan xatının nağılı.

402 Gəlinlərin sınaqması – Samavar ilə Gül.

449 Gül və Sənavər – Samavar ilə Gül.

437 Ölüyə qismət olan qız – Ölüyə qismət olan qız.

SUS 563 – Açıq, sufram, açıq

335 Əzrayılın xəbərdarlığı – Əzrayılın Xəbərdarlığı

332 Əzrayılın kirvəliyi – Əzrayılın ömür artırması

SUS 750 – Xıdırın cəzası.

400*A Pəri qız qayınanasının yasında qərribə hərəkətlər edir – Məleykə gəlin.

807 Gələcək nəsil** – Peyğəmbərlə yəhudi.

750B* 750B* İbadət yaxşısı, yoxsa səxavət – Peyğəmbərin axirət qonşusu

807*B 807*B Qəhrəman o dünyada – O dünya

SUS 751B – Məhəmməd peyğəmbərin adamları sınaqması.

750B Əl tutmaq savabdır** – Cənnətlik və cəhənnəmlik insanlar.

776A Allaha pənah** – Duanın gücü.

827* Çobanın həcc ziyarəti – Xeyirxah oğru.

770 Qeyri-adi sünbül** – Şaftalı boyda buğda.

828 = SUS 828* Bir qıza üç elçi** – Bir qıza üç elçi.

756C Ən böyük günahkar – Daş çiçək açır.

- 930A Təyin olunmuş arvad – Qismətin yazılması.
- 934B Canavarla gələn əcəl – Canavarla gələn əcəl
- 934G* İlanla gələn əcəl –
- 755A = SUS 755A* Göz yaşı – İki cavanın taleyi.
- 934G** Əzrayıl ilan cildində – Ovsanata düşən tikə.
- 839** Halallıq – Uzun yaşamağın sirri.
- 938 Ailə uzvlərinin itirilməsi – Kimin əvvəli, kimin axırı.
- Dünyanı gözən peyğəmbər.
- 945 Ağilla bəxt – Ağıl və bəxt.
- 910B* Elmin başı da səbrdir, sonu da – Elmin başı da səbrdir, sonu da.
- 950 Usta və şeyirdi – Dayı ilə bacioglu.
- 1525G Oğru Əzrayıl qılığında – Dayı ilə bacioglu
- 911 = AT 911* Arvada sirr vermə – Şah Abbas və Mahmud Xoca
- 910K Yaxşılara yaxşılıq elə, pislərə öz pislili kifayətdir – Kim nə eləsə, özünə edir.
- 921F = AT 921F* Qaz göndərsəm, yola bilərsənmi? – Ağılı bağban.
- 893 Dostun sınaqması – İki qardaş
- 1534 Bəxtsiz adam – Xatakarın nağılı
- 883A* = SUS 883A*** Böhtanlanmış baldız – Qardaş bacının əlini niyə kəsdi?
- 842A* = SUS 2400* Kəsibin iştahı – Tamahkar əkinçi.
- 1862G* Sağalmaz xəstə – Sağalmaz xəstə
- 1725 Keçəl və darğa – Keçəlin nağılı.
- 1000 Hirsələnməmək sazişi – Keçəllə kosanın nağılı.
- 1029 Ağanın arvadı qu-qu quşunu yamsılayır
- 1120 Ağ keçəli çaya atmaq istəyir
- 1641 Hər şeyi bilən falçı – Yalançı bilici.
- 227 Tülkü və kəklik – Tülkü və kəklik.

“Oğurluq əldə deyil, qandadır” nağılının isə kataloqda qarşılığı yoxdur.

MƏTNLƏRİN SÖYLƏYİCİLƏRİ

Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər

1. *Ölümdən qaçan adam*. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
2. *Cəfərova Sədayə*, Cumakənd kəndi
3. *Əzrayılın möhləti*. Bilalov Yaqub, Baqqal kəndi
4. *Əzrayıl*. Hümətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
5. *Əzrayılın tərəddüdü*. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
6. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
7. *Can baladan şirindi*. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
8. *Müsəlmanların yaranması*. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
9. *Təsbehin yaranması*. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
10. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
11. *Peyğəmbər və zənci*. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
12. *Əlinin kafir qızını islama gətirməsi*. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
13. *Peyğəmbər və arılar*. Abdurahmanov Təslim, Baqqal kəndi
14. *Keçəlin Süleyman peyğəmbəri müalicə etməsi*. Hümətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
15. *Musa peyğəmbərin camışı yaratması*. Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
16. *İbrahim peyğəmbərin ölümü*. Həsənov Bilal, Cumakənd kəndi
17. *Savab*. Rüstəmov İslam, II Biləcik kəndi
18. *Yaxşının pisdən seçilməsi*. Hümətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
19. *O dünyadan xəbər*. İsmayılov Sahib, Şəki şəhəri
20. *Qayğıkeş qadın*. Bilalov Yaqub, Baqqal kəndi

Nağullar

1. *İlana ərə gedən qız*. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi

2. *Nardan xatının nağılı*. Hacıyeva Hənifə (Ənti), Baş Göynük kəndi
3. *Samavar ilə Gül*. Şahmərdanov Əlbəndə, Aşağı Göynük kəndi
4. *Ölüyə qismət olan qız*. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
5. *Açıl, süfrəm, açıl*. Mustafayev Sabir, Baş Göynük kəndi
6. *Əzrayılın xəbərdarlığı*. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
7. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
8. *Əzrayılın ömür artırması*. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
9. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
10. *Xıdırın cəzası*. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
11. *Məleykə gəlin*. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
12. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
13. *Peyğəmbərlə yəhudi*. Abdurahmanov Təslim, Baqqal kəndi
14. *Peyğəmbərin axirət qonşusu*. Abdurahmanov Təslim, Baqqal kəndi
15. *O dünya*. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
16. *Məhəmməd peyğəmbərin adamları sınaması*. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
17. *Cənnətlik və cəhənnəmlik insanlar*. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
18. *Duanın gücü*. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi
19. *Xeyirxah oğru*. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
20. Rüstəmov İslam, II Biləcik kəndi
21. *Şaftalı boyda buğda*. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
22. *Bir qıza üç elçi*. Hümətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
23. *Daş çiçək açır*. İsmayılov Sahib, Şəki şəhəri
24. *Qismət*. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
25. *İlanla gələn əcəl*. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
26. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
27. *Yazıya pozu yoxdur*. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi

28. *Qismətin yazılması*. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
29. *Canavarla gələn əcəl*. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
30. *İki cavanın taleyi*. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
31. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
32. *Ovsanata düşən tikə*. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
33. *Uzun yaşamağın sirri*. Abdurrahmanov Təslim, Baqqal kəndi
34. *Kimin əvvəli, kimin axırı*. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
35. *Dünyanı gəzən peyğəmbər*. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
36. *Ağıl və bəxt*. Məmmədov Məmməd, Baş Göynük kəndi
37. *Elmin başı da səbrdir, sonu da*. Hümətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
38. *Dayı ilə bacioglu*. Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
39. *Şah Abbas və Mahmud Xoca*. Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
40. *Kim nə eləsə, özünə edir*. Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
41. *Ağıllı bağban*. Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
42. *İki qardaş*. Məmmədova Maral, Cumakənd kəndi
43. *Xatakarın nağılı*. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
44. *Qardaş bacının əlini niyə kəsdi?* Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
45. *Oğruluq əldə deyil, qandadır*. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
46. *Tamahkar əkinçi*. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi
47. *Sağalmaz xəstə*. Hümətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
48. *Keçəlin nağılı*. Məmişova Nuriyyə, Aşağı Göynük kəndi
49. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi

50. *Keçəllə kosanın nağılı*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
51. *Yalançı bilici*. Mustafayev Sabir, Baş Göynük kəndi
52. Hümətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
53. *Tülkü və kəklik*. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi

Lətifələr

1. *Üfəni ye, səni opba aparacağam*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
2. *Molla və qazı*. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
3. *Mollanın kələri*. Soltanova Arzu, Şəki şəhəri
4. *Bir dənə də vursan...* Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
5. *Tarağında gətirmişəm*. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
6. *Yeddi illik sirkə*. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
7. *Yorğan getdi, dava da bitdi*. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
8. *Onda da sən olmayacaqsan*. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
9. *Doğrama düzəldib yeyərdik*. Soltanova Arzu, Şəki şəhəri
10. *Mənim çuxamıydı*. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
11. *Al, molla*. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
12. *Üç aydı sən məni alıbsan...* Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
13. *Mollanın mahnı oxuması*. İbrahimov Tofiq, Aşağı Göynük kəndi
14. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
15. *Qələt küpədədi*. İbrahimov Tofiq, Aşağı Göynük kəndi
16. *Allahın nuru*. İbrahimov Tofiq, Aşağı Göynük kəndi
17. *Bəhlulun məsləhəti*. Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
18. *Bəhlul Danəndənin cəhənnəmə getməsi*. İbrahimov Tofiq, Aşağı Göynük kəndi
19. *Bəhlulun qəbirdən hay verməsi*. İbrahimov Tofiq, Aşağı Göynük kəndi
20. *Qazı ilə qazı itənin nağılı*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
21. *Dız*. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi

22. *Nərmə-nazik və laf-kof*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
23. *Ham-ham koxa, miy-miy xatın, mal ayaq, marçın dodaq*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
24. *Haran yaxşıdı?* Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
25. *Atım atına bərabər, tulam da səndən artıq*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
26. *Pəltək bacılar*. Soltanova Arzu, Şəki şəhəri
27. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
28. *Mustafa bəy*. Məmişova Nuriyyə, Aşağı Göynük kəndi
29. *Ağ qoyun, qara qoyun*. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
30. *Gedəni çox, gələni çox*. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
31. *Biri də sənın atan*. Soltanova Gülistan, Aşağı Göynük kəndi
32. *Armudan bəy*. Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
33. Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
34. *Bığ yağı*. İsmayılova Bayramxatın, Cumakənd kəndi
35. *Tamahkar kişi*. İsmayılova Bayramxatın, Cumakənd kəndi
36. *Siz vağyadə yemisiniz*. Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
37. Məmmədov Məmməd, Baş Göynük kəndi
38. *Paxıl arvad*. Salamova Zəminə, Aşağı Göynük kəndi
39. *Axmaq padşahla ağıllı vəzir*. Soltanova Gülistan, Aşağı Göynük kəndi
40. *Dəvə başı*. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
41. *Alverçini elə aldatmışam*. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
42. *Körpünü gözüyumulu keçə bilərəm?* Xəlilov Füzuli, Cumakənd kəndi
43. *Halvaya duz tökən*. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
44. *Xam xəyallar*. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri

45. *Səsi sabah çıxacaq.* Xəlilov Füzuli, Cumakənd kəndi
46. *Əti yox, gönü lazımdı.* Xəlilov Füzuli, Cumakənd kəndi
47. *Düşüncələr.* Babayev Nəriman, Aşağı Göynük kəndi
48. *Ziyarət özü axtarsın.* Mahmudov Mehman, Aşağı Göynük kəndi
49. *Bir də o qələti eliyə bilmərəm.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
50. *Allahın bölgüsü.* Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
51. *Gəlinin xatası.* Soltanova Arzu, Aşağı Göynük kəndi
52. *Əzazil kişi.* Soltanova Arzu, Aşağı Göynük kəndi
53. *Üçündən biri çıxmasınmı?* Soltanova Gülüstən, Aşağı Göynük kəndi
54. *Bir dəstə it-qurd.* Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi
55. *Sənin başın yarılası baş deyil.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
56. *Deyəsən, işin düzəlib.* İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
57. *Qırmızı onluq.* İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
58. *Yaman gün üçün saxlayıram.* İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
59. *Xəşili yeşirə bilmədin.* Ədilova Ümmü, Şəki şəhəri
60. *Çoxzeyən gəlin.* Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
61. *Qaynananın oyunu.* Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
62. *İslatdım, aldın.* Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
63. *Həmişə günüm belədi.* Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
64. Soltanova Gülüstən, Aşağı Göynük kəndi
65. *Altı daş, üstü aş.* Məmişova Nuriyyə, Aşağı Göynük kəndi
66. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
67. *İz eşşəyin izidi.* İsmayılova Bayramxatın, Cumakənd kəndi
68. *Zahım qaynana.* Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
69. *O ağ şey sizi öldürəcək.* Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
70. *Emicanlısan, keç başa.* Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi

71. *Otu belə yandıran.* Xəlilov Füzuli, Cumakənd kəndi
72. *Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi*
73. *Hayındı mən gənə Şəkiyə qayıdası oldum?* İsmayılova Gülçöhrə (Gülüş), Şəki şəhəri
74. *Sən bir dənə lotereya al.* Xəlilov Füzuli, Cumakənd kəndi
75. *Murtuzalı bəy də ölsün, boz at da.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
76. *İvə qada böyükdü, yoxsa Stalin?* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
77. *Yoxsa üç-üç qoyardım.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
78. *Çərdəyi çıxıb, ya yox?* Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
79. *Yarısını qardaşına ver.* Soltanova Arzu, Şəki şəhəri
80. *Məni iki dostun arasında qoydun.* Osmanova Cənnətey, Baqqal kəndi
81. *Tülkü Mustafa, Keçi Usub, Çaqqal Əyyub.* Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
82. *Kişi istəyirəm.* İsmayılova Gülçöhrə (Gülüş), Şəki şəhəri
83. *Ətin pulu.* İsmayılova Gülçöhrə (Gülüş), Şəki şəhəri
84. *Açar Daxıdadı, Daxı da Noxudadı.* Soltanova Arzu, Şəki şəhəri
85. *Yevlax nətəri Şəkiyə oxşayır.* Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
86. *Qələmə əti.* Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
87. *Öz qozu, öz halvası.* Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
88. *Qarey dayının cavabı.* Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
89. *Bir mənə çatdırı bilmirsən.* Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
90. *Avdıqədir ağullanıb.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
91. *Yandırmasa, qandırmaz.* İbrahimov Zabit, Cumakənd kəndi
92. *Bu, kişi işidi.* Soltanova Arzu, Aşağı Göynük kəndi
93. *Qurban bulağı tanıyır.* Soltanova Arzu, Aşağı Göynük kəndi

94. *Heç canı yoxmuş.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
95. *Camışdan qorxan babaratmalı.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
96. *Tərifləmirəm.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
97. *Sən mənim adımı haradan bildin?* İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
98. *Sən ayının dayısısan, yoxsa mənim?* Xəlilov Füzuli, Cumakənd kəndi
99. *Camışın başını kəsmişəm.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
100. *Daa verəsi olmadım.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
101. *İt səndən qorxur.* Xəlilov Füzuli, Cumakənd kəndi
102. *Bir saat dərsə camış düşmür.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
103. *Onun evi yıxılmasa...* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
104. *Biz elə nəsilliklə maymağıq.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
105. *Görək bir adama deyirdimmi?* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
106. *Saya biləcəksən?* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
107. *Onda səndən partiyaçı olmaz.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
108. *Ziyarət sənə camış güdən deyil.* Xəlilov Füzuli, Cumakənd kəndi
109. *Canavarın ferması-zadı yoxdu ki...* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
110. *Nömrə ikilər.* İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
111. *Sünnət toyu üçün istiot.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
112. *Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri*
113. *Yalançıların yarışı.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
114. *Da dinə paraşüt vermirəm.* İsmayılova Gülçöhrə (Gülüş), Şəki şəhəri

115. *Heyvan oğlu, heyvan.* Xəlilov Füzuli, Cumakənd kəndi

Oyunlar və oyuncaqlar.

1. *Arada girmə.* Muradov Adil, Cumakənd kəndi
2. *Qarışqa-qarışqa.* Muradov Adil, Cumakənd kəndi
3. *Beşdaş.* Abdullayeva Cəmilə, Abbaskənd kəndi
4. *Dörddaş.* Abdullayeva Cəmilə, Abbaskənd kəndi
5. *Dennəmədaş.* Abdullayeva Cəmilə, Abbaskənd kəndi
6. *Qalaqurma.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
7. *Sakqaqoz.* Abdullayeva Cəmilə, Abbaskənd kəndi
8. *Axtarçı oğrunu tapsın.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
9. Rüstəmov İslam, II Biləcik kəndi
10. *Par-par patanuşka.* Muradov Adil, Cumakənd kəndi
11. *Yağlı qoğal.* Muradov Adil, Cumakənd kəndi
12. *Mozara.* Ədilova Qələm, Baş Göynük kəndi
13. *Top-qalax.* Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
14. *Dirədöymə.* Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
15. *Yeşinbaci.* Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
16. *Çiling-ağac.* Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
17. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
18. *Top-top.* Ədilova Qələm, Baş Göynük kəndi
19. *Sapand atma.* Abdullayeva Cəmilə, Abbaskənd kəndi
20. Soltanov Əsrəf, Aşağı Göynük kəndi
21. *Qolçax.* Abdullayeva Cəmilə, Abbaskənd kəndi
22. *Suatan.* Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
23. *Quşatan.* Soltanov Əsrəf, Aşağı Göynük kəndi
24. *Yay-nizə.* Soltanov Əsrəf, Aşağı Göynük kəndi

SÖYLƏYİCİLƏR HAQQINDA MƏLUMAT

Abbasova Həlmət Məcid qızı, yaşı 75, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər – 6; Nağıllar – 31

Abdullayeva Cəmilə Əhməd qızı, doğum tarixi 1947, təhsili orta, ixtisası sinif müəllimi, Abbaskənd kəndi. Mətnlər 2015-ci ilin may ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Oyunlar və oyuncaqlar – 3-5, 7, 19, 21

Abdullayeva Əsmayə Zəkəriyyə qızı, yaşı 64, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Lətifələr – 2, 29-30, 40-41, 66, 85

Abdullayev Fikrət (Hikmət) Hüseyn oğlu, doğum tarixi 1936, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Lətifələr – 28, 33, 36, 89; Oyunlar və oyuncaqlar – 13-16

Abdurahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, doğum tarixi 1925, təhsili orta, Baqqal kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər – 13; Nağıllar – 13-14, 33

Bilalov Yaqub Həsən oğlu, doğum tarixi 1933, təhsili ali, ixtisası müəllim, Baqqal kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər – 3, 20

Cabbarova Gülmayə Umud qızı, doğum tarixi 1961, təhsili ali, ixtisası biologiya müəllimi, doğum yeri İnçə kəndi, ya-

şayış yeri Bakı şəhəri. Mətn 2002-ci ildə Bakı şəhərində toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Lətifələr – 60

Cəfərova Sədayə İsmayıl qızı, doğum tarixi 1939, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər – 2; Nağıllar – 1

Dadaşova Sənubər Ağabəy qızı, doğum tarixi 1955, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2015-ci ilin iyul ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Nağıllar – 18, 46

Ədilova Ümmü İsmayıl qızı, doğum tarixi 1965, təhsili ali, ixtisası riyaziyyat müəllimi, doğum yeri Baş Göynük, yaşayış yeri Şəki şəhəri. Mətn 1996-cı ildə Şəki şəhərində toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Lətifələr – 59

Hacıyeva Hənifə (Ənti) Əhməd qızı, doğum tarixi 1939, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətn 2003-cü ildə toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Nağıllar – 2

Hacıyeva Səkinə Əhməd qızı, doğum tarixi 1944, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2003-cü ildə toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər – 9, 12; Nağıllar – 9, 15, 19, 27, 30, 34-35, 43-45; Lətifələr – 4-5, 21, 72, 87-88

Həsənov Bilal Fərman oğlu, doğum tarixi 1984, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2012-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər – 16

Hümmətov Hacıməmməd Xəlil oğlu, yaşı 55, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Həvəskar ovçu. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər – 4, 14, 18; Nağıllar – 22, 37, 47, 52

Xəlilov Əlxan (Elxan) Məmmədəli oğlu, doğum tarixi 1958, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2004-cü ildə toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər – 10-11; Nağıllar – 21, 29

Xəlilov Füzuli Bayram oğlu, doğum tarixi 1974, təhsili orta, sənəti sürücü, Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Lətifələr – 42, 45-46, 71, 74, 98, 101, 108, 115

Xəlilova Xavər Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1960, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətn 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Nağıllar – 32

Xəlilova Mehin Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1949, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Şəki şəhəri. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər – 5; Nağıllar – 12, 17, 25-26; Lətifələr – 6-8, 10, 12, 43-44, 69, 78, 81, 86, 112

İbrahimov Tofiq Qasım oğlu, doğum tarixi 1973, təhsili ali, Aşağı Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2015-ci ilin may ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Lətifələr – 13, 15-16, 18-19

İbrahimov Zabit Şakir oğlu, doğum tarixi 1983, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Mətn 2005-ci ildə toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Lətifələr – 91

İsmayılova Bayramxatın Qulaməli qızı, doğum tarixi 1946, təhsili orta, doğum yeri Balakən rayonu, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Lətifələr – 34-35, 67

İsmayılova Gülçöhrə (Gülüş) Şövkət qızı, doğum tarixi 1966, orta təhsilli, Şəki şəhəri. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Lətifələr – 73, 82-83, 114

İsmayılov Sahib Şövkət oğlu, doğum tarixi 1968, təhsili orta, Şəki şəhəri. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər – 19; Nağıllar – 23

İsmayılova Ziba Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1953, təhsili ali, ixtisası ibtidai sinif müəllimi, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Lətifələr – 56-58, 97, 110

Kərimova Şəfiqə Kərim qızı, doğum tarixi 1934, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər – 1, 8; Nağıllar – 4, 8, 16

Qurbanova Firuzə Həsənqulu qızı, yaşı 70, təhsili orta, doğum yeri Laqodexi rayonu, Qaracalar kəndi, yaşayış yeri Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər – 7; Nağıllar – 28; Lətifələr – 68

Mahmudov Mehman Həsən oğlu, doğum tarixi 1958, təhsili orta, sənəti sürücü, Aşağı Göynük kəndi. Mətn 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Lətifələr – 48

Məcidova Minayə Nəzir qızı, doğum tarixi 1938, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətn 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Nağıllar – 49

Məmişova Nuriyyə Mustafa qızı, doğum tarixi 1941, təhsili orta, Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Nağıllar – 48; Lətifələr – 28, 65

Məmmədova Maral Mustafa qızı, doğum tarixi 1927, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətn 2002-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Nağıllar – 42

Məmmədov Məmməd Zahid oğlu, doğum tarixi 1942, ibtidai sinif müəllimi, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Nağıllar – 36; Lətifələr – 37

Məmmədov Musa İsa oğlu, doğum tarixi 1929, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər – 15; Nağıllar – 38-41; Lətifələr – 17, 32, 50

Məmmədova Zahidə Məmmədəli qızı, yaşı 74, təhsili orta, doğum yeri Kiş kəndi, yaşayış yeri Baş Layısqı kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Nağıllar – 24; Lətifələr – 61

Muradov Adil Allahverdi oğlu, doğum tarixi 1990, IX sinif şagirdi, Cumakənd kəndi. Mətnlər 2003-cü ildə 2005-ci ilin sentyabr ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Oyunlar və oyuncaqlar – 1-2, 10-11

Muradova Mehruza İslam qızı, doğum tarixi 1927, təhsili orta, doğum yeri Babaratma kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətn 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Nağıllar – 10

Mustafayev Sabir Zahid oğlu, doğum tarixi 1936, təhsili ali, ixtisası kimya müəllimi, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Nağıllar – 5, 51

Osmanova Cənnətey Aslan qızı, doğum tarixi 1939, təhsili orta, ixtisası ibtidai sinif müəllimi, doğum yeri Balakən rayonunun Katex (Gədik) kəndi, yaşayış yeri Baqqal kəndi. Mətn 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Lətifələr – 80

Salamova Zəminə Mərdan qızı, doğum tarixi 1978, təhsili orta, evdar qadın, Şəki rayonu, Aşağı Göynük kəndi. Mətn 2003-cü ilin avqust ayında qeydə alınıb. *Söylədiyi mətn*: Lətifələr – 38

Soltanova Arzu Əşrəf qızı, doğum tarixi 1969, təhsili ali, ixtisası coğrafiya müəllimi, doğum yeri Aşağı Göynük kəndi, yaşayış yeri Şəki şəhəri. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Lətifələr – 3, 9, 26, 51- 52, 79, 84, 92-93

Soltanov Əşrəf Mahmud oğlu, doğum tarixi 1939, təhsili ali, sənəti zootexnik, Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2015-ci ilin iyul ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Oyunlar və oyuncaqlar – 20, 23-24

Soltanova Gülüstan Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1946, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Nağıllar – 53; Lətifələr – 14, 31, 39, 53, 64; Oyunlar və oyuncaqlar – 22

Soltanova Məryəm Həsən qızı, doğum tarixi 1935, təhsili orta, Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Nağıllar – 50; Lətifələr – 1, 20, 22-25, 27, 62-63,

Süleymanov Həsən Aydəmir oğlu, doğum tarixi 1926, təhsili ali, ixtisası tarix müəllimi, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Lətifələr – 54, 70

Süleymanov Vaqif Həsən oğlu, doğum tarixi 1951, təhsili ali, ixtisası dil-ədəbiyyat müəllimi, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında qeydə alınıb. *Söylədiyi mətnlər*: Nağıllar – 6-7; Lətifələr – 11, 49, 55, 75-77, 90, 94-96, 99-100, 102-107, 109, 111, 113; Oyunlar və oyuncaqlar – 6, 8, 17

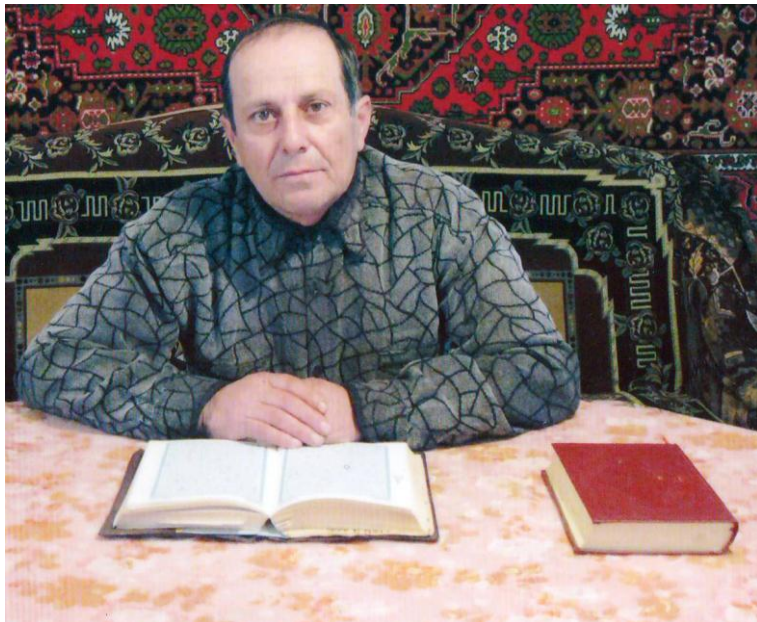
Rüstəmov İslam Şərif oğlu, doğum tarixi 1955, təhsili natamam orta, II Biləcik kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2015-ci ilin may ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Mifoloji mətn, əfsanə və rəvayətlər – 17; Nağıllar – 20; Oyunlar və oyuncaqlar – 9

Şahmərdanov Əlbəndə Nəbi oğlu, doğum tarixi 1938, təhsili ali, ixtisası rus dili müəllimi, Aşağı Göynük kəndi. Mətn 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Nağıllar – 3

ŞƏKILLƏR

**Hacıyeva Səkinə Əhməd qızı, həyat yoldaşı ilə birgə.
Baş Göynük kəndi**

Xəlilov Əlxan (Elxan) Məmmədəli oğlu. Baş Göynük kəndi

Məmmədov Musa İsa oğlu. Cumakənd kəndi.

Dadaşova Sənubər Ağabəy qızı, Cumakənd kəndi.

BAŞLIQLAR

TƏRTİBÇİDƏN	3
--------------------------	----------

MİFOLOJİ MƏTN, ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏR

Ölümdən qaçan adam.....	9
Əzrayılın möhləti.	10
Əzrayıl.....	10
Əzrayılın tərəddüdü.....	12
Can baladan şirindi.....	14
Müsəlmanların yaranması	14
Təsbehin yaranması.....	16
Peyğəmbər və zənci	20
Əlinin kafir qızını islama gətirməsi	24
Peyğəmbər və arılar.	28
Keçəlin Süleyman peyğəmbəri müalicə etməsi.	29
Musa peyğəmbərin camışı yaratması	30
İbrahim peyğəmbərin ölümü.....	32
Savab.....	33
Yaxşının pisdən seçilməsi.....	34
O dünyadan xəbər	35
Qayğıkeş qadın.....	36

NAĞILLAR

İlana ərə gedən qız	37
Nardan xatının nağılı.....	39
Samavar ilə Gül.....	43
Ölüyə qismət olan qız	58
Açıl, süfrəm, açıl.....	60
Əzrayılın xəbərdarlığı.	64
Əzrayılın ömür artırması.	66
Xıdırın cəzası.	71
Məleykə gəlin.....	73

Peyğəmbərlə yəhudi	76
Peyğəmbərin axirət qonşusu.	86
O dünya	93
Məhəmməd peyğəmbərin adamları sınaması	97
Cənnətlik və cəhənnəmlik insanlar	99
Duanın gücü	101
Xeyirxah oğru	108
Şaftalı boyda buğda.....	115
Bir qıza üç elçi	126
Daş çiçək açır	128
Qismət.	130
İlanla gələn əcəl	131
Yazıya pozu yoxdur.	132
Qismətin yazılması.....	135
Canavarla gələn əcəl	138
İki cavanın taleyi	142
Ovsanata düşən tikə	149
Uzun yaşamağın sirri	151
Kimin əvvəli, kimin axırı	154
Dünyanı gəzən peyğəmbər.....	161
Ağıl və bəxt.....	166
Elmin başı da səbrdir, sonu da	167
Dayı ilə bacioglu.	170
Şah Abbas və Mahmud Xoca	177
Kim nə eləsə, özünə edir	180
Ağıllı bağban.....	182
İki qardaş.....	184
Xatakarın nağılı.....	185
Qardaş bacının əlini niyə kəsdi?	193
Oğruluq əldə deyil, qandadır.....	198
Tamahkar əkinçi	201
Sağalmaz xəstə	202
Keçəlin nağılı.	204

Keçəllə kosanın nağılı	212
Yalançı bilici	215
Tülkü və kəklik	222

LƏTİFƏLƏR

Üfəni ye, səni opba aparacağam.	223
Molla və qazı.....	223
Mollanın kələyi.	224
Bir dənə də vursan.....	225
Tarağımda gətirmişəm.	226
Yeddi illik sirkə.....	226
Yorğan getdi, dava da bitdi	227
Onda da sən olmayacaqsan	227
Doğrama düzəldib yeyərdik.	228
Mənim çuxamıydı.	228
Al, molla.....	228
Üç aydı sən məni alıbsan	229
Mollanın mahnı oxuması.	229
Qələt küpədədi	231
Allahın nuru	231
Bəhlulun məsləhəti.....	232
Bəhlul Danəndənin cəhənnəmə getməsi	233
Bəhlulun qəbirdən hay verməsi.....	234
Qazı ilə qazı itənin nağılı	234
Dız.....	235
Nərmə-nazik və laf-kof	238
Ham-ham koxa, miy-miy xatın, mal ayaq, marçın dodaq.....	238
Haran yaxşıdı?.....	239
Atım atına bərabər, tulam da səndən artıq	239
Pəltək bacılar.....	239
Mustafa bəy.....	240
Ağ qoyun, qara qoyun.....	242
Gedəni çox, gələni çox.....	242

Biri də sənin atan.....	243
Armudan bəy.....	243
Bıg yağı.....	247
Tamahkar kişi.....	248
Siz vağyədə yemisiniz.....	248
Paxıl arvad.....	250
Axmaq padşahla ağıllı vəzir.....	251
Dəvə başı.....	252
Alverçini elə aldatmışam	252
Körpünü gözüyumulu keçə bilərəm?	253
Halvaya duz tökən.....	253
Xam xəyallar.....	253
Səsi sabah çıxacaq.....	254
Əti yox, gönü lazımdı.....	254
Düşüncələr	254
Ziyarət özü axtarsın.....	255
Bir də o qələti eliyə bilmərəm.....	255
Allahın bölgüsü	255
Gəlinin xatası	258
Əzazil kişi	258
Üçündən biri çıxmasınmı?	259
Bir dəstə it-qurd	259
Sənin başın yarılası baş deyil	259
Deyəsən, işin düzəlib	260
Qırmızı onluq	260
Yaman gün üçün saxlayıram.....	261
Xəşili yeşirə bilmədin	261
Çoxyeyən gəlin	262
Qaynananın oyunu	262
İslatdım, aldın.....	263
Həmişə günüm belədi.....	263
Altı daş, üstü aş	264
İz eşşəyin izidi.....	267

Zalım qaynana.....	268
O ağ şey sizi öldürəcək	269
Emicanlısan, keç başa	270
Otu belə yandıran	270
Hayındı mən gənə Şəkiyə qayıdası oldum?	270
Sən bir dənə lotereya al.....	271
Murtuzalı bəy də ölsün, boz at da	271
İvə qada böyükdü, yoxsa Stalin?.....	271
Yoxsa üç-üç qoyardım	272
Çərdəyi çıxıb, ya yox?	272
Yarısını qardaşına ver	273
Məni iki dostun arasında qoydun	273
Tülkü Mustafa, Keçi Usub, Çaqqal Əyyub.....	273
Kişi istəyirəm	274
Ətin pulu	275
Açar Daxıdadı, Daxı da Noxudadı	275
Yevlax nətəri Şəkiyə oxşayır	276
Qələmə əti	276
Öz qozu, öz halvası	277
Qarey dayının cavabı	278
Bir mənə çatdıra bilmirsən.....	278
Avdıqədir ağıllanıb	279
Yandırmasa, qandırmaz	279
Bu, kişi işidi	279
Qurban bulağı tanıyır	280
Heç canı yoxmuş.....	280
Camışdan qorxan babaratmalı.....	281
Tərifləmirəm	281
Sən mənim adımlı haradan bildin?.....	281
Sən ayının dayısısan, yoxsa mənim?.....	282
Camışın başını kəsmişəm.....	282
Daa verəsi olmadım	282
İt səndən qorxur	283

Bir saat dərsə camış düşmür.....	283
Onun evi yıxılmasa	283
Biz elə nəsilliklə maymağışq	283
Görək bir adama deyirdimmi?	284
Saya biləcəksən?	284
Onda səndən partiyaçı olmaz	285
Ziyarət sənə camış güdən deyil.....	285
Canavarın ferması-zadı yoxdu ki	286
Nömrə ikilər	286
Sünnət toyu üçün istiot.....	286
Yalançıların yarışı	287
Da dinə paraşüt vermirəm	289
Heyvan oğlu, heyvan.....	290

OYUNLAR VƏ OYUNCAQLAR

Arada girmə.....	291
Qarışqa-qarışqa	292
Beşdaş	293
Dördədaş	295
Dennəmədaş	296
Qalaqurma.....	296
Sakqaqoz	297
Axtarçı oğrunu tapsın.....	297
Par-par patanuşka	298
Yağlı qoğal	298
Mozara	299
Top-qalax	299
Dirədöymə.....	299
Yeşinbaci.....	300
Çiling-ağac	301
Top-top.....	302
Sapand atma	302
Qolçax	303

Suatan.....	303
Quşatan.....	304
Yay-nizə	304
DEYİMLƏR	305
DİALEKTOLOJİ SÖZLÜK	312
NAĞILLARIN SÜJET GÖSTƏRİCİSİ	336
Mətnlərin söyləyiciləri	338
Söyləyicilər haqqında məlumat.....	347
Şəkillər.....	354

Şəki folklor örnəkləri.

III kitab.

Bakı, Elm və təhsil, 2016

Nəşriyyat direktoru:

Prof. Nadir Məmmədli

Nəşriyyat redaktoru:

Xalidə Məmmədova

Kompyuterdə yığdı:

Aynurə Səfərova

Korrektor:

Məhsəti Süleymanova

Kompyuter tərtibçisi və

texniki redaktoru:

Aygün Balayeva

Kağız formatı: 60/84 1/32

Mətbəə kağızı: №1

Həcmi: 364 səh.

Tirajı: 300

Kitab Azərbaycan MEA Folklor İnstitutunun
Kompyuter Mərkəzində yığılmış, səhifələnmiş,
“Elm və təhsil” NPM-də ofset üsulu ilə
hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur.